

T.C.

BURSA ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANA BİLİM DALI
ESKİ TÜRK EDEBİYATI BİLİM DALI

RİSÂLE-İ NİL (İNCELEME - METİN)
YÜKSEK LİSANS TEZİ

Ebiha ABAK

BURSA – 2023

T.C.

BURSA ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANA BİLİM DALI
ESKİ TÜRK EDEBİYATI BİLİM DALI

RİSÂLE-İ NİL (İNCELEME - METİN)
YÜKSEK LİSANS TEZİ

Ebiha ABAK

Danışman:
Doç. Dr. Sadettin EĞRİ

BURSA – 2023

T. C.
BURSA ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı, Eski Türk Edebiyatı Bilim Dalı'nda 702041008 numaralı Ebiha ABAK'ın hazırladığı "Risâle-i Nil (İnceleme-Metin)" başlıklı yüksek lisans tezi ile ilgili savunma sınavı 14/08/2023 günü 14.00 - 15.00 saatleri arasında yapılmıştır. Alınan cevaplar sonunda adayın ..... (başarılı / başarısız) olduğuna ..... (oybirliği / oy çokluğu) ile karar verilmiştir.

Üye
(Tez Danışmanı ve Sınav Komisyonu
Başkanı)

Doç. Dr. Sadettin EĞRİ
Bursa Uludağ Üniversitesi

14/08/2023

T. C.
BURSA ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı, Eski Türk Edebiyatı Bilim Dalı'nda 702041008 numaralı Ebiha ABAK'ın hazırladığı "Risâle-i Nil (İnceleme-Metin)" başlıklı yüksek lisans tezi ile ilgili savunma sınavı 14/08/2023 günü 14.00 - 15.00 saatleri arasında yapılmıştır. Alınan cevaplar sonunda adayın ..... (başarılı / başarısız) olduğuna ..... (oybirliği / oy çokluğu) ile karar verilmiştir.

Üye

Dr. Öğr. Üyesi Haluk AYDIN
Balıkesir Üniversitesi

14/08/2023

T. C.
BURSA ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı, Eski Türk Edebiyatı Bilim Dalı'nda 702041008 numaralı Ebiha ABAK'ın hazırladığı "Risâle-i Nil (İnceleme-Metin)" başlıklı yüksek lisans tezi ile ilgili savunma sınavı 14/08/2023 günü 14.00 - 15.00 saatleri arasında yapılmıştır. Alınan cevaplar sonunda adayın ..... (başarılı / başarısız) olduğuna ..... (oybirliği / oy çokluğu) ile karar verilmiştir.

Üye

Dr. Öğr. Üyesi Zehra ÖZTÜRK
Bursa Uludağ Üniversitesi

14/08/2023

YEMİN METNİ

Yüksek Lisans tezi olarak sunduğum “Risâle-i Nil (İnceleme-Metin)” başlıklı çalışmanın bilimsel araştırma, yazma ve etik kurallarına uygun olarak tarafımdan yazıldığına ve tezde yapılan bütün alıntıların kaynaklarının usulüne uygun olarak gösterildiğine, tezimde intihal ürünü cümle veya paragraflar bulunmadığına şerefim üzerine yemin ederim.

../../2023

imza

Adı Soyadı: Ebiha ABAK

Öğrenci No: 702041008

Ana Bilim Dalı: Türk Dili ve Edebiyatı

Programı: Tezli Yüksek Lisans

Statüsü: Yüksek Lisans

ÖZET

Yazar Adı ve Soyadı : Ebiha ABAK
Üniversite : Bursa Uludağ Üniversitesi
Enstitü : Sosyal Bilimler Enstitüsü
Ana Bilim Dalı : Türk Dili ve Edebiyatı
Bilim Dalı : Türk Edebiyatı
Tezin Niteliği : Yüksek Lisans Tezi
Mezuniyet Tarihi : ...../...../2023
Tez Danışmanı: : Doç. Dr. Sadettin EĞRİ

RİSÂLE-İ NİL (İNCELEME-METİN)

Bu tez çalışması Risâle-i Nil ve Kitâbu's-Selsebîl 'alâ Evsâfî'n-Nil adlı eserlerin edisyon kritiği, dil özellikleri ve dizininden ibarettir. Her iki eser de karşılaştırmalı olarak dil özellikleri açısından Eski Anadolu Türkçesi metnidir. Eserin yazarı belli olmayıp kütüphanelerde herhangi bir koleksiyona ait değildir. Çalışma giriş, üç bölüm ve kısa bir sonuçtan oluşmaktadır Giriş bölümünde halk hikâyeleri, mensur eserler ve risaleler hakkında bilgi verilmiştir. Bu bilgilerin ışığında klasik Türk edebiyatında halk hikâyelerinde Risâle-i Nil ve Kitâbu's-Selsebîl 'alâ Evsâfî'n-Nil'in yeri belirlenmiştir. Birinci bölümde; müellif ve eser hakkında bilgilere yer verilmiştir. İkinci bölümde eser; konu, dil ve içerik yönüyle incelenmiştir. Dil özellikleri kısmında metin; eserin dil hususiyetleri, yazılış özellikleri ve şekil bilgisi açısından değerlendirilmiştir. Üçüncü bölümde ise metnin iki nüshadan hareketle hazırlanan tenkitli çeviri yazısı transkripsiyonlu olarak Latin harflerine aktarılarak verilmiştir. Sonuç kısmında ise çalışmayla ilgili bilgiler ve bulgular sunulmuştur.

Anahtar Sözcükler:

Klasik Türk edebiyatı, halk hikâyeleri, Kitâbu's-Selsebîl 'alâ Evsâfî'n-Nil, Risâle-i Nil

ABSTRACT

Name and Surname : Ebiha ABAK
University : Bursa Uludag University
Institution : Social Science Institution
Field : Turkish Language and Literature
Branch : Turkish Literature
Degree Awarded : Master
Degree Date : .../.../2023
Supervisor : Doc. Dr. Sadettin EĞRİ

RİSALA AL NIL (TEXTUAL ANALYSIS CRITICAL TEXT)

This thesis consists of a transcribed textual comparison, linguistic features and concordance of Risala al-Nil and Kitabu al-Selsebil ala Evsaf al-Nil. Both works are Old Anatolian Turkish texts in terms of comparative language features. The author of the work is unknown and it does not belong to any collection in libraries. Our study consists of an introduction, three chapters and a short conclusion. In the introduction, information about folk tales, prose works and treatises is given. In the light of this information, the place of Risala al-Nil and Kitabu al-Selsebil ala Evsaf al-Nil in folk tales in classical Turkish literature was determined. Part one; information about the author and the work is given. In the second part, the work is analyzed in terms of subject, language and content. Text on language features; the linguistic features of the work were evaluated in terms of spelling and morphology. In the third part, a critical translation of the text based on two copies of the text is given in Latin letters with transcription. In the conclusion section, information and findings related to the study are presented.

Keywords:

Classical Turkish literature, folk tales, Kitabu's-Selsebil ala Evsaf al-Nil, Risala al-Nil

ÖN SÖZ

Türkiye Türkçesinin tarihi devresinin ilkinin Eski Anadolu Türkçesi oluşturur. Faruk Kadri Timurtaş'ın verdiği bilgilere göre Selçuklu Devri Türkçesi'ni de içine alan bu devre XIII. asırdan XV. asrın sonuna kadar devam etmiştir. XV. asrın ikinci yarısı bir geçiş devri olmakla beraber, Eski Anadolu Türkçesinin hususiyetleri, etkisi ve kullanım alanı bütün XVI. asır boyunca devam etmiş, hatta pek çok açıdan XVII. asırda da etkisi hissedilmiştir. Selçuklu Devri'nden bugüne pek eser kalmamıştır. Var olan eserlerin büyük bir kısmı, çok daha sonraki yüzyıllarda istinsah edilmiştir. Yüzyılı saptanılmayan fakat dilinin gösterdiği en dikkat çekici hususiyet olan yuvarlaklık- düzlük uyumunun sık rastlanması ve genel özellikleri sebebiyle Eski Anadolu Türkçesinin karakteristiğine uygun olduğu düşünülen eserin bu dönemde yazıldığı tahmin edilmektedir.

Metin merkezli tez çalışmasının konusunu oluşturan Risâle-i Nil, iki nüshadan oluşan mensur bir eserdir. Çalışma giriş, üç bölüm ve sonuçtan oluşmaktadır. Giriş bölümünde klasik Türk edebiyatında Mısır ve Nil Nehri'nin yeri konu edinmiştir. Bu bilgiler ışığında *Risâle-i Nil*'in klasik Türk edebiyatındaki mahiyetine değinilmiştir. Birinci bölümde müellif bilgisine ve eserin üslup, konu ve nüshalarına genel açıdan bakılmıştır. Müellif veya müstensih ve yüzyıl bilgisine rastlanılmadığı, dil ve üslup açısından incelenerek tahmini bir yüzyıla ulaşıldığı bilgisine değinilmiştir. İkinci bölümde konu, dil ve içerik yönüyle ele alınmış; bahsedilen hikâyenin barındırdığı unsurlara, dinî içeriğe, adı zikredilen peygamberlere ve şahsiyetlere, kutsal kitaplara, ayetlere, hadislere, Mısır'ın tarihine ve tesmiyesine değinilmiştir. Bu bölümün daha iyi anlaşılması için pek çok dinî kaynağa başvurulup Mısır ve Nil Nehri üzerine yazılan eserlerden alıntı ve ilaveler yapılmıştır. Üçüncü bölümde ise metnin iki nüshadan hareketle hazırlanan tenkitli çevirisi verilmiştir. İki nüshanın transkripsiyonu yapılmış, nüshalar arasındaki farklılıklar belirtilmiştir. Sonuç bölümünde ise çalışmadan elde edilen bilgi ve bulgular aktarılmıştır.

Çeviri transkribe edilirken müstensihin imlasına mümkün olduğunca bağlı kalınmıştır. Yazımı eksik olan kelimelerin ve tamlamaların eksiklikleri parantez içerisine alınarak titizlikle gösterilmiştir. Sehven yanlış yazılan kelimeler, iki nüsha arasındaki kelime farklılıkları dipnotta belirtilmiştir. Ayetlerin hangi surede geçtiği, hadislerin kaynakları dipnotta eklenmiştir. Metinde eksik yazılan ayet ve hadisler belirtilerek hem orijinal hem de asıl hali ile verilmiştir.

Tez konumu belirlemede bana rehberlik eden danışman hocam Doç. Dr. Sadettin EĞRİ'ye ve yüksek lisans eğitimim süresince hoşgörüsüyle yardımlarını eksik etmeyen Dr. Öğr. Üyesi Zehra ÖZTÜRK'e, bu süreç içerisinde desteklerini eksik etmeyen arkadaşlarım Mustafa Hilmi GÜDER, Ebra Nur DÜZ, Hatice AYDEMİR, Eminenur ÖZCAN, Bedinur ÇAKICI ve Naciye ÖZKAN'a, maddi ve manevi desteğini hiç eksik etmeyen sevgili babama ve bugünlere gelmemde önemli manevi desteği olan sevgili anneme şükranlarımı sunuyorum.

Ebiha ABAK

BURSA / 2023

İÇİNDEKİLER

YEMİN METNİ.....	vi
ÖZET.....	vii
ABSTRACT	viii
ÖN SÖZ.....	ix
İÇİNDEKİLER.....	x

BİRİNCİ BÖLÜM

GİRİŞ

1. Hikâye	1
1.1. Klasik Türk Edebiyatında Mensur Hikâye	3
2. Risale	6
2.1. Türk Edebiyatında Risale	7
3. Klasik Türk Edebiyatı'nda Mısır ve Nil	8
3.1. Nil Nehri Coğrafi Hususiyetleri ve Bölge Açısından Mahiyeti	8
3.2. Klasik Türk Edebiyatı'nda Mısır ve Nil Nehri'nin Bir Metafor Olarak ve Coğrafi Konumuyla Yeri	11
3.2.1. Klasik Türk Edebiyatında Nil Nehri Konulu Şiirler	16
3.2.2. Klasik Türk Edebiyatında Nil Nehri Konulu Mensur Eserler	34
3.2.2.1 Evliya Çelebi – Seyahatname	34
3.2.2.2 Hâlâtü'l-Kâhire Mine'l-Âdâti'zâhire – Gelibolulu Âli	37
3.2.2.3 Nâbî – Tuhfetü'l-Harameyn	38

İKİNCİ BÖLÜM

RİSÂLE-İ NİL VE KİTÂB-I SELSEBÎL ÂLÂ EVSÂFİ AN-NİL

1. Eserin Müellifi.....	40
2. Eserin Konusu	40
3. Eserin Üslubu	41
3. Nüshaların Değerlendirilmesi	42
3.1. Berlin Nüshası	42
3.2. Zeytinoğlu Nüshası	44

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

RİSÂLE-İ NİL ÖZELLİKLERİ

1. Eserin Dil Özellikleri	46
1.1. Ünlülerin Yazılış Özellikleri.....	46
1.1.1. a Ünlüsünün Yazılışı.....	46
1.1.1.1. Medli elif ile yazılışı:	46
1.1.1.2. Üstünlü elif ile yazılışı:	47
1.1.1.3. Harekesiz elif ile yazılışı:	47
1.1.1.4. Kelime sonunda he (ه) ile yazılışı:.....	47
1.1.2. e Ünlüsünün Yazılışı.....	47
1.1.2.1 Harekesiz elif ile yazılışı:	47
1.1.2.2. Üstünlü elif ile yazılışı:	48
1.1.2.3. he ile yazılışı:	48
1.1.2.4. Kelime ortasında e ünlüsü	48
1.1.3. ı Ünlüsünün Yazılışı	48
1.1.3.1. Kelime başında kullanımı:	48
1.1.3.2. Kelime ortasında kullanımı:	49
1.1.3.3. Kelime sonunda kullanımı:	49
1.1.4. i Ünlüsünün Yazılışı	49
1.1.4.1. Kelime başında kullanımı:	49
1.1.4.2. Kelime ortasında kullanımı:	50
1.1.5. o Ünlüsünün Yazılışı	50
1.1.5.1. Kelime başında kullanımı:	50
1.1.5.2. Kelime ortasında kullanımı:	50
1.1.6. ö Ünlüsünün Yazılışı	51
1.1.6.1. Kelime başında kullanımı:	51
1.1.6.2. Kelime ortasında kullanımı:	51
1.1.7. u Ünlüsünün Yazılışı	51
1.1.7.1. Kelime başında kullanımı:	51
1.1.7.2. Kelime ortasında kullanımı:	51
1.1.7.3. Kelime sonunda kullanımı:	52
1.1.8. ü Ünlüsünün Yazılışı	52
1.1.8.1. Kelime başında kullanımı:	52
1.1.8.2. Kelime ortasında ötre ile veya vav ile kullanımı:	52
1.1.8.3. Kelime sonunda kullanımı:	53
1.2. Ünsüzlerin Yazılış Özellikleri:	53
1.2.1. b ve p Ünsüzlerinin Yazılışı.....	53
1.2.1.1. Kelime başında b (ب) yazılışı:.....	54
1.2.1.2. Kelime ortasında b (ب) yazılışı:	54
1.2.1.3. Kelime sonunda b (ب) yazılışı:.....	54
1.2.2. c ve ç Ünsüzlerinin Yazılışı	55
1.2.2.1. Kelime başında c-ç (ج-ج) yazımı:.....	55
1.2.2.2. Kelime ortasında c-ç (ج-ج) yazımı:	55

1.2.2.3. Kelime sonunda c-ç (ج-ج) yazımı:	55
1.2.3. k-g ve k-ğ Ünsüzlerinin Yazılışı	55
1.2.3.1. Kelime başında k-g ve k-ğ yazılışı:	56
1.2.3.2. Kelime ortasında k-g ve k-ğ yazılışı:	56
1.2.3.3. Kelime sonunda k ve k yazılışı:	56
1.2.4. t, t-d Ünsüzlerinin Yazılışı	56
1.2.4.1. Kelime başında t, t/d yazılışı:	57
1.2.4.2. Kelime ortasında t, t/d yazılışı:	57
1.2.4.3. Kelime sonunda t, t/d yazılışı:	57
1.2.5. ñ Ünsüzünün Yazılışı:	57
1.2.5.1. Kelime ortasında ñ yazılışı:	58
1.2.5.2. Kelime sonunda ñ yazılışı:	58
1.2.6. s Ünsüzünün Kullanımı:	58
1.2.6.1. Kelime başında s / ş / s yazılışı:	58
1.2.6.2. Kelime ortasında s / ş / s yazılışı:	59
1.2.6.3. Kelime sonunda s / ş / s yazılışı:	59
1.3. Edatların ve Ek Fiilin Yazılışı	59
1.3.1. Dahı Edatının Yazılışı:	59
1.3.2. Gibi Edatının Yazılışı:	59
1.3.3. Kim Edatının Yazılışı:	60
1.3.3. Ki Edatının Yazılışı:	60
1.3.4. İle Edatının Yazılışı:	61
1.3.5. İçün Edatının Yazılışı:	61
1.3.6. Ek Fiilin Yazılışı:	61
1.4. Tamlayan Ekinin Yazılışı	62
1.4.1. Düz ünlü ile tamlayan eki alan kelimeler:	62
1.4.2. Yuvarlak ünlü ile tamlayan eki alan kelimeler:	63
1.5. Arapça Tamlamaların Gösterilmesi	63
1.6. Farsça Tamlamaların Gösterilmesi	63
2. Risâle-i Nil'in Konusu	64
2.1. Risâle-i Nil' in Bölümleri	64
2.1.1 Birinci Bölüm	64
2.1.2. İkinci Bölüm	67
2.1.3. Üçüncü Bölüm	68
2.2. Risâle-i Nil'deki Dinî Unsurlar	76
2.2.1 Allah	76
2.2.2. Peygamberler	77
2.2.2.1. Hazreti Âdem	77
2.2.2.2. Hazreti Şîs / Şît	79
2.2.2.3. Hazreti İdris	79
2.2.2.4. Hazreti Nuh	80
2.2.2.5. Hazreti İbrahim	82
2.2.2.6. Hazreti İsmail	83
2.2.2.7. Hazreti İshak	83

2.2.2.8. Hazreti Yakup	84
2.2.2.9. Hazreti Yusuf	85
2.2.2.10. Hazreti Muhammed	86
2.2.3. Dört Halife	87
2.2.3.1. Hazreti Ömer	87
2.2.4. Kutsal Kitaplar	89
2.2.5. Olağanüstü Varlıklar	90
2.2.5.1. Dabbe-i Azîm	90
2.2.5.2. Melekler	91
2.2.6. Şeytan	93
2.2.7. Ayetler	93
2.2.8. Hadisler	95
2.2.9. İbadet ile İlgili Mefhumlar	96
2.2.9.1. Abdest, Gusül:	96
2.2.9.2. Namaz, Şükür Secdesi	96
2.2.9.3. Dua, Beddua ve Tövbe	97
2.3. Halifeler ve Emirler	98
2.3.1. Hârûnürreşît	98
2.3.2. Me'mûn	99
2.3.3. Amr bin Âs	100

DORDÜNCÜ BÖLÜM

METİN

1. Tenkitli Metnin Hazırlanmasında İzlenen Yöntem	102
2. Çeviri Yazı İşaretleri	105
3. Çeviri Yazılı Tenkitli Metin	106
SONUÇ	145
KAYNAKLAR	147
EKLER	151
1. Berlin Nüshası	151
2. Zeytinoğlu Nüshası	167

BİRİNCİ BÖLÜM

GİRİŞ

1. Hikâye

Arapçadan Türkçeye geçmiş bir sözcük olan “hikâye”nin Arap edebiyatında ilk zamanlarda, bir olayın tahkiyeli biçimde anlatımından ziyade “taklit” manasında kullanıldığı, daha sonraları nakil ve tekrar anlamıyla yaygınlaşarak bugünkü ifadesini aldığı kaynaklarda belirtilmektedir (Kavruk, 1998: 1).

Hüseyin Yazıcı'nın ifadesine göre sözlükte “anlatmak, nakletmek, aktarmak, tekrar etmek, benzetmek, taklit etmek” gibi pek çok anlamda mastar biçimi olan hikâye isim olarak da kullanılmaktadır. Türkçede son zamanlarda ortaya çıkan öykü kelimesi de Arapçadaki “taklit etmek” anlamının karşılığı olan öykünmekten gelir (Yazıcı, 1998: 17, 479-485). Sözcük, bir şeye benzetmek bir şeyin başka bir versiyonunu anlatmak biçimlerinde kullanılır. Olağanüstü hadiselerin konu edildiği destan türüyle benzer yönleri olan hikâye bu hususiyeti sebebiyle en eski edebî türler arasında yer almaktadır. Ancak geçmiş çağlarda gerek Doğu gerekse Batı kültüründe hikâye bağımsız bir edebî tür olarak görünmemekte; masal, fabl, kıssa, hatta fikra ve latife gibi diğer türlerle karışmaktaydı (Yazıcı, 1998: 17, 479-485). Hikâyenin belirli bir tür olarak ayrımı uzun seneler sonra ancak olabilmemiş Cumhuriyet sonrasındaki araştırmalarla kesin hâlini alabilmiştir. Tanzimat döneminde ilk kez Batılı türlerle karşılaştığında da hikâyenin keskin çizgilerle romandan yahut kıssalardan ayrılan belirli hususiyetleri bulunmuştur.

“Terim olarak hikâye hakkında sözlüklerde yapılan tanımlar bazı farklılıklar haricinde genel içerik olarak aynıdır. Örneğin “Kamus tercümesinde hikâye için: “Kitabe vezninde, bir sözü ve haberi nakil ve rivayet eylemek manasındadır... Asıl hikâyedir... Ve bir nesneye benzetmek manasındadır... Ve bir kimseye fiilen yahut kavlen taklit eylemek manasındadır... Ve bir kimseden bir kelam nakleylemek manasındadır.” denilerek hikâyenin Arap dilinde ihtiva ettiği değişik anlamlar verilmiştir.

Vankulu Lügati de hikâyeyi ‘Bir kelâmı nakledip haber vermek’ olarak açıklamaktadır. Muallim Naci, hikâye için, ‘nakl, beyan, bir vakayı hikâye, bir hususun hikâyesi, (bazı vukuatın heyet-i mecmuası)’ diyor (Kavruk, 1998: 1).”

Ferit Devellioğlu lüğatinde hikâyeyi “anlatma, roman, masal, olmuş bir hadise” diye tarif etmektedir. Türk Dil Kurumunun hazırladığı sözlükte hikâye için “Az çok ayrıntılar verilerek anlatılan olay, baştan geçen bir olay anlatma, belli bir zaman ve yerde az sayıda kişinin başından geçen, gerçeğe uygun birtakım olaylar anlatan ya da birkaç kişinin karakteri çizilen roman türünden kısa yapıt, öykü, aslı olmayan söz, olay” denilmektedir (Kavruk, 1998: 1).

“Yine Türk Dil Kurumu tarafından hazırlanan bir terim sözlüğünde hikâye için, ‘Hayalde tasarlanan meraklı birtakım olayları anlatarak okuyanda heyecan veya zevk uyandıran ve çoğu ancak birkaç sayfa tutan yazı’ denilmektedir. Yabancılar tarafından hazırlanan sözlüklerde de hikâye için yukarıda belirtilen tariflere yakın anlamlar verilmiş; kısaca hikâye ‘anlatma, benzetme, tarih, destan, kıssa, masal, rivayet’ kelimeleriyle karşılanmıştır (Kavruk, 1998: 2).”

Sözlüklerden seçilerek örnekleri verilen tariflerden de anlaşılacağı gibi terim olarak hikâyenin hem geniş hem de dar anlamları söz konusudur. Hikâye en geniş anlamı ile bir olayın anlatılması demektir. Daha farklı ve sık kullanılan ifadesiyle “olmuş, olması mümkün olan, yaşanması olağan olan” olayların bir olay örgüsüne dayanılarak hususi bir üslupla anlatılmasıyla meydana gelmiş edebî türdür. Bu şekliyle “hikâye” kavramı içine tarih, destan, masal, menkıbe, efsane, latife, halk hikâyesi, roman, küçük hikâye gibi tahkiyeye dayalı tüm edebiyat türleri de girer ve hepsini de kapsar (Kavruk, 1998: 2).

“Böylesine geniş bir anlam ifade eden hikâyenin tarihi insanın tarihi kadar eskidir. Hemen her devirde anlatan ve dinleyenlerin ya da yazan ve okuyanların varlığı kesindir. Hikâyenin aslı, insan fitratının olağanüstü

olayları dinlemeye olan aşırı isteğinin bir ürünüdür. İlk zamanlarda, anlatılan veya yazılan hikâyelerin ekseriyeti olağanüstü unsurları ihtiva eden eserlerdir. Zaman ilerledikçe hikâyelerdeki olağanüstü unsurlar azalır, gerçeğe yakın unsurlar artmaya başlamış, bir önceki yüzyıldan itibaren de hikâye, diğer tahkiyeye dayalı edebî ürünlerden ayrılarak kendine has özellikler kazanmıştır (Kavruk, 1998: 2).”

Bu gibi hususiyetleri ile dar anlamda hikâye, “olmuş veya olması mümkün olan” olayların anlatılmasıyla ortaya konan edebî eserlere verilen tür ismidir ve romandan da hacmi bakımından ayrılarak farklı bir nitelik kazanmıştır. Zamanla edebiyatın gelişimi hikâyede olağanüstü unsurların ortadan kalkmasına, vaka kuruluşunda daha dar bir saha oluşmasına, şahıs ve mekânda detaya daha az girilmesine yol açmış ve bu etkilerle modern hikâye ortaya çıkmıştır.

Eski Türk topluluklarında hikâye denilen şeyin halk içerisinde dinî ve ahlakî bir yol gösterme, rehber olma, farkındalık geliştirme gibi amaçları vardır. Bu durum özellikle sözlü anlatımda halk hikâyesi geleneğinin gelişimine önemli katkılar sağlamıştır.

“Saray hayatının gelişmesi, İran edebiyatının zamanla önem kazanması ve saray çevresinde toplanan şairlerin bu etki altında eserler kaleme almaya başlamasıyla birlikte hikâye anlayışı giderek halk hikâyelerinden ayrılmaya başlamıştır. Hem halk edebiyatı hem de klasik edebiyatın içinde aynı konuların ele alınmasının sebebi, bunların değişik bilgi ve seviyede insanlar tarafından farklı üslûplarla yazılmış veya okunmuş olmasıdır (Kavruk & Pala, 1998: 17, 491-493).”

1.1. Klasik Türk Edebiyatında Mensur Hikâye

İslamiyet öncesinden bu yana rağbet gösterilen bir tür olan hikâye için önceleri Göktürk, Uygur ve Karahanlılarda “hikâye” yerine “sav” kelimesi kullanılmaktaydı. Eldeki kaynaklara göre Türk Edebiyatında ilk mensur hikâyecilik Uygurlarda görülmektedir. Yerleşik hayata geçmeleri ve kabul ettikleri dinlerin düsturları sebebiyle savaşa mesafeli duruşları onların edebiyata daha düzenli bir biçimde yönelmelerine sebep olmuştur. Uygurlardan zamanımıza kadar gelen genellikle Budist

menşeli telif ve tercüme hikâyeler, Türklerin çok daha eskilere dayanan sözlü hikâyeciliğin yanında gerek manzum gerekse mensur bir yazılı hikâyecilik geleneğinin olduğunun büyük bir kanıtıdır (Kavruk, 1998:4). Zira bu denli gelişmiş bir yazılı kültür varlığı, öncesinde sağlam bir temelin habercisidir.

Hikâye denilen tür, Anadolu coğrafyasında halk hikâyesi temelleri üzerine dayanmıştır. İslamiyet'in kabulünden sonra Arapçanın etkisi ile dile geçen hikâye sözcüğü ile bağlantılı muhtelif sözlü ve yazılı türler gelişim göstermiştir. Yeni yazım dili ve devletin refahı ile birlikte yeni üslup arayışları ve farklılaşmalar doğal olarak hikâye türüne de yansımıştır.

“İslami dönem Türk nesir edebiyatının en zengin örneklerini, Anadolu’da gelişen Batı Türkçesiyle yazılmış eserler oluşturur. Türklerin Anadolu’ya gelişinden sonra Anadolu’da yeni bir yazı dili teşekkül etmiştir. Anadolu’nun fethinden XIV. yüzyıla kadar özellikle nesir alanında kayda değer eserler bulunmamaktadır. Hikâyelerle desteklenmiş dinî ve ahlaki öğütler içeren Behcetü’l-Hadâik fî Mev‘izeti’l-Halâik XIII. yüzyılın tek önemli nesir eseridir. Bir kısmını Arapça ve Farsçadan çevirilerin oluşturduğu XIV. yüzyıl nesir edebiyatının başlıca eserleri Kul Mesud’un Kelile ve Dimne’si, Şeyhoğlu Sadreddin Mustafa’nın Merzubânnâme’si, Darîr’in sade bir üslûpla yazılmış Sîretü’n-Nebî’si, Hamzavî’nin yine sade ve sürükleyici üslûbuyla yüzyıllar boyu halk arasında okunan Hamzanâme’si sayılabilir. XV. yüzyılda Dede Korkut Kitabı, Battalnâme, Dânişmendnâme gibi halk tarafından okunan eserlerin yanında resmî yazışmaları ve mektupları içine alan klasik Osmanlı inşasının da teşekkül ettiği görülür (Uzun, 2007: 33, 9-11).”

Eski Türk edebiyatında şiirin rağbet görmesi sebebiyle fazla örneği bulunmayan mensur türdeki eserler ekseriyetle arka planda olmuş; nesir türünde oluşturulan eserlerde de sanatlı söyleyişlerden vazgeçilememiştir. Çünkü klasik edebiyatın temelinde şiir vardır. Şiir her zaman övülmüş, şairlik ise kıymetlendirilmiştir. Sanat, şiir üzerinden yüreklendirilmiştir.

“15. yüzyıl şairlerinden Bedr-i Dilsad H.830/M. 1427'de kaleme alıp Sultan II.Murat'a sunduğu mesnevisinde 'Nesir halk, nazım ise padişah gibidir.' diyerek nazım ile nesri mukayese etmekte, nesri 'padişah karşısında halk' benzetmesiyle nasıl değerlendirdiğini belirtmektedir. 16. yüzyılın hem nazım hem nesir sahasında pek çok eser veren yazarı Lâmi, Divan'ının ön sözünde, “Nesrdür gerci dehre sermâye / Dürr-i nazmun durur veli pâye” diyerek nesir ne kadar önemli olursa olsun, üstünlüğün nazımda olduğunu belirtmekte, yine "eş-şi' ru eşrefu mâ yü'ellefu" tabiriyle nazma verdiği önemi pekiştirmektedir (Kavruk, 1998: 5).”

“17. yüzyılda da görüş değişmemiştir. Devrinin en büyük şairi Neftî (öl. 1044/1635) Türkçe Divan'ının başında yer alan bir dördlükte, 'Tenezzül eylemem inşâya eylesem belki / Müsebbihân-ı felek vird iderdi insâmi / Hâfız u ibn-i Yemin'im gazel ü kit'ada ger / İstesem belki rubâ'ide olur dum Hayyâm' diyerek inşaya, yani nesre tenezzül bile etmediğini açıkça ifade etmektedir (Kavruk, 1998: 6).”

Nesrin bu kadar küçümsenmesi ve arka planda kalmasına karşın Türk edebiyatında mensur yazılan seyahatname, gazavatname, fıkıh, halk hikâyesi gibi bazı türler de yazılmıştır. Nazım kadar ön plana çıkmamış olsa da dönemin sosyolojik yapısını net bir şekilde yansıtmaya açısından bu eserlerin kıymeti büyüktür. Nesri küçümseme âdeti tezkire yazarlarında da rastlanılan bir tavır olmuştur. Öyle ki şair olmayıp yalnızca hikâye yazarı olan sanatçılardan tezkirelerde hiç bahsedilmemiştir. Yahut çok önemli bazı eserlerine değinilmiştir (Kavruk, 1998: 6).

Tüm bu bilgilerden anlaşıldığı üzere şiir ve şairlik ününü her devirde muhafaza etmiş, mensur eserler bu süreçte daha az itibar görmüştür. Hikâye ise tüm mensur türler içinde en az tercih edilen olmuştur. Hikâyeye her ne kadar klasik Türk edebiyatı içerisinde ehemmiyet verilmemiş olsa da günümüz çalışmalarında tarihî değer ve delil olarak özel bir yeri vardır.

Tahkiyeli bir anlatım tercih edecek olan yazar veya şairler mensur eser kaleme almaktan ziyade ürünlerini mesnevi nazım şekliyle ortaya koymayı tercih etmişlerdir. Bu da nesir türünün gelişimine ket vurmuş ve nazımın ününü pekiştirmiştir. Bu sebeple manzum hikâye ve mesnevilere rağbet artmıştır.

Klasik manzum hikâyelerin aruz vezniyle yazılmasına rağmen çok defa halk diliyle söylenmiş olmaları, bunların geniş halk kitlelerine hitap ettiğini ve arka planında halk hikâyesi geleneğinin bulunduğu da önemli bir göstergesidir. Her ne kadar mevcut rağbet gösterilen vezin aruz da olsa belirli bir üslup ve tahkiye geleneğinden vazgeçilememiştir. Ancak orijinal örnekleri ve Fars edebiyatından gelen klasik mesnevilerde durum farklıdır. Zira bu tür eserlerde şairler, örnek alınan mesneviyi aşma gayesiyle genellikle sanatkârane bir üslûp kullanmışlar ve taban alınan mesnevi ve şairi ile bir rekabet içinde olarak anlaşılabilirlik kaygısından uzaklaşmışlardır (Kavruk & Pala, 1998: 17, 491-493).

2.Risale

Sözlükte “göndermek” anlamındaki irsal kelimesinden isim olan risale sözcüğü “sözlü veya yazılı mesaj iletme” manasındaki “elçilik” anlamında kullanılır. Elçinin iletmediği yazılı mesaja, ayrıca küçük kitaba da risale sözcüğü denk gelmektedir. Risalenin manası zaman içinde ‘hitap, kitap, mektup, makale; inceleme, araştırma, monografi’ kelimelerini karşılayacak şekilde genişlemiştir. Daha sonraki yüzyıllardan itibaren edebî mektup, ilim, sanat, edebiyat gibi alanlarda tek bir konu üzerinde yapılan araştırma ve makale anlamları öne çıkmış, zamana ve kullanım sıklığına göre farklı kullanım alanları oluşmuştur (Er, 2008: 35, 112-113).

“Modern Arapçada risâle “ilmî tez” anlamını da kazanmış olup “risâletü’l-dukto, risâletü’l-mâcester” şeklinde kullanılmaktadır. Kurânî bir terim olarak risâlet bir mesajın sözlü olarak ifadesi ve iletilmesidir. Kelime, Kuran’da tekil ve çoğul şekliyle on yerde geçmekte olup bunların “bilgi, mesaj veya haberi etkili biçimde ifade ederek iletme” anlamındaki tebliğ kavramıyla kullanılması, dört yerde nasihat, bir yerde kelâmla birlikte zikredilmesi risâletin “iyi, yararlı ve güzel olan mesaj” manasına geldiğini gösterir (Er, 2008: 35, 112-113).”

Risalenin bir diğer bilinen vazifesi ise geleneksel edebî türlerden herhangi birine dahil edilip isimlendirme imkânı bulunmayan çalışmalar için genel bir hususiyet barındırmasıdır. Kaynaklarda bunlara İbn Fadlân’ın *Rihle*’sinin asıl adı *Risâletü İbn*

Fadlân örnek verilmiştir. İbn Tufeyl'in günümüzde bir hikâye, bir roman gibi görülen *Hay b. Yakzân*'ın tam adı *Risâletü Hay b. Yakzân*'dır (Er, 2008: 35, 112-113). Bunun gibi belirli bir tür özelliği tanımlanmamış bazı eserler de edebiyatta risale olarak geçmiştir.

Bu bilgiler ışığında çalışmanın konusu olan *Risâle-i Nil* adlı eserin muhtevasında hem halk hikâyesini andıran parçalar hem bazı dinî rivayetler, ayet ve hadisler ve Mısır'ın ve Nil'in coğrafyası ile ilgili öğretici bilgiler barındırmasına karşın tür olarak risale ile adlandırılmış olmasının da sebebi genel bir vazife görmesine bağlanılabilir. Çünkü içerikte yalnızca bir vakaya dayalı anlatım yoktur. Bunun yanında Kuran ayetleri ve hadislerden sunulan delillerle Mısır'a ve Nil Nehri ile tarih boyunca önemli bir münasebet, etki görülmektedir.

2.1. Türk Edebiyatında Risale

Yazma eser kütüphanelerinin en zengin bölümlerinden birini risaleler oluşturmaktadır. Ancak tanınmış kişilere ait olanların dışındaki risalelerin birçoğunun henüz literatüre girmediği söylenebilir. Osmanlı telif geleneğinde risaleler tek bir dil ile kaleme alındığı gibi iki veya daha fazla dille de kaleme alındığı; sayı, konu ve muhteva itibarıyla diğer Müslüman toplumlarındaki gibi zengin olduğu görülmektedir (Uzun 2008: 35, 114-116).

Osmanlı sahasında risaleler pek çok ilmî alanda yazılmıştır: fen bilimler, musiki, sanat (özellikle elde bilinen en önemli sanat risâlesi ebru sanatına dair yazılan *Tertîb-i Risâle-i Ebrî*'dir.), tasavvufî... Osmanlı sahasında önemli bir risâle sahası da teşkilat alanına ait bulunmaktadır. Bunların başında Sadrazam Lutfî Paşa'nın *Âsafname*'si gelir. Bu alanda tanınmış diğer bir isim Koçi Bey'dir. Cumhuriyet devrinde kaleme alınmış, risâle adını taşıyan eserlerin en meşhuru ise din âlimi Said Nursi tarafından hazırlanan *Risâle-i Nûr Külliyyatı*'dır. Bu eserlerde ekseriyetle mektup tarzının yoğun kullanıldığı bir düzen göze çarpmaktadır (Uzun 2008: 35, 114-116). Risaleler bu bakımdan mektup türü yerine de çok kullanılmış ve risalelere dair pek çok bilgi mektup başlığı altında incelenmiştir. Zira Arap edebiyatında birbirine karşılık gelen ifadeler olarak görülmüştür. Nebi Bozkurt, mektup türünü açıklarken "Sözlükte 'yazmak' anlamındaki ketb kökünden türetilmiş olup 'yazılan şey' demektir. Ancak Araplar

bunun yerine daha çok kitâb, risâle, ahd, vasiyye ve sahîfe kelimelerini kullanmaktadır.” şeklinde ifade eder (Bozkurt 2004: 29, 13-14).

3. Klasik Türk Edebiyatı’nda Mısır ve Nil

3.1. Nil Nehri Coğrafi Hususiyetleri ve Bölge Açısından Mahiyeti

“Afrika’nın kuzeydoğusunda yer alan, kaynağından itibaren döküldüğü Akdeniz’e kadar dünyanın en uzun nehri olarak 6648 km. kateden ve dokuz ülkeden (Burundi, Ruanda, Tanzanya, Uganda, Kenya, Zaire, Etiyopya, Sudan, Mısır) geçen Nil, tarih boyunca özellikle Mısır’ın dinî, kültürel, siyasal, ekonomik ve sosyal hayatında büyük rol oynamıştır. Yunanlı tarihçi Herodotos onun hakkında, ‘Mısır Nil’in armağanıdır’ demektedir. Nil ismi Yunanlılar tarafından kullanılan, ‘nehir vadisi’ anlamındaki ‘neliostan’ gelir. Eski Arap edebiyatına da giren Nil kelimesi Kurân-ı Kerîm’de zikredilmemiştir; ancak müfessirlere göre iki yerde geçen ‘yemm’ kelimesinden anlaşılan bu nehirdir (Seyyid, 2007: 33, 122-123).”

Kaynaklarda büyüklüğü sebebiyle deniz olarak da tanımlanan Nil, İslam literatüründe önemli bir yer tutmakta ve bunun büyük bir kısmını coğrafya-tarih kitaplarıyla seyahatnameler ve bu bölgedeki idare-vergi sistemi üzerine yazılmış eserler oluşturmaktadır. Bu bölgede yaşamış pek çok peygamberin de olması bölgenin değeri üzerinde önemli bir etken olmuştur. Pek çok rivayetin ve kıssanın temel coğrafyası olmuştur. İslam, coğrafya literatüründe Nil hakkında verilen bilgilerin ve özellikle Nübe sınırından itibaren nehrin aşağı mecrasıyla (kuzey) ilgili kısmı gözleme dayandığından doğruya yakındır. Fakat nehrin kaynağı, yukarı mecrasına (güney) dair bilgiler daha çok Batlamyus ve Strabon’un kitapları gibi Grekçe eserlere dayanmakta ve olağanüstü, efsanevi bir mahiyet arz etmektedir. Batlamyus’un Nil’in kaynağının Cebelikamer olduğu yolundaki rivayeti İslâm âleminde XIX. yüzyılın ikinci yarısına, Nil’in gerçek kaynaklarının bulunmasına kadar geçerliliğini korumuştur. İlk defa Batlamyus’un *Coğrafya*’sından Muhammed b. Mûsâ el-Hârizmî’nin naklettiği bu rivayete göre sular öncelikle, Ekvator’un güneyinde yer alan Cebelikamer’deki küçük nehirler vasıtasıyla birkaç gölde toplanmakta ve bunlar daha sonra Nil’in kaynağını

oluşturmaktadır. Bu bilgi pek çok İslâm coğrafyacısı tarafından tekrar edilmiştir ve doğrulanmıştır (Seyyid, 2007: 33, 122-123).

Tüm bunların yanında Mısır'ın faziletiyle ilgili kitaplardaki efsanevi bilgiler de kullanılmıştır. Bu tür eserlerde nehrin kutsal olduğu ve cennetten çıktığı, Mihran ile aynı kaynaktan beslendiği ve bütün akarsuların ona döküldüğü gibi rivayetler önemli bir yer tutmaktadır, eserlerde ise bu efsanevi bilgiler anlatıma canlılık katmak için dahil edilmiştir (Seyyid, 2007: 33, 122-123).

Nil'in yukarı mecrası ve kaynakları hakkında bilinenler uzun süre Orta Çağ İslam müelliflerinin verdiği bilgilerle sınırlı kalmış, çok daha sonraları Avrupalı seyyahlar nehrin kaynaklarını ve büyük gölleri keşfetmiştir. Araştırmacılara göre gerçekleştirilen bu seyahatlerin esas amacının Nil Nehri'ni görmek bahanesiyle Afrika'ya yöneltilen misyonerlik faaliyetleri olduğu düşünülmüştür. XV ve XVI. yüzyıllarda John H. Speke 1858'de Victoria Gölü'nü keşfedip Nil'in asıl kaynağının bu göl olduğunu belirtmiştir. Speke aynı zamanda Ruwenzori dağlarının kaynaklarda adı geçen Cebelikamer olduğunu da tespit etmiştir. Albert Gölü 1864'te Samuel Baker, Edward Gölü 1877'de Henry M. Stanley tarafından bulunmuş, nehrin geri kalan bölümlerinin keşfi ise XIX. yüzyılın sonlarıyla XX. yüzyılın başlarında İngiliz, Amerikan ve İtalyan coğrafyacıları tarafından da tamamlandığı söylenmektedir (Seyyid, 2007: 33, 122-123).

Mısır ekonomisinin esasını oluşturan tarım, Nil sularından yararlanılarak gerçekleştirilmektedir. Mısırlılar bu amaçla en eski dönemlerden itibaren sulama kanalları ve barajlar yapmışlar, özellikle nehrin taşması ile arazinin sulanmasını sağlamışlardır. Sulama sayesinde önemli bir tarım sahası geliştirmiş olan Mısırlılar sulamayı, toprakların bir kısmının havuzlara dönüştürülüp taşan suların buralara doldurulması ve sonra kanallarla araziye dağıtılması suretiyle yapmışlardır. Pek çok kez Nil'in olası taşma vaktini belirleyen aletler yapmak durumunda kaldıkları için hendese ilmine yönelik gelişmeye de katkı sağlamıştır (Seyyid, 2007: 33, 122-123).

Tarih boyunca Nil, pek çok hususiyeti yönüyle Mısırlıların sosyal hayatıyla özdeşleşmiş, bu nehirle ilgili çeşitli bayramlar ve törenler düzenlenmiş, üzerine pek çok rivayetler ve halk hikâyeleri oluşturulmuştur. Bunların en ünlüsü firavunlar döneminden kalan ve İslam'ın fethine kadar devam eden "Nil Gelini Töreni"dir. Buna göre Nil'e genç ve güzel bakire bir kız, aileye belirli bir mal verilmek şartıyla alınır ve

nehre atılırdı. Bu eylemle nehrin rızasının kazanılması ve ardından suyun belirli bir ölçüde taşması beklenirdi. Bunların arasında Kıptilerin yaptıkları ve Fatımi halifelerinin de bizzat katıldıkları “Suya Gömülme Gecesi” de önemli bir törendir; bu törene göre de o gece Kıptilerin çoğunun suya gömüldüğü ve bu şekilde kendilerinin hastalıklardan korunacaklarına inandıkları söylenir. Bilinene göre Memlûkler Devri’nde önemini yitiren bu gelenek günümüzde sadece Kıptiler arasında devam etmektedir. Nehrin yüksekliğinin 16 ziraa ulaştığı günlerde kutlanan bir diğer tören de “Nil’in Taşması Bayramı”dır ve bu da anılmaya değer kadim bir merasimdir (Seyyid, 2007: 33, 122-123).

Nil’in yılın belli bir döneminde yükselmesi ve bunun her yıl düzenli olarak tekrarlanması bu kurak bölgede tarım yapılmasına imkân tanıyarak halkın yaşamının rahat ve toprakların bereketli bir şekilde devam etmesini sağlamıştır. Halk hem ziraat ile uğraşarak beslenme ihtiyacını karşılamış hem de bunu ticarete aksettirerek ekonomik fayda sağlamıştır. Ve hatta bereketi ve faydaları sebebiyle eski Mısırlılar Nil’e ilahi bir vasıf da yüklemişlerdir. En bilineni Hapi adını verdikleri tanrılarıdır:

“Yeşil sakallı ve verimliliğin sembolü olarak göğüslü bir erkek şeklinde temsil edilir. Başında papirüs demeti bir taç bulunur. Elinde üzerinde çeşitli besinler olan bir tepsi vardır (Şahin, 2017: 276).”

Medeniyetler tarihinin en eski uygarlıklarından biri olan Mısır’ın teknolojik, ekonomik, siyasi, dinî ve sosyal gelişiminde de her türlü olumlu- olumsuz etkileriyle Nil Nehri bulunmaktadır. Her sebep ondan doğar ve onda sonuçlanır. Bundan dolayı Mısır denilince Nil, Nil denilince de Mısır akla gelir. Mısır çölünün ortasında uzanan Nil, Mısır coğrafyasının belirleyici ve etkili bir unsuru olarak sadece ülkenin kendisi için değil, Akdeniz dünyası için de tarih, kültür, dil, din, edebiyat ve sanat olmuştur (Erdemir, Günday & Akyol, 2015: 228).

“...Mısır Uygarlığına “Nil Nehri Uygarlığı” demek yanlış olmaz (Erdemir ve ark., 2015: 229).”

Mısır, kuzeyde Akdeniz, doğuda Kızıldeniz ve Ürdün, güneyde Sudan ve batıda Libya ile çevrelenerek uzun süre dış dünyaya karşı korunmuş bir bölgedir. Bölgenin ve ülkenin her yönüyle en önemli kaynağı olan ve ekvatorun güneyinden doğarak

kuzey istikametinde aktıktan sonra Akdeniz'e dökülen Nil, günümüzün ölçüleriyle, 6671 kilometre uzunluğu ve 2870000 kilometrekarelik havzasıyla dünyanın en uzun nehirlerinden biri olma ünvanını kazanmıştır. Nil; Uganda, Sudan ve Mısır'ı aşarak aşağı çığırında birikmiş su kütleleri ile debisi değişerek azalmakta ve rejimi düzenlenmektedir. Nehir, dört iklim kuşağından (ekvatorial, kuzey tropikal, tropikal ve çöl) geçmesine rağmen bir tropikal iklim ırmağı olarak kabul edilmektedir. Katettiği uzun mesafeler boyunca oldukça verimli balçık taşıyan Nil, topraklarını suladığı ülkelerin hayatında önemli bir yere sahiptir. Nil'siz bir Mısır düşünölemeyeceği gibi bu hayati önem, uğradığı tüm topraklar için de aynı ölçüdedir. Nil Nehri'nin bölgede bulunmadığı bir an düşünölse hayat verdiği, potansiyeli ile pek çok etkide bulunduğu ülkelerin yaşanması imkânsız birer çöle dönöşeceği söylenir (Erdemir ve ark., 2015: 229).

3.2. Klasik Türk Edebiyatı'nda Mısır ve Nil Nehri'nin Bir Metafor Olarak ve Coğrafi Konumuyla Yeri

Klasik Türk edebiyatı temel unsurlarıyla Arap ve Fars edebiyatı etkisinde gelişim göstermeye başlamış ve bu iki edebiyatın yücelttiği sanatsal çeşitlilikten Tanzimat Dönemi Batılılaşmasına kadar etkilenmiştir. Bu sanatsal alandaki tesirleri hem manzum hem mensur şekilleri ile bünyesinde taşımış olan klasik edebiyatın bu iki edebiyatla en önemli münasebeti beslendiği kaynaklar üzerinden olmuştur. En büyük kesişim noktaları; Kuran ve kıssaları, hadisler ve menakıplardır. Bu bağlamda çalışma alanları da bu kaynaklar üzerinden teşekkül etmiş ve gerek şiir gerek düz yazı sahasında bu engin malzemeyle konularını oluşturmuşlardır. Hatta bu etki çerçevesinde Mısır edebiyatı ile Modern Türk edebiyatının doğuş ve gelişim evrelerinde pek çok benzerlikler saptanmış, üzerine çalışmalar yapılmıştır. Asiye Çelenlioğlu makalesinde bu durumu şu cümlelerle ifade eder: “*Bir süreci, benzer dürtülerin tesiriyle, farklı zamanlarda geçiren Türk ve Mısır edebiyatı, karşılaştırmalı olarak değerlendirildiğinde döngüsel edebiyat tarihi tezinin desteklendiği görülür* (Çelenlioğlu, 2019: 87, 294-314).”

1517’de I. Selim'in Kahire'yi almasıyla Mısır’daki Osmanlı etkisinin sanatın pek çok alanına etki etmesi de bu benzerliklerin sebeplerini daha derinden açıklayacak niteliktedir. Zira Mısır, tarihi boyunca Fatımiler hariç hep Türk ya da Türk asıllı devletler tarafından yönetilmiştir. Mısır edebiyatı ile Türk edebiyatının konu ve üslubuna dair nitelikleri, siyasi ve sosyal sebeplere de bağlı olarak paralellik gösterir. Klasik Türk edebiyatının bu etki çerçevesinde ortaya koyduğu ürünlerde detaylandırılıp sembolleştirilen bir konu da Nil Nehri’nin büyüleyici uzunluğu, geniş arazi alanı, efsane ve inanışlara konu olan membası ve taşıdığı zengin alüvyon ve su potansiyeli ile Mısır coğrafyasına hayat veren hususiyetidir. Hem kutsal kitaplardaki yeri hem de yaşamsal fonksiyondaki önemi; kültür, mimari ve çeşitli sanat alanlarındaki varlığı ile pek çok şiire ve mensur esere konu olur.

“Nil, her mevsim Mısır’a yeni bir ruh getirirken, üzerinde yüzen kayak ve sandallarla topluma güzel duygu ve düşüncelerinde ilham kaynağı olmuştur (Erdemir ve ark., 2015: 441).”

“Klasik Türk şiiri metinlerinde de bazen gerçek, bazen hayalî muhtelif ülkeler, şehirler, dağlar, ırmaklar ve benzeri coğrafi unsurlar geçmektedir. Divanlarda sık sık karşılaşılan ülkelerden biri de Mısır’dır (Erdoğan, 2009: 441).”

Birçok Osmanlı şairi tahsil yapma, valilik, kadılık, seyahat veya başka sebeplerle Mısır’a gitmiş, hatta kimisi de orada yaşamayı tercih etmiştir. Örneğin Ahmedî ve Kadı Burhaneddin Mısır’da tahsil görmüş; Âşık Paşa da Mısır’a gitmiş ve bir müddet orada kalmıştır. Bilinene göre Cem Sultan saltanat mücadelesinde Sultan Bayezit’e yenilince Mısır’a çekilmiş; Kanuni’nin şehzadelerinden Harîmî mahlaslı Şehzade Korkut, yanında Deli Birader Gazâlî olduğu hâlde Mısır’a gitmiştir. Bir rivayete göre ise Diyarbakır doğumlu olan Şeyh İbrahim Gülşenî uzun yıllar Mısır-Kahire’de ikamet etmiş; kurduğu Halvetiyye tarikatının Gülşeniyye kolunu buradan yaymıştır (Erdoğan, 2009: 441).

Osmanlı şairlerinin Mısır’la münasebeti daha sonraki asırlarda da devam etmiştir. Mesela, Osmanlı’nın 18. yüzyıl şair devlet adamlarından Râmî Mehmed Paşa Mısır valiliği yapmıştır. Bu sırada kâtibi Râsih mahlaslı Sofyalı Yusuf Efendi de şairdir. Ünlü

Osmanlı şairlerinden Koca Ragıp Paşa M. 1744-1748 arasında Mısır valiliği yapmıştır. O dönemde sürekli bir iç kargaşa içinde olan Mısır'da, huzur ve sükûnu temin etmek için bir hayli uğraşan Ragıp Paşa, nihayet bu durumdan yorulmuş ve valilikten ayrılmıştır. Paşa, Divan'ındaki şu beyitle bu durumu özetler gibidir:

*“Kelal geldi tasarruftan Ümm-i Dünyâyı
Yeter şu Kahire'nin kahrı 'azm-i Rûm idelim”* (Erdoğan, 2009: 443)

Ragıp Paşa'nın bu beytine cevap olmak üzere Çeteci Abdullah Paşa aynı mealde şu beyti söylemiştir:

*“Beni sultân-ı dehr itsen de almam Ümm-i Dünyâyı
Azizüm ben değişmem arz-ı Mısır'a Erzeni'r-Rûmi”* (Erdoğan, 2009: 441)

Tasavvuf şiirinin önemli simalarından ve aslen Malatyalı olan Niyâzî; Mısır'da üç yıl kadar kalmış, ilim tahsil etmiş ve bu yüzden daha sonraki hayatında Niyâzî-i Mısırî diye anılmıştır.

Ünlü şair Nâbî'nin hac seyahatini anlattığı *Tuhfetü'l-Harameyn* adlı eserinde de Mısır bölümü önemli bir yer tutmaktadır. Hac kafilesi ile birlikte yaptıkları yolculukta Mısır'a giden Nâbî, Kahire'ye varışlarını şu şekilde anlatır:

*“Oldu Mısır'a duhûlumuz şa'bân
Şöyle kim pek yakîn idi Ramazân”* (Aksoyak, 2012: 13)

Nâbî gibi Nâtık'ın da eserinde Kahire kısmı oldukça geniştir ve tasvirleri bol olduğu söylenir. Her iki şairin de eserlerinde camilerin çokluğuna vurgu yaptığı söylenmiştir. Nâbî, camilerin çokluğunu şu ifadeyle dile getirir:

*“Sevâd-ı şehrden hâric-i arâzî-i hâliyede olan cevâmi'-i bî-cemâ'atun
hisâbı muhât-ı ilm-i İlâhîdür* (Aksoyak, 2012: 15).”

Nâtık ise bu çokluğu şiirinde şu şekilde tasvir eder:

*“Ucb ile kibr ile mukayyedler
Biri birine sa’y-i ezyed eder*

*Meselâ birisi vaz’etse binâ
Etmemiş diğeri tenezzül ana*

*Ol dahi cehd ile birini yapar
Bu sebebden olur binâ ekser”* (Aksoyak, 2012: 15)

Bu iki şairin haricinde 19. yüzyılın en geniş tezkiresinin yazarı Davud Fatin’in çocukluğunda amcasının yanına Mısır’a gittiği bilinir ve şairin şiirlerinde orada yaşadığı bazı meselelere rastlamak mümkündür:

*“Elem ki hâtıra gelmezdi Mısr-ı Kâhirede
Çürütüdi eyledi ifnâ beni bu dâ’irede”* (Erdoğan, 2009: 445)

Kaynaklarda, Mısır’a giderken yahut Mısır’dan gelirken denizde boğularak ölen şairler bile bir hayli yer tutmaktadır. Buna karşılık, divan edebiyatının temel biyografik eserleri olan tezkirelerde, Türkçe şiir söyleyen Mısırlı şair adı fazla geçmemektedir. Buna bağlı olarak Kahire’de doğmuş, yaşamış 16. yüzyıl şairi Muhyî’yi; tezkirelerde “Mısır’dan Abdullah oğludur” diye tanıtılan ve üç beyti nakledilen, muhtemelen aynı yüzyılda yaşamış Şevkî’yi bu bağlamdaki şairler içinde sayabiliriz (Erdoğan, 2009: 454).

“Divan edebiyatında; Mısr-ı zâtü’l-ehrâm, Mısr-ı zâtü’l-harâm, Mısr-ı dârü’n-nasr, daha çok da Ümmü’d-dünya yahut Ümmü’l-bilâd ifadeleriyle anılan Mısır ve buranın en büyük şehri Kahire, özellikle Yûsuf Peygamber’in kıssasının geçtiği mekân olması dolayısıyla şiirlerde sık sık yer bulmuştur. Bu bakımdan şiirlerde; Yûsuf, Züleyha/Zeliha, Yakup/Ken’ân, Aziz, secde, kuyu/çâh, ihvân, cemâl, hüsn, melâhat, sultân, rüya/düş, tabir, mihr ü mâh, müşteri, satmak, terazi, metâ, baha, ağırlık, pazar, zindan/habs, beytü’l-hazen/ahzân, külbe-i ahzân, giryân, bûy,

pîrâhen, çâk, mâlik gibi birbiriyle ilgili kelimelerden uygun olanlar tenasüp, telmih, tevriye, îhâm oluşturacak şekilde bir arada kullanılmıştır. Ayrıca kimi zaman Mısır'la birlikte Nil Nehri ve Mısır'ın başkenti Kahire de şiirlerde anılmaktadır. Yine Mısır'ın şeker kaynağı olması ve Anadolu'ya şekerin Mısır'dan gelmesi dolayısıyla şeker/sükker, kand kelimeleri şiirlerde geçmekte, kimi zaman da Mısır kelimesi ülke anlamında yahut uzaklık sembolü olarak kullanılmaktadır (Erdoğan, 2009: 446).”

Nitekim şiirlerde Mısır'ın bu kadar sık yer verilmesinin en kuvvetli sebebi Yusuf peygamberle olan ilişgidir. Kuran-ı Kerim'deki Yusuf kıssası sebebiyle peygambere dair pek çok hususiyetin bilinmesi, Hazreti Yakup'un, oğlunun ölümü kendisine haber edildiğinde ağlamaktan gözlerinin âmâ oluşu gibi durumları ile Yusuf ile Züleyha mesnevisi, edebiyatın mihenk taşlarından birini oluşturur. Nitekim esas mekânın Mısır olması da Mısır'ın klasik Türk edebiyatında sıkça zikredilmesine sebep olmuştur:

*“Varup Ya 'kûba itdiler niyâzi
Dediler ey nebîler ser-firâzi” (Dinç, 2014:219)*

*“Yüzini göke dikdi mâh-ı Ken'an
Münâcât itmeğe Mevlâya ol ân*

*Görür kim oldı maksûdı hilâfi
Okudı neccinâ mimmâ nehâ” (Dinç, 2014: 223)*

*“Eger kim Mısra varmayan birâder
Bu def 'a varur ise def' olur şer” (Dinç, 2014:231)*

Ayrıca Evliya Çelebi'nin *Seyahatname*'sinin 10. cildi tamamıyla Mısır'a ayrılmıştır. 15. yüzyıl şairi İbrahim b. Bâlî tarafından kaleme alınan *Hikmetname* adlı manzum ansiklopedik eserde de Nil Nehri'ne ait bir bölüm bulunmaktadır. Ansiklopedik bilgiler niteliğinde açıklamalar bulunur.

“16. yüzyıl Osmanlı aydınlarından Gelibolulu Mustafa Âlî'nin *Hâlâtü'l-Kâhire Mine'l-Âdâti'z-Zâhire* adlı eserinde Mısır'daki gözlemlerini anlatmaya başlarken Nil Nehri'nden kısa da olsa söz eder. Söz konusu eserlerde Nil Nehri'nin kaynağı ve uzandığı yerler gibi fizikî özelliklerinin yanı sıra nehirle ve nehre ait yapılarla ilgili anlatılagelen hikâyeler; suların yükselme döneminde gerçekleştirilen kutlama ve şenlikler gibi sosyo-kültürel hayata ait bilgiler de verilir. Bunlar nehirle ilgili gerçek veya efsanevî birtakım bilgilerden ibarettir (Şahin E., 2017: 227).”

Nil, Evliya Çelebi'nin belirttiğine göre Kur'an'da da işaret edilmiş bir nehirdir. Çeşitli ayetlerle bunu destekler. Batlamyus'un tespitlerine göre de yeryüzünde bulunan iki yüz büyük, kırk dört küçük nehirden dört tanesi halk katında ve Hak yanında övülmüştür. Dört nehirden kasıt peygamberin hadisinde cennetten çıktığı söylenen Seyhun, Ceyhun, Fırat ve Nil'dir. Nil bunların hepsinden daha yüce ve daha kıymetlidir (Şahin E., 2017: 282).

Tüm bu bilgilerin ışığında görülmektedir ki Mısır ve Nil hem coğrafi özelliği hem de pek çok kültürel dinamiği ile klasik Türk edebiyatının rağbet edilen konularından birisi olmuştur. Edebiyatın her alanında Mısır ve Nil'e dair izler görmek mümkündür.

3.2.1. Klasik Türk Edebiyatında Nil Nehri Konulu Şiirler

Nil Nehri bahsedilen pek çok hususiyeti ve sosyal, siyasi ve coğrafi önemi ile şiirde de hayal dünyasından çeşitli karşılıklar bulmuş; çağrışımsal içerikler ve simgesel roller kazanmıştır. Gerek Yusuf ile Züleyha kıssaları gerek dinî olarak pek çok mesele ev sahipliği yapmış olmasıyla sıkça başvurulan malzemelere sahiptir. Nil'in dolup taşması, coşkunuğu, bereketi, kaynağı üzerine kurgulanmış rivayetleri, uzunluğu gibi pek çok niteliği ile şairlerin duygu dünyasında sanatsal ve sembolik olarak yüzyıllarca var olmuştur.

Klasik şiirde Nil Nehri sık sık âşığın gözyaşlarıyla benzerlik ilişkisi içinde kullanılır. Nil'in su seviyesinin yükselerek taşması başta olmak üzere bunu ölçmeye yarayan Ümmü'l-Kıyâs'a dair benzetme ve çağrışımlar çokça görülür. Ayrıca “kıyâs”

ve “mikyâs” gibi kelimelerle Ümmü’l-Kıyâs’a gönderme yapmak üzere söz oyunları yapılmıştır (Şahin E., 2017: 292). Hem Nil Nehri çerçevesinde hem de Mısır’ın genel hususiyetleri ile klasik Türk edebiyatı şairleri mazmun dünyasında önemli, orijinal teşbihler ve mübalağalar yapmıştır.

Yavuz Sultan Selim döneminde hâkimiyet altına giren Mısır’a Osmanlı şairleri tahsil yapma, valilik, kadılık, kâtiplik, seyahat gibi çeşitli sebeplerle Mısır’a gitmiş; hatta kimisi de orada uzun süre yaşamıştır. Nitekim Mısır’da Türkler tarafından kurulan Gülşenî ve Mevlevî tekkeleri, burada uzun süreli ve çok önemli birer dinî ve edebî muhit meydana getirmişlerdir (Erdoğan, 2009: 472). Doğal olarak bu münasebetler ve faaliyetler, şairlerin eserlerine de yansımış, söz dünyalarını genişletmiştir. Bu bahsi geçen örneklerden bazılarını aşağıda yer verilmiştir.

Divanında Mısır’la ilgili müstakil bir manzumeye rastlanan ilk şair çalışmalara göre Karamanlı Aynî’dir. Bilinen tek eseri olan *Divan*’ında onun Mısır’a gittiğine dair bir bilgiye rastlanılmamıştır. Aynî’nin, hamisi olan Cem Sultan’ı çok sevdiği, onun yanında uzun yıllar kaldığı da bilinmektedir. Kaynaklara göre şehzade Cem, ağabeyi Bayezid’le giriştiği saltanat mücadelesinde yenik düşünce bir süre Mısır ve Şam taraflarına çekilmiş ve oralarda kalmıştır.

Bu sebeple aşağıdaki beyti söyleyen Aynî’ni Mısır’la ilgili şiirinin de bu olayla ilgili olduğu düşünülebilir:

“*Âb-ı çeşmün bigi Mısr u Şâm’a iy dil gitdi yâr*

Sen de var ardınca hâk-i Yûsuf-ı Ken’ânı öp” (Erdoğan, 2009: 448)

Aynı şaire ait manzumenin beş beytinde de ‘olan Mısır’ şeklinde redifle ahenk sağlanır:

“*İy yiryüzinde yektâ ümmü’l-bilâd olan Mısr*

Cennet-sıfat cihânda iy bu’l-ibâd olan Mısr

Nil’ünde hâbis olmag yog sende nâkıs olmag

İy irtifâ u sâ’id zâyid ziyâd olan Mısr

Yüz habbe sünbülünde bin galle hırmenünde

İy her rebî' ü vasfı hayrî'l-hasâd olan Mısır

Çün on iki burûcun on iki oldu şehri

Burc-ı Esed gibi iy muhkem-nihâd olan Mısır

Ya'kûb-ı nâ-murâd-ı Ken'ân hazîn idicek

İy Yûsuf-ı zamâna asr-ı murâd olan Mısır

Her kim ki sâkîn olsa olmaz ilünde gamgîn

İy ma'deni neşâtun v'iy kân-ı şâd olan Mısır

Mislün bilâd içinde lem yehluk oldu vallâh

Aynî'nün dilinde her demde yâd olan Mısır” (Erdoğan, 2009: 449)

Divanında Mısır'la ilgili şiir tespit edilen ikinci şair Ahmed Paşa'dır:

“Mısır-ı hüsnün hakı ey Yûsuf-ı Ken'ân-ı Mısır

Utanur şehd-i lebünden şekeristân-ı Mısır

Şâm-ı zülfün çerisi kondı gönül Mısır'ına kim

Sâye-bânlarla doludur kamu meydân-ı Mısır

Gam degül bende isen Mısır-i dile sultânsın

Bir 'azizün kulıdur Yûsuf-ı Ken'ân-ı Mısır

Eyledi aşk Zelîha'sı bu cân Yûsuf'ına

Mısır-ı hüsnünde zenahdânını zindân-ı Mısır

Ey gözüm yaşını gören sebak al hüsnünden

Hûb olur Nil kenârında çü seyrân-ı Mısır

Ruh u zülfün hevesinden giceler subha degin

Zeyn olur şem-i şebistân ile dükkân-ı Mısır

Yüzi hurşîdi şeb-i zülfünü kâfer görüben

Rûm-ı hüsnünde çeker tîg-ı dırahşân-ı Mısır

Cân gamın yüklenür il mushaf-ı hüsnün gözetür

K'ola mahmilde temâşâ-yı firâvân-ı Mısır

Hoş şeker-rîz olur Sa'di-i Şirâz gibi

Ahmedün sözlerin okursa gazel-hân-ı Mısır” (Erdoğan, 2009: 451)

Ahmet Paşa bir aşk şiiri olan bu gazelinde sevgilinin güzelliğini ve vasıflarını anlatırken bir mazmun olarak Yusuf peygamberi, Mısır'ı, Nil Nehri'nin seyranını, şekerini kullanır. Daha detaylı çalışmayı Mustafa Erdoğan yapmış, şerhine ve incelemesine makalesinde yer vermiştir.¹

Divan'ında Mısır'la ilgili şiir bulunan başka bir şair Revânî'dir:

“Kâmeti dikmesidür nahl-i dil-ârâ-yı Mısır

Lebi perverdesidür şimdi mürebbâ-yı Mısır

Devr-i hüsnünde gönül kûyuna azm itdi yine

Döndi ol hâceye kim eyleye sûdâ-yı Mısır

Nola kûyunda gözüm yaşını seyr eyler isen

Nil ile hûb olur çünkü temâşâ-yı Mısır

Dil bilür bir lebi şekker güzelün âşığtyuz

Egleyimez dili tûtî-i şeker-hâ-yı Mısır

Varsa bu şi'r-i Revânî nola Rûm illerine

Armagan olur imiş her yire hurmâ-yı Mısır” (Erdoğan, 2009: 454)

---

¹ Daha detaylı açıklama için bk. Erdoğan, 2009: 1-40.

Revânî'nin bu gazelinde Mustafa Erdoğan'a göre en dikkat çeken unsur şiirin benzetme unsurlarının baştan sona kadar Mısır ile ilgili olmasıdır.

“Örneğin ilk beyitte, ‘Mısır’ın gönül süsleyen hurma ağacı, (sevgilinin) boyu(nun) dikmesidir (yani onun yanında ancak küçük bir fidan gibidir); şimdi Mısır terbiyesi görmüş (sevgilinin) dudağının yetiştirmesidir (yahut Mısır tatlısı, sevgilinin dudağının yanında yetişmiş, tadını ondan almıştır)’ denilerek Mısır’ın sosyal ve ekonomik hayatında çok önemli bir yeri olan hurma ağaçlarına ve şeker kaynağı olan Mısır’ın tatlılarına işaret edilmektedir (Erdoğan, 2009: 454).”

Divan’ında Mısır’la ilgili kanaatlerini dile getiren diğer bir divan şairi Kabûlî’dir. Kabûlî, Mısır’a kadı olarak gitmiştir. Mısır’a gidişi ile ilgili izlenimlerini şiiri ile aktarır (Erdoğan, 2009: 455):

*“Ya ’kûb-sıfat milket-i Ken ’âna yitişdük
İnsâf ide Yûsuf gibi sultâna yitişdük*

*Cûlar gibi gezdük yürüdük berr ile bahri
Âhir giderek sâhil-i ummâna yitişdük*

*Hidmet iderek meclis-i rindâna irişdük
Meydâna girüp himmet-i merdâna yitişdük” (Erdoğan, 2009: 455)*

Aynı şaire ait Mısır ile ilgili bir gazel de aşağıda verilmiştir:

*“Mısr’a gelme yanılırsan sâkin olma zâmin ol
İzzet itmezler gerek Yûsuf gerek Bünyâmin ol*

*Kimse bu kehf-i fenâda hürmet itmez it gadar
Sen gerek râbi’ gerek sâbi’ gerekse sâmin ol*

*Dürr-i meknûn olsan eşhâs i’tibâr itmez sana
Faslunı irgür kemâle kâmil ol da kâmin ol*

İstikâmet ayn-ı ayb oldı sakâmetdür hüner

Aybunı ihvâna izhâr itme merd-i hâzin ol

Kıl ü kâle zâhib olma müfti-i mâzî gibi

Olur olmaz söz sana düşmez Kabûlî sâkin ol” (Erdoğan, 2009: 456)

İskender Pala *Divan Şiiri Sözlüğü*'nün Nil maddesinde de aşağıdaki örnekleri vermiştir:

“Misâl-i nâme-i Fârik ayn-ı rahmet olup

Akıtte Mısr-i sipihr üzre Kehkeşândan Nil”

Sâbit

“Hayal-i turrâsı çeşmimde raks urur sanasın

Ki baş götürüben oynaya Nil içinde neheng”

Ahmed Paşa

“Gözünün kanlı yaşı benzeyen Nil var ise

Yar ile Aşkî'nin olmaz ise feryâd-resi”

Aşkî

“Adl ü dâdı nitekim Nil ü Furât

Kâinata gün gibi verir hayat”

Taşlıcalı Yahya

(Pala, 1990: 391)

Mustafa Erdoğan, Mısır'la ilgisi ve bu konuda şiiri olan divan şairlerinin bu münasebet noktasında en ilginçini Fehîm-i Kadîm olduğunu söyler (Erdoğan, 2009: 458).

“Ol ki hurşîd-i cemâl-i yârdan mahrûm olur

Zulmet-i gamda vücûdı zerreveş ma'dûm olur

Görinür nakş-ı emel gurbetde de zîrâ gelür

Levh-i pîşânîye evvel her ne kim mersûm olur

Çeşmüme gâhî hayâl-i Rûm ider şöyle hücûm
Kim sevâd-ı Mısr gûyâ nokta-i mevhûm olur

Dil-berûn Mısr içre nâ-yâb oldugın seyr eylese
Ehl-i ışka kaht-ı Yûsuf vak'ası ma'lûm olur

Mâlik-i Yûsuf da olsan Mısr zindândur Fehîm
Gönlümüz müştâk-ı hüsn-i dil-berân-ı Rûm olur” (Erdoğan, 2009: 459)

“Ahdüm olsun ger der-i cennet olursa ey Fehîm
Sağ olursam geçmeyem bir dahı bâb-ı Mısr'dan

Tâ ki cânım tendedür mâ'ü'l-hayât olsa eger
İçmeyem Hızr eylese teklîf âb-ı Mısr'dan

Mihr olursam ol ufukdan itmeyem kat'a tulu'
Mâh olursam almayam nûr âftâb-ı Mısr'dan

Zehrede bâd-ı semûm ber-güzâr itse güzâr
Ger dem-i İsí reh-i pür-teff ü tâb-ı Mısr'dan

Mâh olup a'mâ iderdi nûr-ı mihr insânı kûr
Sürme itse âftâb u meh türâb-ı Mısr'dan

Gülsitândan bülbülân me'yûs olup hâmûş hep
Her harâbe pür-sadâ bang-i gurâb-ı Mısr'dan

Bir cüvân şûh yok kim kâm ala andan gönül
Ben hele hayretde kaldum kâm-yâb-ı Mısr'dan

Nogta-i şekki görüp sanma serâb ola şarâb
Yogdur ey ârif nişân aslâ şarâb-ı Mısr'dan

*Çog temâşâ itdüm âdem görmediüm zîrâ gözüm
Hıyredür gerd-i himâr-ı bî-hisâb-ı Mısır 'dan*

*Üştürân lâgâr-ten ü pür-kef-dehen harlar gavî
Ey su'âl iden mizâc-ı şeyh ü şâb-ı Mısır 'dan*

*Ejderistân olsa lâyık bûz olsa revâ
Genc olur peydâ belî künc-i harâb-ı Mısır 'dan*

*Dûzaha varmış bir âdem var ise virsün haber
Âşiyânı korkıdurlar mı azâb-ı Mısır 'dan*

*Evliyâsı ser-bürehne-gîr der-kef gezmede
İzz ü nân-ı himmet umman bî-hicâb-ı Mısır 'dan*

*Vâkıf itdi nükte-i ef'âl-i Fir'avne bizi
Müstefîd olduk murâd üzre kitâb-ı Mısır 'dan*

*Çekse Yûsuf gâşiyem tutsa rikâbum ger Azîz
İctinâb itdüm muhassal irtikâb-ı Mısır 'dan*

*Görmesün çeşmüm ebü'n-nevm eyleyem her dem gidâ
Tâ gidince olmayan bîdâr hâb-ı Mısır 'dan" (Erdoğan, 2009: 462)*

Mısır'la münasebeti ve Mısır'a dair şiiri olan divan şairlerinden biri de 17. yüzyıl şairi Mezâkî'dir:

*"Ol ki seyr-i gül-sitân-ı Rûm'dan mahrûm olur
Gül gibi şâd olsa da bülbül gibi magmûm olur*

*Her ne denlü sûz-ı şevk-ı bâğ-ı Rûm'ı saklasam
İmtidâd-ı dūd-ı âhumdan yine ma'lûm olur*

Hasret-i hâl-i ruh-ı hûbân-ı Rûm ile hemân

Merdüm-i çeşm-i emel bir nokta-i mevhûm olur

Gülsitân-ı Rûm 'a nisbet bâğ-ı Mısır 'un bülbülü

Andelîb-i gülperest-i nahl-bend-i mûm olur

Mısır 'a bizden sonra bir nâ-dân gelürse gam degül

Lâne-i şeh-bâz âhir âşiyân-ı bûm olur

Ey Mezâkî Mısır u Şâm 'ı seyr idüp şimdi gönül

Arzû-mend-i temâşâ-yı diyâr-ı Rûm olur” (Erdoğan, 2009: 465)

Divan’ında Mısır’la ilgili müstakil manzume bulunan bir başka sanatçı da 17. yüzyıl şairi Tecellî’dir.

DER-MEDH-İ MIHR

“Hâk-i Mısır 'un cilve-gâhı kim behişt-âsâr olur

Sâye-i pîrâye-i eşcarı pür-envâr olur

Benzenler nahl-i hurmâ-zâra bilmezler mi kim

Bir hudâyî tekyedür dervişi gîsû-dâr olur

Rîze-i mînâ gibi yer yer serâb-ı şûre-zâr

Feyz-i âb-ı Nil ile âyîne-i enhâr olur

Reh-güzâr-ı sâhil-i bahr-i ümîd-i vasl-ı yâr

Berg-i pây-endâz-ı sûsen gibi hançer-dâr olur

Ey Tecellî katre-i deryâ-yı tab ‘um hâsılı

Gevher-i ra 'nâyi-i mazmûn-ı ma 'nidâr olur” (Erdoğan, 2009: 467)

Hem Mısır’la hem de Mısır’ın başkenti ve en önemli yerleşim merkezi olan Kahire ile ilgili bir manzume kaleme almış olan şair Râmi’yi de anmak gerekir:

BERAY-I VASF-I MISR-I KAHİRE

*“Sâhası ma’ûre-i Mısır’un ki deryâ-bâr olur
Feyz-i cûy-ı Nil ile her gûşesi gül-zâr olur*

*Nahl-i hurmâ nev-arûs-ı vasf-ı Mısır’ı zeyn için
Mâni-i endîşeye bir kill-k-i sihr-âsâr olur*

*Hulda teşbîh eylesem bir kasr-ı arş-âsâsını
Niçe bin tevbîh ile lebrîz-i istiğfâr olur*

*Hâsılı bu şehri hüsn-âbâdı itdükce hayâl
Hacle-gâh-ı tab-ı âteş-tâb-ı Yûsuf zâr olur*

Şi’rüne Râmî olursa kand-rîz-i iltifât

Tuti-i tab’-ı belîğim gayret-i Assâr olur” (Erdoğan, 2009: 469)

Mısır’la ilgili şiirler arasında anılması gereken bir manzume de 18.yy. şairi Mirzazâde Ahmed Neylîzâde Ahmed Neylî’ye aittir; manzume Mısır’da, Hazreti Peygamber’in ayak izinin bulunduğu bir köşk için söylenmiştir:

MISRDA KADEM-İ NEBİ OLAN KASRA DİNİLMİŞDİR

*“Eylemiş arş ile hem-pâye bu kasr-ı tarabı
İntisâb-ı kadem-i pâk-i nebiyy-i Arabî*

*Bu şerefle n’ola tâc-ı ser-i büldân olsa
Belde-i Mısır’dadır çün kadem-i pâk-i nebî*

*Bu şerefdir nazar-ı ehl-i merâsimde dahı
Pest iden Mısır’a göre pâye-i Şâm u Haleb’i*

*Mısır’a bin sâl mukaddem cereyânı Nil’in
Kadem-i izzete yüz sürmek imiş hem sebebi” (Erdoğan, 2009:471)*

17. yüzyıl şairlerinden Bosnalı Sabit'in bir beytinde Nil Nehri'nin gizemli kaynağını hayal nakşıyla buluşturur ve ortaya şöyle bir beyit çıkar:

*“Bu denlü feyz gelür kalbe Sâbitâ ammâ
Bilinmiyor neredendür menba'ı Nil gibi”* (Şahin E., 2017: 280)

Memba unsuruna değinerek Nil ile sevgili arasında benzetme kuran bir şahsiyet de 16. yüzyıl şairi Sâ'atî'dir:

*“Mısr'ı câmi'dür cemâlün her cemil andan çıkar
Âlemün ummânı aynundur ki Nil andan çıkar”* (Şahin E., 2017: 280)

Şairin hayal dünyasında sevgilinin gözleri okyanusa teşbih edilir ve Nil, o okyanustan çıkagelmiştir.

15. yüzyıl şairlerinden Muhyiddin Çelebi'nin Hızır ile birlikte manevi seyahatlerini anlattığı *Hızırname* adlı eserinde Nil'in kaynağına değinmesi, bu konunun tasavvufi ve menkıbevi eserlerde de yer aldığını göstermesi bakımından kayda değerdir:

*“Deryâ-yı Nil'ün aslını seyr itmişem iy yâr men
Kandan gelür kanda gider seyr itmişem bunları ben

Bu didüğüm Kâf tagıdur hem Hızır Hânun yoludur
Kullarını alup varur seyr itmişem bunları ben

Nil'ün başın gördüm ıyân çıkar bir kubbeden revân
Gâyet mu'azzam kubbedür seyr itmişem bunları ben

İki kapu vardır yüce birisi Nil biri Furât
Biñ bin melek hâzır turur seyr itmişem bunları ben

Bunca acâyib görmüşem hayrân oluban turmuşam
Hızır ile bile varmışam seyr itmişem bunları ben”* (Şahin E., 2017: 480)

Ebu Hureyre'den rivayet edilen Hazreti Peygamber'in, "Seyhan, Ceyhan, Fırat ve Nil, Cennet nehirlerindedir." şeklindeki hadisiyle² Nil Nehri'ne kutsiyet atfedilmiş olması şairlerin bu hadise de atıfta bulunmasına sebep olmuştur, Gelibolulu Âli bu şairlerden biridir:

"Mâ-hasal âb-ı hayâtun aynıdur deryâ-yı Nil

Cûy-bâr-ı bâğ-ı cennetdür dimiş hayru 'l-beşer" (Şahin E., 2017: 281)

Esmâ Şahin makalesinde bu şiirde, âb-ı hayâtın kaynağı veya kendisi olarak nitelendirilmiş Nil Nehri ile âb-ı hayât kavramının birlikte kullanılmasını her iki suyun efsaneviliğini öne çıkarması açısından dikkat çekici bulur. Nitekim Nil Nehri'nin kaynağı nasıl bulunup bilinmiyorsa efsaneye göre âb-ı hayâtın kaynağı da tanımlanmamış, karanlık bir yerdedir (Şahin E., 2017:282).

Taşlıcalı Yahya bir beytinde muhatabı için şu övgüleri dile getirir:

"Nil-veş tatlu dilinden âleme virür hayât

Gill u gışdan pâkdür deryâya benzer vüs'ati" (Şahin E., 2017:283)

Şair, şiirinde Nil'e benzettiği muhatabının dilini öyle üstün görür ki nehrin bereketi gibi dilin de hayat saçtığını ifade eder ve pisliklerden, çöplerden arınan bir deniz gibi engin olduğunu ifade eder. Aynı şair bir başka beytinde Nil'in taşıp azalmasına değinerek tatlı sularıyla teşbih yapar:

"Arta eksilmeye dünyâda o kim ey Yahyâ

Nil gibi dili tatlu ola deryâ-dil ola" (Şahin E., 2017: 480)

Nil'in taşkınlığına değinen şairlerden biri de 19. yüzyıl kadın şairlerinden Şeref Hanım'dır:

"Sarf eyledikçe artmadadır hem çü nehr-i Nil

Yâ Rab bu seyl-i eşk-i meşakkat tükenmedi" (Şahin E., 2017: 285)

---

² İmam Nevevi, *Riyâzü's Sâlihîn*, çev. Raşit Küçük, İsmail Lütfi Çakan, Mehmet Yaşar Kandemir, Erkam Yayınları, 2018, ksm. Bâbu'l-Mensûrâti ve'l-Milh, s. 370.

Şeref Hanım bu beytinde gözyaşlarının Nil Nehri gibi tükenmeden aktığını mübalağa sanatı ile ifade etmiştir. Onun da gözyaşları tıpkı Nil Nehri gibi aktıkça akmaktadır.

17. yüzyıl şairi Ganizâde Nâdirî de bir kasidesinde şu ifadelere yer vererek Nil'in taşkınlığından ilham alır ve padişahı över:

“Zemân-ı devletinde kimse tугyân eylemez hergiz

Meger Nil-i mübârek eyleye Mısır içre tугyânı” (Şahin E., 2017: 285)

Edebiyatımızda rubailere gösterdiği rağbeti ile göz önüne çıkan Azmîzâde Hâletî bir şiirinde,

“Nil-i Mısır 'ı ana benzetmek olurdu yârân

Yılda bir bârî kesilseydi eger eşk-i revân” (Şahin E., 2017:285)

ifadelerine yer vererek gözyaşlarının Nil gibi yılda bir kez olsun kesilmediğinden dem vurmaktadır.

Şairlerin kullandığı bir başka imge ise Nil'e nokta düşme meselesidir:

“Nil'in sularının arttığı dönem Kıptî takvimine göre “Tût” ayındadır. Bu vakit gelmeden önce Ümmü'l-kıyâs havuzu temizlenir. Havuzun içi temizlendikten sonra berrak görünen su kan yahut çamur gibi kırmızı akmaya başlayınca Nil'in sularının yükseldiği anlaşılır. Buna nokta düşmek denir.” (Şahin E., 2017: 287)

Bu meseleye Evliya Çelebi de *Seyahatname*'sinde değinmiştir:

“Hikmeti Huda bu günlerde Nil ol Temmuz günleri cuşu huruşa gelüp Nil'e nokta düşer. Yani Nil suyu kıpkırmızı balçıklı derya misali cereyan ider (Evliya Çelebi, 1938: 315).”

Şairler bu durumu da zengin hayal dünyalarında şekillendirirler ve sanata şu ifadelerle yer verirler:

“Nil-i hevâya düşdi bugün nokta cemreden

Şimden gerü serâb-ı mahabbet şerâb olur” (Şahin E., 2017: 287)

Bosnalı Sâbit bu beytiyle ‘Hava Nil’ine bugün cemreden nokta düştü. Bundan sonra muhabbet serabı şarap olur’ diyerek havaya cemre düşme tabiat olayı ile Nil’e nokta düşmesi arasında bir bağlantı kurar ve hayal dünyasına Nil’den bir benzetme daha ekler.

Yine söz konusu olaya Ref’î-i Leng adındaki bir şair gözyaşlarıyla dolu gözleri Nil’e, sevgilinin benini de noktaya benzeterек gönderme yapmıştır:

“Aks-i hâlûñ göricek bu hidâk-ı pür-seyle

Nokta düşdi didiler anı görenler Nil’e” (Şahin E., 2017: 287)

Azmîzâde Hâletî de Nil’e bir yönüyle şiirinde yer veren sanatkârlardan olur ve o da deryâ-yı Nil tamlamasıyla güçlendirdiği Nil Nehri’ni gözyaşları ile kıyas eder:

“Öyküñdi ‘âşıkun var ise eşk-i çeşmine

Deryâ-yı Nil’e hayli kesim keddiler yine” (Şahin E., 2017: 289s)

16. yüzyılda, usta şairlerin bolluğu içerisinde adı pek duyulmayan sanatkarlardan Ganîzâde Nâdirî’nin de kendi eserini överken Nil’in büyüklüğüne çağrışım yaptığı görülür:

“Miyân-ı masârî’i Nil-i behîc

Sutûr arası ana yir yir halîc” (Şahin E., 2017: 289)

“Nice yirden anı kat’ eyledi tîg-ı gazabı

Nil-i Mısr’un ana ma’lûm olıcak tıgyânı” (Şahin E., 2017: 289)

Tezkire müellifi Âşık Çelebi'nin kendisi için: "...şuârâ-yı 'asr u diyârun 'ârif-i hemebîn ü vâkıf-ı hemedânıdır... ulular lisânındaki "nezele'l-esmâ mine's-semâ" dediği şair Sehâbî³ de Nil'e bir beytinde şu şekilde değinir:

*"Mısr-ı hüsn-i yâre karşı 'aynum oldı rûd-ı Nil
Yoluna sakkâ-yı çeşmüm eyledi anı sebîl"* (Şahin E., 2017: 289)

Şair; sevgilinin güzelliğini Mısır'a, göz pınarlarını da Nil Nehri'ne benzetmektedir. Nehir suları gibi akmakta olan gözyaşlarını bir saka gibi onun/sevgilinin yoluna sebil etmiştir.

Benzer şekilde Süheylî her şeyin bir ölçüsü varken kendi gözyaşı Nil'inin bir ölçüsü olmadığını söylediği şu beytinde "kıyâs" ve "mikyâs" kelimelerini kullanarak bir anlamda kelime oyunu yapar:

*"Gerçi her bir nesnenün mikyâsı vardır lâ-cerem
Nil-i eşk-i çeşmüme olmaz benim hergiz kıyâs"* (Şahin E., 2017: 293)

Beytinde Nil'in azalıp çoğalma ölçüsüne parmak hesabı ifadesini kullanarak gönderme yapan 18. yüzyıl şairi Fasîhî, hüner ehlinin Mısır aleminden bir kerede değil parmak hesabı gibi adım adım eksildiğini belirtir:

*"Nil-veş barmak hesâbıyla gel ey ehl-i hüner
Mısr-ı âlemden hemân eksilmede günden güne"* (Şahin E., 2017: 293)

16. yüzyıl şairi Mostarlı Ziyâî bir beytinde gözyaşlarının gönül ülkesini harap etmesi ile Nil'in sularının artıp Mısır'ı zayıyata uğratması arasında ilgi kurar, gözyaşlarının çokluğunu Nil'in sularına benzetir:

*"Nil-i eşküm korkarım dil Mısr'ını eyler harâb
Ey birâder Yûsuf-ı Ken'ânum incinmiş gibi"* (Şahin E., 2017: 296)

---

³ Bu konuda geniş bilgi için bk. Civelek, 2022: 405-415

Nil'in taşmasının halk tarafından şenlik ve coşkuyla, merasim şeklinde kutlanması da şairlerin şiirlerine konu olan bir başka meseledir. 16. yüzyıl Osmanlı şairlerinden Behiştî bu konuya,

*“Bu merdümler niye aglar revân olsa gözümden seyl
Arablar hod güler oynar ziyâde gelse âb-ı Nil”* (Şahin E., 2017: 301)

beytiyle değinerek Nil'in taşmasıyla sevinen Araplara rağmen kendi gözyaşlarının bu denli akmasına şaşırır.

Natî'nin bu beyti de aynı konuya değinmiştir:

*“Mısr-ı ışkunda yaşum Nil'in taşurdum gülmedüm
Şâd olur gerçi ki Mısrîler kaçan kim taşsa Nil”* (Şahin E., 2017: 301)

Nev'î-zâde Atâyî bir beytinde kasidesini mana şekeristanının Nil'i olarak gösterir. Kullandığı “dua ile aktı” ifadesini Esmâ Şahin makalesinde Nil kesiminde suyun dualarla kanallara verilmesine işaret edilmek üzere bilinçli bir şekilde kullandığını ifade eder:

*“Yahûd deryâ-yı Nil-i şekkeristân-ı me'ânîdür
Du'âyile bu demde oldı Mısr-ı izzete cârî”* (Şahin E., 2017: 301)

Nâbî ise bir beytinde kendini överken şairlik kabiliyetini Nil Nehri'ne benzetir ve yarım bir coşmayla dünyayı suya kandırdığını ifade eder.

*“Nîm cuşişle cihanı Nâbiyâ sîr-âb ider
Nil-i rûz-efrûz-ı tab'un izdiyâdı böyledür”* (Şahin E., 2017: 301)

Tezkirecilerin çoğunun, Necati için şairlere yol açacak büyük bir sanatkâr olduğunu fakat ismini fazla duyuramamasının sebebini mevki hırsının bulunmayışına ve sağırlığına bağladığı bilinmektedir. Değerli mesnevisi Şem ü Pervâne'nin 16. yüzyıl şairi Zâtî'nin de Nil ile ilgili yaptığı bazı çağrışımlar vardır.

“Eger Fir‘avn-ı nefsi Nil-i kahre gark eylersen

Tecellâ-yi cemâl-i Hakkı Mûsî-veş temennâ kıl” (Şahin E., 2017: 305)

Bir benzer anlama da bu beyitte rastlanır:

“Fir‘avn-ı nefsi eyleyicek Nil-i kahra gark

Billâh tecellî Tûrına Mûsâ degül misin” (Şahin E., 2017: 305)

Necâtî Bey aşağıdaki beytinde muhatabının yüzündeki yara çizdiği için kurmuş olduğu hayalleri sıralarken Nil Nehri'nin Musa Peygamber'in elinde ikiye yarılması mucizesiyle Firavun'un ordusunun helak olmasına telmihte bulunmuştur. Şair yüzdeki yarayı Firavun'un ordusunu helak etmek için Nil Nehri'nin Musa Peygamber'in eliyle yarılmasına benzetmiştir:

“Yâ meger kim leşker-i Fir'avnu iderler helâk

Nil şakk olmuş-durur Mûsâ elinde bî-gümân” (Şahin E., 2017: 305)

Taşlıcalı Yahya Bey, gül yüzlü Yusuf'unun güzelliğinin artması derecesinde Nil gibi gözyaşlarının çoğaldığını ifade eder. Şair sevgiliyi güzellik bakımından Hazreti Yusuf'a benzetirken gözyaşlarını Nil Nehri'ne benzetmiştir:

“Hüsni efzûn olduğınca Yûsuf-ı gül-çihremün

Nil gibi yaşumun deryâsı artar turmadan” (Şahin E., 2017: 306)

16. yüzyıl şairi Edirneli Nazmî'nin beytinde Yusuf gibi güzel sevgilinin mahallesi Mısır'a, âşğın gözyaşları ise Nil'e benzetilmiştir:

“Kûyı ol Yûsuf-cemâlün Mısr'dur hüsn ile pes

Eşk-i çeşmüm 'aynı ile anda Nil ırmagıdur” (Şahin E., 2017: 306)

Bursalı Rahmî'ye ait aşağıdaki beyitte de benzer ifadeler görülmektedir:

“Hâk-i kûyun içre eşk-i çeşmüm ey Yûsuf-cemâl

Mısr içinde fi'l-mesel 'aynıdür anun cûy-ı Nil” (Şahin E., 2017: 306)

16. yüzyılın Sultan'uş-şuarası Bâki de gözyaşlarını Nil'in coşkunluğuna teşbih ederek mübalağa yapar ve sevgiliyi Yusuf Peygamber'in güzelliğine benzetererek şu dizeyi kaleme alır:

“Bakmaz ol sultân-ı Mısr-ı hüsn hergiz hâlûme

Nil-veş cûy-ı sirişküm turma tugyân itmede” (Şahin E., 2017: 306)

Mısır'da ve bilhassa Nil kıyılarında şeker kamışı tarımı çokça yapıldığı için Nil ve şeker kavramları şiirlerde birlikte geçer. Nev'î'nin Sinan Paşa için yazdığı kasidesinin bir beytinde onun insafı eser etmeseydi Mısır diyarında Nil'in safasıyla şekerin tat elde edemeyeceği ifade edilir:

“Diyâr-ı Mısr'a eser kılmasaydı insâfun

Safâ-yı Nil ile kesb itmez idi dad şeker” (Şahin E, 2017: 307)

16. yüzyıl şairi Meâlî, kirpiklerini Nil'in iki kıyısında biten kamışlığa benzetmiştir. Beyitte gözlerin Nil Nehri'ne benzetildiği açık olmakla birlikte sevgili hakkında “şeker-leb” ifadesi Nil'in kıyısında ziraatı yapılan şeker kamışını akla getirir:

“Ey şeker-leb san neyistândur benüm kirpiklerüm

Kim bitüpdür iki cânibden kenâr-ı Nil'de” (Şahin E., 2017: 307)

Necâtî Bey “Yanağının hayali gözümden gitmesin. Çünkü Mısır'ın gezinti yeri Nil kıyısı olur” anlamındaki beytinde aynı konuya işaret etmektedir:

“Gözümde gitmesün haddün hayâli

Kenâr-ı Nil olur seyrânı Mısr'un” (Şahin E., 2017: 308)

Aynı yüzyıldan Revânî de gözyaşlarını seyreden sevgiliye, gözyaşlarını izlemesine şaşılmayacağını, çünkü Mısır'ı Nil ile seyretmenin güzel olacağını söyler:

“Nola kûyunda gözüm yaşını seyr eyler isen

Nil ile hûb olur çünkü temâşâ-yı Mısır” (Şahin E., 2017: 308)

Hikmetnâme adlı eserde her yıl Nil Nehri'nin taşmadan artması için nehre bakire bir kızın kurban olarak sunulduğundan şu şekilde bahsedilmektedir:

“Dimişler câhiliyetde meger Nil

İricek hâleti meddine her yıl

Alup bir bâkire kız kıymet ile

Düzerler idi dürlü ziyne ile

Bırakurlardı iletüp anı Nil'e

Buydı 'âdet ol kavm-ı dalîle

Bunu ragm iderdi ehli küfriün

Ki böyle olsa artar Nil'i Mısır'un” (Kerti, 2021)

Ayrıca *Hikmetnâme*'de Mısır'ın başkenti olan Kahire'nin kuruluşuna, adının verilmesine dair tarihe ışık tutacak bazı olaylardan da bahsedilmektedir.

3.2.2. Klasik Türk Edebiyatında Nil Nehri Konulu Mensur Eserler

3.2.2.1 Evliya Çelebi – Seyahatname

Nil Nehri'ni ve genel manzarasıyla Mısır'ı konu alan eserlerin başında Evliya Çelebi'nin *Seyahatname*'si gelmektedir. Evliya Çelebi, *Seyahatname*'sinin 10. Cildini tamamen Mısır'a ayırmıştır. Bu kaynak Mısır ve Nil Nehri açısından oldukça titizlikle hazırlanmış bir kaynaktır. Evliya Çelebi'nin *Seyahatname*'si hakkında önemli araştırmaları olan Robert Dankoff'un ifade ettiğine göre İstanbul ve Mısır'ı anlatan ciltler, diğer sekiz cildine göre daha tertiplidir.⁴

---

⁴ Bu konuda geniş bilgi için bk. Taştan, 2011: 165-175.

“Evliya için dünyanın merkezi olan İstanbul gerek şehirdeki veba salgını ve gerekse siyasal-toplumsal meselelerden ötürü yaşanamaz hâle gelmiştir. Bu nedenle hayatının son on yılını ikinci vatanı olan Mısır’da geçirmiştir (Taştan, 2011: 165-175).”

Nil, Evliya Çelebi’nin belirttiğine göre Kur’an’da da işaret edilen bir nehirdir (Şahin E., 2017: 282).

“Eserinin genelinde Nil Nehri’nden “Nil-i mübarek” şeklinde söz eden Evliya Çelebi sözlerinin devamında nehrin kutsiyetini vurgulamak üzere Kur’an-ı Kerim’den bazı ayetler aktarır. Bunlardan biri Duhan suresi 25-26’da yer alan “Onlar geride neler bırakmışlardı, nice bahçeler, çeşmeler, ekinler, güzel makamlar” mealindeki ayetler ile “Gökten belli ölçü ve miktarda su indirdik de onu yerde durdurduk” mealindeki Müminun suresi 18. ayettir. Evliya Çelebi müfessirlerin görüşüne göre bu ayetlerde kastedilenin Mısır toprağı ve Nil Nehri olduğunu belirtir ve böyle daha nice ayetler bulunduğunu da ekler (2017:282).”

Arap coğrafyacılarının bilgilerinden, ilk dünya haritasından ve Amerika’nın keşfinden haberdar olan Evliya Çelebi, gizemli Afrika topraklarında efsanevi bilgilere dayanan Nil’in kaynağını görme tutkusuyla ve Mısır Valisi Kethüda İbrahim Paşa’nın görevlendirmesiyle kendi belirttiğine göre 7 Ağustos 1672’de Nil yolculuğuna çıkar (Tezcan, 2011: 58).

Nil’in kaynağını bulmak o dönemlerin en merak uyandırıcı keşif dürtülerinden biridir. Hem ayet ve hadislerde adının geçmesi hem de uzunluğu sebebiyle geçtiği her coğrafyaya hayat kaynağı oluşu ile dünyanın gözde nehri Nil’in kaynağı inanışlara, efsanelere konu olmuştur. Evliya Çelebi de bu merakın izinden gitmek suretiyle yola çıkmış, kaynağına erişememiş fakat kendi deyimiyle ‘müstesna’ bir yolculuğu eserinin 10. cildinde kaleme almıştır. Nuran Tezcan makalesinde bu süreci şu şekilde aktarır:

“Evliya, Nil’in kaynağına ulaşamasa da bu yolculuğundan büyük bir heyecan duymuş, Mısır ile Sudan sınırındaki İbrim’de Osmanlı ülkesinin en güney ucuna ulaşmak, bu sınırı aşarak Nil boyunca az bilinen Sudan

topraklarında ilerlemek, Afrika yerlilerini görmek, onların yaşayış tarzını, gelenek ve göreneklerini, savaşlarını ve ticaret hayatını yakından gözlemlemek ona büyük heyecan vermiştir. Bu yolculuğunun “müstesna” bir yolculuk olduğunun bilincindedir (Tezcan, 2011: 59).”

Nuran Tezcan’ın makalesine göre Evliya Çelebi’nin amacı yalnızca gezip bulgularını kaydetmek değildir, buna ek olarak seyahatin sonrasında resimli harita ortaya koymaktır:

“Kendisinin de kuzeyden güneye gezip gördüğü yerleri, şehirleri, köy ve kasabaları, dağ ve nehirleri anlatmaktan amacının boş yere anlatmak olmayı sözden hale getirip eşkâllerin yazmak, yani (resimli) haritasını yapmak olduğunu söyler: “Hakîr-i pür-taksîr dahi seyâhat etdiğim bilâdı memâlik-i mahrûselerde (Osmanlı ülkesinin şehirlerinde) olan kurâ ve kasabâtları (köy ve kasabaları) ve şehri mu’azzâmları ve cibâl-i azîmleri (yüksek dağları) ve nehr-i kebîrleri (büyük nehirleri) ve cemî’i menâzilleri (bütün menzilleri) şimâle ve cenûbâ ubûr etdiğimiz tahrîr etmeden iltizâmı mâlâyelzem edüp (kuzeye ve güneye geçtiğimizi yazmamızdan maksat boş yere anlatmak olmayıp) murâdımız geşt ü güzâr etdiğimiz diyârları kıylden kâle, kâlden hâle (lâftan söze, sözden de şekle) getirüp eşkâllerin yazmaktır (Tezcan, 2011: 59).”

Türlü tehlikelerden, engebeli yollardan ve uzun gözlemlerinden sonra Nil Nehri ve Mısır ile ilgili verdiği bilgiler de dikkat çekici ve anılmaya değerdir:

“Evliya, vahşi ve yırtıcı hayvan korkusu çekerek, güneş sızmayan sık ormanlardan geçerek “Rûm ağaçları” ve “Rûm oğlanı” (yani Anadolu-Rumeli ağaçları ve insanları) görülmeyen, beyaz insanlarla “pişmemiş âdem”, “çiğ âdem” diye alay edilen bir dünyaya girer. Burada kendisini uyarırlar daha öteye gitmesinin tehlikeli olacağı söylenerek dönmesi için ısrar ederler. Fakat o, büyük bir kararlılıkla yoluna devam eder (Tezcan, 2011: 60).”

Evliya Çelebi’nin değindiği önemli bir husus da Nil Nehri’nin suyu ve suyunu içenlerin huyu ve mizacı ile ilgilidir ve bu bilgi de oldukça dikkat çekicidir:

“Nil suyunun bir başka özelliği insanın mizacı üzerinde yaptığı etkidir. Evliya Çelebi'nin belirttiğine göre Nil'in suyundan üç sene içen kimse Anadolu insanı dahi olsa merhametsiz ve zorba olur. Mısır'da Hz. Yusuf'tan beri galip olanın hâkim olması ve ülkenin genellikle zorla zapt edilmesinin sebebi de budur (Şahin E., 2017: 284).”

Evliya Çelebi, Nil'in kaynağını anlatırken hayal mahsulü zannedilebilecek bilgiler de verir. Bölgenin iklim koşulları ve modern araştırmalar dikkate alındığında onun tasvirleri arasında geçen “toprak yağmuru” olayının gerçek olmadığını söylemek güçtür. Evliya'nın ifadesine göre Cersinka vilayetine temmuz ayından önce tam bir ay süre ile “gökten kırmızı elenmiş ham amber gibi” toprak yağar. Hatta bölgedeki mermer kayaların üzeri bu süreçte ikişer üçer arşın toprakla örtülür (Çetin, 2015: 23).

Tüm bu bilgiler ışığında sonuç olarak söylenebilir ki Evliya Çelebi'nin eserinin bir cildini özel olarak Mısır'a ve Nil'e ayırması bu alanda çok faydalı bilgiler edinilmesini sağlamış, önemli çalışmalara kaynak olmuştur.

3.2.2.2 Hâlâtü'l-Kâhire Mine'l-Âdâti'zâhire – Gelibolulu Âli

Gelibolulu Âli bürokrasi açısından 16. yüzyılın önemli şahsiyetlerinden biridir. Genel itibarıyla *Hâlâtü'l-Kâhire Mine'l-Âdâti'zâhire*'de üç alanda bilgiler vermektedir: Mısır'ın güzel yanları, garip ve ahlaksızca bulunduğu tarafları ve Mısır'ın yöneticileri. Fleischer; Âli'nin, bu eserini Mısır'ın eski ve bulunduğu tarihteki halini kıyaslayarak hem kötü yöneticileri eleştirmek için hem de Gazanfer Ağa'dan Mısır vilayetine atanmasına yardımcı olması için yazdığını söylemektedir (Erbil, 2009).

Âli, eserinde övgüleri sıraladığı esnada Hazreti Yusuf, Hazreti Musa'dan, bu şahsiyetlerin Mısır ile bağlarından, piramitlerden ve Mısır toprağının bereketinden bahsetmektedir. Fakat eser genel itibarıyla Mısır'ın olumsuz yönleri ile doludur. Özellikle kadınlar bahsine değinen Âli, Mısır'ın kadınlarını Anadolu'nun kadınları ile mukayese etmektedir. Anadolu kadınlarının güzel ve şık şekilde örtündüklerini fakat Mısırlı kadınların tam tersine uygunsuz giyindiklerine değinmektedir.

Kadınlarla ilgili çeşitli meselelere şu şekilde değinir:

“Bir de avratlarının hepsinin, eşeğe binmeleri hatta kimi ileri gelenlerin nikâhlı karılarının Bulak (kaynak, pınar) seyrine eşekle varıp gelmeleri, haftadan haftaya eşeklere binip inmeleri, hatta bir kızı gelinle birlikte bir eşeğe bindirip yetmiş seksen kadının da gelinle birlikte eşeğe binip silah kısmından ancak siperlerinin görülmesidir (örtündükleri örtüden bahseder); zamane zariflerinin bu uygunsuz halleri Kahire şehrini değerden hayli düşürür. Çünkü başka yerlerde fahişe avrat cezalandırılrsa eşeğe bindirilir; Mısır şehrinde kadınlar isteye isteye kendilerini teşhir ettiklerinden siyaset yerinde deveye binmeleri uygun görülür (“Bir Rumi’nin Gözünden 16. Yüzyılda Kahire”, 2015).”

Mısır halkını güzellik ve yakışıklılık açısından da eksik görmektedir. Ayrıca halkın temizlik anlayışını da Anadolu halkından eksik bulmaktadır. Rumeli ile kıyaslar yaparak, vergi ve fiyatlandırma politikalarındaki karışıklıktan da bahsederek Mısır’ın ekonomik ve ticari faaliyetlerine karşı memnuniyetsizliğinden bahsetmektedir.

Bir diğer Mısır hakkında değindiği konu siyasi bağlamdadır. Ona göre Yeniçeriler daha güçlü ve sağlıklıyken Mısır askerleri güçsüz ve kabiliyetsizdir.

Mısır’ın güzelliklerinden ziyade toplum hayatından, kadın-erkek rollerine, giyim kuşamdan yemek kültürüne hemen her konuda eksikliklerini ilk ağızdan aktarır (“Bir Rumi’nin Gözünden 16. Yüzyılda Kahire”, 2015).

3.2.2.3 Nâbî – Tuhfetü’l-Harameyn

17. yüzyıl şairi Nâbî, hac farızasını yerine getirmek için padişahın izin alınca Mısır Valisi Abdurrahman Abdi Paşa’ya bu konuda bir de ferman yazmıştır. Sadrazam Râmi Mehmed’i de yanına alarak Urfa yoluyla Medine-i Münevvere’ye varan Nâbî’nin, “Sakın terk-i edebden kûy-ı mahbûb-ı Hudâ’dır bu” mısrasıyla başlayan ünlü naat-gazelini bu sırada kaleme aldığı söylenir. *Tuhfetü’l-Harameyn* bu seyahatin mahsulüdür (Karahana, 2006).

Tuhfetü’l-Harameyn’de hac güzergâhı üzerindeki Mısır’a değinen şair eserinin bir kısmında Nil’den şu şekilde bahseder:

“Havâle-nişîn olanlar gâh sîrâb ile şifâ-yâb-ı ‘illet-i sevdâ ve gâh müşâhede-i sebze-i zümürrüd-fâmla gûr-sâz-ı efi-i âlâm-ı dünyâ olmadadurlar (Kaya İ., 2015: 159).”

Nâbî burada zümrüt taşının yılanın gözünü kör ettiği bilgisini kullanarak gayesini ifade etmektedir. Nil Nehri kenarında oturanlar bazen suya dalarak sevda illetinden kurtulmaktadır. Bazen de zümrüt renkli sebzeleri/yeşillikleri seyrederken dünya üzüntüsü yılanının gözünü kör etmekte yani dünyanın sıkıntı ve dertlerini def edip uzaklaştırmaktadır (Kaya İ., 2015: 159).

İKİNCİ BÖLÜM

RİSÂLE-İ NİL VE KİTÂB-I SELSEBÎL ÂLÂ EVSÂFİ AN-NİL

1.Eserin Müellifi

Üzerinde çalışılan *Risâle-i Nil* ve *Kitâb-ı Selsebîl âlâ Evsâfi an-Nil* eserlerinin ne kütüphane kaydında ne de eser içerisinde müellifin veya müstensihinin kimliği, telif veya istinsah tarihi yer almaktadır. Yalnızca Berlin Nüshası olan *Kitâb-ı Selsebîl âlâ Evsâfi an-Nil*'in cildinde M. 1800 tarihli kayıt yer almaktadır. Bu gibi belirsizlikler sebebiyle eser müellifine ve nüshaların müstensihine ulaşılamamıştır.

2.Eserin Konusu

Eser; giriş kısmı, üç ayrı bölüm şeklinde tasarlanmış gelişme ve sonuç olmak üzere üç ana bölümden oluşur. Müellif eserin ilk bölümünü fasl-ı evvel, ikinci bölümünü fasl-ı sani ve üçüncü bölümünü fasl-ı salis olarak adlandırmıştır. Üçüncü bölüm ise kendi içinde üç ayrı başlığa ayrılarak tanzim edilmiştir. Eserin esas konusunu Mısır'ın hususiyetleri ve Hâйд b. Şalom'un Nil'in kaynağını bulmak maksadıyla çıktığı uzun yolculuk, yaşadığı olağanüstü olay ve maceralar oluşturmaktadır.

Eser, giriş bölümünde Türk edebiyatı nesir geleneğine uygun olarak hamdele ve salveyle başlar. Ardından müellif, “*sebebi tahrîr in risâle ve mûcib tastîr in makâle oldur ki*” şeklinde eserin yazılma sebebini açıklar. Daha sonrasında Nil'in taşması ile meydana gelen hadiselerden bahseder. Burası bazı dinî şahsiyetlerin adının anılması açısından da oldukça önemlidir.

Müellif Fasl-ı evvelde, yani ilk bölümde Mısır'a Mısır isminin nasıl tesmiye olunduğu hakkında bir hikâye anlatır. Fasl-ı sani olarak adlandırdığı ikinci bölümde Mısır'ın mehasininden yani güzelliklerinden bahseder; Nil'in suyuna, lezzetine, Mısır'ın çoğaldığı aylarda ziraate olan faydasına, meyve ve sebzelerine, sahip olduğu altı madenine, arazilerine, dağına ve çeşitli güzelliklerine değinir. Bunlarla alakalı bazı rivayetlerden alıntılar yapar.

Fasl-1 salis olarak adlandırdığı üçüncü kısımda ise Mısır'ın faziletinden bahseder. Kur'an-ı Kerim'den örnekler verir. Ayrıca Mısır'a ve Nil'in kaynağını bulmaya giden şahsiyetlerin isimlerini değinir. Son olarak ise Ays evladı Hâйд b. Şalom'dan ve onun başından geçen maceralardan bahseder.

3.Eserin Üslubu

Eser; halk için eğitici bir eser olması sebebiyle müellif; hikâyeyi sade, basit ve akıcı bir dille kaleme almıştır. Giriş kısmındaki yoğun Farsça ve Arapça tamlamaların haricinde içerikte yabancı kelimeye pek yer vermemiştir. Eserin didaktik nitelik taşıyan birinci ve ikinci bölümünde sık sık rivayetlere, ayet ve hadislere başvurmuştur. Nil'in kaynağı ve mahiyeti hakkında ayetlerden deliller sunmuştur. Üslup daha öğretici ve akıcı bir havaya bürünmüştür. Üçüncü bölüm, halk hikâyesini kapsar ve burada dil daha da sadeleşerek anlatım rivayet havasına bürünür. Müellif, hikâyedeki olay örgüsünün canlılığı için “didi, eyitdi” gibi ifadelere yer vererek eserine diyalog üslubu katmış; masal, kıssa ve hikâye anlatımında elverişli olan geçmiş zamanla bu kipin hikâye şeklini kullanmıştır. Hikâye, efsanevi tasvirler ve olağanüstülüklerle doludur. Hikâyede dabbe-i azîm olarak adlandırılan mahluka yer vermesi bu olağanüstülüklerden en bilineni ve dikkat çekici olanıdır. Ayrıca Hâйд'in bin yıla yakın ömür sürmesi, dört başlı uçsuz bucaksız mahlukun hikâyeye renk katması, altından yapılmış sur, yedi kat gökleri geçen kolon, yenildikçe asla eksilmeyen üzüm salkımı gibi abartılı niteliklerle donatılmış bu tür tasvirler olağanüstülüğü destekler.

Tüm bu olağanüstülükleri aktaran dil ve anlatım, hikâye anlatımını destekler niteliktedir. Eserin genelinde anlatılan olaylar saygıdeğer bazı dinî şahsiyetlerin Nil ile olan münasebetleri ile desteklenmiştir. Bu durum, halkın söz konusu olan hikâyeyi ve aktarılan bilgilerin doğruluğunu benimsemeleri açısından alışıldık bir yaklaşımdır.

Yazıldığı ve istinsah edildiği tarih tam olarak bilinmemekle birlikte eserin imla, ses ve şekil özellikleri incelendiğinde eser Eski Anadolu Türkçesinin özelliklerine sahiptir. Bunun en büyük kanıtı düzlük-yuvarlaklık uyumunun Eski Anadolu Türkçesine uygun olmasıdır. “Gelür, çıkub” gibi ifadeler buna örnek verilebilir. Ayrıca “didi, ayıtdı” gibi döneme özgü kullanımlar da göze çarpmaktadır. Nüshalar üzerinde yapılan incelemelerde birçok yazım kusurları ve farklı yazı stilleri de tespit edilmiştir. Bu hataların müstensihe ait olduğu düşünölmektedir.

Tüm bu bilgilerin ışığında eserin halk hikâyeciliğın önemli bir gelişme gösterdiği 14 veya 15. yüzyıla ait olduğu tahmin edilmektedir.

3.Nüshaların Değerlendirilmesi

3.1. Berlin Nüshası

Üzerinde çalışılan nüshalardan temel alınan ve yazımı en temiz olan nüsha Berlin kayıtlı nüshadır.

Esas alınan Berlin nüshası Nesih yazı biçimiyle “Hâzâ Kitâbü’s-Selsebîl âlâ Evsâfi’n-Nil” başlığı ile başlamaktadır. Aynı yazım biçimi ile alt satırda besmeleye yer verilmiş, hamdele ve salveyle başlanmıştır.

“Elḥamdüli’llâhi rab-bi’l-’âlemîn ve’s-şalavātu ve’s-şelâmu ‘âlâ seyyidinâ Muḥammed ve ‘âlâ ve’s-şahbihi ecm ‘aîn.” [B 1a]

Müellif hamdele ve salvelenin ardından sebeb-i telife geçerek adı geçen Hasan Paşa’nın isteği üzerine bu eseri kaleme aldığını, eseri üç bölüme ayırdığını, Arapçadan Türkçeye tercüme ettiğini aktarır. Bu kısımda Arapça ve Farsça tamlamalar yoğun olarak kullanılmış, genel olarak süslü bir dil tercih edilmiştir:

“aḥvâl ve evşâfını istiḥrâc idüb Türki’ye tercüme olundu üç bâb üzerine tertîb kılındı va’l-lâhu â’lem bi’s-şavâb el-bâb-ı evvel Nîl’iñ mebde ve müntehâsı ve ba’zı ‘acâyib ve ğarâ’ibini beyân ider.” [B 1a]

Sayfalardaki satır sayısı 12 ile 13 arasında değişmektedir. Nüsha toplamda otuz varaktır. Özel isimler, bölüm isimleri ve sayfa numaraları kırmızı renkli mürekkeple belirtilmiş, her sayfanın sonunun sol alt köşesinde bir diğer sayfanın ilk sözcüğü eklenmiştir. Bazı sayfalarda derkenarlar mevcuttur. Her sayfa kırmızı cetveller içerisinde düzenlenmiştir. Eser harekesizdir, yalnızca “Hazreti Resul sallallahu aleyhi ve sellem” yazımlarında, bazı ayetlerde ve bölüm başlıklarında hareke kullanılmıştır:

Örnek: Bāb-1 Sānī:

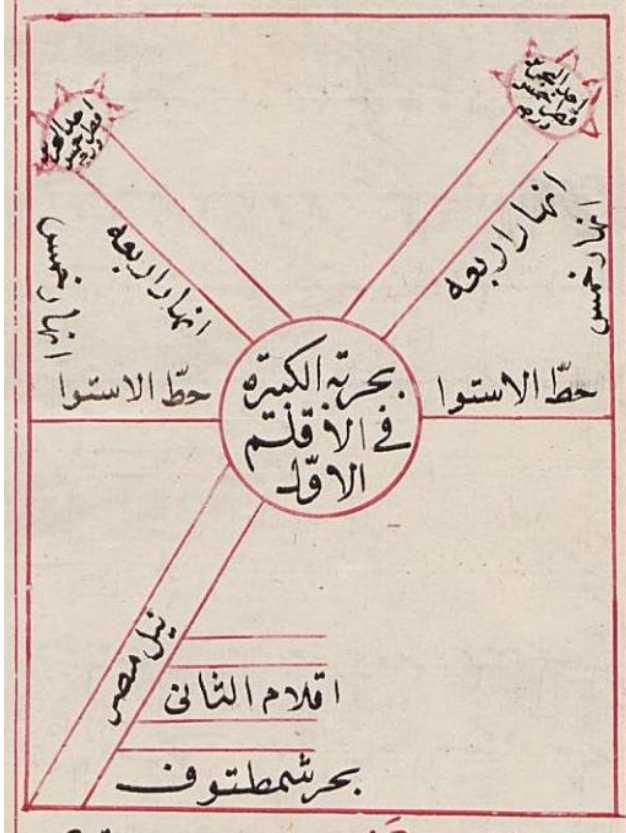
بَابُ ثَانِي

Eserin bazı yapraklarının cetvel dışında bulunan boşluk kısmında kırmızı mürekkeple yazılan “bāb-1 maṭlab-1 šānī” şeklinde derkenarlar mevcuttur:

مطلب
ثاني

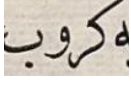
Sözü geçen “matlab” sözcüğü klasik Türk edebiyatı geleneğinde kitapların dikkat çeken kısımlarının yanına “öğrenme isteği uyandıran, öğrenilmeye değer konu” gibi anlamlar vermek için kullanılmıştır. Sayfaların bazı yerlerinde mürekkep lekesi, mum sebebiyle oluşabileceği düşünülen yanık noktalar bulunmaktadır.

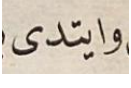
Ayrıca nüshanın içerisinde diğer nüshada bulunmayan bir harita dikkat çekmektedir. Bu harita İslam kaynaklarına göre Nil’in kaynağının çıktığı Cebelikamer haritasıdır. Nüshada Nil’i ve Nil’in kollarını gösteren bu harita ters tasvir edilmiştir:

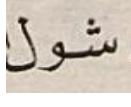

Yüzyılı saptanamadığı için kesin bir tarih söylenemese de nüshadaki düzlük yuvarlaklık uyumu ve bazı sözcüklerin kullanım şekli Eski Anadolu Türkçesine ait olduğunu düşündürmektedir:

girüb: [B 55a]

ayıtdı: [B 19b]

şol: [B 20b]

3.2. Zeytinoğlu Nüshası

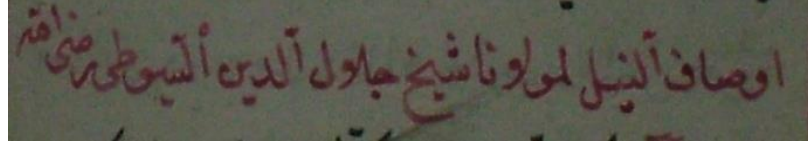
Üzerinde çalışılan nüshalardan biri de Zeytinoğlu nüshasıdır. Bu nüsha Kütahya'nın ilçesi Tavşanlı'da bulunan Zeytinoğlu Halk Kütüphanesi'nde 2174 numaralı kayıttadır. Nüsha toplamda 25 varaktır. Nesih yazı biçiminde yazılmıştır. Her sayfada 12 ile 15 arası satır bulunur. Cümle bitişlerinde kırmızı mürekkepli vakıflar bulunmaktadır. Kırmızı deri kapaklı eserin iç sayfalarında sıvı lekeleri bulunmaktadır. Bölüm başlıkları, bazı özel isimler, ayet ve hadisler kırmızı mürekkeple yazılmıştır. Nüshada yazılar kırmızı cetvellidir. Sayfaların geçişinde diğer sayfanın cümleyi takip eden ilk kelimesi yer almaktadır.

Nüsha giriş, üç ayrı bölüm ve sonuç kısımlarından oluşmaktadır. Müstensih nüshaya herhangi bir başlık atmadan geleneksel nesir üslubuyla besmele ile başlar. Daha sonrasında hamdele ve salvele kısmına geçerek eserin yazılış sebebine değinir:

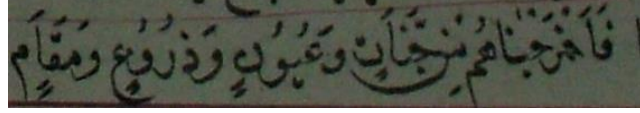
“Elḥamdüli'llāhi rab-bi'l-‘ālemīn ve'ş-şalavātu ve'ş-şelāmu ‘ālā seyyidīnā Muḥammedin ve ‘ālā ve'ş-şahbihi ecm ‘aīne amma ba'dü sebebi taḥrīre īn risāle-i ve mūcib-i taṣṭīre īn sebeb oldur ki...” [T 1a]

Daha sonrasında eserin İmam Ebu'l-Leyṣ ibn-i Sa'dan rivayet olunduğunu söyleyerek eserine başlar. Berlin nüshası ile aynı tanzim söz konusudur. Giriş kısmında Arapça ve Farsça tamlamalar kullanılmıştır. Süslü bir üslup tercih edilmiştir.

Yazı harekesizdir, yalnızca bazı ayetlerde ve bölüm başlıklarında harekeye yer verilir:

[T 11a]

[T 15a]

Sayfaların bazı kısımlarında mürekkepten kaynaklandığı düşünülen lekeler mevcuttur. İki nüshada en dikkat çeken farklılık sayfa düzeni ve görselliğidir. Berlin nüshasının yazımı daha net ve okunaklı iken Zeytinoğlu nüshasında daha fazla karmaşıklık söz konusudur. Her iki nüshada da imla açısından bazı hatalar bulunmaktadır, bunun müstensihden kaynaklı olduğu düşünülmektedir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

RİSÂLE-İ NİL ÖZELLİKLERİ

1. Eserin Dil Özellikleri

1.1. Ünlülerin Yazılış Özellikleri

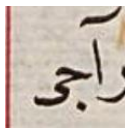
Türk toplumunun tarih boyunca çeşitli alfabelerden etkilenmiş olması dilin sisteminde imla sorununu da ortaya çıkarmıştır. Özellikle Arap alfabesinin, Türkçenin seslerini tam olarak karşılayıp karşılamadığı konusu tartışmalıdır. Ancak araştırmacılara göre söz konusu alfabe, ünsüzlerle ilgili ufak tefek sıkıntılar bir kenara bırakılırsa ünlülerin gösterilmesi açısından yetersiz görülmektedir. Üstelik imla ile ilgili sıkıntılar da bununla sınırlı değildir. Fonetik, morfolojik ve leksik açılardan henüz bir standartlaşma olmadığı için ilk dönem metinlerinin birçoğunda, hatta aynı kişi tarafından yazılan bir metin içinde dahi bir kelimenin farklı şekillerde yazıldığı görülmektedir (Yapıcı, 2020: 219).

Bu gibi sorunlar sebebiyle incelenen metinde imla farklılıkları ve müstensihden kaynaklanan bazı ses yanlışlıkları bulunmaktadır. Eski Anadolu Türkçesi ses özelliklerini taşıyan eserde ünlüler kimi zaman harekeyle kimi zaman harekesiz yazılmış ve bu anlamda bir birlik oluşmamıştır.

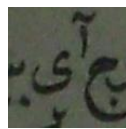
1.1.1. a Ünlüsünün Yazılışı

Kelime başında, ortasında ve sonunda a ünlüsü medli elif (ا) ve üstünlü elif (آ) kullanımı mevcut olduğu gibi çoğunluğu harekesiz elif (ا) ile gösterilmiştir. Bazı son harf yazımlarında ise Arapça cümleler, ayet ve hadislerin hepsinde hareke kullanılmıştır. Kelime sonunda he (ه) ile kullanımı da görülmektedir:

1.1.1.1. Medli elif ile yazılışı:

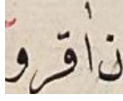
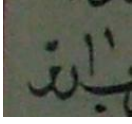

: acı [B 10b]

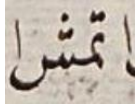

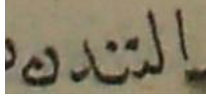
: ay [Z 18b]

1.1.1.2. Üstünlü elif ile yazılışı:

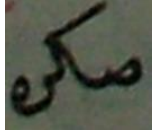
 : aqar [B 9a] : artar [Z 18b]

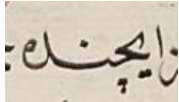
1.1.1.3. Harekesiz elif ile yazılışı:

 : atmiş [B 11a]

 : altından [Z 21a]

1.1.1.4. Kelime sonunda he (ه) ile yazılışı:

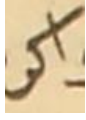
 : şoñra [Z 20b]

 : içinde [B 10a]

1.1.2. e Ünlüsünün Yazılışı

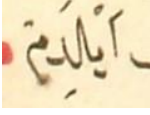
Kelime başında e ünlüsü genellikle harekesiz elif (ا) ve ile nadiren üstünlü elif (أ) ile yazılmıştır. Kelime sonunda he (ه) ile kullanımı da görülmektedir.

1.1.2.1 Harekesiz elif ile yazılışı:

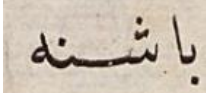
: eger [Z 25a]

1.1.2.2. Üstünlü elif ile yazılışı:

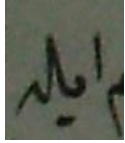

: eyledim [Z 4b]

1.1.2.3. he ile yazılışı:

: başına [B 37b]

: ile [Z 4b]

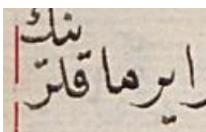
1.1.2.4. Kelime ortasında e ünlüsü

Bir harfle belirtilmemiştir. Cümleye göre anlamlandırılmıştır.

1.1.3. ı Ünlüsünün Yazılışı

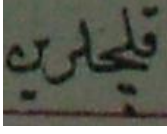
Kelime başında ı ünlüsü harekesiz elif (ا) veya elif ye (أ) ile, ortasında bazı sözcüklerde herhangi bir harfle belirtilmemiş bazı sözcüklerde ise harekesiz ye (ي) ile, sonunda ise harekesiz ye (ى) ile belirtilmiştir.

1.1.3.1. Kelime başında kullanımı:

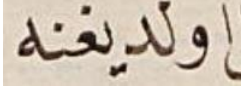

: ırmaqlarınıñ [B 6b]

1.1.3.2. Kelime ortasında kullanımı:

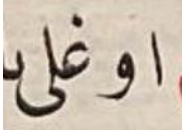

: kıılıçların [Z 17a]

: oldığına [B 6b]

1.1.3.3. Kelime sonunda kullanımı:

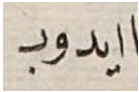

: oğlı [B 21a]

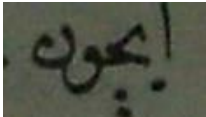
1.1.4. i Ünlüsünün Yazılışı

Kelime başında, ortasında ve sonunda i ünlüsünün yazımı çoğunlukla elif ye (اى) ile belirtilmiş olup yalnızca Arapça ibarelerde, hadisler, ayetler ve bazı nadir sözcüklerde esreli kullanımlar mevcuttur. Bazı sözcüklerde ise i ünlüsünün ortada ve sonda kullanımı hemze (ء) ile sağlanmışır. Yükleme hâli eki ve “i-” yardımcı fiil hemze “ء” ile gösterilmiştir. Başındaki kullanımda herhangi bir harfle belirtilmeyip anlamından çıkarılan sözcükler de bulunmaktadır.

1.1.4.1. Kelime başında kullanımı:

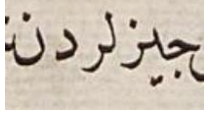

:idüp [B 27a]

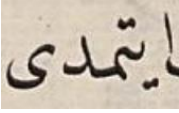
: içün [Z 24b]

1.1.4.2. Kelime ortasında kullanımı:

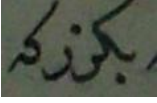

: cīzlerden [B 18b]

1.1.4.3. Kelime sonunda kullanımı:

: itmedi [B 22b]

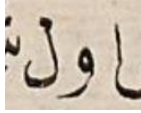

: beñzer ki [Z 41a]

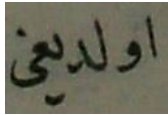
1.1.5. o Ünlüsünün Yazılışı

Kelime başında ve ortasında o ünlüsü vav (و) ile gösterilmiş, yalnızca bazı özel isimlerde herhangi bir harfle işaretlendirilmemiştir. Metin içerisinde “o” harfi için harekeli kullanım mevcut değildir.

1.1.5.1. Kelime başında kullanımı:

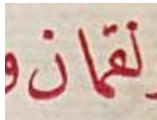

: ol [B 60b]

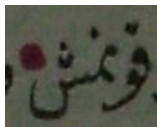

:oldığı [Z 46b]

1.1.5.2. Kelime ortasında kullanımı:

: Loqmān [B 34b]

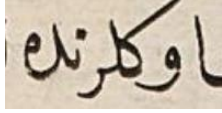

: qonmuş [Z 18b]

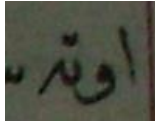
1.1.6. ö Ünlüsünün Yazılışı

Yalnızca kelime ortası ve başında ö ünlüsü bulunmuş olup hepsi Türkçe kelimelerde geçmektedir. Kelime başında ve ortasında elif vav (و) veya vav (و) ile gösterilmiştir.

1.1.6.1. Kelime başında kullanımı:

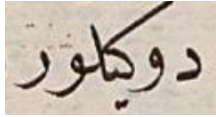

: öñlerinde [B 49a]

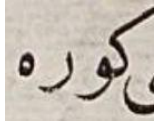

: öte [Z 21a]

1.1.6.2. Kelime ortasında kullanımı:

: dökilür [B 4b]

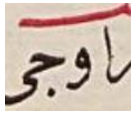

: göre [B 26]

1.1.7. u Ünlüsünün Yazılışı

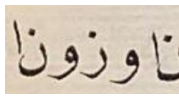
Kelime başında, ortasında ve sonunda elif vav (و) ile veya yalnızca vav (و) ile kullanımı mevcuttur.

1.1.7.1. Kelime başında kullanımı:

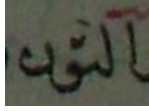
: uci [B 6b]

1.1.7.2. Kelime ortasında kullanımı:

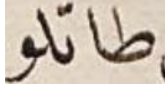
: uzun [B 9a]

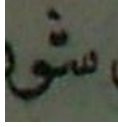

altun [Z 25a]

1.1.7.3. Kelime sonunda kullanımı:

: tatlu [B 9a]

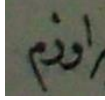

: şu [Z 23a]

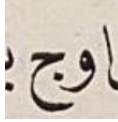
1.1.8. ü Ünlüsünün Yazılışı

Kelime başında, ortasında ve sonunda elif vav (او), vav (و) ve ötre ile kullanımı mevcuttur.

1.1.8.1. Kelime başında kullanımı:

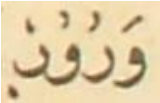

: üzüm [Z 24b]

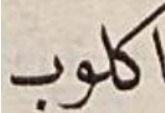

: üc [B 3a]

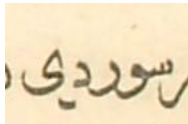
1.1.8.2. Kelime ortasında ötre ile veya vav ile kullanımı:

: verür [Z 1a]

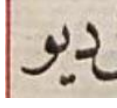

: gelüp [B 4b]

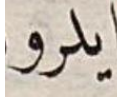

: sürdi [Z 5a]

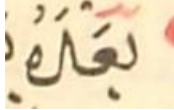
1.1.8.3. Kelime sonunda kullanımı:

: deyü [B 5a]

: ilerü [B 3b]

:ba' dehü [Z 2b]

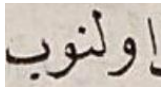
1.2. Ünsüzlerin Yazılış Özellikleri:

“Türkçedeki p,ç,g,ñ sesleri Arap alfabesinde karşılık bulamadığı için Arap harfleriyle yazılmış metinlerimizde bu seslerin fonetiğini tespit etmek son derece güçtür (Şahin H. , 2015: 39).”

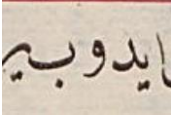
Osmanlı Türkçesinde b-p, c-ç, k-g gibi ünsüzler aynı harflerle ifade edilmektedir ve bu da metnin anlaşılmasını zorlaştırmaktadır. Her ne kadar Farsçadan p, ç sesleri de alınmış olsa sürekliliği sağlanamadığı için bu da sorunu çözmekte yetersiz kalmıştır. Pek çok metinde ç kullanılması gereken sözcüklerde c kullanılmış, kef harfi hem g hem nazal nun hem de kaf harfi yerine geçmeye devam etmiştir. Bu gibi sebepler dil bilimcilerin Türkçenin Arap harflerine uygunluğunu tartışmasına yol açmıştır. Bu kısımda birbiriyle karışmaya müsait ünsüzlerin metindeki kullanımları gösterilmiştir.

1.2.1. b ve p Ünsüzlerinin Yazılışı

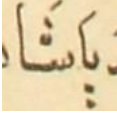
İncelenilen her iki nüshada da ön ve iç ses durumundaki p sesi pe (پ) ve b (ب) sesinin ortak kullanımı olmuştur. Örneğin kelime sonlarında p (پ) ile yazılması gereken zarf fiil eki, b (ب) ile yazılmıştır. Elbette bu durum Eski Anadolu Türkçesinin karakteristik özelliğidir. Metin çevirisi yapılırken Türkçe kelimelerin sonundaki b'ler p olarak okunmuştur.

: olunup [B 2b]

 : idüp [B 4b]

Kelime başındaki pe sesi genellikle Farsça sözcüklerde kullanılmıştır:

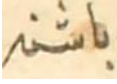
 :pāšā [Z 1a]

 :pes [Z 2b]

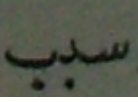
Farsçada aslen bes olarak kullanılan ve “yeter, kâfi” anlamına gelen kelime, metinde pes olarak kullanılmıştır (KL, E.T. 12.05.2023).

1.2.1.1. Kelime başında b (ب) yazılışı:

 : beş [B 11a]

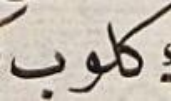
 : başına [Z 5a]

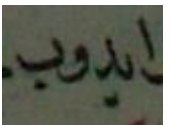
1.2.1.2. Kelime ortasında b (ب) yazılışı:

 : sebeb [Z 17a]

1.2.1.3. Kelime sonunda b (ب) yazılışı:

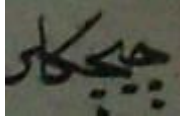
Zarf fiillerin haricinde be ile biten Arapça kökenli sözcükler de olmuştur:

 : gelüp [B 57a]

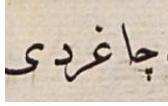
 : idüp [Z 22b]

1.2.2. c ve ç Ünsüzlerinin Yazılışı

1.2.2.1. Kelime başında c-ç (ج-چ) yazımı:

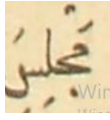

: çiçekler [Z 24b]

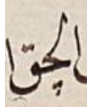

: çağırıldı [B 18b]

1.2.2.2. Kelime ortasında c-ç (ج-چ) yazımı:

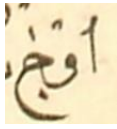
: meclis [Z 1a]

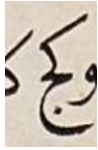
: alçak [Z 8b]

1.2.2.3. Kelime sonunda c-ç (ج-چ) yazımı:

Metindeki kelime sonlarındaki c harfleri ç ile düzeltilmiştir.

: üç [Z 2a]

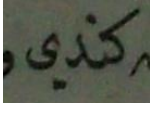
: geç [B 8a]

1.2.3. k-g ve k-ğ Ünsüzlerinin Yazılışı

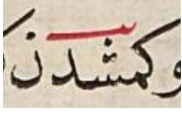
“Eski Türkçedeki k’lerin Eski Anadolu Türkçesinde g olarak inkişaf ettikleri görülmektedir; fakat bu umumi ve mutlak değildir, k olarak kalanlar da vardır (Timurtaş F. K., 2012: 342).”

İncelenen metinde kelime başında, ortasında ve sonunda kef (ك) kaf (ق) ve gayın (غ) harflerine rastlanmıştır. Fakat gayın (غ) harfi son ses olarak kullanılmamıştır.

1.2.3.1. Kelime başında k-g ve -ğ yazılışı:

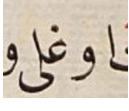

: kendi [Z 16b]

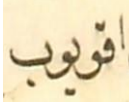

: gümüşden [B 49a]

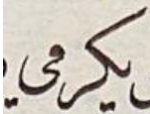
1.2.3.2. Kelime ortasında k-g ve -ğ yazılışı:

: oğlı [B 18b]

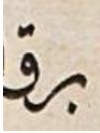

: okuyup [Z 4b]

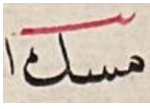

: yigirmi [B 52b]

1.2.3.3. Kelime sonunda k ve  yazılışı:

: ber [B 49a]

: misk [B 50b]

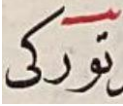
1.2.4. , t-d Ünsüzlerinin Yazılışı

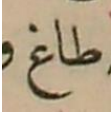
“Dilimizde kelime başındaki t/d meselesi pek karışıkır. Aslında t olan sesin d olarak inkişaf etmesi Eski Türkçe devresinin sonunda bağlamıştır; fakat Eski Anadolu Türkçesinde durum açık değildir. Müstensihe göre durum değişmektedir (Timurtaş F. K., 2012:341).”

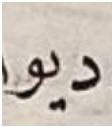
İncelenilen metinde t/d harfleri noktasında bir karışıklık göze çarpmamaktadır. d (ﺪ) sesinin sıklığı eklerde karşımıza çıkar, ötümsüzleşme görülmez. Bu da Eski

Anadolu Türkçesine ait karakteristik bir özelliktir. Metinde t ünsüzü genellikle kelime başlarında bulunmuştur. Kalın seslerde tı (ط), ince seslerde te (ت) kullanılmıştır.

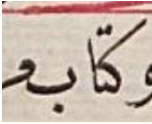
1.2.4.1. Kelime başında ʔ, t/d yazılışı:

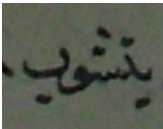
 : Türkî (B3)

 : ṭāg (T14)

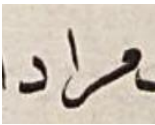
 : deyu (T2)

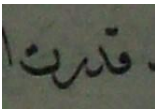
1.2.4.2. Kelime ortasında ʔ, t/d yazılışı:

 : kitāb [B 5a]

 : yetişüp [Z 24a]

1.2.4.3. Kelime sonunda ʔ, t/d yazılışı:

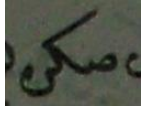
 : murād (B36)

 : ḳudret (T21)

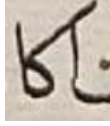
1.2.5. ʔ Ünsüzünün Yazılışı:

Kelime başında bulunmayan ve nazal nun olarak da adlandırılan ʔ ünsüzü genellikle kelime ortasında ve sonunda bulunur ve kef (ك) ile ifade edilir. İlgi durumu eki ve ikinci tekil kişi eki bu harfle yazılır. Metinde de nazal nun genellikle eklerde bulunmaktadır.

1.2.5.1. Kelime ortasında ħ yazılışı:

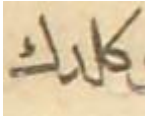

: ŝoħra [Z 22b]

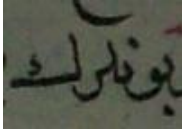

: aħa [B 5a]

1.2.5.2. Kelime sonunda ħ yazılışı:

: geldiħ [Z 8a]

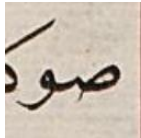
: bunlarıħ [Z 12b]

1.2.6. s Ünsüzünün Kullanımı:

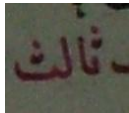
“t ünsüzünde olduğu gibi bu sesin de Arap alfabesinde ince kalın sıradan ünlülerle kullanılan ayrı işaretler söz konusudur (Şahin H. , 2015:39).”

Metinde kalın se kullanımında sad (ص), ince se kullanımında sin (س) ve bazı yabancı kökenli sözcüklerde peltek se (ث) bulunmaktadır.

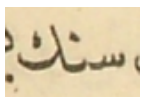
1.2.6.1. Kelime başında s / ŝ / ŝ yazılışı:

: şu (B13)

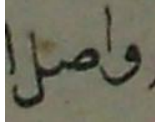

: ŝālīs [T 35b]

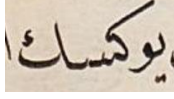

: seniħ [Z 8a]

1.2.6.2. Kelime ortasında s / ş / ş yazılışı:

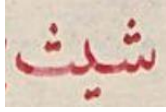

: vāşıl [Z 16b]

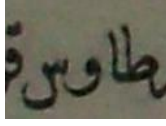

: yüksek [B 8a]

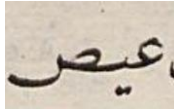
1.2.6.3. Kelime sonunda s / ş / ş yazılışı:

: Şīs [B 7a]

: tāvus [Z 46a]

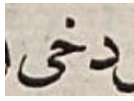

: 'Ayš [B 35a]

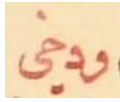
1.3. Edatların ve Ek Fiilin Yazılışı

1.3.1. Dağı Edatının Yazılışı:

Berkitme edatı olarak da kullanılan dağı edatı her iki nüshada sözcüklerden ayrı kullanılmıştır. Bazı kullanımlarda 've' bağlacı ile kullanılmıştır.

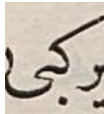

: dağı [B 17a]

: ve dağı [Z 50a]

1.3.2. Gibi Edatının Yazılışı:

: gibi [B 37b]

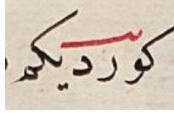

1.3.3. Kim Edatının Yazılışı:

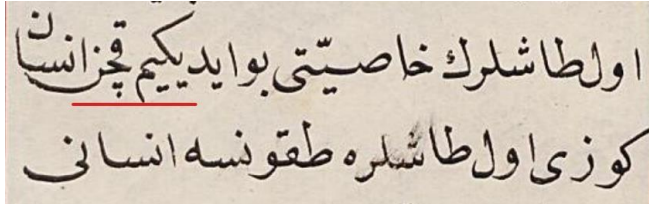
Kim edatının pek çok kullanım amacı vardır. Eski Anadolu Türkçesinde kullanıldığı yere göre zarf-fiil eki görevi üstlenmiştir. Bazı durumlarda bağlama edatı görevinde de kullanılmıştır.

“Kaçan kelimesiyle kullanıldığında yardımcı cümlenin fiiline -ınca,-ince;-
diğında, -diğinde zarf-fiil anlamları yüklemektedir (Tokatlı, 2005: 146).”

İncelenen metnin her iki nüshasında da bağlama edatı olarak kaçan kelimesi ile birlikte kullanımı mevcuttur. Kimi zaman sözcüğe bitişik kimi zaman ise ayrı yazıldığı görülür.

: gördü kim [B 7a]

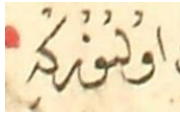

“..Ol taşlarıñ hâşiyeti bu idi kim kaçan insân gözi ol taşlara taşunsa insanı..” [B 13b]

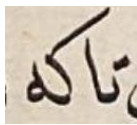
1.3.3. Ki Edatının Yazılışı:

“Ki’li birleşik cümlelerin kuruluşunu sağlayan ki bağlama edatı ve ilgi zamiri, Türkçeye Farsçadan girmiştir. Türkçedeki soru zamiri kim ise ki’nin etkisiyle zamanla ki’nin görevini üstlenmiştir (Tokatlı, 2005: 134).”

Eseerin her iki nüshasında da ki bağlama edatı kef ve he (ک) ile gösterilmiştir.

: oldur ki [Z 2a]

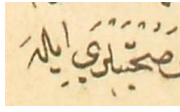

: tâ ki [B 46b]

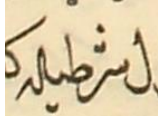
1.3.4. İle Edatının Yazılışı:

“Türkçede instrumental eki işlekliliğini kaybederken onun vazifesini ile edatı üzerine almış, edat hâlinde kalarak veya ekleşerek tamamıyla instrumental eki yerine geçmiştir. Ek, yerini kendiliğinden edata bırakmış, edat onun yerini alıvermiştir. İle edatı zamanla -la, -le hâlinde ekleşmek yoluna da girdiği için yeni bir instrumental eki durumuna geçmiştir (Ergin, 2009: 316).”

Metinde sıklıkla kullanılan edatlarından biri olan ile edatı her iki nüshada da kimi zaman kelimelere birleşik kimi zaman da ayrı olarak iki şekilde yazılmıştır.

: şöhetleri ile [Z 1a]

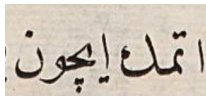

: şartıyla [Z 14a]

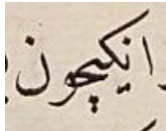
1.3.5. İçün Edatının Yazılışı:

“İçin, uç isminin intrumental şekline dayanır: uç-u-n. Eski Türkçede böyle olan edat Batı Türkçesine de uçun şeklinde geçmiş, sonra için, için şekillerini aldıktan sonra Osmanlıcanın sonlarında bugünkü “için” şekline girmiştir (Ergin, 2009: 501).”

Metinde için edatının ekleşmiş hali de görülmektedir. Ekleşmiş hali yalnızca üçüncü tekil o zamirinde olmuştur.

: itmek için [B 39a]

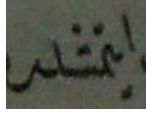

: aîinçün [B 6b]

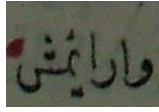
1.3.6. Ek Fiilin Yazılışı:

Ek fiilin hikâye, rivayet, şart ve geniş zamanı yani bildirme eki biçimi kullanılmıştır. Berlin nüshasında imiş şekline rastlanılmamış, bu hali Zeytinoğlu

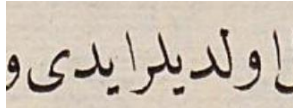
nüshasında bulunmuştur. Ek fiilin şartlı hâlinin geldiği sözcüğe birleşik şekilde de yazıldığı görülmüştür. Kelimeye birleşik yazıldığında ek fiilin geniş ve hikâye biçimi ötümlüleşmeye uğramamış, -dur / -du hali ile kalmıştır. Geldikleri sözcüklerde çoğunlukla düzlük- yuvarlaklık uyumuna uydukları görülse de -du ekinde bu durum bazı sözcüklerde aksamıştır.

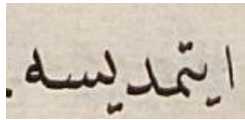
: itmişdir [Z 33a]

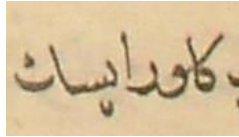
: var imiş [Z 34b]

: oldılar idi [B 34a]

: itmedise [B 20b]

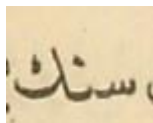
: gelür iseñ [Z 51a]

1.4. Tamlayan Ekinin Yazılışı

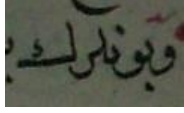
“Tamlayan eki diğer durum ekleri içinde farklı bir yer tutmaktadır. Çünkü bu ek isimlere gelerek eklendiği ismi diğerleri gibi bir fiile değil bir isme bağlamaktadır. Ek +(n)Uñ biçimindedir. Eski Anadolu Türkçesinde ünlüsü her zaman yuvarlaktır (Şahin, 2015: 50).”

Her iki nüshada da bu ekin hem yuvarlak hem düz şekli ile okunduğu görülür. Bu ekte tek bir kullanım söz konusu değildir. Ek yalnızca nazal nun (ك) ile gösterilmiştir.

1.4.1. Düz ünlü ile tamlayan eki alan kelimeler:

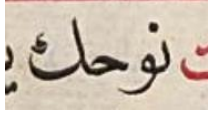

: seniñ [Z 7a]

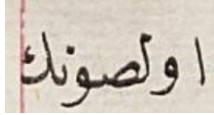

bunlarıñ [Z 10b]

1.4.2. Yuvarlak ünlü ile tamlayan eki alan kelimeler:

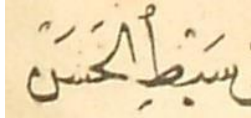
: Nuḥ'uñ [B 19a]

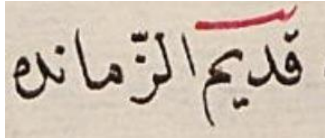
: ol şunuñ [B 53b]

1.5. Arapça Tamlamaların Gösterilmesi

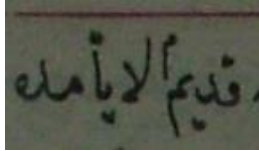
Eserde Arapça tamlamalar elif lam (ل- ل) takısı ile birlikte oluşturulmuştur.

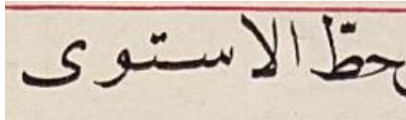
: sıbt-ı ālü'l-Ḥasan [Z 1a]

: qadīmü'z-zamānda [Z 7a]

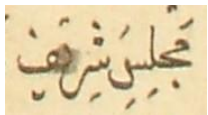
: qadīmü'l-eyyāmda [Z 36a]

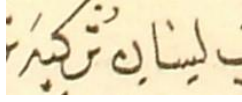
: ḥaṭṭ'ul-İstivā [B 12a]

1.6. Farsça Tamlamaların Gösterilmesi

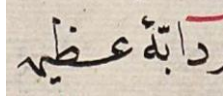
Bu yapıdaki tamlamalar metinde esre, ye (ي) ve kelime sonundaki hâ-i resmiyye üzerine konulan hemze (ء) ile işaret edilmiştir.

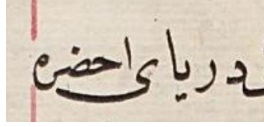
: meclīs-i şerîfî [Z 1a]

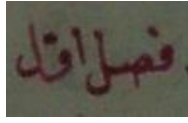
: lisān-ı Türkî'ye [Z 2a]

: dabbe-i azîme [B 42a]

: deryâ-yı aḥzara [B 37a]

: faşl-ı evvel [Z 36a]

2. Risâle-i Nil'in Konusu

Risâle-i Nil, içerisinde halk hikâyesi barındıran fakat çeşitli yerlerinde didaktik özelliklerin ve rivayetlerin de bulunduğu bir eserdir. Tam manasıyla bir türe dahil olmadığı için risale olarak adlandırıldığı düşünülmektedir. Eser, müellifin bâb üzerinden bölümlendirdiği üç kısımdan oluşmuştur. Asıl halk hikâyesinin bulunduğu bölümden önce müellif, Mısır ve Nil ile alakalı pek çok bilgiye yer vermiştir.

2.1. Risâle-i Nil' in Bölümleri

2.1.1 Birinci Bölüm

“Bâb-ı evvel” diye adlandırdığı ilk bölümde müellif, “*Nil'in mebde ve müntehası ve bazı acayip ve garayibini*” yazar. Yani Nil'in çıktığı ve sonlandığı noktaya değinen müellif Mevlânâ Şeyh Celâleddîn Suyûtî'nin *Kevâkib'ür-Ravza* adlı kitabından alıntı yapar. Burada beyan edilene göre Nil'in akış istikameti Kaf Dağı'ndan başlamakta ve engin denizleri yarıp geçerek yeryüzüne inmektedir. Sonrasında altın, gümüş, yakut ve zümrüt madenlerine de uğrayarak Zih'in denizine dökülür. Bir başka rivayete göre de Nil, Kamer Dağı'ndan gelir ve bu Kamer Dağı ekvator çizgisinin ardındadır. Kamer tesmiyesini de kelime anlamı vererek açıklar:

“...cebel-i kumr tesmiyesine bâ'is budur ki gâyet de beyâz olup nazar olunduğda ay ziyâsı gibi gözi kamaşdurur (B 3a).”

Bazıları da bahsi geçen Kamer Dağı'nı "kumr" şeklinde tesmiye ederler ve kumru kuşunun buradan geldiğini ifade ederler:

"ve ba'zıları zamm-i kâf ile ve sükûn-ı mîm ile kumr ıtlâk iderler. Sebeb budur ki kumri didikleri tayr-ı ma'rûf andan gelür (B 3a)."

Şemsüddin Ebu'l Muzaffer b. Yûsuf b. Abdullah Sıbt İbnü'l- Cevzi'nin Arapça fıkıh kitabı *Mir'âtü'z-Zamân* adlı eserde rivayet edilene göre ise Nil, Kamer Dağı'ndan çıkıp on ırmağa ayrılır ve her biri bir tarafa akar ve bunlardan biri de Mısır'a varan Nil'dir. Güneyden çıkıp kuzeye akar ve kuzeye akan ırmağın suyun son derece latif olduğu söylenir:

"cenûbdan çıkup şimâle segirdir... şimâle akan şu laîf olur" (B 5a).

Daha sonrasında Nil'in fazlalığının üzerinde farklı görüşler olduğunu söyleyen müellif bir kısım topluluğun bunu "lâ ya'lemü zalike Allâhu subhânehü ve te'âlâ" diye, yani bunu Allah'tan başka kimse bilemez açıklamasıyla dile getirirler. Bir kısım ise bunun sebebini Nil'in kaynaklarına ve nehirlerine bağlamışlardır. Bir kısım da fazlalığın sebebini Habeş ikliminde, Batı beldelerinde yağmurların çok yağıp, fırtınaların çıkıp sellerin oluşuna bağlar:

"...Habeş ikliminde ve bilâd-ı mağribde yağmurlar çok yağmağın seyller ve furtuna olup Nîl'e karışup taşra akar (B 5a)."

Bu konuda müellif, Aristoteles'in *Asarü'l Ulviyye* adlı kitabından da alıntı yapar ve eski zamanlarda Nil'in taşıp Mısır'ı dolaştığını ve halkın bu sebepten yüksek yerlere ve bazı geniş mağaralara gidip sakin olduğu bilgisini iletir. Hatta bu mağaralar öyle geniştir ki bir ucu kulzûme yani Kızıldeniz'e çıkmaktadır:

"...kadîmü'z-zamânda Nîl taşdıkdâ gelür, arz-ı Mışırı tavâf kıldı. Halk yüksek yerlere çıkup ve cebel-i Mukaşşam'da ve mağaralarda sâkin olurlardı ve anda müttesi' mağaralar var idi. Bir ucu kulzûma çıkar idi. Bu şehir halkı sığar idi (B 6a)"

Ahmed b. Yûsuf et-Tikâşî'nin *Şeciu'l-Hüdaya* adlı kitabında Hazreti Şit'in Mısır'a gelip İdris aleyhisselamı ihata etmesini ve Hazreti İdris'in Nil'in emrine ve tedbirine başlayarak Nil'in bu durumunu tetkik etmesi üzerine düşünmesini aktarır. Hazreti İdris, Nil'in hangi zamanlarda coşup hangi zamanlarda akıp Mısır'da ne zamanlar

ziraat yapılacağını, halkın sakin olması gereken yerleri hendese ilmi ile hesap etmiştir. Ve anlatılana göre ilk kez Nil'in bu hâlini tedbir eden o olmuştur:

“...Nîl’iñ meşâfesinde ba’zı mahalleri ziyâde ve ba’zı mahalleri eksik idüp Nîl’iñ yollarda tîz ve geç gelişine göre hesâbın alup Nîl’iñ Mısır’a vâsıl olmasını ne vakt lâzım olup zirâ’at eyyâmına râst gelmesini tahrîr idüp yolları ıslâh eyledi (B 8b).”

Verilen bir başka kaynak da İbni'l Verdi'nin *Harîdetü'l- 'Acâyib ve Ferîdetü'l- Garâyib* adlı kitabıdır. Bu kitaptan alıntılanana göre Hazreti Resulullah “inne'n-Nile yahrücu mine'l-cenneti velev temestüm fihi hıyne yahrücu levcedtüm min verakkiha.” buyurur. Tercümesine göre Nil, cennetten çıkmaktadır ve çıktığı vakitte içinde cennetten yapraklar bulmak mümkündür.

Ve aktarılır ki Nil, Seyhun, Ceyhun ve Fırat ırmakları yeryüzünde bir yeşil zebercetten çıkar. Yüksek dağdan akar ve Nil'in suyu baldan tatlı, miskten daha güzel kokuludur. Fakat sulara karışınca rengi, kokusu, lezzeti bozulur:

“...Nîl baldan tatlu ve misk-i ezferden özge râyihalıdır. Lâkin şulara karışup levni ve ta'amı ve râyihası tağyîr olur (B 9a).”

İbrahîm b. Vasif Şâh'ın *Kitâb-ı Ahbâr-ı Mısır* adlı kitabından da aktarılanaya göre sihir ilmini tasnif eden Yezid-Şir, padişah olduğu dönemde Kamer Dağı'na bir kâhin göndermiş ve orada heykel yaptırmıştır. Nil'in putlarını tertip etmiştir. Aktarılanaya göre Yezid-Şir'den önce Nil taşıp artar, Kamer Dağı'nın altından çıkıp o yolların ağzından akarak nehirlere dökülürmüş. Buradan çöllere ve kumsallara akarmış:

“...arż-ı Mısır’iñ kaç arşun şudan rey olacağını hesâba alup on sekiz zirâ’a kısmet eyledi ve her zirâ’ on iki parmak üzre ‘akd itdi. Bu miqdâr şu geldikde arzı Mısır’ı rey olup ehl-i Mısır müntefi’ olacaq miqdârı şuyu beri cânibe akıdup ziyâdesini haţţ’ul-İstivâ ardında olan bevâdi ve rimâl ve arz-ı harâba akıdup şarf iderdi. Vilâyetleri başup ğarğ iderdi (B 11b-12a).”

Anlatılan bir rivayete göre eski sultanlar da Nil'in bu haline vakıf olmak için bir insan gönderip bir yüce dağa ulaşırlar. Onlar da alametini bulamazlar. O çıktıkları dağa da “Mıknatıs Dağı” dendiği aktarılır. Zira o dağın beyaz taşı kendisine bakan insanı

cezbeder ve insan o taşlara yapışıp helak olur. Mıknatıs Dağı'nın Kamer Dağı olabileceği tahmin edilse de bu dağ özelliklerine benzer bir dağ mevcuttur. Yapılan çalışmalar esnasında bu benzer özelliklere sahip dağ, Manisa Spil Dağı'na aittir.

Manisa'nın ismini alması bile bu dağdaki manyetik özelliğe bağlanmaktadır. Şehir Spil Dağı'nın manyetik çekimi altında bulunmaktadır. Bilindiği kadarıyla dünyanın en büyük mıknatısıdır. M.Ö. 6. yüzyılda Thales bu dağa ait bir taşın demir cevherlerini çektiğini keşfedince bu taşta Magnesia'dan geldiği için "Magnesia taşı" adını da verdiği bilinmektedir ("Manyetik Kent Manisa", 2013).

2.1.2. İkinci Bölüm

Müellif, "*Nîl-i Mısır'ın ba'zı 'acâ'ib ve ğarâ'ibini beyân ider.*" diyerek Nil'e dair bazı tuhaf olay ve rivayetleri aktarmaya başlar. Abdullah b. Ömer'den rivayet edilen bir hadise göre "Nil, ırmakların sultanıdır." Doğu ve Batı arasında kalan tüm ırmaklar ona musahhar kılınmış ve onun hizmetine verilmiştir. Allah; Mısır'ın Nil'ini akıtmak istediği zaman her bir nehre Nil'in yardımına koşmasını emreder de bütün nehirler, suları ile imdada koşarlar. Allah yeryüzünde pınarlar fişkirtir. Nihayet Nil Nehri'nin akıntısı Allah'ın dilediği ölçüye ulaştınca Allah, her bir suya aslına dönmesini vahyeder. Bu hadise, sahih hadis kaynaklı olmasa da İbni Kesir tefsirinde rastlanmaktadır.

Bir rivayete göre de eski zamanlarda Nil'in iki yanında İsvan şehrinden aşağıda bağ ve bahçeler bulunur, ağaçların gölgesinde yürünür. Fakat güneş yengeç burcuna geldiğinde nehirlerin suları eksilir. Fazlalığı ise Kıpti takvimine göre dört ayda vaki olur. Bu dört ay ise "B'ounah (Haziran), Abib (Temmuz), Masari (Ağustos), Tout (Eylül)"dur. Ve su on altı arşın yani yaklaşık on bir metre yükseldiğinde Mısır'ın arazisi bereketlenir. Nil çekildiğinde ve ölçü aletinde üç arşın yani iki metre kaldığında o sene Nil'in suyu az gelir denilir. Bu mikyası da Ahmed b. Tolun yapmıştır.

"Su seviyesini her gün ölçen ve hükümete bunu rapor eden görevliler bulunur; su seviyesi on altı zirânın altında kalırsa o yıl vergi alınmazdı (Karakuş, 2022: 664)."

Birkaç mikyasa (nilometre) çeşidinden daha bahseden müellif, birinin Menuf'ta birinin Ahim'de birinin ise Itsa'da olduğundan bahseder ve Menuf'taki mikyası, Hazreti Yusuf'un yaptığını aktarır. Kaynaklarda bu yer Memfis olarak da geçmektedir. Bu mesele Abdüllatif el-Bağdadi'nin *Kitâb el-İfâde ve'l-İtibâr* adlı eserinde de işlenir. Nilometreler hakkında bilgi veren yazar kitabında aktardığına göre halkın kehanette bulunmak için hurma ağaçlarındaki meyve miktarına ya da arıların yaptığı bal miktarına bakanları vardır (Öztürk, 2020: 129).

Bir başka ölçü aleti ise cize, yani sütundur. Murat Öztürk'ün makalesinde verdiği bilgi ışığında bahsedilen cizenin bu minvalde bir ölçüm aleti olduğu düşünülebilir. (Öztürk, 2020: 129).

Müellifin anlattığına göre Askıh'ta bir pencere vardır ve güneş bu pencereden yılda bir kez girer. Buralara cizler (sütunlar) kazılmıştır. Güneşin dokunduğu cizlere göre Nil'in avlusuna kaç arşın ve kaç parmak su geleceği anlaşılır. Suyun sakin vaziyette tutulup seviyesinin hassas biçimde ölçülebilmesi için nehrin özel olarak hazırlanmış ıskalalı bir havuzla irtibatlandırılması esasına dayanan mikyâsü'n-Nil'in⁵ cizler olduğu düşünülmektedir. Bu ölçüm aleti ana yapısı itibarıyla ortasında beyaz mermerden sekizgen bir sütun bulunan, etrafı duvarlarla çevrili, kare şeklinde bir havuzdan ibarettir. Buradaki cizlere yani sütunlara değen güneşten ölçüm yapıldığı anlaşılmaktadır.

2.1.3. Üçüncü Bölüm

Nilometreler hakkında çeşitli bilgiler veren yazar üçüncü bölüme geçer ve bu bölümü de üç fasla ayırır. Bu bölümde önceki kısımda Mısır ile ilgili söylenenlerin sebebi açıklanmıştır. İlk fasılda Mısır'ın tesmiyesi üzerine durur ve Hazreti Nuh'un dört oğlundan bahseder: Ham, Sam, Yafes, Yahtun. (Dinî kaynaklara göre Hazreti Nuh'un üç oğlu vardır.) Nuh Aleyhisselam, evladından Sam'ı yanına çağırır. Sam ise evladı Arfahşad'ı çağırır. Hazreti Nuh Aleyhisselam her ikisine de hayır dua eder. Daha sonra Hazreti Nuh oğlu Ham'ı yanına çağırır fakat Ham icabet etmez. Hazreti Nuh ona beddua eder. Buradan kaynaklı olarak tüm Sudan ve Habeşlerin Ham'ın soyundan olduğu aktarılır. Yıllar sonra Ham'ın oğlu Mısır b. Binsar Nuh

---

⁵ Bu konuda geniş bilgi için bk. (Kaya M., 2020: 134-138)

Aleyhisselam'ın yanına gelir ve kendisinden babası adına özür dileyerek dua ister. Nuh Aleyhisselam, "Ya Rabbi! Mısır kuluna bereket ver ve dahı evlâdına ve zürriyetine bereket nasip et ve anlara arzı mesken eyle." şeklinde dua eder. Daha sonra Nuh Peygamber oğlu Yafes'i çağırır ve o da icabet etmeyip Hazreti Nuh'un bedduasını alır:

"Nūḥ 'aleyhi's-selām beddu'ā idüp Ḥaḳ subḥānehü ve te'ālā seni ve evlādleriñi şerler halk eylesün didi (B 19a)"

Daha sonra oğlu Bahtun'u çağırır. O icabet eder ve Nuh Aleyhisselam ona da hayır dua eder. Daha sonra müellif, Ham'ın dört oğlundan bahseder: Kenan, Kuz, Binsar ve Mısır. (Pek çok kaynağa göre Ham'ın oğulları şu isimlerdedir: Mısrayim, Kevş, Kut ve Kenan.) ve Binsar'ın da dört oğlundan bahseder: Mısır, Harık, Nac, Ac. Mısır'ın da dört oğlundan bahseder: Kıft, Aşmen, Esreb, Ziya. Bu isimlere kaynaklarda birebir metindeki şekilleriyle rastlanmamıştır.

Tufandan sonra Mısır'a ilk gelen Binsar'dır, Menuf'de sakin olur ve oğlu Mısır'a Mısır'da ikta verir. Oğlu Kıfti'ye de Kıft'ı verir. Oğlu Aşmun'a da Aşmun'u verip ikta eder. Bu sebep üzere Mısır, dört bölüme ayrılarak pay edilmiştir.

Müellif ikinci fasılda Mısır'ın güzelliklerinden bahseder. Evvela Mısır'ın suyu suların en iyisidir. Mısır'ın balı diğer ballardan daha tatlı ve daha güzeldir. Hatta bu baldan Hazreti Resulullah'a gönderilmiştir. O da nereden geldiğini sorunca kendisine Benha balı olduğu cevabı verilmiştir. Hazreti Resulullah balı çok beğenip "*Allâhümme bârik fi-Benhâ ve aseline berekât vir (B 25b).*" şeklinde dua etmiştir. Hâlâ da o balın diğer ballardan çok daha güzel ve lezzetli olduğu söylenmektedir.

Mısır'ın güzelliklerinden birisi de her sene Mısır'ın dört kez farklı şekillerde süslenmesidir. Üç ay Nil beyaz gümüşe benzer ve o sırada Nil'in suyu coşup taşar ve misk gibi kokar. Sonraki üç ay Nil çekildiğinde topraklar ziraat için uygun olur ve çiçeklenir. Bu sebeple araziler tıpkı zümrüt gibi döşenir, yemyeşil olup topraklarda çeşitli çiçekler açar ve nebatat yetişir. Bir sonraki üç ay ziraat yapıp hasat zamanı olurken de altın gibi döşenir. Ve dolayısıyla güzelliklerinden biri de her zaman ve her fasıl meyve ve sebze bulunması olur. Eserde aktarılanlara göre Mısır'ın güzelliğinden biri de madenleridir. İsvan'daki altın madeni gibi cevher başka yerde yoktur. Bir diğer

güzelliği de arazisinin otuz bin fidan genişliğidir. Öyle düz bir sahradır ki bir damla su damlasa dört bir yanına yağmurlar yayılır. Ketten gibi envaiçeşit eşya burada yetişir.

Mısır'ın doğusunda Nil ve batısında taylesan şeklinde bir beyaz dağ vardır. Bu dağ, Ebi Dağı olarak bilinmektedir. O dağda her gün kuşların sesi işitilmektedir. Bir rivayete göre Halife Harunürreşid'e dünyayı tasvir edip verdikleri zaman Halife, Asbuti vilayetini beğenip Mısır'a bağlamıştır. Metinde verilen Asbuti şehrine araştırmalarda Kıptilerin yoğun olduğu Asyut şehri olarak rastlanmıştır.

Mısır'ın bir güzelliği de Cize'de bulunan İhram dağlarıdır. Yeryüzünde ondan daha yüksek bir inşa yoktur. İslam hükümdarlarından bazısı bu dağı yıkmayı düşünürler. Yıkmaya kalkıp hesap ettikleri zaman haraçlarının tamamının bunun için yeterli gelmeyeceğini anlarlar ve vazgeçerler:

“...Ve mehāsin-i Mısır'dan biri dahı budur ki arz-ı Haner'de vākı' Ehrām tağlarıdır ki yeryüzünde andan yüksek binā yokdur. Mülük-ı İslām'dan ba'zısı hedmine niyyet itdiler. Hesāb idüp gördiler ki tamām-ı harāc Mısır hedmine kifāyet itmez. Ferāgat itdiler (B 27a-28b).”

Halife Me'mun bu dağın yıkımı için altı ay ciddi bir savaş edip dağa bir yol, eserdeki şekliyle taka açmıştır. İçerisinde bir nesne bulamayıp hikmet sahibi olduğu düşünülen büyüklerden kimseyi görememiştir. Savaştan geri döndüklerinde mermerden bir şadırvan içinde bir miktar altın bulmuşlar, altını ölçmüş ve harcamışlardır.

İbni el-Verdî *Harîdetü'l-Acâ'ib* adlı kitabında nakleder ki cevherler ve çeşit çeşit madenler ile doldurulmuş bu yükseltinin hikmetli ağzı deriyle kaplanmıştır. İyi aletlerle dolu ve büyüdür. Taş ile örtülü heremler ses geçirmez, piramitlerin her biri 400 arşındır. Binası mermerdendir. İskenderiye üzerinde büyük bir zat o mahalde ilerleyip aktarır ki o yer kırk fersahtır (kırk fersah, yaklaşık 120 kilometreye tekabül eder) ve fersah bir mildir ve bir mil bin bağdır ve bağ dört arşın (dört arşın yaklaşık üç metredir) ve bir arşın yirmi dört parmaktır ve inşa etmede karışıklık olmuştur.

Müellifin aktardığı bir diğer rivayete göre de büyük meliklerden olan Sehlük bin Dersîd bir gece rüyasında kâbus görür ve bunu kâhinden tabir etmesini ister. Kâhin ise yıldız ilmine göre tufan olacağını haber verir ve tufanın vaktini tayin ederler.

Tufandan önce Ehram'ın binasını inşa etmeye başlarlar. Her bir piramit içinde yedi oda yaparlar. Güneş etrafında dolaşan yıldızlar adedince her birinin kapısına altından bir put koyarlar. İçi boş elini ağzına koymuş şeklindeki putun altında bir *kitābe-i kūhne*, eski bir yazıt yazılmıştır. O yazıtta yazanlar okunduğunda o put ağzını açar kapının anahtarı ortaya çıkar. Ve o putların tütsüleri, günleri, vakitleri ve saatleri vardır. Kapının ardındaki hazinelerin erişimi önce o vakitlerin gelmesine bağlıdır. Putları ve yedi evi ruhlar zapt etmiştir. Muhafazası için mermer taştan bir tavus konmuştur.

Piramidin içindeki mutfakta bir melik yatmaktadır ve başı ucunda bir sayfa vardır. O sayfada melikin ismi, resmi ve hikmeti yazılıdır. Her bir mezara yollar yapılmıştır. Tılsımlayan kişi dışında kimse mezarlara ulaşamamıştır. Nil asmaları yapılan su yollarına gelip dolar ve otlarda yer altından yol yapar. Asmalar yerin altından geçer ve iki günlük mesafede piramidin başlangıcına çıkar. Orada bulunan heremlerde ise şöyle yazmaktadır: Biz bunları (heremleri) altı yılda inşa ettik, bizden sonra gelenler ise isterlerse altı yüz yılda yıksınlar. Ve biz bunları kıymetli ipekten kumaşlarla örttük, bizden sonra gelenler isterlerse hasır ile örtünler. Ve ikinci heremin müekkili sarışın genç bir oğlandır. Üçüncü heremin müekkili ise yaşlı bir pirdir, elinde yelpaze tutar. Güneş doğuşunda ve batışında elinde yelpaze ile dolaşır. Yakına gelirse kaybolup uzağına gidilse geri ortaya çıktığı söylenir:

“...herem-i ş ānīniñ mü`ekkili şaruşın bir emred oğlandır ve herem-i ş āliş iñe küçük heremdir. Mü`ekkili ruhbān-ı mūrış bir pīrdir elinde micmere tutar. Tūlū`ı şemsde gurūbda micmere ile haremī tolaşur. Yakın gelseler gā`ib irak gitseler girü zāhir olur (B 31a-32b).”

Mısır'ın güzelliklerinden biri de şudur ki eski zamanlarda Mısır'da bir bakire kız satın alınıp anasına babasına yüklü miktarda mal ve akçe verilirdi. Halk o bakire kızını gelin edip, süsleyip Nil'e atardı. Nil de böylelikle ziyade olurdu. Halk bunu yapmadığı zaman Nil çekilir, Nil'in suyu azalırdı. Mısır'ın fethindeki komutanlardan olan ve Mısır fethedildikten sonra o bölgeye vali olarak tayin edilen Amr bin'el-Âs Mısır emrine geçtikten sonra bu durumu Halife Hazreti Ömer'e iletir. Hazreti Ömer bir sayfa yazar ve o sayfayı Nil'e atmalarını ister. Sayfada yazan ise şunlardır:

“*Ey Nîl-i mübârek eger sen Hâk subhânehü ve te‘âlâniñ emr-i şerîfiyle akıp gelürseñ girü emr-i Hâk ile akıp gelesiün. Ve eger sen kendüñden artup gelürseñ lâzım degildür gelme saña ihtiyâcımız yokdur (B 33b).*”

O sayfayı Nil’e bıraktıktan sonra o gece on sekiz arşın su gelip Mısır toprakları tamamen dolar. Bu eski zamanlardan beri var olan bir hikâyedir.

Üçüncü bölümde ise müellif Mısır’ın faziletlerini aktarır. Allah, Kur’an-ı Kerim’de bahsetmiştir. Ayrıca dinî kitaplarda da Mısır’ın yükseklik derecesinden bahsedilmiştir. Allah, Kur’an-ı Kerim’de Firavun’dan bahsederek buyurmuştur ki: “*eleyse lî mülkü Mısıra ve hezihi’l enhârü tecrî min tahti.*” Yani, “*Ve Firavun, kavminin arasında bağırıp dedi ki: Ey kavmim, Mısır saltanatı ve ayağımın altından akıp duran şu ırmaklar, benim değil mi, görmüyor musunuz?*” Bu ayet, Zuhrûf suresinin 7. ayetidir.

Mısır’ın faziletlerinden biri de peygamberlerden pek çok kişinin Mısır’da bulunmuş olmasıdır. Hazreti İbrahim, İsmail, Yakup, Yusuf, Peygamber Efendimiz ve Hazreti Yakup evladından 12 kişi de dahil olmuşlar. Faziletlerinden biri de Hazreti Musa, Harun, Yuşa, Danyal, Zin-Nun, Armiya, Lokman ve İsa’nın, Mısır’da doğmuş olmasıdır. Mısır’ın faziletlerinden biri de Allah’ın Meryem suresi 25.ayetinde, “*huzzi ileyki bi-ciz’in nahleti*” şeklinde bildirdiği hurma ağacının Mısır’da olmasıdır. Ayetin meali şu şekildedir: “Hurma dalını da kendine doğru silkele, üzerine henüz yeni olgunlaşmış taze hurma dökülüversin.”

Güzelliklerden biri de Hazreti İsa’nın mucizesinin Mısır’da görülmüş olması ve sahabeden çoğu kişinin de burada bulunmuş olmasıdır. Cebel-i Maksum’da sahabelerden bazılarının kabri bulunmaktadır. Faziletlerinden biri de Sina yarımadasında Allah’ın tecelli ve Hazreti Musa ile tekellüm ettiği Sina Dağı’nın ve Kudüs Camisi’nin Mısır’da yapılmış olmasıdır.

Müellif faziletleri anlattıktan sonra İmam Ebû’l-Leys’in rivayetine göre İshak Peygamber’in torunlarından Hâyid b. Şalom’un hikâyesini anlatmaya başlar. Hâyid b. Şalom, Rum diyarından Mısır’a göç eder. Mısır’da uzun süre yaşayan Hâyid bir gün Nil’in acayip hâllerini temaşa ederek Nil’in başlangıcını ve kaynağını bulmak ister. Allah’a, Nil’in başlangıcına varmak ve kendisine uzun ömür vermesi için dua eder. Allah katında bu duası kabul olur ve rivayete göre bin yıl ömür sürer:

“...Haḳ subḥānehü ve te ‘ālā dergāhına niyāz idüp du ‘ā eyledi ve Nīl’iñ başına vüsülünü ve kendüye ‘ömr-i tavīl ‘ināyet olunmaḳ ricā eyledi. Bārī te ‘ālā celle ve ‘alā dergāhında du ‘āsı ḳabūl oldı. Rivāyet olunur ki biñ ḳarīb ‘ömr sürdi (B 37b).”

Bu niyet ile yola revan olan Hâйд yaklaşık otuz yıl bir rivayete göre de on beş yıl yolculuk yapar. Gece ve gündüz tevhit edip Allah’ı zikreder. Allah ona kendi hazinesinden rızık yetiştirir. Böylece Hâйд aç ve susuz kalmadan yoluna devam eder. Canlı yerlerden geçip harap yerlere varır, o yerlerde ise hayvan ve insan bulunmaz. Bir gün Hâйд’in yolu Yeşil Deniz’e çıkar. Bir bakar ki bu, engin bir denizdir ve Nil o deryayı da yarıp içinden geçerek yeryüzüne dökülür. Hâйд, o yerde bakırdan bir ağaca rastlar. Görür ki bu ağacın üzerinde bir kuş şekli konulmuştur. Şeklin iki yanında ve üzerinde Süryani kalem ile nakış vardır. Nakışta şöyle yazmaktadır:

“İskender-i Zü’l-ḳarneyn bu maḳāma gelüp bundan öte meslek ve tarīḳ olmadığı için bu ‘alāmeti bunda ḳoyup rüçü’ itmişdir (B 39b).”

Hâйд bunu görünce hayret eder. Tam o sırada kulağına bir tesbih sesi gelir. O tarafa doğru bakar ve görür ki bir elma ağacının altında zatın biri ibadet etmektedir. Hâйд yanına varıp selam verir, o kişi de selamını alır ve sohbet ederler. Bu zat da Ays evladından Umran’dır. Hâйд kendisine bu zorluklarla dolu yolculuğu ve kendi niyetini anlatır. Umran kendisinin de aynı sebepten yola çıktığını fakat Allah’ın emri ile ileriye gitmesinin yasaklandığını anlatır. Hâйд kendisinden yardım ister ve Umran bir şartla yardım edeceğini söyler:

“... şol şartla ki çün maḥall-i ma ‘hūde varup maḳşūda vāşıl olasın, dönüp geldikde benim yanımda ḳalup enīs olasın, benimle ‘ibādet meşḡül olasın, eger beni ölmüş bulursañ defn idüp ḳabrim üzerinde istiḡfār ile meşḡül olasın. Tā emri Haḳ ne vecihle şādır olur ise bu vechiyle ‘amel idesin (B 42a).”

Hâйд bu şartı kabul eder, Umran ona yolu gösterir ve ona muazzibetü’ş-şems adı verilen mahluktan bahseder, dikkatli olmasını öğütledikten sonra vedalaşırlar. Hâйд

yola revan olur. Yolculuğu sırasında “muazzibetü’ş-şems” adlı dört yüzü ve dört başı olan dabbe-i azimle karşılaşır:

“Hâйд nazar idüp gördi kim bir dabbe-i ‘azîme deryâyı şak idüp ‘unfla ve şiddetle gelür. Evveli görinüp ve âhîri görünmez (B 45a-46b).”

Bu efsanevi varlık güneş batacağı vakit güneşe doğru hamle ederek onu kapmak ister fakat Hak Teala bir melek gönderip bunu engeller. Güneş batıp dabbe-i azim geri döndüğü zaman Hâйд sırtına atlar ve mahluk, Allah’ın emriyle Hâйд’i denizin diğer kıyısına bırakır. Hâйд orada uykuya dalıp bir süre sonra uyanıp yola revan olur. Demirden bir yere vasıl olur. Burada on beş yıl gider. Daha sonra bakırdan bir yere geçer. Burada da yirmi beş yıl seyahat eder. Daha sonra gümüşten ve altından yerlere geçer ve her birinde yirmi beş yıl yol kat eder. Altmış beş yıl boyunca bu olağanüstü yerleri geçtikten sonra o yerin ortasında kırmızı yakuttan bir köşke varır. Köşkün kapısını çalar ve içeriden yeşil elbiseler içinde bir zat kapıyı açar. Bu pir, Hazreti Hızır Aleyhisselam’dır. Hızır Aleyhisselam ona amacına ulaşacağını müjdelere ve yol gösterir. Bunu duyan Hâйд mutlu olur. Kasrın içerisine giren Hâйд, orada nice kimseler görür ki bu topluluk altın ve gümüşten kürsüler üzerinde oturmuşlardır. Yüzlerinde nur vardır. Tirkeşlerini, süngülerini ve kılıçlarını kuşanmışlardır. Değerli taşlardan siniler kurulmuştur. Sinilerin içine çeşitli lezzetler ve şerbetler konulmuştur. Topluluktaki kişiler o nimetlerden yiyip içerek zevk etmektedirler:

“...bir ‘azîm cemâ‘at altundan ve gümüşden kürsiler üzerinde oturmuşlar. Yüzleriniñ nûrı berķ urur. Kılıçlarını ve tırkeşlerini kuşanmışlar. Hancerleri bellerinde ve süngüleri önlerinde la‘l ve yâķut ve zebercedden siniler kurulmuş, içinde envâ‘ ta‘âmlar konmuş, altun ve gümüş ve billûr meşrebeleriyle şerbetler dizilmiş, yiyüp içüp ferah ve şâd ile gülüp oynayup zevķ iderler (B 49b-50a).”

Hâйд bakar ki o topluluktan kişilerin ellerinden, boyunlarından, damarlarından kanlar akar ve bu kanlar misk kokar. Hâйд, Hazreti Hızır’a bunların kimler olduğunu sorar. Hazreti Hızır bu kimselerin Allah yolunda cehdedip şehit olanlar olduğunu ve kıyamet gününe kadar orada hüznün ve korkulardan uzak, daima huzur ve rahatlık

içinde olacaklarını bildirir. Hâйд secde edip Allah'a hamd ve sena eder. Hazreti Hızır'dan yardım ister. Hızır Aleyhisselam ona yol gösterir ve Hâйд yola düşer.

Zaferandan bir yere vasıl olur burada yirmi yıl seyahat eder. Daha sonra sarı bir yere varır. Burası beyaz kafuriyedir. Ve Hâйд peş peşe oldukça gösterişli yerlere gider. Burada kırk yıl yürür. Buradan sonra büyük bir kubbeye rast gelir. Bu kubbe o kadar büyüktür ki azametini tabir etmek mümkün değildir. Kubbenin dört kapısı vardır, çevresinde altından su çekilmiştir ve kubbenin içinde göklere varan nurdan bir sütun vardır. Sütunun çevresinde melekler bulunmaktadır. Ve sütunların etrafından dört bölük su akmaktadır. Hâйд o suyun üzerine çıkmak istediğinde bir ses işitir:

"...Yā Hāйд tur yerinde ki bundan öteye tecāvüz eylemeyesin, icāzet yokdur. Maқşudıña vāşıl olduñ. Ma'lūm ola ki bu nūrdan 'amūd ki görürsün eflāka çekilmiştir. Yedi kat göklerden geçüp sidretü'l-müntehāya vāşıl olmuşdur. Cennetü'l-firdevsiñ eşigindedir. Bu enhārdan akıp gelir. Yā Hāid kudretu'llāha nihāyet Haқ subhānehü ve te'ālāyā şükr ve hamd [u] sipās eyle ki nev'-i benī insāndan bu maқāma iki kimesne vāşıl olmuşdur: Biri sen ve biri Ebū'l-'Abbās Hızır 'aleyhi's-selām (B 50a)"

Verilen bilgiye göre kaynağını cennetten alan dört bölük sudan biri Nil'dir ve bal ırmağından akıp gelmektedir. İkincisi Fırat'tır, üçüncüsü Seyhun'dur ve süt ırmağından akıp gelir. Dördüncüsü Ceyhun'dur ki su ırmağından akıp gelmektedir. Hâйд bu sulardan içip gusül alır, ötesine gitmesine izin verilmediği için Allah'a hamd ve sena edip geri döner. Zebercet, beyaz gümüş ve yakut renginde bir salkım üzüm nazil olur, üzüm yendikçe eksilmeyip çoğalan bir keramete sahiptir. Hâйд üzümü alıp geri Umran'ın mahalline geri döner. Umran'ın vefat ettiğini görür. Hemen Umran'ı defnedip birkaç gün o mahalde ibadetle meşgul olur. Bir gün karşıdan bir şeyh, Hâйд'in yanına gelip hasbihal eder ve ona Umran'ın mahalindeki elmalardan yemesini teklif ederek onu kandırır. Hâйд elmayı yediği an koynundan üzüm çıkıp gider. Şeyh ise kahkahalarla gülüp bir keyifle gözden kaybolur. Hemen akabinde Hâйд'e üzümü veren melek zahir olup Hâйд'e o şeyh suretin aslında şeytan olduğunu söyler. Aralarında şu şekilde bir diyalog geçer:

“Hâйд görđi ki kendüye üzüm şalkımın viren melek zâhir oldu, parmağıñ ısrup ayıtdı: Yâ Hâйд n’eyledin ve ol şeyh şüret piri bildiñ mi? didi. Hâйд ayıtdı: Yok bilmedim. Melek ayıtdı: Ol şahş babañ Âdem’i anañ Havvâ’yı cennetden çıkararı İblis-i la’ındır. Saña hased idüp ol şalkımı senden aldırdı. Yâ Hâйд eger ol şalkım dura idi ‘âlem halkı andan yeseler bir dâne eksik olmayaydı. Yâ Hâйд şimden gerü yolına müteveccih ol (B 59b-60a.)”

Hâйд bu sözü işittikten sonra çok üzölür ve pişman olup ağlar. Mısır’a geri dönüp Nil’in ahvalini anlatır ve bir süre sonra Mısır’da vefat eder.

Hikâye, kalıplaşmış bir ifade olan “vâ’llâhu a’lem bi’s-şevâb temmetü’l-ķitâb bi-’avnillâhi’l melikü’l-vehhâb.” sözleri ve temmet kaydı ile son bulmaktadır.

2.2. Risâle-i Nil’deki Dinî Unsurlar

Risâle-i Nil İslami unsurları barındıran bir halk hikâyesidir. Özellikle Hâйд’in Hazreti İshak peygamberin soyundan olması da bunu destekleyici bir unsurdur. Dolayısıyla eserde pek çok dinî kavram ve meselelere değinilmekte; Allah’ın yüceliğı, peygamberlerin kıymeti ve değerli şahısların kerametleri sıkça bulunmaktadır.

2.2.1. Allah

Eser Allah’a hamd ve sena ile başlar. Pek çok bölümünde Allah’ın zatı zikredilir, yüceliğı ve kudretine değinilir. Onun fiili her şeye muktedirdir. Eserde Mısır’ın ziyadeliğı ile ilgili bilgi verilirken sel ve yağmurların çokluğu Allah’ın gücüne vurgu yapılarak anlatılır.

“...Pes ma’lüm oldu ki ziyâdeliğı seyl ve yağmurdandır. Hâķķ subhânehü te’âlâ fi’i’lîdir. (B 6a).”

O duaları kabul eden ve inayet edendir. Hâйд yola çıkmadan önce Allah’a ona bunu nasip etmesi için dua eder ve Allah’tan yardım ister. Allah da duasını kabul eder ve ona bu yolculuğı nasip eder:

“...Pes bu niyyet ile Hâķķ subhânehü ve te’âlâ dergâhına niyâz idüp du’â eyledi ve Nîl’iñ başına vüsülünü ve kendüye ‘ömr-i favîl’ inâyet olunmak

ricā eyledi. Bārī te ‘ālā celle ve ‘alā dergāhında du ‘āsı kabūl oldı. Rivāyet olunur ki biñ qarīb ‘ömr sürdi (B 37b).”

“...Haq subhānehü ve te ‘ālā celle ve ‘alā hezā’in-i gaybindan rızqın yetiştirir idi. Aç ve şusuz kalmaz idi (B 38a).”

Eser boyunca Nil ile ilgili anlatılan şaşılacak tüm olağanüstü olaylar Allah’ın hikmeti ve emri ile olur ve sık sık Allah’ın iradesine ve olmazları olduran kudretine vurgu yapılmaktadır:

“...Haq subhānehü ve te ‘ālā şimāl yelini gönderir esüp gelür. Acı deñizi kaldırup yarup sedd ider. Nıl öte gitmeyüp irkilür taşar (B 10a).”

2.2.2. Peygamberler

Peygamber kelimesi Farsça olup “haber getiren” anlamına gelir. Kuran-ı Kerim’de peygamber karşılığında nebî, resûl ve mürsel kelimeleri, peygamber göndermeyi ifade etmek için irsâl, ictibâ, istifâ ve ba’s kökünden fiiller kullanılarak açıklanır (Yavuz, 2007: 34, 257-262).

Peygamberlerin bir kısmı Kuran’da isimleri zikredilirken bir kısmından hiç bahsedilmemiştir. Peygamberlerin ilki Hazreti Âdem, sonuncusu Hazreti Muhammed’dir. Tarihte bazen peş peşe, bazen aynı zaman dilimi içinde, bazen de kısa veya uzun aralıklarla peygamberler gönderildiği söylenmektedir (Yavuz, 2007: 34, 257-262).

“Peygamberlerin içinde otuzüç adedi meşhûrdur. Bunların adları: Âdem, İdrîs, Şît (veya Şîs), Nûh, Hûd, Sâlih, İbrâhim, Lût, İsmâil, İshâk, Yâ’kûb, Yûsuf, Eyyûb, Şu’ayb, Mûsâ, Hârûn, Hıdır, Yûşa’ bin Nûn, İlyâs, Elyesâ, Zülkişl, Şem’un, İşmoil, Yûnus bin Metâ, Dâvûd, Süleymân, Lokman, Zekeriyâ, Yahyâ, Üzeyr, İsâ bin Meryem, Zülkarneyn ve Muhammed aleyhi ve aleyhimüsselâtü vesselâmdır (Ören, 1958: 271).”

Dinî kaynaklı bir eser olan *Risâle-i Nil*’de pek çok peygamber ismi de anılmıştır.

2.2.2.1. Hazreti Âdem

Kur’an-ı Kerim’de Âdem Aleyhisselam hakkında şöyle buyrulur:

“Muhakkak ki, İsa'nın hâli de Allah katında Âdem'in hâli gibidir. (Allah), Onu (Ademi) topraktan yarattı. Sonra, ona: “Ol!” dedi. O da, oluverdi (Köksal, 2014: 54).”

İslam dininde insanlığın atası olarak bilinen Hazreti Âdem'in Kuran-ı Kerim'de ebü'l-beşer, safiyyullah unvanlarıyla da anıldığı bilinmektedir (Bolay, 1998: 1, 358-363).

Eserde Hazreti Âdem zevcesi Hazreti Havva ile birlikte tek bir yerde anılır. Bu yer, Hâyid'in macerasının sonunda onu kandıran iblisin geldiği kısımdır. O esnada bir melek zuhur eder ve o iblisin Hazreti Âdem ve Hazreti Havva'yı kandıran iblis olduğunu söyler:

“...Melek ayıtdı: Ol şahş babañ Âdem'i anañ Havvā'yı cennetden çıkararı İblîsi la ĩndir. Saña hased idüp ol şalkımı senden aldırdı (B 60a).”

Kutsal kitaplarda bildirilen Hazreti Âdem ve Hazreti Havva'nın cennetten kovulma hikâyesine vurgu yapılmıştır. Bu olay Kuran-ı Kerim'in Tâhâ suresi 115. ayetinde şöyle geçmektedir:

“Doğrusu bundan önce Âdem'e (bu ağaçtan yeme diye) emrettik de unuttu. Biz onda bir sabır ve sebât bulmadık.”

Aynı ifade Tâhâ suresi 121. ayetinde de geçmektedir:

“Bunun üzerine ikisi de o ağaçtan yediler. Hemen sevteynleri kendilerine açılverdi ve üzerlerine Cennet yaprağından örtüp yamamaya başladılar...”

Tevrat'ta da bu hikâye şu şekilde ifade edilir:

“...Rab Tanrı Aden bahçesine bakması, onu işlemesi için Âdem'i oraya koydu. Ona, "Bahçede istediğin ağacın meyvesini yiyebilirsin" diye

*buyurdu, "Ama iyiyle kötüyü bilme ağacından yeme. Çünkü ondan yediğin gün kesinlikle ölürsün..."*⁶

2.2.2.2. Hazreti Şîs / Şît

İsrâiliyat kaynaklarından hareketle hakkında bilgi edinilen Şît, Arapçada Şis ve İbranicede Şet olarak geçmektedir. Hazreti Şît, Hazreti Âdem'in Hâbil'in ölümünden sonra doğan oğludur (Gündüz, 2010: 39, 214-215).

"Âdem aleyhisselâmdan sonra gönderilen peygamberdir. Âdem aleyhisselâmın oğludur. Babası vefât edince peygamber oldu. Allahü Teâlâ, buna elli suhuf (forma) gönderdi. Âdem aleyhisselâmın oğullarından Kâbil, Hâbil'i öldürünce Allahü Teâlâ Âdem aleyhisselâma bir evlâd daha ihsân ederek teselli buyurdu. Bu evlâd Şît aleyhisselâm idi. Bütün çocukları ikiz doğduğu hâlde Şît aleyhisselâm tek doğdu (Ören, 1958: 63)."

Eserde Şît Aleyhisselâm'ın yalnızca bir yerde adı anılır:

"...Şîs nebî 'aleyhi's-selâm Mısır'a gelüp İdrîs 'aleyhi's-selâmı istihlâf eyledi (B 7a)."

2.2.2.3. Hazreti İdris

Kuran-ı Kerim'de ismi geçen peygamberlerden ve Şît Aleyhisselâm'ın torunlarından. Allahü Teâlâ, Hazreti İdris'e otuz sayfa göndermiştir (Ören, 1958: 70).

"Kur'an'da İdrîs'le ilgili olarak "ağlayarak secde etme, doğruya ulaştırılma, seçkin kılınma" "şanının ve mekânının üstün ve yüce olması" "sabredici olma" "sıddîk ve nebî olma" gibi nitelikler de yer almaktadır (Harman, 2000: 21, 478-480)."

İdris Aleyhisselâm'ın en önemli özelliği ilk kez yıldızlar ve hesap ilmini gözden geçiren kişi olmasıdır. Eserde de bu özelliği üzerinden adı geçmektedir:

---

⁶ Daha ayrıntılı bilgi edinmek için bk. : Tevrat: Yaratılış 3:1-7

“...İdrīs ‘aleyhi’s-selām tağda sâkin olup Nîl’in ahvâlini gör Mısır’ıñ emrine ve tedbîrine şurû’ itdi. Gördi kim Nîl def‘a-i vâhidde gelüp iklîmi başar ihâta ider. Yüksek yerlere ve tağıñ başına çıkup sâkin olurlar Nîl çekildikde halk inüp şudan hâlî buldukları yerde zirâ‘at iderlerdi ve Nîl gâhî vakt-i mu‘ayyenesi yok idi. Çün İdrīs nebî ‘aleyhi’s-selām bunu gördi ve fâfir halk cem‘ eyledi ve Nîl ziyâde olup akmağa başladığı mahallerde varup ‘ilm-i hendese ile aradı ve şuyunu vezn idüp terâzıye aldı ve yüksek yerleri alçak idüp ve alçak yerleri yüksek itdi (B 7a-8b).”

İdris Aleyhisselam ona inanan azınlık ile Babil’den hicret etmek durumunda kalınca halk Babil’deki gibi bir nehir bulunmamasından çekinerek üzölmüşlerdir. Nihayet uzun bir yolculuktan sonra İdris Aleyhisselam ve onu takip edenler Nil’in bulunduğu yere gelirler. Burası Mısır’dır. İdris Aleyhisselam ve ona inananlar buraya yerleşirler. Bu sebepten eserde ismine sık rastladığımız peygamberlerden biridir.

İdris Aleyhisselam yeryüzünün meskûn yerlerini dört bölgeye ayırıp her birine bir vekil tayin edince Mısır’dan ayrılır. Yeryüzünü dolaşarak tekrar Mısır’a döner. Bir müddet sonra, aşure gününde semaya yükseldiği söylenir. Nitekim Kuran-ı Kerim’de Meryem suresi 57. ayetinde şöyle buyrulur: “Biz onu yüksek bir mekâna kaldırdık” (Ören, 1958:75).

2.2.2.4. Hazreti Nuh

Hazreti Nuh, Kuran-ı Kerim’de ve hadislerde diğer peygamberlere oranla geniş bir şekilde tanıtılan ve “ülü’l-azm” olarak isimlendirilen beş büyük peygamberden biridir. Kuran’da yirmi sekiz surede hakkında bilgi verilmiş ve kırk üç yerde ismen zikredilmiştir. Kur’an’ın yetmiş birinci suresi onun adını taşır ve sure, baştan sona onun tevhit mücadelesini anlatır (Harman, 2007: 33, 224-227).

Hazreti Nuh, Hazreti İdris’ten sonra gönderilen peygamberdir. Peygamberler içinde en büyükleri olarak bilinen ve kendilerine ülü’l-azm denilen altı peygamberin ikincisidir. Hazreti İdris göğe çıkarıldıktan sonra, insanlar sapkınlığa bulaşarak doğru yoldan ayrılırlar ve putlara tapmaya başlarlar. Allahü Teala, onlara Nuh Aleyhisselam’ı

peygamber olarak gönderir. Hazreti Nuh, nice yıl onları dine davet eder. Yalnız, oğullarından Sam, Ham, Yafes ile pek az kimse iman eder. Kendi oğlu Yam, yani Kenan başta olmak üzere kavminin çoğu iman etmez ve karşı gelir (Ören, 1958: 6).

“Habeş dilinde nâha kelimesinden türeyen Nuh’un “uzun zaman” manasına geldiği ve “ömrü uzun” anlamında kullanıldığı söylenmektedir (Harman, 2007: 33, 224-227).”

Eserde Nuh Aleyhisselam eserde en sık bahsedilen peygamberdir. Çünkü zürriyetinden gelenlerden Mısır b. Nasir, Mısır’a ismini veren şahsiyettir. Bu sebeple Nuh Aleyhisselam’dan sık sık bahseden müellif oğullarına ve zürriyetine de değinir:

“Hazreti Nūḥ ‘aleyhi’s-selāmıñ dört oğlu var idi: Biriniñ adı Sām ve biriniñ adı Hām ve biriniñ adı Yāfes ve biriniñ adı Baḥtūn idi. Bir gün Nūḥ ‘aleyhi’s-selām oğlu Sām’a ḥiṭāb idüp çağırdı Sām cevāb virüp icābet itdi Sām daḥı evlādına çağırdı. 10 Evlādından Arfaḥşad cevāb virüp icābet itdi. Hazreti Nūḥ’uñ yanına geldi. Hazreti Nūḥ ‘aleyhi’s-selām sağ elini Sām’ıñ üzerine ve şol elini Arfaḥşad’ıñ üzerine koyup ḥayr du‘ā eyledi ve ayıtdı: Yā Rabbi Sām’a bereket vir mübārek eyle ve Arfaḥşad’ıñ evlādına mülk ve saltanat rüzī kııl didi andan Nūḥ ‘aleyhi’s-selām oğlu Hām’ı çağırdı. icābet itmedi ne kendi ve ne evlādı Nūḥ ‘aleyhi’s-selām aña beddu‘ā itdi. Yā Rab Hām’ı daḥı evlādıñı ḥor ḥakīr eyle didi. Anıñçün cümle sevādın ve Habeşleriñ aşlı Hām neslindedir. Ol maḥalde Hām’ıñ oğullarından Mısır İbn Naşīr çıkagelüp Hazret-i Nūḥ’uñ yanına varup elin öpüp didi ki: Yā ceddım ben seniñ ḥizmetindeyim. Eger babam icābet itmedise ben itdim. Benim için du‘ā eyle didi. (B 21a). Andan Nūḥ ‘aleyhi’s-selām oğlu Yāfes’e nidā idüp çağırdı. İcābet itmedi ne kendi ve ne evlādı. Nūḥ ‘aleyhi’s-selām beddu‘ā idüp Ḥaḳ subḥānehü ve te‘ālā seni ve evlādlarıñı şerler ḥalk eylesün didi ve andan oğlu Baḥtūn’a nidā itdi. İcābet idüp yanına geldi. Aña ḥayr du‘ā eyledi. Sām Nūḥ ‘aleyhi’s-selāmıñ du‘ası berekātiyle devletle çok rüzgār ‘ömr sürdi (B 21b).”

Bu hikâye Hazreti Nuh'un soyundan gelenlerin hangi kavimlerin başı olduğu hakkında da bilgi vermektedir. Sam, Arapların; Ham, Habeşlilerin; Yafes, Rumların atasıdır. Bu konuyla ilgili olarak bazı hadisler rivayet olunmuştur. Bu hadislerden birisi; Ahmed b. Hanbel'in, Resulullah'tan rivayet ettiği şu hadisi şeriftir: “*Sâm, Arapların; Hâm, Habeşlilerin; Yâfes, Rumların atasıdır* (Sabuni, 2003:138).”

Bir başka hadiste ise bu şekilde geçmektedir: “*Nûh'un Sâm, Hâm, Yâfes adında oğulları vardı. Sâm'dan, Araplar, Farslar, Rumlar türemiş olup hayr bunlardır. Yâfes'den, Ye'cüc-Me'cüc, Moğollar ve Slavlar türemiştir ki bunlarda hayr yoktur. Hâm'dan da Kiptiler, Berberîler ve Sudanlılar türemiştir* (Sabuni, 2003: 138).”

2.2.2.5. Hazreti İbrahim

Keldânî kavmine gönderilen peygamberdir. Ülü'l-azm adı verilen altı büyük peygamberden biridir. Hazreti Muhammed Aleyhisselam'dan sonra, peygamberlerin ve insanların en üstünüdür. Kendisine on sayfa indirilmiştir. Allahü Teala ona; Halilim (dostum) buyurmuştur. Bu sebeple Halilürrahmân olarak bilinmiştir (Ören, 1958:148).

“Tevrat'a göre İbrâhim KeldâNiler'in Ur şehrinde doğdu. Tevrat'ın İbrânîce metninde doğum yeri “Ûr Kasdîm” şeklinde anılmakta olup bu ifade Yunanca'ya “Kaldeliler'in Ur şehri” olarak çevrilmiştir (Harman, 2000: 21: 266-272).”

İsrailoğulları peygamberlerinin hepsi Hazreti İbrahim'in soyundan gelmiştir. Çünkü İsrailoğulları peygamberleri, Hazreti İshak oğlu olan Hazreti Yakup çocuklarındandır. Hazreti İshak ise Hazreti İbrahim'in oğludur. Hazreti İbrahim ile başlayan peygamberlik, yine onun soyundan gelen resullerin ve nebilerin sonuncusu olan Hazreti Muhammed'e kadar devam etmiştir (Sabuni, 2003:141).

Firavun tarafından ateşe atılma ve ateşin gül bahçesine dönüşme hadisesi ile klasik edebiyatımızda karşımıza çıkan Hazreti İbrahim, metinde yalnızca bir yerde geçmektedir. Eserde müellifin Mısır'a giren zatları saydığı yerde onun da adı zikredilir:

“... Ve fezâ'ilinden biri dahı budur ki enbiyâdan nice kimesneler Mısır'a girmiştir. Biri Hazret-i İbrâhîm ve biri Hazret-i İsmâ'il ve biri

Ḥazret-i Ya 'kūb ve biri Ḥazret-i Yūsuf şalavātullāhi ve sellemehu 'aleyhüm ecma 'ın (B 34b)."

2.2.2.6. Hazreti İsmail

Yemen'den gelip Mekke ve civarında yerleşen Cürhüm kabilesine gönderilen peygamberdir. İbranicede adı, Allahü Teala'ya itaat edici manasına gelen İşmuyel'dir. Araplar, İsmail demişlerdir (Ören, 1958:223).

Hadislerde Hazreti İsmail'in hayatına dair çok az bilgi bulunmaktadır; tarih, tefsir ve kısas-ı enbiya kitaplarında ise nispeten ayrıntılı bilgi yer almaktadır (Harman, 2001: 23: 274276).

"Kur'an-ı Kerim'de on iki yerde adı geçen İsmâil peygamber çeşitli nitelikleriyle zikredilmektedir. Annesi Hâcer hakkında Kur'an'da bilgi yoktur. İsmâil, babası İbrâhim'in yaşlılık döneminde ve bir duası neticesinde dünyaya gelmiş çok küçükken babası tarafından Beytülharâm'ın bulunduğu yere bırakılmıştır. Adı açıkça zikredilmemekle birlikte belli bir yaşa gelince kurban edilmek istenenin İsmâil olduğu anlaşılmaktadır. Daha sonra babası ile beraber hem beytin temellerini yükseltmiş hem de bu kutsal mekânı temiz tutmakla görevlendirilmiş, peygamber olarak seçilmiş, diğer peygamberler gibi ona da vahiy gelmiştir (Harman, 2001: 23: 274-276)."

Kurban hadisesi sebebiyle Allah'a koşulsuz itaat etmesi ile meşhur olan ve klasik edebiyatımızda da bu vasfı ile sık sık zikredilen Hazreti İsmail'den eserde yalnızca tek bir yerde ismen bahsedilmiştir:

"... Ve fezâ'ilinden biri dahı budur ki enbiyâdan nice kimesneler Mısır'a girmişdir. Biri Ḥazret-i İbrâhîm ve biri Ḥazret-i İsmâ'il ve biri Ḥazret-i Ya 'kūb ve biri Ḥazret-i Yūsuf şalavātullāhi ve sellemehu 'aleyhüm ecma 'ın..." (B 34b)

2.2.2.7. Hazreti İshak

Şam ve Filistin ahalisine gelen peygamberlerdendir. İbrahim Aleyhisselam'ın ikinci oğludur. Annesi Hazret-i Sare'dir. Büyük kardeşi İsmail'den kaç yaş küçük

olduğu dinî kaynaklara göre bilinmemektedir. Kavmini babası İbrahim Aleyhisselam'ın dinine davet etmiştir. Babasının akrabasından bir kadınla, başka bir rivayete göre de Lut Aleyhisselam'ın kızı ile evlenir. Yakup ve Iys adında iki oğlu dünyaya gelir. Filistin'de vefat edip baba ve annesinin de metfun bulunduğu Halilürrahmân civarına defnedilir.

Kuran-ı Kerim'de ismi on yedi yerde geçmektedir (Ören, 1958: 248).

İshak kelimesinin İbranicede “gülmek” anlamındaki sahak kökünden olup “O gülüyor” manasına geldiği bilinir. Bir çocuğu olacağı müjdesini aldığında İbrahim'in veya Sare'nin gülmesiyle İshak adının verilmesi arasında bağlantı kurulmakta ve bu husus kelimenin bu anlama gelişinin bir açıklaması olarak gösterilmektedir (Harman, 2000: 22: 519-521).

Eserde Hazreti İshak'tan tek bir yerde yalnızca ismen bahsedilir. Müellif Mısır'a giren peygamberlerden bahsederken İshak peygamberin de ismini anar:

“... Ve fezâ'ilinden biri dağı budur ki enbiyâdan nice kimesneler Mısır'a girmiştir. Biri Hazret-i İbrâhîm ve biri Hazret-i İsmâ'il ve biri Hazret-i Ya'kûb ve biri Hazret-i Yûsuf şalavâtullâhi ve sellemehu 'aleyhüm ecma'in (B 34b).”

2.2.2.8. Hazreti Yakup

Kenan diyarında yaşayan insanlara gönderilen peygamberdir. İshak Aleyhisselam'ın oğlu, Yusuf Aleyhisselam'ın babasıdır. Kuran-ı Kerim'de, meleklerin İbrahim Aleyhisselam'a İshak Aleyhisselam'la beraber Yakup Aleyhisselam'ın da doğumunu ve peygamberliğini müjdeledikleri bildirilmektedir. Yakup, İbranice bir isim olup; Saffetullah yani Allahü Teala'nın saf ve temiz kıldığı kul manasına gelmektedir. İkizi olan Iys, ondan önce doğduğu için Arapça takip etmek manasında Yakup denildiği rivayet edilir. Diğer adı İsrail olup Allah'ın kulu manasına da gelmektedir (Ören, 1958: 255).

“İshak'ın oğlu Yakup, Kur'an-ı Kerim'e göre peygamber; Yahudi inancına göre İsrail'in ataları diye adlandırılan üç kişiden biridir

(diğerleri İshak ve İbrahim'dir) ve İsrailoğulları'nın isim babasıdır (Harman, 2013: 43, 274-276).”

Hazreti Yakup Aleyhisselam, klasik edebiyatımızda genellikle Hazreti Yusuf'un kardeşleri tarafından kuyuya atıldığında öldüğünü zannedip ağlayışı ve âmâ oluşu ile karşımıza çıkmaktadır. Metinde tek bir yerde geçmektedir. Müellif, Mısır'a giren peygamberlerden bahsederken Hazreti Yakup'un da ismini anar:

“... Ve fezâ'ilinden biri dahı budur ki enbiyâdan nice kimesneler Mısır'a girmişdir. Biri Hâzret-i İbrâhîm ve biri Hâzret-i İsmâ'il ve biri Hâzret-i Ya'kûb ve biri Hâzret-i Yûsuf şalavâtullâhi ve sellemehu 'aleyhüm ecma'in (B 34b).”

2.2.2.9. Hazreti Yusuf

Mısır ahalisine gönderilmiş, İsrailoğullarından gelen ilk peygamberdir. Döneminde yüzünün ve ahlakının güzelliği ile meşhur olmuştur. Babası, Hazreti Yakup'tur. Babası Yakup'un kendisini çok sevmesi, Yusuf'un kardeşlerinin kıskançlığına sebep olur. Bu sebeple bir gün Hazreti Yusuf'u götürüp kuyuya atarlar. Bir müddet sonra Yusuf, bir kervan tarafından kuyudan çıkarılır ve onlar tarafından bir Mısır kervanına köle diye satılır. Kervandan sonra Mısır Aziz'ine yani maliye nazırına satılır. Nazırın hanımı Züleyha ile yaşadıkları bir kargaşadan dolayı zindana düşer ve uzun zaman zindanda kaldıktan sonra Mısır'a maliye nazırı olur (Ören, 1958: 3/6). Kuran-ı Kerim'deki Yusuf kıssasında Hazreti Yusuf'un başına gelen hadiseler geniş olarak bildirilmiştir. Yusuf suresi ile En'âm ve Gâfir (Mü'min) sûrelerinde de ondan bahsedilmiştir (Ören, 1958: 3/6).

Güzelliği, Mısır'da maliye nazırı oluşu, çocukluğunda kardeşleri tarafından kuyuya atılışı, Züleyha'nın ona âşık olması ve zindana düşmesi, zindanda rüya tabir etmesi gibi konularla klasik edebiyatımızda sıkça ismi geçen Yusuf peygamberden metinde iki yerde ismen adı anılmıştır. İlki Nil Nehri için yapılan nilometreler bahsinde Yusuf Aleyhisselam'ın yaptığı mikyasa değinirken adı anılır:

“...Bunlardan evvel üç mikyās dahı var idi: Biri Menüfe'da Hâzreti Yûsuf Şiddîk şalavātu'llâhi ve selâmuhû 'aleyh yapmış idi (B 17a).”

İkincisi diğer peygamberlerin de art arda zikredildiği yerde, Mısır'a giren zatların sayıldığı bölümdedir:

“... Ve fezâ'ilinden biri dahı budur ki enbiyâdan nice kimesneler Mısır'a girmişdir. Biri Hazret-i İbrâhîm ve biri Hazret-i İsmâ'il ve biri Hazret-i Ya'kûb ve biri Hazret-i Yûsuf şalavâtullâhi ve sellemehu 'aleyhüm ecma'in (B 34b).”

2.2.2.10. Hazreti Muhammed

Allahü Teâlâ'nın sevgilisi, yaratılmış bütün insanların ve mahlukatın her bakımdan en üstünü, en şerefli olarak tanımlanan İslam'ın son peygamberidir. Allahü Teala'nın methettiği ve bütün insanlara ve cinlere peygamber olarak gönderdiği peygamberdir. Kuran-ı Kerim ayetlerinde anlatılana göre Hazreti Muhammed Aleyhisselam âlemlere rahmet olarak gönderilmiş olup her şey onun hürmetine yaratılmıştır. İsmi, pek çok kez methedilmiş manasına gelen Muhammed'dir. Ahmet, Mahmut, Mustafa gibi başka isimleri de vardır (Ören, 1958:201).

Ayette mealen; “Seni âlemlere rahmet olarak gönderdik” (Enbiyâ sûresi: 107) ve bir hadiste de; “Sen olmasaydı, mahlukatı yaratmazdım” buyurulmuştur. Her peygamber, kendi zamanında, kendi mekânında, kendi kavminin hepsinden her bakımdan en üstünüdür. Fakat Hazreti Muhammed Aleyhisselam, dünya yaratıldığı günden kıyamet kopuncaya kadar her zamanda, her memlekette, gelmiş ve gelecek bütün varlıkların her bakımdan en üstünü olarak nitelendirilmiştir. Hiçbir kimse hiçbir bakımdan ondan daha üstün değildir (Ören, 1958: 202).

Hazreti Muhammed Aleyhisselam metinde adı sık zikredilen peygamberlerdendir. Eserde “Hazreti Resulullah” adıyla anılır. Müellif; Hazreti Peygamber'e ait çok sayıda hadisi, konuları açıklamak ve inandırıcı kılmak maksadıyla kullanmıştır.

Eserin Nil'in kaynağının bahsedildiği bölümünde Hazreti Muhammed Aleyhisselam Nil'in kaynağının cennetten geldiğini anlatır:

“...Hazret-i Resûlu'llah şalla'llâhu te'âlâ 'aleyhi ve sellem buyurmuşdur: inne'n-nîle yahrucü mine'l-cenneti velev temestüm fihi

hıyne yahricu levcedtüm min verakkiha. Ya 'nī tahkik-i Nīl cennetden çıkar ve eger çıktığı vakitte isteyüp arasanız içinde cennet yapraklarından bulurdunuz (B 9a)."

Eserin Mısır'ın güzelliklerinin bahsedildiği bir yerinde de Hazreti Resullullah'a hediye olarak gönderilen Benha balı ile ilgili bir diyalog geçmektedir. Muhammed Aleyhisselam o balı çok beğenmiştir. Balı gönderene ve balın üretildiği yere dua etmiştir:

"Hazret-i Resūlu'llah şalla'llāhu te'ālā 'aleyhi ve sellem hazretlerine bal hediye göndermiştir. Hazret-i Resūl Hazreti buyurdu ki "Neredendir?" ayıldılar: Yā Resūlallāh Mısır'da bir kırye vardır. Benha demekle ma'rif ol kıryeniñ balındandır. Hazret-i Resūlu'llah şalla'llāhu te'ālā 'aleyhi ve sellem buyurdu ki: Allāhümme bārik fi-Benhā ve 'aseline berekāt vir. Hālā ol kırye Hazret-i Resūl'uñ du'ası berekātında ma'mūr olup balı sār kıranıñ balından etyeb ve mübārekdir (B 24b)"

2.2.3. Dört Halife

Hazreti Muhammed'den sonra gelen dört halife Hazreti Ebu Bekir, Hazreti Ömer, Hazreti Osman, Hazreti Ali'dir. Eserde bu dört halifeden yalnızca Hazreti Ömer'den bahsedilir. İsmi ve kendisinden aktarılan bir rivayet zikredilir. Diğer üç halifeden bahsedilmemiştir.

2.2.3.1. Hazreti Ömer

Ömer b. el-Hattâb olarak kaynaklarda geçen Hazreti Ömer Aleyhisselam, peygamberliğin inişinin altıncı senesinde yirmi yedi yaşındayken Müslüman olmuştur. O, erken vakit İslam olanlardandır; kırk erkek ve on bir kadından sonra Müslüman olmuştur (Suyuti, 2014/1856:122).

"Katıldığı seriyyeler dışında Resūl-i Ekrem'in yanından hiç ayrılmayan Hz. Ömer kumandanlığını Resūlullah'ın yaptığı bütün savaşlarda, Hudeybiye Antlaşması, Umretü'l-kazâ ile Vedâ haccında bulundu (Fayda, 2007: 34, 51-53)."

Ömer'in, Hazreti Peygamber'in kendisinden doğrudan beş yüz otuz dokuz hadîs naklettiği rivayet edilir. Osman b. Affan, Ali ve Talha b. Ubeydullah, Sa'd b. Ebi Vakkas, Abdü't-Rahman b. Avf, İbn Mesud, Ebu Zerr, Ömer b. Abbas ve oğlu Abdullah b. Abbas, İbnü'z-Zübeyr, Enes, Ebû Hüreyre, Amr ibnü'l As, Ebu Masa el-Es'ari, el-Bera b. Azib, Ebi Said Hudri gibi sahabelerden diğerleri ve başkaları da ondan hadisler rivayet etmiştir (Suyuti, 2014/1856:124).

“Hz. Ömer; Hz. Ebû Bekir ile birlikte Resûl-i Ekrem'in en yakın iki dostu ve yardımcısından biri olması yanında onun fikhî konulardaki söz ve davranışlarını dikkatle izleyip hükümlerin maksat ve hikmetlerini öğrenme fırsatını elde etmesi sebebiyle fikh tarihinde önemli bir yere sahiptir. Şûra meclislerinde ileri sürdüğü isabetli görüşleriyle dikkatleri üzerinde toplamış ve Hazreti Peygamber'in iltifatlarına mazhar olmuştur (Koçak, 2007: 34, 51-53).”

Eserde Hazreti Ömer'den Nil'e bakire kız atılmasına dair bir inanış anlatılırken bahsedilir. Mısır'ın valisi Amr b. el-As Mısır'ı fethettikten sonra halk ona Nil'in ziyadeliği için bir genç bakire kızını süsleyip, anne babasına mal ve akçe verip, Nil'e atarak kurban ettiklerini yoksa Nil'in artmayıp o senenin kurak geçeceğini anlatırlar. Amr b. el-As ise bu duruma karşı çıkarak Hazreti Ömer'e bu husus için danışır:

“Amr bin 'el-'Ās bu huşûşu yazup Hâzret-i 'Ömer rağiya'l-lāhü 'anha hâzretlerine i'lām eyledi. Hâzret-i 'Ömer rağiya'llāhü te'ālā 'anh bir varağa yazup irsāl eyledi ve emr eyledi ki Nîl'e birağalar ol varağanın mazmûnı bu idi ki: Yâ Nîl-i mübârek eger sen Hâk subhânehü ve te'ālâniñ emr-i şerîfiyle akup gelürseñ girü emr-i Hâk ile akup gelesün. Ve eger sen kendüñden artup gelürseñ lâzım degildür gelme saña ihtiyâcımız yokdur. Çün varağa 'i Nîl'e bırağdılar. Ol gice on sekiz arşun şu gelüp arz-ı Mısır 'ı tamām rey oldı (B 32a-33b).”

Araştırmalara göre bu hikâyenin aslının Muhammed b. Ataullah Hirevî'nin bir dersinde anlatıldığını Kays b. Haccac nakletmektedir. Bu hikâyeye göre Mısır fethedildikten sonra, Amr b. As buraya vâli tayin edilir. Birkaç aydan sonra Mısır

ahalisi Amr b. Âs'ın huzuruna varırlar, “Nil Nehri'nin bir âdeti vardır ki, onsuz taşmaz ve suyu kesilir.” diyerek bu âdetten bahsederler:

“Biz üzerimizde olan aydan on iki gün geçince, bir kız çocuğu buluruz. Anasını ve babasını mal ile razı ederiz. O kızı nefis elbiseler ile süsleyip Nil Nehri'ne bırakırız.” Amr b. Âs bunu işitip bu işin anlamsız oluşundan bahseder. İslam'da böyle bir şeyin doğru olmayacağını söyler ve kuşkusuz İslam'ın bütün kötü âdetleri ortadan kaldırdığını anlatır. Kızın bulunup Nil'e kurban edilmesinin önün geçer. O tarihten üç ay sonra Nil Nehri'nin suyu artmaz ve ahali başka yerlere göç etmek ister. Hazreti Amr, bu hâli görür ve Hazreti Ömer'e mektup yazıp bildirir. Hazreti Ömer mektubu okuduktan sonra “Bunun içine bir parça kâğıt koydum. Onu Nil'e bırak.” der. Mektup, Amr'a gelir ve o kâğıtta şu satırlar yazılıdır:

“Ömer b. Hattâb'dan Mısır'ın Nil Nehri'ne,
Önceden akıyor idin. Şimdi akmyorsun. Vâhid ve Kakhâr olan Allahü Teala seni akıtır. Senin akman için Vâhid ve Kakhâr olan Allahü Teala'ya dua ediyorum.”

Amr b. Âs o kâğıt parçasını Nil Nehri'ne bırakır ve hemen ertesi günü Nil, on altı arşın yukarı kalkıp yükselir. O vakitten sonra o âdetten Mısır ahalisi kurtulmuştur (Işık, 2014).

2.2.4. Kutsal Kitaplar

Günümüze dek binlerce peygamberin gelmiş olduğunu Kuran-ı Kerim'den öğrenmekteyiz. Bu peygamberlerden yalnızca bazılarının ismi Kuran'da geçmektedir ve sadece dört tanesine kitap indirilmiştir. Allah'ın insanlara değişik zamanlarda emir ve yasaklarını iletme maksadıyla gönderdiği kutsal kitapların sayısı dördür. Bunlar sırasıyla Tevrat, Zebur, İncil ve Kuran-ı Kerim'dir.

Eserde Allah'ın keliminden bahsederken alıntı yapılan ayette kutsal kitaplardan Zebur hariç hepsinin ismi zikredilmektedir. Farklı hususiyetleri ile kutsal kitaplara değinilmemiş, yalnızca ayet vasıtasıyla isimleri geçmiştir. Yalnızca Kuran-ı Kerim'den sık sık alıntı yapılmıştır.

Metinde Hâyid'in Nil'in kaynağına vasıl olup Hızır Aleyhisselam ile karşılaştığı köşkte gördüğü bir topluluk vardır. O topluluğun kimler olduğunu soran Hayid,

“Bu şol kimselerdir ki fi-sebili’llâh mücâhede idüp gazâda şehîd olmuşlardır. Kıyâmet gününe dek bu minvâl üzre olup bunlara hayf ve bîm vehm ve hüzn ve elem târî olmaz. Dâ’ima râhat ve gufrân ile müstevşirlerdir (B 50b).” cevabını alır.

Ardından müellif Tevbe suresi 111. ayetine yer verir, ayetin meali şöyledir:

“Allah, kendi yolunda çarpışırken öldüren ve öldürülen müminlerin canlarını ve mallarını, karşılığında cennet vermek üzere satın almıştır. Bu, Allah’ın Tevrat’ta, İncil’de ve Kur’an’da yer almış gerçek bir vaadidir. Kim Allah’tan daha fazla sözüne bağlı olabilir! O halde yaptığınız bu alışverişten ötürü sevinin. İşte büyük bahtiyarlık da budur.”

2.2.5. Olağanüstü Varlıklar

2.2.5.1. Dabbe-i Azîm

Dabbe kelimesi sözlüklerde aslı debebe olup yavaş yavaş ve sessizce yürümek anlamına gelir. *“Yerde yürüyen her canlıya dabbe denilmekle birlikte binek hayvanları için kullanımı daha yaygındır (Çelik, 2013: 42).”*

Kamus-ı Türki’de de binek, yük hayvanı olarak geçmekte olan bu sözcük özel anlamda kıyamet alametlerinden biri olan dabbetü’l arzı anlatmak için de kullanılır. Dabbetü’l- Arz, Kuran-ı Kerim’de iki şekil ve anlamda geçmektedir: İlki Hazreti Süleyman’ın asasını yiyen “ağaç kurdu”dur:

“Sonra onun ölümüne hükmettiğimiz zaman, (dayandığı) âsâsını yemekte olan ağaç kurdundan başkası onun ölümünü göstermedi. Bu suretle (kurdun yediği âsâ kırılıp da, uzun müddet ona dayalı duran Süleyman’ın cesedi) yere yıkılınca anlaşıldı ki, cinler gaybı bilmiş olsalardı, o zilletli azabın (o meşakkatli çalışmanın) içinde kalmazlardı (Çelik, 2013:42).”

İkinci geçiş şekli ise İslam dininde kıyametin büyük alameti olan mahluktur. Kuran-ı Kerim’de Neml suresi 82. ayetinden bu mahlukun bilgisine ulaşmaktayız:

“Söylenen (kıyamet) başlarına geldiği zaman, onlara yerden bir yaratık çıkarırız da insanların ayetlerimize kesin bir şekilde iman etmedikleri konusunda onlarla konuşur.”

Hadis-i şeriflerde bu mahlûk ayaklarına, kulaklarına, kanatlarına, kuyruğuna ve başına kadar tarif edilmektedir:

“Dabbet-ül arzın deve ayağı gibi dört ayağı ve kuş gibi kanatları vardır. Başı öküz başına, kulağı fil kulağına, kuyruğu ise koç kuyruğuna benzer (“Dabbet-ül-arz”, E.T. 2023).”

Bu bilgilerden yola çıkarak her ne kadar metinde bahsedilen dabbe-i azim hadisdeki eşkâle uysa da metindeki dabbe-i azim’in kıyamet alameti olan yaratıktan farklı bir mahluk olduğu düşünülür.

Eserde dabbe-i azim 10 farklı yerde zikredilir. Hepsi de Hâйд b. Şalom’un Nil’in kaynağını bulmak üzere çıktığı efsanevi yolculukta bir derya üzerindeyken geçer. Metinde güneşi yakalamak hamleleri sebebiyle dabbeden “mu‘âzzebət’üş-şems” olarak da bilindiği söylenmektedir.

“...deryādan bir dabbe-i ‘azīme çıkup güneşe atılıp ḥaml ide. Ya ‘nī ister ki güneşi kapa. Yā Hāйд ol dābbeniḥ adına mu‘âzzebət’üş-şems dirler. Dört başı ve dört yüzü vardır (B 42a).”

Hâйд yaptığı yolculuk esnasında o mahluk sayesinde karşı kıyıya geçebilmiştir:

“...Güneş ‘ayn-ı ḥamiyye batıp ḥolundıkda ol dabbe rüçü‘ idecek maḥalde Hāйд kendüyi dābbeniḥ arḫasına atup gözlerini yumup zıkr ü tesbīḥe ve Ḥaḫ subḥānehü ve te ‘ālāniḥ ḥamd u ḡ enāsına meşḡül oldu. Bārī te ‘ālāniḥ emriyle ol dabbe Hā’id’i deryāniḥ ol bir yüzine bıraḫdı (B 46b).”

2.2.5.2. Melekler

Eserde olağanüstü öğelerin en önemli parçası da bazı anlarda Allah’ın emri ile ortaya çıkan ismi verilmeyen meleklerdir. Bu meleklerden biri, Umran’ın Hâйд’le

konusması sırasında gözüdür. Umran'ın aktardığına göre kendisi de Nil'in kaynağına ulaşmak istemiş fakat bir melek zahir olup daha fazla gitmemesi gerektiğini vahyetmiştir:

“Bārī te ‘ālā hazretlerinden melek gelüp vahy oldı ve ayıtdı: Yā ‘Umrān Haḫ subhānehü ve te ‘ālā hazretleriniñ emriyle bu maḳāmda tırup ‘ibādete meşḡül olup öteye tecāvüz eylemeyesin, didi. Ben dahı secde-i şükr idüp ve Hazret-i Bārī’ye ḥamd u ṣ enā idüp bu maḫalde ḳaldım (B 39a-b).”

Meleğin hikâyeye dahil olduğu bir diğer yer ise dabbe-i azimin güneşe hamle ettiği bölümdür:

“...Gelüp güneş yerine batıcak vaḳt varup aṭıluḡ güneşi ḳapmak isterdi. Haḫ subhānehü ve te ‘ālāniñ emri ile melek nāzil olup ol dabbe-i ‘azīmi urup güneşe hücümdan men ‘ itdi (B 46a).”

Melek, Hâйд’in niyetine vasil olduğu anda da ortaya çıkar ve daha ileri gitmemesi gerektiğini ikaz eder:

“...Nā-gāh bir melek zāhir olup ayıtdı: Yā Hāyid tır yerinde ki bundan öteye tecāvüz eylemeyesin, icāz yokdur. Maḳsudıñ vāşıl olduñ. Ma ‘lüm ola ki bu nürdan ‘amūd ki görürsün eflāka çekilmişdir. Yedi ḳat göklerden geçüp sidretü ‘l-müntehāya vāşıl olmuşdur (B 53a).”

Son olarak meleğin görüldüğü yer, şeyh suretinde birinin gelip Hâйд’i elma ağacıyla kandırması esnasındadır. Hâйд şeyhe aldanıp elmalardan yiyince ona bahşedilen üzüm salkımı ortadan kaybolur ve melek ortaya çıkıp o şeyh suretindeki kişinin şeytan olduğunu bildirdikten sonra kaybolur:

“...Hāyid gördi ki kendüye üzüm şalkımın viren melek zāhir oldı, parmağıñ ıdırup ayıtdı: Yā Hāyid n ‘eyledin ve ol Şeyh şüret pīri bildiñ mi didi. Hāyid ayıtdı: Yok bilmedim. Melek ayıtdı: Ol şahş babañ Ādem ‘i anañ Havvā ‘yı cennetden çıkararı İblīs-i la ‘indir. Sañḫa ḫased idüp ol şalkımı senden aldırdı. Yā Hāyid eger ol şalkım dura idi ‘ālem ḫalkı andan yeseler bir dāne eksik olmayaydı. Yā Hāyid şimden gerü yolına müteveccih ol deyüp melek ḡā ‘ib oldı...” (B58a-59b)

2.2.6. Şeytan

Kelime anlamı “uzaklaşmak, haktan ve hayırdan ayrılmak, muhalefet etmek” olan, şatn veya “öfkesinden yanıp tutuşmak” manasındaki şeyt kökünden türediği düşünülen şeytan kelimesi geniş anlamı ile “hayırdan ve rahmetten uzaklaşmış yaratık; yanıp helaka maruz kalmış varlık” demektir (Çelebi, 2010: 39, 101-103).”

Şeytan, İslam’da Allah’a kafa tutması ve cennetten kovulup kıyamete kadar insanı kandırmaya yemin etmesi ile kötülüğün ve çeldiriciliğin temsilcisidir. Metinde bu çeldiriciliğin konu olduğu bir hâlde anlatılır. “İblis-i la’in” adıyla geçmektedir:

“...Hā'id birkaç gün ol maħalde 'ibādet idü bir gün karşıdan bir şeyh şüret zāhir oldu. Yakın gelüp Hāyid selām virdi ve ayıtdı: Merħabā hoş geldin seferiñ mübārek ola, Nil'iñ 'āleminde saña (B 57a).” “ne vāsıl oldu i'lām eyleseñ işitsek, didi. Hāyid daħı gördiğini taķrİR eyledi. Şeyh başın şalup ayıtdı: Yā Hāyid biz daħı kitāblarda böyle gördük ve böyle okuduk deyüp Hāyid ile üns tutup meşāhabete başladı. 'Umrān'ıñ 'ibādetgāhında bütün elmalardan tenāvül eylesene didi. Hāyid ayıtdı: Yā Şeyh baña cennetden rızķ virilmişdir ve işmarlanmışdır ki dünyā ta'āmından üzerine nesne yemem. Şeyh gerçek dirsin, didi. Hem öyledir lākin elma ağacı cennet yemişlerindedir. Hāķ te'ālāniñ emriyle cennetden çıkup bunda (B 57b).” “gelmişdir. 'Umrān için tā ki 'Umrān'a ğidā olup 'ibādete kavī ola. 'Umrān aħirete intikāl idüp bunu sizüñ için koyup gitdi. Ve şöyle ki sen gitdikden şoñra bu elma ağacı daħı ref' olup girü cennete gider deyüp Hā'id'i inandırdı. Hāyid elma ağacına yakın gelüp bir elma kopardı. Ve ısırdığı gibi koynundan üzüm şalkımı çıkup gitdi. Şeyh şüret-i kaħķaha ile gülüp gözden ğā'ib oldu (B 58a).”

2.2.7. Ayetler

Eserin en önemli iki kaynağını ayet ve hadisler oluşturmaktadır. Risāle-i Nil’de kısmi yahut tam şekilde çeşitli ayetler iktibas edilmiştir. Müellif anlattığı hikāyelere delil olarak ayet ve hadisleri kullanmıştır. Eserde ayetlerin Arapça hālleri verilmiş ve bazı ayetlerin müellif tarafından meali yapılmıştır.

Müellif, Nil'in coşup taşması ve tüm ırmakların sultanı olması ile ilgili bilgi verirken Şuara suresi 57-58. ayetlerinden iktibas yapar:

“...Şular çekilüp yerlerine rüçü`ider ve kâle Allāhu te`ālā`azze ve celle fe ahracnāhum min cennātin ve`uyūnin ve kunūzin ve mekāmın kerimin (B 15b).”

Meali şu şekildedir:

“Biz de Firavun'un kavmini bahçelerden, pınar başlarından, servetlerden ve iyi bir konumdan çıkardık.”

Mısır'ın faziletlerinden bahsederken Kuran-ı Kerim'de Mısır lafzının geçmesinden bahseder ve Firavun'un hikâye edildiği bir ayeti iktibas eder. Ayet Zuhrûf suresi 51.ayettir:

“...Hak subhānehü ve te`ālā Kur`ân-ı`azîmde ve sa`ir kütüb-i münzilesinde Mışır`ı zıkr itmişdir. Fir`avn hikāyet idüp dimişdir ki: eleyse lî mulku misra ve hâzihi-l-enhâru tecrî min tahtî (B 34b).”

Meali şu şekildedir:

“Ve Firavun, kavminin arasında bağırup dedi ki: Ey kavmim, Mısır saltanatı ve ayağımın altından akıp duran şu ırmaklar, benim değil mi...”

Müellif yine Mısır'ın faziletlerini sayarken bir hurma ağacından bahseder ve onun Mısır'da bulunduğunu aktarır:

“...ve fezâ'ilinden biri daği budur ki ol şecere-i hurmā ki Hak subhānehü ve te`ālā Kur`ân-ı`azîm`de zikretmişdir. Ve huzzî ileyki bi-ciz'in nahleti Mışır`dadır (B 35a).”

Meali şu şekildedir: “Hurma dalını da kendine doğru silke..”

Hâйд'in Hızır Aleyhisselam'la görüşüp köşkte oturan topluluğu gördüğü esnada zikredilen bir ayet de şudur:

“Kavlühü te`ālā velâ taḥsebenne-llezîne kütülü fı sebîlillāhi emvāten bel ahyāun`inde rabbihim yurzekūne ferihūne bimā ātāhumu allāhu min fazlihi kavlehü te`ālā İnnallāhe-şterā mine`l-mu`minîne enfusehum veemvālehum bi-enne lehumu`l-cennete yukātilūne fı sebîlillāhi feyaktulūne veyuktelūne va`den`aleyhi hakḳān fı`t-tevrāti vel-incîli vel-

furkâni vemen evfâ bi'ahdihi minallâhi festebşirû bibey'ikumu-llezi bâ-ya'tüm bihî vezâlike huve'l-fevzu'l-'azîmu (B 50a-b)."

Meali şu şekildedir:

"Şüphesiz Allah, müminlerden canlarını ve mallarını, kendilerine vereceği cennet karşılığında satın almıştır. Artık, onlar Allah yolunda savaşır, öldürürler ve ölürler. Allah bunu Tevrat'ta, İncil'de ve Kur'an'da kesin olarak vadedmiştir. Kimdir sözünü Allah'tan daha iyi yerine getiren? O halde, yapmış olduğunuz bu alışverişten dolayı sevinin. İşte asıl bu büyük başarıdır."

2.2.8. Hadisler

Eserde aktarılan bilgilere delalet olması açısından kullanılan bir diğer kaynak da hadisi şeriflerdir. Müellif, Nil'in uzunluğu ve kaynağı ile ilgili bilgi verip anlatırken *Feridetü'l Garâib* adlı kitaptan alıntı yapar ve bu kitapta geçen hadisi iktibas eder:

"Nîl'den uzun ırmağ yokdur ve Hâzret-i Resûlu'llah şalla'llâhu te'âlâ 'aleyhi ve sellem buyurmuşdur: "inne'n-Nîle yahrucü mine'l-cenneti velev temestüm fîhi hıyne yahrucu levcedtüm min verakkiha."

Müellif açıklamasını da yanında verir:

"Ya'nîl tahkîk-i Nîl cennetden çıkar ve eger çıktığı vakitte isteyüp arasanız içinde cennet yapraklarından bulurdunuz (B 9b)."

Hâйд'in Hızır Aleyhisselam ile hasbihal ettiği Hazreti Hızır'a ismini nereden bildiğini sorduğunda Hızır Aleyhisselam bir hadis aktararak cevap verir:

"Ol pîr aytdı: Yâ Hâйд seni bu mağâma vâşıl iden bildirdi, bilmez misin ki mücennedetün fi'l-meleküti femâa te'ârefe minhâ' telefe vema tenâkera minhâ ahtelege Ya'nî ervâh-ı enbiyâ 'aleyhimü's-selâm bundan aqdem 'âlem-i melekütda cem' olmuşlar idi. Anlar ki anda biribiriyle ülfet tutup âşinâ olmuşlardı. Bu 'âlem-i cismâniyyeye geldikde girü biribiriyle buluşup ülfet idüp âşinâ olmuşlardı ve anlar ki ol 'âlemde biribirini görmeyüp âşinâ olmamışlardır (B 47b-48a)."

Nil'in uzunluğu ile ilgili bilgi veren müellif bir hadise daha başvurur. Lakin bu hadis sahih kaynaklarda bulunamamış yalnızca İbn Kesir'in Duhan suresi 26. ayetin tefsirinde geçmektedir.

2.2.9. İbadet ile İlgili Mefhumlar

2.2.9.1. Abdest, Gusül:

Abdest, Arapçada “güzellik ve temizlik” manasına gelen vudû' kelimesiyle ifade edilir (Şener, 1988: 1, 68-70).

“İslâmiyet'ten önce gerek Yahudilik ve Hıristiyanlık gerekse eski Mısır, Mezopotamya, Yunan, Roma ve Uzakdoğu dinlerinde, genellikle ayine bağlı ve sembolik yönleri ağır basan abdest benzeri bazı temizlik çeşitleri görülmektedir (Şener, 1988: 1, 68-70).”

Namazın farzlarından olduğu gibi buna ek olarak Kuran'a dokunmak, Kâbe'yi tavaf etmek ve tilavet secdesi yapmak gibi ibadetlerde de abdest şarttır.

Gusül abdesti de İslam dininin gerekli gördüğü yerlerde farz kılınan bir ibadettir. Abdestten farkı ise tüm vücudun yıkanarak boy abdesti alınmasıdır.

“Gusül “mutlak su” denilen nehir, pınar, kuyu, deniz ve yağmur suları ile yapılır (Şener, 1996: 14, 213-214).”

Eserde abdest ve gusül mefhumuna Hâйд'in hikâyesi anlatılırken değinilir. Hâйд, yolculuğunu tamamlayıp cennetü'l firdevsin eşiğine gelince Hızır Aleyhisselam daha fazla gidemeyeceğini anlatır ve oradaki dört bölük sudan gusül almasını söyler:

“...şol dört şu görürsin çikup cennetden gelür. Biri Nîl'dir bal ırmağından akup gelür. İkincisi Fırād'dır. Ve üçüncüsü Seyhün'dur ki süd ırmağından akup gelür. Ve dördüncüsü Ceyhün'dur ki şu ırmağından akup gelür. Yā Hā'id bu şulardan ic ve gusl eyle. Sañqa cennetten nasîbiñ gelecekdir (B 54a-b).”

2.2.9.2. Namaz, Şükür Secdesi

İslam dinine göre belli kurallara tabi olarak günde beş vakit yapılması Müslümanlar üzerine farz kılınmış olan ve İslam'ın beş şartından birini teşkil eden ibadet, namazdır.

“Namaz dinin direği her amelin başıdır (Pala, 1989: 380).”

Hâйд şükretmek gayesiyle çoğu zaman secdeye kapanır veya namaz kılar. Hâйд, Nil'in başlangıcına vasıl olduğu zaman gusül abdesti alır ve namaz kılar, Allah'a şükreder:

*“...Hâ'id ol vaqt ol dört bölük şuya girüp gusl eyledi ve namâz kılup
Hağ subhânaehü ve te'âlâya çok şükürler idüp hamd u ş enâ eyledi (B
55a).”*

Umran Nil'in kaynağını bulmak için yola çıkar. Bir yere kadar varıp bir yerden sonrasına ilerlemesi için kendisine izin verilmediğinde şükür secdesi yaptığını anlatır:

*“...Ben dağı secde-i şükr idüp ve Hazret-i Bārī'ye hamd u ş enâ idüp
bu maħalde kaldım. Tā emr-i Hağ irince muntazırım, didi (B 40a).”*

2.2.9.3. Dua, Beddua ve Tövbe

Dua, bir mesele için Allah katında makbul bir büyükten hayır temennisi almak, demektir. İnsanlar ihtiyaçları, istekleri veya korkuları ile ilgili duaya başvurur. Allah'tan talep edip ona teslim olurlar. Eserde dua etme mefhumu sıkça karşımıza çıkmaktadır. Hâйд, Nil'in kaynağına kavuşmayı ister ve bunun nasip olması için Allah'a bol dua eder, eserde bu şu şekilde işlenir:

*“...bu niyyet ile Hağ subhânehü ve te'âlâ dergâhına niyâz idüp du'â
eyledi ve Nîl'iñ başına vüsülünü ve kendüye 'ömr-i tavîl'inâyet olunmağ
ricâ eyledi. Bārī te'âlâ celle ve 'alâ dergâhında du'âsı kabül oldu (B 36a)”*

Hâйд yolculuğu boyunca Allah'a hamd ve senasını sıkça dile getirir. Umran'ın vefat ettiğini görünce de onu defnedip birkaç gün dua ve istiğfarla meşgul olur:

*“... 'Umrân'iñ mağâmına vâsıl oldu. Gördi kim henüz vefât itmiş.
Te'essüf çeküp defn itdi ve kabri üzerine oturup du'â ve istiğfara meşgûl
oldı (B 56b).”*

İkinci bölümde Hazreti Nuh'un evlatlarının anlatıldığı kısımda da Nuh Aleyhisselam'ın evlatlarına ettiği dua ve beddualarına rastlanır:

*“Hazreti Nūh'uñ yanına geldi. Hazreti Nūh 'aleyhi's-selām sağ elini
Sām'iñ üzerine ve şol elini Arfağşad'iñ üzerine koyup hayr du'â eyledi ve*

aytıdı: Yā Rabbi Sām'a bereket vir mübārek eyle ve Arfaşad'ıñ evlādına mülk ve saltanat ruzı kıl didi andan Nūh 'aleyhi's-selām oğlu Hām'ı çağırdı. icābet itmedi ne kendi ve ne evlādı Nūh 'aleyhi's-selām aña beddu'ā itdi. Yā Rab Hām'ı dağı evlādıñı hor haķır eyle didi (B 19a)."

Hazreti Resulullah da kendisine gönderilen Benha balı üzerine dua eder:

"Hāzret-i Resūlu'llah şalla'llāhu te'ālā 'aleyhi ve sellem buyurdu ki: Allāhümme bārik fī-Benhā ve 'aseline berekāt vir. Hālā ol karye Hāzret-i Resūl'uñ du'ası berekātında ma'mūr olup balı sār karaniñ balından eṭyeb ve mübārekdir (B 24b)."

Eserde dua ve beddua hususunda dikkat çeken özellik hepsinin kabul ve geri çevrilmemiş oluşudur.

2.3. Halifeler ve Emirler

2.3.1. Hârûnürreşît

Hârûnürreşît, 786-809 tarihleri arasında Abbasi Halifesi olup Abbasiler hanedanından en çok tanınan kişidir.

"Abbasî hanedanının İslâm dünyası dışında en fazla tanınan siması Hârûnürreşît'tir. Onun zamanında Çin'den ve Avrupa'dan Bağdat'a elçiler gelmiş ve rivayete göre halife, Kudüs'te Hristiyan hacılara iyi davranılması konusunda istekte bulunan Charlemagne'a (Büyük Karl) çeşitli hediyeler göndermiştir. Bunlar arasında bulunan bir saat o zamanın Avrupa'sında büyük ilgi uyandırmıştır (Bozkurt, 1997: 16, 258261)."

Hârûnürreşît, devrinde ilim ve kültüre çok önem vermiştir. İbnü'n-Nedîm, Ebû Sehl Fazl b. Nevbaht'ın hayatını anlatırken onun Hârûnürreşît döneminde Hizânetü'l-hikme'de görevli olduğunu ve Allân el-Verrâk eş-Şuûbî'nin de Beytülhikme'de Hârûnürreşîd, Me'mûn ve Bermekîler için kitap istinsah ettiğini, İbn Ebû Usaybia ise İbn Mâseveyh'in Hârûnürreşîd tarafından Ankara, Ammûriye ve Anadolu'nun diğer yerlerinde ele geçirilen kitapları tercüme etmekle görevlendirildiğini söyler (Bozkurt,

1997: 16, 258-261). Bu gibi çeşitli faaliyetler Hârûnürreşît'in ilim sahasına verdiği kıymete delalet eder.

Tarihî kaynaklara göre Hârûnürreşît devrinde nüfusu 1 milyonu aşan Bağdat, Dicle Nehri'nin iki yakasına kurulmuş pek çok saray ve köşklere dünyanın en güzel şehirlerinden biri haline gelir. Bahçeler içerisindeki bu saraylara genel olarak Kuran'daki cennet tasvirlerinde geçen isimler verilmiştir. Bütün dünyada tanınan "binbir gece masalları"nın bir bölümü Bağdat'ta ve Hârûnürreşît'in çevresinde yaşanan olayları konu edinmektedir. Onun zamanında birçok kale ve şehir imar edilmiş, birçoğu da yeniden kurulmuş, önemli hastaneler oluşturulmuştur (Bozkurt, 1997: 16, 258-261).

Eserde Hârûnürreşît'in isminin zikredildiği tek bir yer vardır. Mısır'ın güzelliklerini anlatan müellif Hârûnürreşît'in, Asbuti yerini görünce orayı çok beğendiğini aktarır:

"...rivāyet olunur ki Halīfe-i Hārūn er-Reşīd'e dünyāyı taşvīr idüp virdiklerinde arz-ı Mışır'da kürre-i Asbūt'ı begenüp pesend itmişdi (B 27a)."

2.3.2. Me'mûn

Me'mûn, 809'da babaları Hârûnürreşît'ten sonra Abbasî Halifesi ilan edilen kardeşi Emin'e karşı bir iç savaş yapar. Daha sonra 813'de kardeşinin halifelik tahtından indirilerek idam edilmesinden sonra 7. Abbasî Halifesi olur. Me'mûn'un halifelik yaptığı dönemde önemli olaylar meydana gelmiştir. Bunlardan biri mutezile itikadı mezhep tartışmalarıdır ve bir diğeri Bizans İmparatorluğu ile büyük çatışmalar içeren savaşın 25 yıl süren bir sükûnet döneminden sonra tekrar başlamasıdır (Bozkurt, 2004: 29, 101-104).

"Müneccim Ebû Ma'ser; 'El-Me'mûn adaletle hükmederdi, doğuştan gelen bir fıkıh hâkimiyeti vardı ve en büyük ulema arasında sayılmayı hak ediyordu.' demiştir (Suyuti, 2014/1856: 315)."

“198 senesinde kardeşinin öldürülmesinden sonra el-Me'mûn halife oldu. Bu sırada Horasan'daydı ve Ebû Cafer lakabını aldı. Sûli'nin söylediğine göre, "Ebû Cafer, el-Mansur' un lakabı olduğu için Abbasîler bu lakabı severdi. Çünkü er-Reşid ve el Mansur gibi bu lakabı alanların, yüceliklerinin ve ömürlerinin uzun oluşunu unutmamışlardır (Suyuti, 2014/1856: 315).”

Me'mûn devri, İslam tarihinde felsefe ve kelam düşüncesinin gelişmesinde bir dönüm noktası teşkil etmiştir. Me'mûn, hilafet makamına entelektüel bir anlam katmış, felsefe ve kelam münazaralarında bilginler topluluğuna başkanlık etmiş, aynı zamanda bu toplantılara kendisi de bizzat tartışmacı olarak katılmıştır. Me'mûn'un Bağdat'a geldikten sonra yaptığı ilk iş düzenleyeceği ilim meclisleri için bir danışman grubu seçmek olmuştur. Fakihler, kelamcılar ve diğer sahalara mensup âlimlerden oluşan bir grubun seçilmesini sağlamıştır. Bu grubun ilmî tartışma yapmak üzere huzuruna getirilmesini emretmiştir. Bu emir üzerine yüz kişi seçilerek bir ilim meclisi oluşturulmuştur (Bozkurt, 2004: 29, 101104).

Eserde Halife Me'mûn'un ismi tek bir yerde zikredilmektedir. Ehram Dağları'nı yıkmak isteyen İslam hükümdarlarından bahseden müellif bunlardan birinin de Halife Me'mûn olduğunu söyler:

“Me'mûn Halife hedmine mübâşeret idüp altı ay miqdârı ciddi cehd idüp bir tãka açdılar. İçerisinde bir nesne bulunmadı ve mu'talsam olduğu ecilden zâhir olmadı. Rücu' itdiklerinde bir mermer şād-er-revân içinde biraz altun buldılar alup vezn itdiler. Hesâb itdiler ol müddetden şarf olınan aqce ile ber-â-ber gelmedi (B 28a).”

2.3.3. Amr bin Âs

Kureyş'in Beni Sehm kabilesindendi. Müslüman olmadan önce İslam orduları ile birkaç kez savaşmıştır. 629'da İslam dinine girmesiyle beraber İslam Devleti hiyerarşisinde yükselen bu asker, İslam peygamberi Hazreti Muhammed'in çağdaşdır. İslam'ı seçtikten sonra İslam ordusunun en önemli komutanlarından biri olmuştur (Önkal, 1991: 3, 79-81).

Amr, özellikle 640'ta Mısır'ın fethinde yaptığı önderlikle meşhur olan Arap ordu komutanıdır. Mısır'a başkentlik yapacak olan bugünkü Kahire'yi kurmuş ve Afrika kıtasında ilk cami olan Amr b. El-Âs Cami'sini bu şehrin merkezinde inşa ettirmiştir. Arapların meşhur dört dâhisinden biri kabul edilen Amr b. Âs dinî kaynaklarda zeki, son derece cesur, iyi bir hatip ve şair, kabiliyetli bir idareci olarak geçmektedir. Onun bu yönlerini takdir eden Hazreti Ömer Amr b. Âs için, “Amr dünyada kaldıkça hep idareci olmalıdır” demiştir. Ayrıca Hazreti Peygamber'den ve Hazreti Aişe'den kırk küsur hadis rivayet etmiştir (Önkal, 1991: 3, 79-81).

Müellif, Nil'in artması için bir bakire kızın suya atılması geleneğinden bahsettiği bölümde o zamanın valisi Amr b. Âs'a değinir. Amr b. Âs halkın bu batıl davranışını görünce dönemin halifesi Hazreti Ömer'e bildirir ve Hazreti Ömer de bir kâğıda yazı yazıp bunun Nil'e atılması gerektiğini iletir:

“‘Amr bin’el-‘Âs bu huşûsı yazup Hâzret-i ‘Ömer rağiya’l-lâhü ‘anha hâzretlerine i’lâm eyledi. Hâzret-i ‘Ömer rağiya’llâhü te’âlâ ‘anh bir varağa yazup irsâl eyledi ve emr eyledi ki Nîl’e birağalar ol varağanın mazmûnı bu idi ki: Yâ Nîl-i mübârek eger sen Hâk subhânehü ve te’âlânıñ emr-i şerîfiyle aķup gelürseñ girü emr-i Hâk ile aķup gelesün. Ve eger sen kendüñden artup gelürseñ lâzım degildür gelme saña ihtiyâcımız yokdur. Çün varağa `i Nîl’e birağdılar. Ol gice on sekiz arşun şu gelüp arz-ı Mısır’ı tamām rey oldı (B 32a-b).”

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

METİN

1. Tenkitli Metnin Hazırlanmasında İzlenen Yöntem

1. Kütüphane ve katalog taramaları sonucunda *Risâle-i Nil*'in 2 nüshası tespit edilmiştir. Bu nüshalar; istinsah tarihi, ferağ kaydı, metnin eksiksiz olup olmaması ölçütleri bakımından değerlendirilmiştir. Bu değerlendirme sonucunda müellif nüshası kabul edilen Staatsbibliothek Zu Berlin Kütüphanesi Osmanlı Toplu El Yazması başlığında, İslam El Yazmaları kategorisinde 360 numarada kayıtlı nüsha çeviri yazılı metne esas alınmıştır. Nüshanın müstensihî belli olmamakla birlikte kütüphane kayıtlarında 1800 yılına ait olduğuna dair bir kayıt tarihi vardır. Aynı kaynaktan istinsah edildiği tahmin edilen Zeytinoğlu nüshasında ise herhangi bir kayıt tarihine rastlanmaktadır. Her iki nüshada da eksik sayfalar bulunmaktadır. Metnin oluşturulmasında ikisinin de kullanılmasının sebebi nüshaların birbirini tamamlar nitelikte olmasıdır. Nüshalar arasındaki tek fark bölümlerin farklı sayfalarda işlenmiş olmasıdır. 2.sayfanın sonuna kadar birbirine müteakip ilerleyen nüshalarda Zeytinoğlu nüshası 2.sayfadan sonra değişir ve Berlin nüshasının 36.sayfasının sonu 37.sayfanın başından itibaren paralellik gösterir. Zeytinoğlu nüshasının 16.sayfasının sonunda konu Berlin nüshasının 3. sayfasının başından itibaren aynı düzende devam eder ve Berlin nüshasının 35.sayfası Zeytinoğlu nüshasının son sayfasına tekabül eder. Aynı sonla bitirilir.

2. Berlin 360 nüshası, müellif nüshasına en yakın nüsha olması sebebiyle metne esas alınmıştır. Nüshanın daha net oluşu, yazıların okunaklı oluşu ve daha temiz bir sayfa düzenine sahip oluşu, müstensihe ait açıklamaları içeren bazı derkenarlar metnin eksiksiz biçimde çeviri yazıya aktarılmasına katkı sağlamıştır.

3. Zeytinoğlu 2174 nüshası da aynı sayfa sayısına sahiptir. Fakat metnin yazımında kelimeler arası yakınlık ve daha soluk bir mürekkep kullanılması okunaklığı azaltmıştır.

5. Nüshalar, kayıtlı oldukları ülkenin baş harfi kullanılarak kısaltılmıştır. Berlin 306 nüshası B. ve Zeytinoğlu 2174 nüshası Z. şeklinde kısaltılmıştır.

6. Berlin 306 nüshasının müellif nüshasına en net nüsha ve daha okunabilir olması sebebiyle metin bu nüsha ile kurulmuş, diğer nüshada olan eksiklikler ve fazlalıklar dipnotta (-) ve (+) işaretleri ile gösterilmiştir.
7. Nüsha farklılıkları gösterilirken metindeki kelime, kelime grupları ve cümleler dipnotta yazılmış bunlardan sonra iki nokta konulmuş farklılık varsa karşılık olan kelime yazılıp yanına diğer nüshayı belirten harf eklenmiştir.

Örn: idindi: eyledi T.

8. Nüshalarda bulunan kelime ve kelime grubu düzeyindeki eksiklikler, eksiklik bulunan diğer nüsha harfinin önüne (-) işareti konularak gösterilmiştir.

Örn: sebeb: - T.

9. Nüshalarda bulunan fazla kelimeler, dipnotta hangi kelimedenden sonra geliyorsa o kelime yazıldıktan sonra (+) işareti ile gösterilmiştir.
10. Metinde derkenar olarak yazılan açıklamalar müstensihin işaret ettiği şekilde metnin içerisine alınmıştır.
11. Metnin çeviri yazı işaretleri Times Turkish Transcription yazı fontuyla gösterilmiştir.
12. Metinde, anlam karışıklığını gidermek ve mensur eser olması sebebiyle metni daha tertipli hale getirmek amacıyla nokta, iki nokta, tırnak işareti, soru işareti ve kesme işareti gibi noktalama işaretleri kullanılmıştır.
13. Özel adlar, günümüz imlasına uygun şekilde ilk harfleri büyük yazılmış ve bu adlara getirilen ekler kesme işareti ile ayrılmıştır.
14. Ayet ve hadislerin buldukları kaynaklar dipnotta parantez içerisinde surenin adı, sure numarası ve ayet numarası ile birlikte verilmiştir. Metinde Türkçe karşılığı verilmemiş ayet ve hadislerin Türkçe karşılığı dipnotlarda ek olarak verilmiştir. Diyanet İşleri Başkanlığının çevrim içi mealinden ayetlerin Türkçe karşılığı için yararlanılmıştır. Hadis kaynakları için Sünni Merkezler (<https://dorar.net>)'den yararlanılmıştır.

15. Berlin nüshası kayıtlarından anlaşıldığı üzere metin XVIII. yüzyılda istinsah edildiği için metinde aynı eklerin hem yuvarlak hem de düz şekilleri kullanılmıştır. Bu kullanımlar müstensih'in tercih ettiği gibi yazılarak farklılıklar dipnotta belirtilmiştir.
26. Metinde bulunan Arapça ve Farsça ifade ve cümlelerin Türkçe karşılığı dipnotta verilmiştir. Müellifin Türkçe karşılığını verdiği Arapça ve Farsça ifadeler için açıklama yapılmamıştır.
27. Metinde sıkça tekrarlanan “‘aleyhi’s-selām, radiyallāhu ‘anh, şalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem” ifadelerinin Türkçe karşılıkları sadece metinde ilk geçtikleri yerlerde verilmiştir.
28. Metinde okunamayan kelimeler “[...]” işareti ile gösterilmiştir.
29. Arapça, Farsça ön ve son eklerle, birleşik isim ve sıfatların yazımında Prof. Dr. İsmail Ünver’in makalesi esas alınmıştır. (Ünver, 2008: C.3, ss. 1-46)
30. Çeviri yazılı metinde nüshanın sayfa numaralarına yer verilmiştir. Sayfa numaraları kalın şekilde, köşeli parantez içerisinde nüshayı belirten kısaltma ile birlikte **[B 1a]** **[B 1b]** şeklinde verilmiştir.

2. Çeviri Yazı İşaretleri

ا (أ)	a, ā	ض	d, ź
ا (إ)	a, e, ı, i, u, ü	ط	ṭ
ب	b,p	ظ	ẓ
پ	p	ع	‘
ت	t	غ	ğ
ث	ṯ	ف	f
ج	c	ق	q
چ	ç	ك	k, g, (ñ)
ح	ḥ	ك	ñ
خ	ḫ	ل	l
د	d	م	m
ذ	ẓ	ن	n
ر	r	و	v, o, ö, u, ü, ū, ˇ
ز	z	ه	h, a, e
ژ	j	لا	la, lā
س	s	ی	y, ı, i, ī
ش	ş	ء	’
ص	ş		

3. Çeviri Yazılı Tenkitli Metin

Hāzā Kitābu's-Selsebūl 'alā Evşāfi'n-Nīl

Bi'smi'llāhi'r-raḥmāni'r-raḥīm

[B1a] El-ḥamdü li'l-lāhi Rabbü'l-'ālemīn (1) ve's-şalātü ve's-selāmü 'alā seyyidinā Muḥammedün ve ālihi ve şaḥbihi ecma'in⁷ sebep-i (2) taḥrīr-i⁸ in risāle⁹ ve mūcib-i taştīr-i¹⁰ in maḳāle¹¹ (3) oldur ki Ḥazret-i mahzūmunā ve üstāzına¹² 'alāmetü' (4) zzamān¹³ tāt-ı ru'ūs-ı ehl-i 'irfān¹⁴ Mevlānā¹⁵ Zeyne'l-'Abidīn (5) Efendi el-Bekri'eş-Şiddīk¹⁶ sıbt-ı ālü'l¹⁷ -Ḥasan¹⁸ mete'allāhü'l (6) -vücūdi bi-tūli ḥayātihi ve mine'llāhi te'ālā ve 'aleynā bi-şerefi (7) beḳā'ehü¹⁹ ve beḳā-i şerefe āli yevmi'd-dīn bir vaqt (8)

[B1b] firūz u²⁰ bīrūz-ı behcet efrūzda' ḥāfız-ı maḥmiyye-i (1) Mışır şāneha'llāhu 'ani'l'aşra saff-ı re'y-i vezīr-i rüşen-zamīr-i müşīr-i²¹ müşterī²²-tedbīr (2) devletlü ve sa'ādetlü ve 'adāetlü ve fuḳarāya (3) merḥametlü Ḥasan Paşa [Aḥmed Pāşā] yessera'llāhu²³ te'ālā (4) lehü mine'l-ḥayrāt mā-yürüdü ma-yeşāfiye²⁴ ḥazretleriniḡ (5) meclis-i şerīf ve maḥfil-i münīflerinde şerefi (6) şoḥbetleriyle²⁵ müşerref iken eşnā-

⁷ ecma'in: ecma'ine + ammā ba'dü Z.

⁸ taḥrīr: taḥrīre Z.

⁹ risāle: risāle-i Z.

¹⁰ taştīr-i: taştīre Z.

¹¹ maḳāle: sebep Z.

¹² üstāzına: üstādımız Z.

¹³ alāmetü'z-zemān: 'allāme-i zemān Z.

¹⁴ ehl-i 'irfān: + olan Z.

¹⁵ Mevlānā: + Muḥammed Efendi İbn-i Merḥūm şeyḡ Z.

¹⁶ şiddīk: şiddīk'ul Z.

¹⁷ ālü'l: - Z.

¹⁸ Ḥasan: + muni'ül-vücūd Z.

¹⁹ beḳā'ühü: beḳā'ihü Z.

²⁰ firūz: + verür Z.

²¹ müşīr: müşīrū Z.

²² müşterī: müşterī-i Z.

²³ yessera'llāhu: + murādehü Z.

²⁴ yeşāfiya: yeşa' Z.

²⁵ şoḥbetleriyle: şoḥbetleri ile Z.

yı²⁶ kelâmda Nîl-i (7) Mışır'ıñ aĥvâli müzâkere olunup mebde' ve müntehâsı (8) ve sebeb-i izdiyâd u noĥŝâmı su'âl olunup ve nev'-i²⁷ (9) benî insânda Nîl'iñ başına varmış²⁸ ve menba'-i maĥrecine (10) vâşıl olmuş²⁹ kimesne var mı ola deyü isti'lâm (11) buyurulduĥda sabıĥu'z-zıkr³⁰ Mevlânâ mûmâ ileyh (12)

[B2a] ĥâzretleri³¹ bi-tarıĥ-i icmâl ta'rifde tevŝîf (1) ider ba'dehu bu faĥîre³² emr itdi ki Nîl'iñ (2) kütüb-i 'Arab'da mestûr ve mezkûr olan aĥvâl³³ ve evşâfını (3) çıkar Türkî lisâna tercüme idem pes emirleri (4) mûcibince Nîl-i Mışır'ıñ kütüb-i mütedâvilede zıkr olunan (5) aĥvâl³⁴ ve evşâfını istiĥrâc idüp Türkî'ye terceme (6) olundu üc bâb üzerine tertîb kılmıdı³⁵ (7) vallâhu a'lem biŝ'şevâb el-bâbu'l-evvel³⁶ Nîl'iñ (8) mebde ve müntehâsı ve ba'zı 'acâyib ve ĥarâ'ibini beyân (9) ider.³⁷ Mevlânâ Ŝeyĥ Celâleddîn Suyûfî (10) rağıya'llâhu 'anhüm³⁸ *Kevâkib'ür-Ravza* nâm kitâbında zıkr³⁹ (11) eydür ki Nîl-i Mışır'ıñ mecrâsı⁴⁰ Cebel-i Ķâf'da⁴¹ ĥar taĥından (12) ĥıkup aĥar gelür deryâları ve baĥr-i aĥđarı⁴² (13)

[B2b] ŝaĥĥ idüp yeryüzine ĥıĥar⁴³ ve altun ve gümüş (1) ve yâĥût ve zümrüd ve ma'denlerine uğrar tâ gelüp (2) Zîĥ vilayetiniñ baĥrine⁴⁴ dökilür ve ba'zılar (3)

²⁶ eŝnâ-yı: eŝnâ-i Z.

²⁷ nev'-i: nev'-i beŝerden Z.

²⁸ varmış: varup Z.

²⁹ vâşıl olmuş: + ve neticesine irmiş Z.

³⁰ ŝabıĥu'z-zıkr: sâlifü'z-zıkr Z.

³¹ ĥâzretleri: ĥâzretleriniñ Z.

³² faĥîre: ĥaĥîre Z.

³³ aĥvâl: aĥvâliñi Z.

³⁴ aĥvâl: aĥvâli Z.

³⁵ kılmıdı: eyledim Z.

³⁶ el-bâbu'l-evvel: bâb-u evvel Z.

³⁷ beyân ider: beyânındadır + imdi İmâm-ı Ebu'l-Leys ibn-i Sa'dan rağıallâhu 'anhdan rivâyet olunur ki

³⁸ Mevlânâ Ŝeyĥ Celâleddîn Suyûfî rağıallâhu: *Kitabü's-sebil fi-Evsâfı'n-Nîl* Mevlânâ Ŝeyĥ Celâleddîn Suyûfî rağıallâhu anh Z.

³⁹ zıkr: naĥl Z.

⁴⁰ mecrâsı: mecrâsıñı Z.

⁴¹ Ķâf'da: Ķâf'dan Z.

⁴² gelür deryâları ve baĥr-ı aĥđarı: - Z.

⁴³ ŝaĥ idüp yeryüzine ĥıĥar: - Z.

⁴⁴ baĥrine: Sözcük müellif tarafında bahirisine şeklinde yazılmıştır, baĥrine şeklinde tahlil edildi.

dimişler ki Nîl gelüp insân ayağı vâşıl olduğu⁴⁵ (4) Cebel-i Kûmr'dan çıkup zâhir olur ve Cebel-i Kûmr hatt-i (5) İstevâ'nın ardındadır.⁴⁶ Gice ve gündüz anda ber-â-berdir (6) ziyâde ve noķşân olmaz ve cebel-i mezbûr musattaldır. (7) Maşrıķden mağribe çekilmişdir ve Cebel-i Kûmr tesmiyesine (8) bâ'is budur ki ğâyet de beyâz olup nazâr (9) olunduķda ay ziyâsı gibi⁴⁷ gözi kamaşdurır (10) ve ba'zıları zamm-i kâf ile ve sükûn-ı mîm ile kûmr (11) ıtlâk iderler. Sebeb⁴⁸ budur ki kûmri didikleri (12) tayr-ı ma'rûf⁴⁹ andan gelür.⁵⁰ Ol maħalle mensûb (13)

[B3a] olmağın⁵¹ Cebel-i Kûmrî dinildi. Ve kitâb-ı *Mir'atü'z-* (1) *Zamân*'da⁵² zıkr ider ki Nîl⁵³ 'aslı Cebel-i Kûmr'dan (2) çıkup cem' olup⁵⁴ andan⁵⁵ on ırmaķ⁵⁶ olup (3) her biri bir tarafa aķar anlardan biri Nîl-i Mışır'dır. (4) Cenûbdan çıkup şimâle segirdir sâ'ir ırmaķlarınıñ⁵⁷ (5) hılâfıdır ve şimâle aķan şu laţif olur ve Nîl-i (6) Mışır'ınñ ziyâdeliginde⁵⁸ ihtilâf olundu.⁵⁹ Bir (7) cemâ'at *lâ ya'lemü zalıke Allâhü subħānehü ve te'ālā*⁶⁰ deyu⁶¹ (8) sükût itdiler ve ba'zıları Nîl'ünñ⁶² ziyâde olmasını⁶³ (9) 'uyûn ve enhârdandır didiler. Ve bir cemâ'at aña zâhib (10) oldılar⁶⁴ ziyâde olması budur ki

⁴⁵ olduğu: + yerlerde Z.

⁴⁶ ardındadır: + anda Z.

⁴⁷ gibi: + görünür Z.

⁴⁸ sebeb: sebebi Z.

⁴⁹ tayr-ı ma'rûf: kuş-ı ma'rûf Z.

⁵⁰ gelür: gelüp Z.

⁵¹ olmağın: olmağla Z.

⁵² zamânda: zamân + şahiibi Z.

⁵³ Nîl: Nîl'iñ Z.

⁵⁴ olup: olur Z.

⁵⁵ andan: anda Z.

⁵⁶ on ırmaķ: ırmağı Z.

⁵⁷ ırmaķlarınıñ: ırmaķlarıñ Z.

⁵⁸ ziyâdeliginde: ziyâdeligi + ĥuşuşunda Z.

⁵⁹ olundu: itmişlerdir Z.

⁶⁰ *lâ ya'lemü zalıke allâhu subħānehü ve te'ālā*: "Bunu Allah'tan başka kimse bilemez."

⁶¹ deyu: deyüp Z.

⁶² Nîl'ünñ: Nil Z.

⁶³ olmasını: olması Z.

⁶⁴ oldılar: + ki Z.

Habeş ikliminde (11) ve vilād-ı mağribde⁶⁵ yağmurlar çok yağmağın⁶⁶ seyller⁶⁷ (12) ve furtuna olup⁶⁸ Nîl'e qarışup taşra⁶⁹ açar. (13)

[B3b] ve Mıŝır⁷⁰ diyārına⁷¹ vāşıl olduğına sebep (1) mesāfe-i ba'idedir⁷² Anıñçün⁷³ bulanık gelür ve⁷⁴ (2) geldigine bā'is⁷⁵ budur ki 'uyün-i Cebel-i Kamer'in (3) altındadır.⁷⁶ Seyl⁷⁷ ziyāde olduğu zamān 'uyündan (4) bulanık çıkar. Pes ma'lüm oldu ki ziyādeligi (5) seyl ve yağmurdandır.⁷⁸ Hāq⁷⁹ subhānehü ve te'ālā⁸⁰ fi'ilidir. (6) ve *Āsār'ul-Ulviyye* nām kitābda Arāstātālis-i hakīm (7) zıkr ider ki qādīmü'z-zamānda Nîl taşdıqda (8) gelür⁸¹ arz-ı Mıŝır'ı tavāf kılordı.⁸² Halk (9) yüksek yerlere çıkup ve cebel-i muqaşşam'da ve mağaralarda (10) sâkin olurlardı ve anda müttesi⁸³ mağaralar (11) var idi. Bir ucu kılzūma çıkar idi. Bu⁸⁴ şehir (12) halkı sığar idi ve *Şeci'l Hüdāya*⁸⁵ nām kitābıñda⁸⁶ (13)

[B4a] mü'ellifi Aḥmed bin Yūsuf et-Tiḳāşī⁸⁷ zıkr ider ki: (1) Şis nebī 'aleyhi's-selām⁸⁸ Mıŝır'a gelüp (2) İdrīs 'aleyhi's-selāmi istiḥlāf eyledi. (3) İdrīs 'aleyhi's-selām tağda

⁶⁵ vilād-ı mağribde: vilād-ı Nübe'de Z.

⁶⁶ yağmağın: yağup Z.

⁶⁷ seyller: seller Z.

⁶⁸ olup: üzere + olup Z.

⁶⁹ taşra: taşar Z.

⁷⁰ Mışır: Mışır'a + yaz gününde Z.

⁷¹ diyārına: - Z.

⁷² mesāfe-i ba'idedir: ba'id mesāfedir Z.

⁷³ anıñçün: anıñ için Z.

⁷⁴ ve: + ba'zıları demişlerdir ki bulanık T.

⁷⁵ bā'is: sebep Z.

⁷⁶ altındadır: altından gelür Z.

⁷⁷ seyl: Nîl Z.

⁷⁸ seyl ve yağmurdandır: yağmur ve seylden degildir Z.

⁷⁹ Hāq: hemān + Hāq Z.

⁸⁰ te'ālā: + Hāzretiñ Z.

⁸¹ gelür: gelüp Z.

⁸² tavāf kılordı: tavāf ider Z.

⁸³ müttesi: büyük Z.

⁸⁴ bu: bir Z.

⁸⁵ Şeci'ül-Hüdāya: Şeci'ül-Hezîl Z. (Şeci'ül-Hüdāya'nın Zeytinoğlu nüshasındaki karşılığına kaynaklarda rastlanılmamıştır.)

⁸⁶ kitābıñda: kitābda Z.

⁸⁷ Aḥmed bin Yūsuf et-Tiḳāşī: Mevlāna ibni Yūsuf et-Tiḳāşī Z.

⁸⁸ "Allah'ın selāmi üzerine olsun" anlamına gelmektedir.

sākin olup (4) Nīl'in aḥvālını görüp⁸⁹ Mıṣır'ın emrine ve tedbīrine (5) şurū' itdi. Gördi kim Nīl def'a-i vāḥidde⁹⁰ (6) gelüp iklīmi baṣar ihāta ider.⁹¹ Yüksek yerlere ve taḡrıñ başına⁹² çıkup sākin olurlar (7) Nīl çekildikde ḥalk inüp şudan ḥālī (8) buldukları yerde zirā'at iderlerdi ve Nīl (9) gāhī⁹³ vaḡt-i mu'ayyenesi yoḡ idi.⁹⁴ Çün İdrīs⁹⁵ (10) nebī⁹⁶'aleyhi's-selām bunı gördi ve vāfir-i ḥalk (11) cem' eyledi ve Nīl ziyāde olup aḡmaḡa (12)

[B4b] başladığı⁹⁷ maḡallerde⁹⁸ varup 'ilm-i hendese (1) ile aradı⁹⁹ ve şuyunı¹⁰⁰ vezn idüp terāzūya (2) aldı ve¹⁰¹ yüksek yerleri alçaḡ idüp (3) ve alçaḡ yerleri yüksek itdi.¹⁰² Andan Nūbe (4) vilāyetine varup ve Ḥabeş iklīmine geçüp ol (5) iklīmiñ¹⁰³ ḥalkını¹⁰⁴ cem' idüp cereyān-ı Nīl'in meşāfesinde (6) ba'zı maḡalleri ziyāde ve ba'zı maḡalleri¹⁰⁵ eksik (7) idüp Nīl'in yollarda¹⁰⁶ tiz ve geç gelişine göre (8) hesābın alup Nīl'in Mıṣır'a vāşıl olmasını¹⁰⁷ (9) ne vaḡt lāzım olup zirā'at eyyāmına rāst (10) gelmesini taḡrīr idüp yolları ıslāḡ eyledi.¹⁰⁸ (11) El-ān Nīl'in cereyānı¹⁰⁹ ol ıslāḡıñ üzerinedir (12) ve ibtidā Nīl emrinde tedbīr iden oldur. (13)

Derkenar: Ḥadīs-i şerīf Resūl-i ekrem şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem.

⁸⁹ taḡda sākin olup Nīl'in aḥvālını görüp: - Z.

⁹⁰ vāḥidde: + Nīl Z.

⁹¹ iklīmi baṣar ihāta ider: iklīmi ihāta ider + ḥalk cümlesi Z.

⁹² taḡrıñ başına: taḡ başlarına Z.

⁹³ gāhī: + zirā'atde ve gāhī ḡayri vaḡitde artardı Z.

⁹⁴ yoḡ idi: yoḡdı Z.

⁹⁵ İdrīs: + peyḡamber Z.

⁹⁶ nebī: - Z.

⁹⁷ başladığı: başladıkda + ol Z.

⁹⁸ maḡallerde: maḡaller Z.

⁹⁹ aradı: arzı Z.

¹⁰⁰ şuyunı: şuyı Z.

¹⁰¹ ve: - Z.

¹⁰² itdi: idüp Z.

¹⁰³ iklīmin: iklīmleriñ Z.

¹⁰⁴ ḥalkını: ḥalkı Z.

¹⁰⁵ maḡaller: yerleri Z.

¹⁰⁶ yollarda: yolları Z.

¹⁰⁷ olmasını: olmasına Z.

¹⁰⁸ eyledi: iderdi Z.

¹⁰⁹ cereyānı: + Mıṣır'a gelmesi Z.

[B5a] ve *Ferīdetü'l-Ġarā'ib*¹¹⁰ nām kıtābıñ¹¹¹ şāhibi¹¹² İbnü'l-Verdī (1) eydür. Nıl'den uzun ırmağ yokdur ve Ĥazret-i (2) Resūlu'llah şalla'llāhu te'ālā 'aleyhi ve sellem¹¹³ (3) buyurmuşdur: "İnne'n-Nīle yaħrucü mine'l-cenneti velev (4) temestüm fihi ĥıne yaħrucü levecedtüm min verağğihā"¹¹⁴ Ya'nı¹¹⁵ (5) taħkık-i¹¹⁶ Nıl cennetden çıkar¹¹⁷ ve¹¹⁸ eger çıkdığı (6) vaqıtde isteyüp arasanız içinde cennet (7) yapraklarından¹¹⁹ bulurdunuz. Zıkr olunur ki¹²⁰ Nıl (8) ve Seyhün¹²¹ ve Ceyhün ve Fırād ve¹²² arz-ı zehebde¹²³ yeşıl (9) zeberced kıubbeden çıkar. Bir yüksek tağ (10) kullerinden ağar ve Nıl¹²⁴ baldan tatlı¹²⁵ ve misk-i ezferden özge¹²⁶ rāyihalıdır. Lākin şulara (11) kıarışup levni ve ta'amı ve rāyihası tağyır olur (12)

[B5b] ve tertīb ile artar. Sebebi budur ki: Ĥağ subĥānehü (1) ve te'ālā şimāl yelini gönderir esüp gelür. Acı (2) deñizi¹²⁷ kıaldırup yarup¹²⁸ sedd ider. Nıl¹²⁹ öte (3) gitmeyüp¹³⁰ irkilür taşar. İklīmi başup (4) rey olur. Kıaçan ĥaddi tamām ola.¹³¹ Ĥağ

---

¹¹⁰ Feride'tül-Ġarāib: Müstensihin Feriden'ül-Ġarāib yazımı düzeltilerek kitabın doğru ismi yazılmıştır. Zeytinoglu nüshasında ise kitabın ilk ismi Harīdetü'l-'Acāib yazılmıştır.

¹¹¹ kıtābıñ: kıtabda Z.

¹¹² şāhibi – Z.

¹¹³ Allah'ın selamı ve rahmeti Hz. Muhammed'in üzerine olsun, demektir.

¹¹⁴ İnne'n-Nıl'e yaħrucü mine'l-cenneti velev temestüm fihi ĥıne yaħrucü levecedtüm min verağğihā: + deyu buyurdu Z. (Anlamı, Nıl'in kaynağı cennetten çıkar ve eğer çıktığı vakit ararsanız cennet yapraklarından bulursunuz.)

¹¹⁵ ya'nı: - Z.

¹¹⁶ taħkık-i: taħkık Z.

¹¹⁷ çıkar: çıka Z.

¹¹⁸ ve: - Z.

¹¹⁹ yapraklarından: yaprağı Z.

¹²⁰ ki: - Z.

¹²¹ Seyhün: Şeyhün Z.

¹²² ve: - Z.

¹²³ arz-ı zihinde: zehebde Z.

¹²⁴ Nıl: + bal ırmağından gelür Z.

¹²⁵ tatlı: + ve Z.

¹²⁶ özge: güzel Z.

¹²⁷ deñizi: Müstensih dal harfini zel şeklinde yapmıştır, diğer nüshayla da kıarılaştırarak kelime düzeltilerek deñiz yazılmıştır.

¹²⁸ yarup: - Z.

¹²⁹ Nıl: - Z.

¹³⁰ gitmeyüp: gidermez Z.

¹³¹ ola: olur Z.

subhānehü ve ¹³² (5) te‘ālā’nıñ emriyle rih-i cenüb esüp Nıl’i acı deñize aqıdur. Andan ¹³³ yer açılıp halk zirā‘at (6) iderler ve üstād İbrahīm İbn Vaşif Şāh (7) *Kitāb-ı Ahbār-i Mışır*’da zıkr ider ki ol zamān ki (8) Yezd-şır pādışāh oldu. Sihr kehāne ¹³⁴ ‘ilmini ol (9) taşnif itmiş idi. ¹³⁵ Hermes nām kāhini Cebel-i Kamer’e (10) gönderirdi. Varup anda ¹³⁶ heykel ve temās il yapıdı ¹³⁷ (11) ve Nıl’iñ bathāsımı ta‘dıl ve işlāh itdi. ¹³⁸ (12)

[B6a] Zirā andan evvel Nıl taşup feyezān olurdu (1) ve gāhī ba‘zı mevāzi‘de münkatı‘ olurdu. (2) Hermes hikmet ile baqar. ¹³⁹ Şüretinde ¹⁴⁰ seksan ¹⁴¹ (3) beş şüret peydā idüp vāz‘eyledi (4) ve Cebel-i Kamer’iñ altından Nıl çıkup ol şüretlerin (5) ağızından ¹⁴² kıyās-ı ma‘lūme ile aqup enhāra (6) dökülür ¹⁴³ idi. Ve ol baqardan düzülmüş (7) eşkalden ¹⁴⁴ mekādīr idüp arz-ı Mışır’iñ ¹⁴⁵ kaç (8) arşun şudan rey olacağını hesāba alup (9) on sekiz zirā‘a kısmet eyledi ve her zirā‘ (10) on iki barmaq ¹⁴⁶ üzere ‘akd itdi. Bu miqdār (11) şu geldikde arz-ı Mışır’ı rey olup ehl-i Mışır ¹⁴⁷ (12) müntefi‘ olacaq ¹⁴⁸ miqdārı ¹⁴⁹ şuyu beri cānibe (13)

---

¹³² subhānehü ve: - Z.

¹³³ andan: + şoñra Z.

¹³⁴ sihr kehāne: sihr ve kehāne Z.

¹³⁵ itmiş idi: itmişdir Z.

¹³⁶ anda: + Nıl’iñ zabtına Z.

¹³⁷ yapıdı: + peydā idüp Z.

¹³⁸ itdi: eyledi Z.

¹³⁹ baqar: baqardan Z.

¹⁴⁰ şüretinde: - Z.

¹⁴¹ seksān: Elif, a harfi görevinde de kullanılmıştır.

¹⁴² ağızından: ağızlarından Z.

¹⁴³ dökülür: + idi Z.

¹⁴⁴ eşkalden: eşkâlde Z.

¹⁴⁵ Mışır’iñ: Mışır’a Z.

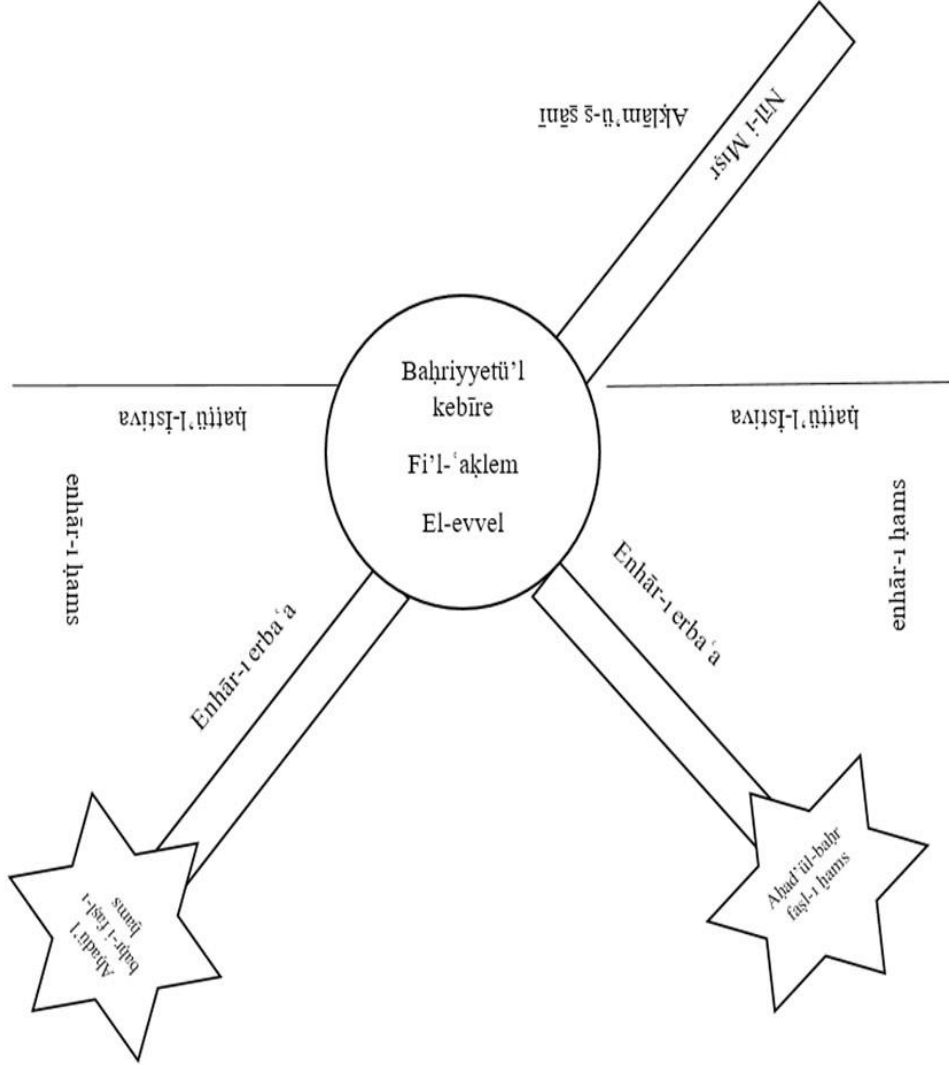
¹⁴⁶ barmaq: + üzere Z.

¹⁴⁷ Mışır: Mışır’ı Z.

¹⁴⁸ olacaq: ola + hattā bir Z.

¹⁴⁹ mikdarı: mikdar Z.

[B6b] aqıdup ziyādesini ḥaṭṭ'ul-İstivā¹⁵⁰ (1) ardında olan bevādi¹⁵¹ ve rimāl ve arz-ı ḥarāba (2) aqıdup şarf iderdi. Vilāyetleri başup (3) ğarḫ iderdi. Cebel-i Qamer budur.¹⁵² (4)

[B7a] Rivāyet olunur ki selāṭin-i māzīyyeden (1) ba'zısı Nıl'ıñ aḥvāline vukūf olmaḳ¹⁵³ (2) için ādem irsāl idüp nice zamāndan soñra (3) bir ulu taĝa vāşıl oldılar

¹⁵⁰ Ḥaṭṭ'ul-İstivā: Ḥaṭṭ'ul-İstivānıñ Z.

¹⁵¹ bevādi: vādi Z.

¹⁵² budur: - Z.

¹⁵³ vukūf olmaḳ : vāḳıf olup + bilmek Z.

yukarusına¹⁵⁴ (4) bir¹⁵⁵ ādem çıkardılar. Ol daḥı¹⁵⁶ gidüp nām u¹⁵⁷ (5) nişānı belürmedi. Ahir rücu‘ itdiler¹⁵⁸ (6) ve daḥı rivāyet olunur¹⁵⁹ ki ol taḡiṅ¹⁶⁰ ismine¹⁶¹ (7) mıknātış insān dirler. Bir cins¹⁶² taşları¹⁶³ (8) var idi ki¹⁶⁴ ḡāyet¹⁶⁵ beyāz gümüş gibi yaldırır idi. (9) Ol taşlarıṅ ḥāşiyeti¹⁶⁶ bu idi kim¹⁶⁷ kaçan insān¹⁶⁸ (10) gözi ol taşlara taḡunsa¹⁶⁹ insānı¹⁷⁰ (11) çeküp kendüye götürür idi.¹⁷¹ Mıknātış (12) demiri cezb itdiği¹⁷² ol taşlara ādem (13)

Derkenar: maṭlab-ı rivāyet

[B7b] yapışup¹⁷³ ḡalür helāk olur idi. Ebedī (1) ḡalaş olmaz¹⁷⁴ vallāhü a‘lem bi’s-sevāb ve ileyhi’l- (2) merci‘ü’l-māb¹⁷⁵ bāb-ı ş ānī Nīl-i¹⁷⁶ Mışır’ın ba‘zı (3) ‘acā’ib ve ḡarā’ibini beyān ider. İbni Behī‘a¹⁷⁷ (4) rivāyet ider. ‘Abdullāh el-Meḡaverī’den¹⁷⁸ evvel (5) daḥı ‘Abdullāh İbni ‘Ömer’den raḡiya’llāhü te‘ālā¹⁷⁹ (6) ‘anhüm¹⁸⁰ rivāyet ider ki: Nīl-i Mışır seyyid’ül- (7) enhārdır: “Sahharallāhü lehü Te‘ālā külle nehrin beyne'l-meşriki (8) ve'l-maḡrībi ve zellehü lehü, fe izā erādallāhü en yecrī Nile (9)

¹⁵⁴ yukarusına: ol taḡiṅ külesine Z.

¹⁵⁵ bir: - Z.

¹⁵⁶ ol daḥı: taraḡa + indi kendi gelmedi biriṅ daḥı gönderdiler ol daḥı gelmedi nā-bedī olup Z.

¹⁵⁷ gidüp nām u : - Z.

¹⁵⁸ itdiler: idüp + gitdiler Z.

¹⁵⁹ olunur: iderler Z.

¹⁶⁰ taḡiṅ: + ardında Z.

¹⁶¹ ismine: - Z.

¹⁶² cins: - Z.

¹⁶³ taşları: taş Z.

¹⁶⁴ var idi ki: var imiş Z.

¹⁶⁵ ḡāyet: ḡāyet de Z.

¹⁶⁶ ḥāşiyeti: ḥāşşası Z.

¹⁶⁷ bu idi kim: budur ki Z.

¹⁶⁸ insān: insānıṅ Z.

¹⁶⁹ taḡunsa: düş olsa Z.

¹⁷⁰ insānı: ādemi Z.

¹⁷¹ götürür idi: - Z.

¹⁷² cezb itdiği: + gibi Z.

¹⁷³ yapışup: yapışur Z.

¹⁷⁴ helāk olur idi ebedī ḡalaş olmaz: ḡalaş olmaz helāk olur Z.

¹⁷⁵ ileyhi’l-merci‘ül-māb: - Z.

¹⁷⁶ Nīl-i : - Z.

¹⁷⁷ İbn-i Behī‘a: İbn-i Ehī‘a Z.

¹⁷⁸ ‘Abdullāh el-Meḡaverī’den: el-Meḡavirī’den Z.

¹⁷⁹ Allah ondan râzı olsun, anlamına gelmektedir.

¹⁸⁰ ‘anhüm: ‘anh Z.

Mışıra, emerā külle nehri en yümeddehū, fetemeddehū'l-enhāra (10) bi-mā'ihā ve ferecallāhū lehū mine'l-'arzi 'uyūnen (11) fe izentehe ceyruhū ilā mā erādallāhū, evhallāhū teālā (12) ilā külli māin en yerce 'a ilā mensarihi.”¹⁸¹ Ya 'nī Nīl-i Mışır (13)

Derkenar: maṭlāb-ı bāb-ı şānī

[B8a] ırmaqlarıñ sulṭānidır.¹⁸² Maşırık ve¹⁸³ mağrib (1) arasında olan ırmaqları¹⁸⁴ Hāḳ subhānehü ve¹⁸⁵ te 'ālā (2) aña musahhar kılmışdur. Kaçan kim Hāḳ subhānehü ve¹⁸⁶ te 'ālā'nıñ (3) emr ile¹⁸⁷ Nīl ziyāde olup cereyān eylese sā'ir (4) ırmaqlara emr olunur. Nīl'e yardım idüp (5) imdād iderler. Kaçan kim Hāḳ subhānehü ve te 'ālā'nıñ (6) irādeti üzre¹⁸⁸ cereyān tamām ola¹⁸⁹ sā'ir ırmaqlara vahiy olunur. Şular çekilüp¹⁹⁰ yerlerine (7) rücū' ider¹⁹¹ ve k̄āle Allāhu te 'ālā 'azze ve celle¹⁹² “Fe aḥracnāhum min cennātin ve 'uyūnin ve kunūzin¹⁹³ ve mekāmın kerīmin”¹⁹⁴ (8) Rivāyet olunur ki k̄adīm'üleyyāmda Nīl'iñ (10) iki cānibinde İsvān şehrinden aşağı¹⁹⁵ reşīde (11) gelince bāğ ve bostān ve bāğceler idi.¹⁹⁶ Kimiler (12)

Derkenar: maṭlab-ı rivāyet

---

¹⁸¹ Hadis herhangi bir sahih kaynakta geçmemekte, hadise yalnızca İbni Kesir'in Duhan suresi 26. ayeti tefsirinde rastlanmaktadır. Oradan örnek alınarak düzeltilmiştir. Anlamı şudur: Nil ırmaqların sultanıdır. Doğu ve batı arasında olan ırmaqları Allah, ona tâbi kılmıştır. Ne zaman ki Allah'ın emri ile Nil artarsa diğer ırmaqlara da emir olunur. Nil'e yardım edip yetişirler. Allah'ın emri ile Nil'in akışı tamam olunca diğer ırmaqlara da vahiedilir. Sular ökilip yerlerine geri dönerler.

¹⁸² sulṭānidır: + ve Z.

¹⁸³ ırmaqları: ırmaqlarıñ + cümlesini Z.

¹⁸⁴ subhānehü ve: - Z.

¹⁸⁵ subhānehü ve: - Z.

¹⁸⁶ ve: ile Z.

¹⁸⁷ emr ile: emriyle Z.

¹⁸⁸ cereyān eylese sā'ir ırmaqlara emr olunur Nīl'e yardım idüp imdād iderler kaçan kim Hāḳ subhānehü ve te 'ālā'nıñ irādeti üzre: - Z.

¹⁸⁹ ola: olsa Z.

¹⁹⁰ çekilüp: çekilür Z.

¹⁹¹ ider: iderler Z.

¹⁹² 'azze ve celle: - Z.

¹⁹³ kunūzin: Ayetteki bu sözcük müstensih tarafından “zürü'in” şeklinde yazılmıştır. Ayete göre tertip edilerek çeviri yapılmıştır.

¹⁹⁴ Şuara, 57-58: (Daha sonra onları (Firavun ve topluluğunu) bahçelerden, pınarlardan, hazinelerden ve değerli bir konumdan mahrum ettik.)

¹⁹⁵ aşağı: aşağı Z.

¹⁹⁶ bāğceler idi: + hattā

[B8b] zıll-i eşcārda¹⁹⁷ yürür idi.¹⁹⁸ Güneş seretān (1) burcuna dāhıl oldukda sā'ir enhārīñ şuları (2) eksilür Nīl ziyāde olur ve ziyādeligi (3) şühūr-i Kıptī'den Büneh¹⁹⁹ ve Mıṣrī'den²⁰⁰ ve ebīb (4) ve tüt bu dört aydan²⁰¹ vāki' olur²⁰² ve miqyāsda (5) şu on altı arşun irtifā' bulduḡda (6) arāzi-i Mıṣır²⁰³ rey olur ve inşırāf-ı²⁰⁴ Nīl'den (7) şoḡra k̄ā' miqyāsda şu üç arşun (8) miqdāri k̄alsa ol sene Nīl az gelür (9) didiler. Ve ravzda²⁰⁵ miqyāsi²⁰⁶ esāmī²⁰⁷ (10) İbni Zeyd et-Tennūhī Süleymān İbn 'Abdü'l-melik için (11) yapmışdur ve ol maḡalle qarīb bir miqyāsi²⁰⁸ (12) daḡı²⁰⁹ vardır. Aḡmed ibn²¹⁰ Tolun yapmışdur. (13)

[B9a] Şavnıñ²¹¹ ve furtunada ve keş ret-i emvācda anıñla (1) 'amel iderler idi²¹² ve Hulvān nām kıaryede (2) bir miqyās var idi²¹³ ki 'Abdü'l-'azīz İbn²¹⁴ (3) Mervān yapmışdır. Bunlardan evvel üç (4) miqyās daḡı²¹⁵ var idi: Biri Menūfe'de²¹⁶ (5) Ḥazreti Yūsuf Şiddīk²¹⁷ şalavātu'llāhi ve selāmühü (6) 'aleyh yapmış idi²¹⁸ ve²¹⁹ biri²²⁰ daḡı İtṣa nām (7) kıaryededir ve biri daḡı²²¹ Ehīm'dedir²²² ki (8) Delveketü'l

---

¹⁹⁷ zıll-i eşcārda: ağaçların (Müstensih Zeytinoḡlu nüshasında gayın harfinin noktasını yazmamıştır, deḡiştirilerek tahlil edilmiştir.) + gölgelerinde Z.

¹⁹⁸ yürür idi: yürürler idi + ve Z.

¹⁹⁹ Büneh: Bü'neh Z.

²⁰⁰ Mıṣrī'den: Mıṣrī Z.

²⁰¹ aydan: ayda Z.

²⁰² olur: olurdu Z.

²⁰³ arāzi-i Mıṣır: arz-ı Mıṣır'ı Z.

²⁰⁴ inşırāf: Berlin nüshasında insalef şeklinde yazılmış, sözcük tanzim edilerek metne aktarılmıştır.

²⁰⁵ ravzda: ravza'ı Z.

²⁰⁶ miqyāsi: miqyās Z.

²⁰⁷ esāmī: esam'ı Z.

²⁰⁸ miqyāsi: miqyās Z.

²⁰⁹ daḡı: - Z.

²¹⁰ ibn: bin Z.

²¹¹ şunuñ: Sözlüklerde böyle bir kelimeye rastlanılmamıştır, imla hatası yapılmış olduḡu düşünülür.

²¹² iderler idi: iderler Z.

²¹³ var idi: vardır Z.

²¹⁴ ibn: bin Z.

²¹⁵ daḡı: - Z.

²¹⁶ Menūfe'de: Menuf'da Z.

²¹⁷ Şiddīk: - Z.

²¹⁸ yapmış idi: yapmışdı Z.

²¹⁹ ve: - Z.

²²⁰ biri: bir Z.

²²¹ daḡı: - Z.

²²² Ehīm'dedir: Aḡmīm'de Z.

‘acüz²²³ nām hatun yapmışdır ki (9) Fir‘avn ğark olduĝdan Őoĝra Mışır’da (10) otuz yıl sultān olmuşdur. Ve Aŝkılĝ’da²²⁴ (11) bir taĝa vardır ki²²⁵ yılda bir kerre ğüneŝ ol (12) taĝaya girer.²²⁶ Cizler²²⁷ ĝazılmıŝdır.²²⁸ Ğüneŝ (13)

[B9b] tokunduĝı cizlerden²²⁹ Nıl’iĝ avlusına ĝaç (1) arŝun ve²³⁰ ĝaç parmak geleceĝin²³¹ ma‘lūm idinūrler²³² (2) va’llāhu a‘lem bi’s-sevāb²³³ bāb’üş -ŝālīŝ²³⁴ üĝ faŝl (3) üzerinedir. Faŝl-ı evvel Mıŝır’a Mıŝır tesmiyye (4) olunduĝınıĝ sebebin²³⁵ beyān ider. Bā’is (5) oldur ki Ğazreti Nūĝ ‘aleyhi’s-selāmıĝ (6) dōrt oĝlu var idi: Biriniĝ adı Sām (7) ve biriniĝ adı²³⁶ Hām ve biriniĝ adı Yāfes (8) ve biriniĝ adı²³⁷ Bahĝūn idi. Bir ĝün Nūĝ (9) ‘aleyhi’s-selām oĝlu Sām’a ĝiĝāb idüp (10) ĝaĝırdı Sām cevāb virüp icābet (11) itdi Sām daĝı evlādına ĝaĝırdı. (12) Evlādından Arfaĝŝad²³⁸ cevāb virüp icābet (13)

[B10a] itdi. Ğazreti Nūĝ’uĝ yanına geldi.²³⁹ Ğazreti (1) Nūĝ ‘aleyhi’s-selām ŝaĝ elini Sām’ıĝ (2) üzerine ve ŝol elini Arfaĝŝad’ıĝ üzerine (3) ĝoyup ĝayr du‘ā eyledi ve ayıtdı: Yā Rabbi Sām’a (4) bereket vir mübārek eyle ve Arfaĝŝad’ıĝ evlādına (5) mülk ve ŝalĝanat rūzī ĝıl didi andan (6) Nūĝ ‘aleyhi’s-selām oĝlu Hām’ı ĝaĝırdı. (7) icābet itmedi ne kendi ve ne evlādı (8) Nūĝ ‘aleyhi’s-selām aĝa beddu‘ā itdi.²⁴⁰ Yā Rab (9)

---

²²³ Delveketü’l ‘acüz: Delveke’l-acüz Z. (Hem Türkĝe hem Arapĝa kamuslarda delveke şeklinde bir sözcüĝe rastlanılmamıştır.)

²²⁴ Aŝkılĝ’da : - Z.

²²⁵ ki: - Z.

²²⁶ girer: girür Z.

²²⁷ cizler: Z.

²²⁸ ĝazılmıŝdır: ĝılmıŝlardır Z.

²²⁹ cizlerden: ĝizilerden Z.

²³⁰ avlusına ĝaç arşın ve: - Z.

²³¹ geleceĝin: geleceĝini Z.

²³² idinūrler: itdinūrler Z.

²³³ bi’s-sevāb : - Z.

²³⁴ bāb’üş -ŝālīŝ : bāb-ı ŝālīŝ Z.

²³⁵ sebebin: sebebini Z.

²³⁶ adı: - Z.

²³⁷ adı: - Z.

²³⁸ Arfaĝŝad: Müstensih ra harfini sözcüĝün sonunda fazladan yazmıştır, sözcük düzeltilerek yazılmıştır.

Tevrat’ta bu isim Arpaĝŝat olarak ĝeĝmektedir.

²³⁹ geldi: geldiler Z.

²⁴⁰ itdi: idüp + ayıtdı Z.

Hām'ı²⁴¹ daḥı evlādıñı²⁴² ḥor²⁴³ ḥaḳır eyle²⁴⁴ didi. (10) Anıñçün²⁴⁵ cümle Sūdan ve Habeşleriñ²⁴⁶ aşlı²⁴⁷ Hām (11) neslindedir. Ol maḥalde Hām'ıñ oğullarından (12) Mışır ibn Naşır çıḳagelüp²⁴⁸ Hāzret-i Nūḥ'uñ (13)

Derkenar: maṭlab-ı bāb-i şālīs

[B10b] yanına varup elin öpüp didi ki:²⁴⁹ Yā ceddım (1) ben seniñ ḥızmetindeyim.²⁵⁰ Eger²⁵¹ babam icābet (2) itmedise ben²⁵² itdim. Benim için du'ā eyle didi. (3) Hāzreti Nūḥ 'aleyhi's-selām el ḳaldırup (4) ayıtdı.²⁵³ "Allahümme bārik fīhi ve fizürriyetihī ve (5) üskunuhū efḍale'l arz'il-mübāreketi'l-letī hiye ümmü'l (6)-bilādi ve ğavşü'l-'ibādi'l-letī nehrühā efḍalü'l-enhāri (7) ve ce'āle fihā efḍalü'l-berakāti.²⁵⁴" Ya'nī Yā Rabbi (8) sen Mışır ḳuluna bereket vir ve daḥı evlādına²⁵⁵ (9) ve zürriyetine berekāt ruzı ḳıl ve anlara (10) efzāl arzı mesken eyle. Şol arzına ümmü'l- (11) bilād ve ğavş ü'l-ibāddır²⁵⁶ ırmağı²⁵⁷ ırmaḳlarıñ (12) efḍalidir²⁵⁸ ve ol arza efḍal berekāt²⁵⁹ dirler.²⁶⁰ (13)

²⁴¹ Hām'ı: Ram'ıñ (İmla hatası olduğu düşünölmektedir.)

²⁴² daḥı evlādıñı: ve evlādıñı Z.

²⁴³ ḥor: + ve Z.

²⁴⁴ ḥaḳır eyle: + ve anları Sām'ıñ evlādına bende ve ḥürmetkār eyle Z.

²⁴⁵ anıñçün: anıñ için Z.

²⁴⁶ Habeşleriñ: Habeşler oldılar + anlarıñ nesli Z.

²⁴⁷ aşı: - Z

²⁴⁸ Hām'ıñ oğullarından Mışır ibn Naşır çıḳagelüp: Hām'ıñ bir oğlu daḥı vardı anıñ adına Mışır ibn-i Başır dirlerdi Z.

²⁴⁹ yanına varup elin öpüp didi ki: yanına gelüp ayıtdı Z.

²⁵⁰ ḥızmetindeyim: ḥıdmetiñ üzereyim + deyüp elin öpüp Z.

²⁵¹ eger: - Z.

²⁵² ben: + saña icabet Z.

²⁵³ ayıtdı: du'ā eyledi Z.

²⁵⁴ Anlamı: Ya Rabbi, sen Mışır kuluna bereket ver ve evladına ve zürriyetin bereket nasip et. Ve onlara arzı mesken eyle, burası yerlerin anası ve yücesidir. İrmağı ırmaḳların faziletlisidir. O arza faziletli bereket yeri derler.

²⁵⁵ evlādına: evlātlarına Z.

²⁵⁶ ğavş ü'l-ibāddır : + ve Z.

²⁵⁷ ırmağı: + cümle Z.

²⁵⁸ efḍalidir: efḍali ve ḥayırlusıdır Z.

²⁵⁹ berekāt: + vir Z.

²⁶⁰ dirler: - Z.

[B11a] Andan Nūḥ ‘aleyhi’s-selām oğlu Yāfes’e nidā idüp²⁶¹ (1) çağırıldı.²⁶² İcābet itmedi ne kendi ve ne evlādı.²⁶³ (2) Nūḥ ‘aleyhi’s-selām²⁶⁴ beddu‘ā idüp²⁶⁵ Ḥaḳ subḥānehü (3) ve te‘ālā²⁶⁶ seni ve evlādlarıñı²⁶⁷ şerler²⁶⁸ ḥaḳ eylesün (4) didi ve²⁶⁹ andan oğlu Baḥtūn’a nidā itdi. İcābet (5) idüp²⁷⁰ yanına geldi. Āña ḥayr du‘ā eyledi.²⁷¹ (6) Sām Nūḥ ‘aleyhi’s-selāmıñ²⁷² du‘āsı berekātiyle (7) devletle çok rūzgār ‘ömr sürdi (8) ve oğlu Arfaḥşad²⁷³ daḥı mu‘ammer olup²⁷⁴ (9) çok yıl²⁷⁵ salṭanat ve nübüvvet evlādına degdi. (10) Ḥām’ıñ dört oğlu var idi biriniñ adı²⁷⁶ (11) Ken‘ān idi ki Sūdan²⁷⁷ Ḥabeşleriñ aşıdır (12) ve biriniñ adı Kūz²⁷⁸ ki Yezīdilerin aşıdır. (13)

[B11b] ve dördüncinüñ²⁷⁹ adı Binşār’dır ki²⁸⁰ anıñ daḥı (1) dört oğlu olup²⁸¹ biriniñ adı Mışır²⁸² (2) ve biriniñ adı Ḥārık ve biriniñ adı Nāc’dır (3) ve biriniñ adı Ac idi.²⁸³ Ve Mışır’ıñ daḥı (4) dört oğlu var idi: Biriniñ adı Kıftı²⁸⁴ ve biriniñ adı Aşmen²⁸⁵ ve biriniñ adı Eş reb (5) ve biriniñ adı Ziyā idi.²⁸⁶ Tūfāndan şoñra (6) arz-ı Mışır’a evvel nüzül

²⁶¹ nidā idüp: - Z.

²⁶² çağırıldı: + ol daḥı Z.

²⁶³ ne evlādı: + ḥazreti Z.

²⁶⁴ Nūḥ ‘aleyhi’s-selām: + aña daḥı Z.

²⁶⁵ idüp: + didi Z.

²⁶⁶ Ḥaḳ subḥāna ve te‘ālā: Ḥaḳ te‘ālā Z.

²⁶⁷ evlādlarıñı: evlādıñı Z.

²⁶⁸ şerler: şerār Z.

²⁶⁹ ve: - Z.

²⁷⁰ idüp: itdi Z.

²⁷¹ du‘ā eyledi: du‘ā itdi Z.

²⁷² Nūḥ ‘aleyhi’s-selāmıñ: Nūḥ’uñ + ḥayr Z.

²⁷³ Arfaḥşad: Müstensih ra harfını sözcüğüñ sonunda fazladan yazmıştır, sözcük düzeltilerek yazılmıştır.

²⁷⁴ olup: oldı Z.

²⁷⁵ çok yıl: - Z.

²⁷⁶ biriniñ adı: - Z.

²⁷⁷ Sūdan: + ve Z.

²⁷⁸ Kūz’dır: Kūt idi Z. (Tevrata göre Kut, Kūş olarak da geçmektedir. Kūz kullanımına rastlanılmamıştır.)

²⁷⁹ dördüncinüñ: dördüncüsü Z.

²⁸⁰ ki: - Z.

²⁸¹ olup: vardır ki Z.

²⁸² Mışır: Mışır’dır Z.

²⁸³ Ac idi: Ac’dır Z.

²⁸⁴ Kaftı: Kaftı idi + ve biriniñ adı Itrib ve biriniñ adı Za’ Z.

²⁸⁵ Aşmen: + idi Z.

²⁸⁶ ve biriniñ adı Eş reb ve biriniñ adı Ziyā idi: - Z.

iden²⁸⁷ Banşar idi. Gelüp (7) Menūf'da menzil tutdı p̄ir ü za'if olmuş (8) idi.²⁸⁸ Oğlı Mışır'ı Mışır'a göndermişti. (9) Kendüye mesken²⁸⁹ ve iktā' virdi. Ol sebebden (10) Mışır'a Mışır²⁹⁰ tesmiye olundu ve Mışır'ın evlādına (11) mā-beyne'l-bahreyn İsvān'a varınca tūlan ve 'arzen (12)

[B12a] ve berkden eyleye²⁹¹ aqtāba²⁹² virdi. Kıftı'ye (1) mevzu' Kıftı' virdi. İsvān'a varınca (2) ve aşağı²⁹³ Aşmūn'a gelince ol sebebden Kıftı (3) tesmiye olundu ve Aşmūn'a Aşmūn'ı iktā (4) virdi. Aşağı²⁹⁴ Menūf'a gelince ol sebebden (5) Aşmūn ıtlāk olundu²⁹⁵ ve Eş rib'e Menūf'a²⁹⁶ (6) Mabeyni Sāy'a²⁹⁷ varınca māye'i²⁹⁸ daşı sa'idan²⁹⁹ (7) bahre varınca iktā' ta'yīn itdi.³⁰⁰ Her vilāyet³⁰¹ (8) şāhibi ismiyle tesmiye olundu.³⁰² Bu vech (9) üzre arz-ı Mışır'ı dört cüz' üzre (10) baḥş itdi. Faşlü's -şānī³⁰³ Mışır'ın meḥāsini³⁰⁴ (11) beyānındadır. Mışır'ın meḥāsiniinden biri budur (12) ki şuyı şuların eyüsi ve laḥmı ve ḥubūbı etyeb (13)

Derkenar: faşl-ı şānī

[B12b] leḥūm³⁰⁵ ve³⁰⁶ aḥsen ḥubūbdur ve bu üç eşya ile (1) Mışır Şām üzerine tafşıl³⁰⁷ olunmuşdur. Ve balı (2) sâ'ir ballardan 'ıtrā ve aḥlādır. Mülk-i³⁰⁸ Makveş³⁰⁹ (3)

²⁸⁷ ide: iden Z.

²⁸⁸ olmuş idi: olmuşdı ki Z.

²⁸⁹ mesken: yurd Z.

²⁹⁰ Mışır: + deyu Z.

²⁹¹ berkden eyleye: + varınca Z.

²⁹² aqtāba: iktā' Z.

²⁹³ aşağı: aşağısı Z.

²⁹⁴ aşağı: aşağı Z.

²⁹⁵ olundu: oldu Z.

²⁹⁶ Menūf'a: Menūf Z.

²⁹⁷ Mabeyn-i Sāy'a: Mabeyn-i Zā'a Z.

²⁹⁸ maye'i: zā'i Z.

²⁹⁹ sa'idan: zā'idan Z.

³⁰⁰ itdi: eyledi + zāde sakin Z.

³⁰¹ vilāyet: vilāyetiñ Z.

³⁰² olundu: kılındı Z.

³⁰³ faşlü's -şānī: faşl-ı şānī T.

³⁰⁴ meḥāsini: mecrāsı T.

³⁰⁵ leḥūm: + aḥsen Z.

³⁰⁶ ve: + ḥubūbı Z.

³⁰⁷ tafşıl: tafđil Z.

³⁰⁸ mülk-i : + Mışır-ı Z.

³⁰⁹ makveş: Büyük olasılıkla yer ismi olan bu bölgeye kaynaklarda rastlanmamıştır.

Ḥazret-i Resūlu'llah³¹⁰ şalla'llāhu te'ālā 'aleyhi ve sellem³¹¹ (4) ḥazretlerine³¹² bal hediye göndermiştir.³¹³ Ḥazret-i³¹⁴ (5) Resūl Ḥazreti buyurdu ki³¹⁵ 'Neredendir?'³¹⁶ ayıtdılar: ³¹⁷ (6) Yā Resūlallāh Mıŝır'da bir kırye vardır. (7) Benhā dimekle ³¹⁸ ma'ruf³¹⁹ ol kıryeniñ balındandır. ³²⁰ (8) Ḥazret-i Resūlu'llah şalla'llāhu te'ālā ³²¹ 'aleyhi ve sellem (9) buyurdu ki: Allāhümme bārik fi-Benhā ve 'aseline³²² berekāt (10) vir.³²³ Ḥālā ol kırye Ḥazret-i Resūl'uñ³²⁴ du'āsı (11) berekātında³²⁵ ma'mūr olup balı sār'ir kıranıñ³²⁶ (12) balından etyeb ve mübārekdir.³²⁷ Mıŝır'ın mehāsinden³²⁸ biri (13) **[B13a]** dañı budur ki arz-ı Mıŝır her sene dört (1) faşl ile zīb ü³²⁹ zīnet bulur. Ol üç ay (2) beyāz gümüŝe beñzer ki Nīl taşup artar ve üç (3) ay miŝke³³⁰ müŝābih olur ki Nīl çekülüp (4) zirā'at³³¹ olup yeriñ levni ve rāyihası misk (5) rāyihasına müŝābih olur.³³² Üç ay zümrüde (6) beñzer ki nebātāt yetiŝüp çiçekler açılup (7) bisāt-ı zümrüdi³³³ döŝenür ve üç ay (8) dañı zirā'at yetiŝüp haşād³³⁴ zamānı olup (9) iken ŝararup

³¹⁰ Ḥazret-i Resūlu'llah: Ḥazret-i Resūl Z.

³¹¹ şalla'llāhu te'ālā 'aleyhi ve sellem: şalla'llāhu 'aleyhi ve selleme Z.

³¹² ḥazretlerine: - Z.

³¹³ göndermiştir: göndermiş idi Z.

³¹⁴ Ḥazret-i: Ḥazret-i şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem Z.

³¹⁵ Resūl ḥazreti buyurdu ki: - Z.

³¹⁶ Neredendir: bu bal + neredendir + deyu + su'āl + buyurdukdā Z.

³¹⁷ ayıtdılar: - Z.

³¹⁸ dimekle: dirlir Z.

³¹⁹ ma'ruf: - Z.

³²⁰ balındandır: balıdır + didiler Z.

³²¹ te'ālā: - Z.

³²² 'aseline: 'aseliha + ya'nī + yā rabbi sen Benhā'ya ve 'aseline Z.

³²³ berekāt vir: + deyu du'ā itdi Z.

³²⁴ Ḥazret-i Resūl'uñ: Ḥazretiñ Z.

³²⁵ berekātında: berekātıyla Z.

³²⁶ kıranıñ: kıryeniñ Z.

³²⁷ mübārekdir: + ve Z.

³²⁸ mehāsinden: mehāsininden Z.

³²⁹ zīb ü: - Z.

³³⁰ miŝke: miske Z.

³³¹ zirā'at: + evānı Z.

³³² olur: + ve Z.

³³³ zümrüdi: zümrüdden Z.

³³⁴ haşād: haşāda Z.

manzarda altun³³⁵ şekline mā'il³³⁶ (10) olur ve ibni 'Ömer'den³³⁷ rağiya'l-lāhü te'ālā 'anhdan³³⁸ (11) mervīdir ki:³³⁹ "Men erāde en yenzura ilā ŧibhi'l-firdevs (12) fe'lyenzur ilā erzihīna yezharu züru'uhā ve yezheru (13)

Derkanar: mervī 'an 'Ömer rağiya'l-lāhü 'anh

[B13b] bi-rabī' ihā ve teksā bi'n-nevāri ve eŧcārihā."³⁴⁰ Ya'nī her kim (1) dilerse ki³⁴¹ cennetü'l-firdevsiñ miŧlini göre³⁴² (2) arz-ı Mıŧır'ıñ³⁴³ zirā'atı yetiŧirken³⁴⁴ ve nebātātı³⁴⁵ (3) çiçeklendikde ve eŧcārı ezhārdan³⁴⁶ libās (4) giydikde ve Mıŧır'ıñ mehāsiniinden³⁴⁷ biri³⁴⁸ budur ki (5) her zamānda ve her³⁴⁹ faŧılda sebze ve meŧmüm (6) ve meyve bulunur.³⁵⁰ Münkaŧi' olmaz ve Mıŧır'ıñ mehāsiniinden (7) biri³⁵¹ budur ki arz-ı İsvān'da³⁵² altun ma'deni (8) vardır ki³⁵³ dünyāda andan ğayrı yerde³⁵⁴ ma'deni (9) yokdur. Ve mehāsini-i Mıŧır'dan³⁵⁵ biri³⁵⁶ budur ki (10) sübuŧdur ki

---

³³⁵ altun: altuna Z.

³³⁶ şekline mā'il: mümāŧil olur Z.

³³⁷ 'Ömer'den: 'Ömer Z.

³³⁸ rağiya'l-lāhü te'ālā 'anhdan: rağiya'l-lāhü 'anhdan Z.

³³⁹ mervīdir ki: + dimiŧdir Z.

³⁴⁰ Anlamı: Her kim cennetü'l-firdevsi görmek isterse Mıŧır'ın ziraati yetiŧip, nebatatı çiçeklenip, ağaçlar çiçeklerden kıyafetler giydiğinde oranın bir benzerini görür.

³⁴¹ ki: - Z.

³⁴² göre: + naŧar kılsun Z.

³⁴³ arz-ı Mıŧır'ın: Mıŧır'a Z.

³⁴⁴ yetiŧirken: baŧardıkda Z.

³⁴⁵ nebātātı: nebātāt Z.

³⁴⁶ eŧcārı ezhārdan: eŧcar-ı ezhariden Z.

³⁴⁷ mehāsiniinden: mehāsinden Z.

³⁴⁸ biri: + dağı Z.

³⁴⁹ her: - Z.

³⁵⁰ bulunur: bulunup + dā'imā Z.

³⁵¹ biri: + dağı Z.

³⁵² İsvān'da: İsvān'dan Z.

³⁵³ vardır ki: + cemī' altun ma'denileriñ üzerine fā'ıkdır ve arz-ı kıvdsda zümürd ma'deni vardır ki Z.

³⁵⁴ yerde: + zümürd Z.

³⁵⁵ mehāsini-i Mıŧır'dan: Mıŧır'ıñ mehāsiniinden Z.

³⁵⁶ biri: + dağı Z.

mesāhası³⁵⁷ otuz biñ (11) fidandır. Bir³⁵⁸ düz şahrâdır ki³⁵⁹ bir kıatre şı tamlasa (12) cevānib-i erba'asına³⁶⁰ bir ebr yayılır. Ketān ve fart (13)

[B14a] ve envā'-i eşyā zirā'at olunur. Cānib-i (1) şarkīsi Nīl'dir.³⁶¹ Cānib-i ğarbısında (2) taylesān³⁶² şeklinde bir beyāz tağ (3) vāķi' olmuştur.³⁶³ Cebel-i Ebi³⁶⁴ demekle ma'rūfdur. (4) Kūşlar şadāsından ol tağda³⁶⁵ ğün-ā-ğün³⁶⁶ (5) āvāzlar³⁶⁷ işidiler³⁶⁸ rivāyet olunur ki (6) Hālıfe-i³⁶⁹ Hārūn'ür-Reşīd'e dūnyāyı (7) taşvīr idüp virdiklerinde arz-ı (8) Mışır'da kūrre-i Asbūt'ı beĝenüp pesend itmişdi.³⁷⁰ (9) Ve meħāsın-i Mışır'dan³⁷¹ biri daħı³⁷² budur ki arz-ı (10) Hāner'de³⁷³ vāķi'³⁷⁴ Ehrām tağlarıdır³⁷⁵ ki yeryüzünde (11) andan yüksek binā yokdur. Mülūk-ı İslām'dan (12) ba'zısı hedmine niyyet itdiler.³⁷⁶ Hēsāb idüp³⁷⁷ (13)

[B14b] gördiler ki³⁷⁷ tamām-ı harāc Mışır hedmine kifāyet (1) itmez. Ferāĝat itdiler.³⁷⁸ Me'mūn Hālıfe hedmine (2) mūbāşeret idüp altı ay miķdārı ciddi ceħd (3) idüp bir tākā açdılar. İçerisinde bir nesne (4) bulunmadı ve muṭalsam olduĝı ecilden³⁷⁹ zāhir

---

³⁵⁷ mesāhası: mesāfesi Z.

³⁵⁸ bir: - Z.

³⁵⁹ şahrâdır ki: + eger Z.

³⁶⁰ erba'asına: erba'aya Z.

³⁶¹ Nīl'dir: + ve Z.

³⁶² taylesān: tūlīsān Z.

³⁶³ olmuştur: + aḡa Z.

³⁶⁴ ebi: + fayda Z.

³⁶⁵ tağda: + durulmaz + her bar + kūşlarıñ Z.

³⁶⁶ ğün-ā-ğün: - Z.

³⁶⁷ āvāzlar: āvāzını Z.

³⁶⁸ işidiler: işidirler T.

³⁶⁹ Rivāyet olunur ki Hālıfe-i: - Z.

³⁷⁰ itmişdi: itmişdir Z.

³⁷¹ meħāsın-i Mışır'dan: Mışır'ın meħāsıninden Z.

³⁷² daħı: - Z.

³⁷³ hānerde : Cīze'de Z.

³⁷⁴ vāķi': + olan Z.

³⁷⁵ tağlarıdır: tağları Z.

³⁷⁶ niyyet itdiler: mūbāşeret idüp Z. ³⁷⁷ hēsāb idüp: - Z.

³⁷⁷ gördiler ki: görmişler ki + ancak maşrūflar kıadar aķce ellerine ĝirüp ĝerü fāriĝ olmuşturlar + hattā Z.

³⁷⁸ tamām harāc-ı Mışır hedmine kifāyet itmez ferāĝat itdiler: - Z.

³⁷⁹ muṭalsam olduĝı ecilden: tūlīm daħı olmaĝla bir nesne Z.

(5) olmadı. Rücü' itdiklerinde bir mermer³⁸⁰ şād-er-revān³⁸¹ (6) içinde biraz³⁸² altun buldılar alup vezn itdiler. (7) Hesāb itdiler ol müddetden³⁸³ şarf³⁸⁴ olınan (8) aķce ile ber-ā-ber gelmedi.³⁸⁵ Ve *Ḥariṭatü'l - 'Acāyib*³⁸⁶ nām kitābıñ³⁸⁷ (9) mü'ellifi İbn el-Virdī naķl ider ki cevāhir-i nefīse (10) ve me'ādin-i³⁸⁸ mütenevvi'a³⁸⁹ memlū ve meşhūn³⁹⁰ dehen-i ḥikmet (11) ile medhūndur ve alāt-ı salāhla memlū ve muṭalsamdır.³⁹¹ (12) Be's-i şadā kabūl itmez ve herem-i³⁹² mezbūr anıñ her biriniñ (13)

[B15a] 'arżı³⁹³ mühendis arşunla dört yüz arşun³⁹⁴ (1) ve esāsı daḥı ol ḳadardır ve 'ulvī daḥı (2) kezalik bināsı mermerdendir. İskenderiyye üzerinde (3) zāt-ı ḥümām³⁹⁵ nām maḥalde kat' olunup naķl olunmuşdur.³⁹⁶ (4) Ḳırķ fersaḥ yerdur ve fersaḥ ve³⁹⁷ mildir ve mil biñ³⁹⁸ (5) bāğdır.³⁹⁹ ve bāğ⁴⁰⁰ dört arşun⁴⁰¹ ve⁴⁰² arşun yigirmi (6) dört parmaķdır ve bināsında ihtilāf olunmuşdur. (7) Bir rivāyet⁴⁰³ budur ki⁴⁰⁴ mülūk-ı Uķbāṭdan Sehlū⁴⁰⁵ ibn (8) Dersīd bir gice yaturken⁴⁰⁶ hevlnāk düş görüp (9) irtesi

³⁸⁰ mermer: mermerden + bir Z.

³⁸¹ şādü'r-revān: + bulup Z.

³⁸² biraz: bir mikdar Z.

³⁸³ müddetten: vaķitde Z.

³⁸⁴ şarf: ḥarc Z.

³⁸⁵ gelmedi: geldi Z.

³⁸⁶ Ḥariṭatü'l 'Acāyib: Ḥarīde'l 'Acāyib Z.

³⁸⁷ kitābıñ: kitābda Z.

³⁸⁸ me'ādin-i: me'ādin + laṭīfe-i + envā'le Z.

³⁸⁹ mütenevvi'a: - Z.

³⁹⁰ meşhūn: meşhūndur + ve Z.

³⁹¹ muṭalsamdır: ṭılsımdır Z.

³⁹² herem-i: herhem Z. (Nūsha yanlışı bulunmaktadır.)

³⁹³ 'arż- ı: 'arżı yüz arşındır Z.

³⁹⁴ mühendis arşınla dört yüz arşın: - Z.

³⁹⁵ zāt-ı ḥümām: zātu'l-ḥām Z.

³⁹⁶ olunmuşdur: + ki Z.

³⁹⁷ ve: üç Z.

³⁹⁸ mil biñ: ve bir mil biñ Z.

³⁹⁹ bāğdır: ba'dır Z. Nūshada imla hatası bulunmaktadır.

⁴⁰⁰ bāğ: bir ba' Z. Nūshada imla hatası bulunmaktadır.

⁴⁰¹ arşın: arşındır Z.

⁴⁰² ve: + bir Z.

⁴⁰³ rivāyet: rivāyetde Z.

⁴⁰⁴ budur ki: - Z.

⁴⁰⁵ Sehlū: Sehlūk Z.

⁴⁰⁶ bir gice yaturken: yaturken bir gice Z.

Kühnâyı cem‘ idüp gördü ki düşü⁴⁰⁷ (10) takrîr idüp ta‘birini istedi. Kühnâ⁴⁰⁸ cem‘ olup (11) ‘ilm-i nücüm-ı⁴⁰⁹ eflâkla yoqlayup bilüp tûfân (12) olacağından haber virdiler ve vaqt-i tûfânı (13)

[B15b] ta‘yîn itdiler.⁴¹⁰ Pes kable’t-tûfân Ehrâm’ın (1) binâsına mübâşeret itdiler⁴¹¹ ve her bir heremde (2) yedi beyt yaptılar.⁴¹² Kevâkib-i seb‘a-i seyyâr (3) ‘adedi üzre ve her biriniñ kapusunda altundan (4) bir şanem vaz‘ eyledi.⁴¹³ Mücevvef bir elini ağzına komuş (5) alında kitâbe-i kühne ile yazı⁴¹⁴ yazulmuş kaçan ol (6) yazı okunsa ol şanem ağzını açar ol⁴¹⁵ (7) kapunuñ miftâhı çıkup zâhir olur ve ol⁴¹⁶ (8) kurbânları ve nücûrları ve eyyâm ve⁴¹⁷ evkât u sâ‘âti⁴¹⁸ (9) vardır. Ol defâyin ve hezâ’iniñ vuşûlı evvel (10) ol⁴¹⁹ evkât husûline mevķûfdur ve ol şanemlere (11) ve büyüt-ı seb‘aya⁴²⁰ ervâh musahħar itmişdir.⁴²¹ (12) Hıfzı⁴²² için ve seng-i ruħâmdan bir tãvûs (13)

[B16a] komuşdur. Muṭbâk içinde bir melik yatur başı (1) ucunda bir şahîfe konmuşdur⁴²³ Ol melik ismi⁴²⁴ (2) ve⁴²⁵ resmi ve hikmeti yazılmışdur. Muṭalsam⁴²⁶ olduğı (3) ecilden kimesne vâşıl olmaz.⁴²⁷ Ol heremlere (4) şu yolları itmişdir tâ ki Nîl

---

⁴⁰⁷ düş görüp irtesi kühnâyı cem‘ idüp gördü ki düşü: - Z.

⁴⁰⁸ kühnâ: + ve mu‘abbirân Z.

⁴⁰⁹ Nücüm-ı: + ve Z.

⁴¹⁰ itdiler: itdiler Z.

⁴¹¹ itdiler: eylediler Z.

⁴¹² yaptılar: yaptı Z.

⁴¹³ eyledi: itdi Z.

⁴¹⁴ yazı: - Z.

⁴¹⁵ ol: - Z.

⁴¹⁶ ol: + şanemlerin Z.

⁴¹⁷ ve: - Z.

⁴¹⁸ evkât ve sâ‘âti: evkâtları sâ‘âtları Z.

⁴¹⁹ ol evvel: - Z.

⁴²⁰ seb‘aya: sâbi‘aya Z.

⁴²¹ itmişdir: itmişlerdir Z.

⁴²² hıfzı: + defâ’in Z.

⁴²³ konmuşdur: komuşdur Z.

⁴²⁴ ismi: ism-i Z.

⁴²⁵ ve: - Z.

⁴²⁶ muṭalsam: ṭılsım Z.

⁴²⁷ olmaz: + ve Z.

evvel müşābih⁴²⁸ gelüp (5) tolar ve ol heremlerden⁴²⁹ yer altından yol itmişdir.⁴³⁰ (6) Kāyyūma çıkar iki günlük mesāfedir ve heremlerde (7) yazılıdur ki⁴³¹ biz⁴³² bunları altı yılda binā itdik.⁴³³ (8) Bizden şöñra gelenler murād iderler ise altı yüz (9) yılda hedm eylesünler.⁴³⁴ Ve biz bunları ħarīr ve dībāc⁴³⁵ (10) ile ser-ā-pā⁴³⁶ örttdük. Bizden şöñra gelenler ħaşır ile (11) örtsünler ve herem-i şānīniñ mü'ekkili⁴³⁷ (12) şaruşın bir emred oğlandır ve herem-i şālīşiñe⁴³⁸ (13)

[B16b] küçük heremdir. Mü'ekkili⁴³⁹ ruhbān-ı⁴⁴⁰ mūrīş⁴⁴¹ bir (1) pīrdır elinde micmere tatar. Tūlū '-ı şemsde⁴⁴² (2) ğurūbda micmere ile ħaremi tolaşur. Yakın (3) gelseler ğā'b⁴⁴³ ırak gitseler ğirū zāhir olur. (4) Va'llāhü te'ālā⁴⁴⁴ a'lem ve aĥvāl ve⁴⁴⁵ meĥāsini Mışır'dan (5) biri daĥı budur ki ħadīm'ül-eyyāmda ehl-i Mışır (6) her sene bir bākire kıız alup anasına babasına (7) māl ve aqçe virüp rızā iderler,⁴⁴⁶ [...] ⁴⁴⁷ (8) Kızı gelin idüp giydirüp donadup⁴⁴⁸ (9) zīb ve zīnet ile getürüp Nīl'e atarlar⁴⁴⁹ idi. (10) Nīl ziyāde olup viķā iderdi⁴⁵⁰ ve itmedikleri (11) zamānda⁴⁵¹ Nīl gelmezdi. 'Amr

---

⁴²⁸ müşābih: Meşari'ye Z. (Müstensih Meşari şeklinde yazmıştır, sözcük anlama göre tahlil edilerek meşari' yazılmıştır.)

⁴²⁹ heremlerden: heremden Z.

⁴³⁰ itmişdir: itmişlerdir Z.

⁴³¹ yazılıdur ki : yazılmışdır Z.

⁴³² biz: ben Z.

⁴³³ binā itdik: tamam itdim Z.

⁴³⁴ eylesünler: + ve ma'lümdür ki + hedem + binādan + asāndır Z.

⁴³⁵ dībāc: dībā Z.

⁴³⁶ ser-ā-pā: - Z.

⁴³⁷ mü'ekkili: müvekkili Z.

⁴³⁸ şālīşiñe: şālīşiñ + müvekkili Z.

⁴³⁹ mü'ekkili: - Z.

⁴⁴⁰ ruhbān-ı: bir + ruhbāndır Z.

⁴⁴¹ mūrīş : - Z.

⁴⁴² şemsde: + ve Z.

⁴⁴³ ğāib: + olur Z.

⁴⁴⁴ te'ālā: - Z.

⁴⁴⁵ ve: - Z.

⁴⁴⁶ iderler: + ve ol Z.

⁴⁴⁷ Nūshada bu kısım zarar görmüştür. Zeytinoğlu nüshasında buraya karşılık bir söz bulunmamaktadır.

⁴⁴⁸ donadup: Nūshada bu kısım zarar görmüştür. Zeytinoğlu nüshasından hareketle "donadup" yazılmıştır.

⁴⁴⁹ Nīl'e atarlar: Nūshada bu kısım zarar görmüştür. Zeytinoğlu nüshasından hareketle tamamlanmıştır.

⁴⁵⁰ viķā iderdi: Nūshada bu kısım zarar görmüştür. Zeytinoğlu nüshasından hareketle tamamlanmıştır.

⁴⁵¹ ve itmedikleri zamānda: itmeselerdi Z.

bin'el- 'Ās⁴⁵² bu huşuşı (12) yazup Hāzret-i 'Ömer rağiya'llāhu 'anha hāzretlerine⁴⁵³
(13)

[B17a] i'lām eyledi. Hāzret-i 'Ömer rağiya'llāhü te'ālā (1) 'anh⁴⁵⁴ bir varağa yazup
irsāl eyledi (2) ve emr eyledi ki⁴⁵⁵ Nīl'e biragalar ol varağanın (3) mażmūnı bu idi ki:
Yā Nīl-i mübārek eger sen⁴⁵⁶ (4) Hāğ subhānehü ve te'ālā'nıñ⁴⁵⁷ emr-i şerīfiyle aķup
(5) gelürseñ⁴⁵⁸ girü⁴⁵⁹ emr-i Hāğ ile⁴⁶⁰ aķup gelesün.⁴⁶¹ (6) Ve eger sen kendüñden
artup gelürseñ (7) lāzım degildür gelme saña ihtiyācımız yokdur. (8) Çün varağa'ı
Nīl'e bıraķdılar. Ol gice on (9) sekiz arşun şu gelüp arz-ı Mışır'ı (10) tamām rey⁴⁶²
oldı. Faşl-ı şālīs Mışır'ıñ⁴⁶³ fażiletini (11) beyān ider.⁴⁶⁴ Hāğ subhānehü ve te'ālā
Kıur'ānı 'aźimde⁴⁶⁵ (12) ve sa'ir kütüb-i münzilesinde⁴⁶⁶ Mışır'ı zıkr (13)

Derkenar: maţlāb-ı faşl-ı şālīs

[B17b] itmişdür. Fir'avun⁴⁶⁷ hikāyet idüp⁴⁶⁸ dimişdir ki:⁴⁶⁹ (1) “eleyse lī mülkü Mışra
ve hezihi'l enhāru tecrī min tahtı”⁴⁷⁰ (2) ve⁴⁷¹ fezā'ilinden⁴⁷² biri dağı budur ki

⁴⁵² Ömer bin'el- 'Ās: ve 'Ömer ibn'el- 'Ās Z.

⁴⁵³ Hāzret-i 'Ömer rağiya'l-lāhü 'anha hāzretlerine: Hāzreti 'Ömer'e Z.

⁴⁵⁴ rağiya'llāhü te'ālā 'anh: rağiya'llāhü 'anh Z.

⁴⁵⁵ emr eyledi ki: didi ki + emr idüp Z.

⁴⁵⁶ sen: Müellif “siz” şeklinde yazmıştır, sözcük anlama göre düzeltilmiştir.

⁴⁵⁷ Hāğ subhāna ve te'ālā'nıñ: Hāğ te'ālā'nıñ Z.

⁴⁵⁸ gelürseñ: gelür iseñ Z.

⁴⁵⁹ girü: - Z.

⁴⁶⁰ Hāğ ile: Hāğ'la Z.

⁴⁶¹ gelesün: gel Z.

⁴⁶² rey: rāy Z.

⁴⁶³ Mışır'ıñ: - Z.

⁴⁶⁴ beyān ider: bildirir Z.

⁴⁶⁵ Kıur'ān-ı 'aźimde: Kıur'ān 'aźiminde Z.

⁴⁶⁶ münzilesinde: münzilde Z.

⁴⁶⁷ Fir'avun: Fir'avun'dan Z.

⁴⁶⁸ hikāyet idüp: idüben Z.

⁴⁶⁹ dimişdir ki: buyurmuşdur ki Z.

⁴⁷⁰ Zuhruf, 51. Anlamı: Ey kavmim, Mışır saltanatı ve ayağımın altından aķıp duran şu ırmaklar, benim değıl mi, görmüyor musunuz?

⁴⁷¹ ve: + dağı Z.

⁴⁷² fezā'ilinden: fezā'il-i Mışır'dan Z.

enbiyâdan (3) nice kimesneler⁴⁷³ Mısır'a girmiştir.⁴⁷⁴ Biri (4) Hâzret-i İbrâhîm⁴⁷⁵ ve biri Hâzret-i İsmâ'il⁴⁷⁶ ve biri (5) Hâzret-i Ya'kûb⁴⁷⁷ ve biri Hâzret-i Yûsuf⁴⁷⁸ (6) şalavâtu'llâhi ve sellemehü 'aleyhüm ecma'in⁴⁷⁹ (7) ve Hâzret-i Ya'kûb evlâdından on iki nefer (8) dâhil oldılar idi ve fezâ'ilinden⁴⁸⁰ biri (9) dahı budur ki Hâzret-i Mûsâ⁴⁸¹ ve Hârûn ve Yûşa' (10) ve Dânyâl ve Zi'n-nûn ve Ermiyâ ve Loqmân ve 'İsâ (11) şalavâtu'llâh ve sellamehü⁴⁸² Mısır'da toğmuşlardır (12) ve fezâ'ilinden⁴⁸³ biri dahı budur ki ol şecere-i⁴⁸⁴ (13)

[B18a] hürmâ ki Hâk subhânehü ve te'âlâ Kûrân-ı 'azîm'de⁴⁸⁵ (1) zikretmiştir.⁴⁸⁶ Ve huzzî ileyki bi-ciz'i'n-naḥleti⁴⁸⁷ (2) Mısır'dadır.⁴⁸⁸ Ve biri dahı budur ki⁴⁸⁹ Belsem (3) kapusıdır ki Hâzret-i 'İsâ 'aleyhi's-selâmiñ⁴⁹⁰ (4) mu'cizâtıyla⁴⁹¹ muṭribde⁴⁹² zâhir olmuşdur ve dahı (5) şahâbe-i kirâmdan çok kimesne dâhil olmuşdur.⁴⁹³ (6) Cebel-i maḫşum'da⁴⁹⁴ ba'zılarınıñ ḳabri⁴⁹⁵ mevcûddur. (7) 'Amr İbn el-'Ās⁴⁹⁶ gibi ve ğayrılar

⁴⁷³ kimesneler: kimseler Z.

⁴⁷⁴ girmiştir: girmişler Z.

⁴⁷⁵ Hâzret-i İbrâhîm: + şalavâtu'llâhi ve selâmehü âlâ nebiyyinâ ve 'aleyh Z.

⁴⁷⁶ Hâzret-i İsmâ'il: + 'aleyhi's-selâm Z.

⁴⁷⁷ Hâzret-i Ya'kûb: : + 'aleyhi's-selâm Z.

⁴⁷⁸ Hâzret-i Yûsuf: : + 'aleyhi's-selâm Z.

⁴⁷⁹ şalavâtullâhi ve sellemehü 'aleyhüm ecma'in: - Z.

⁴⁸⁰ fezâ'ilinden: fezâ'il-i Mısır'dan Z.

⁴⁸¹ Hâzret-i Mûsâ: + 'aleyhi's-selâm Z.

⁴⁸² şalavâtu'llâhü ve sellemehü: + 'aleyhüm ecma'in Z.

⁴⁸³ fezâ'ilinden: fezâ'il-i Mısır'dan Z.

⁴⁸⁴ şecere-i : şecer-i Z.

⁴⁸⁵ Kûrân-ı 'Azîm'de: Kûrân-ı Kerîm'inde Z.

⁴⁸⁶ zikretmiştir: zikr itmiş + ve huzzî ileyki bi-ciz'i'n-naḥleti deyu buyurmuşdur Z. (Meryem, 25: Hurma dalını da kendine doğru silkele)

⁴⁸⁷ Meryem, 25.

⁴⁸⁸ Mısır'dadır: -Z.

⁴⁸⁹ budur ki: - Z.

⁴⁹⁰ 'aleyhi's-selâmiñ: 'aleyhi's-selâm Z.

⁴⁹¹ mu'cizâtıyla: mu'cizesiyle Z.

⁴⁹² Muhtemelen yer ismi olduğu düşünülen bu sözcüğe kamuslarda rastlanmamıştır.

⁴⁹³ olmuşdur: olmuşlardır Z.

⁴⁹⁴ Cebel-i maḫşum'da: Cebel-i maḫtüm'da Z. (Sözlüklerde maḫtüm kelimesine rastlanılmamış olup tahminen sözcüğün "mektum" (saklanılan yer) olduğu düşünülmektedir.)

⁴⁹⁵ ḳabri: ḳabirleri Z.

⁴⁹⁶ 'Amr-i İbn el-'Ās: 'Amr-ü İbn-i 'Ās Z.

gibi⁴⁹⁷ riḍvānu'llāhu (8) te'ālā⁴⁹⁸ 'aleyhim ecma'in ve fezā'ilden biri (9) daḥı⁴⁹⁹ budur ki Tūr-i Sīnā ve Beytü'l-maḳdisdir (10) ki i'māl-i Mıŝır'dandır. İmām Ebu'l-Leys ibni Sa'd'dan⁵⁰⁰ (11) rivāyet olunur ki Ḥāzret-i İŝhāk peygāmbere 'aleyhi's (12) ŝalātü⁵⁰¹ ve's-selām oğullarından 'Ays (13)

Derkenar: maḳlab-ı bāb-ı mebdede ve maḥrec-i Nıl-i Mışır

[B18b] evlādından Ḥālid bin ŝalom diyār-ı Rūm'dan (1) irtiḥal idüp Mıŝır'a gelüp sākın olup⁵⁰² (2) Nıl-i Mıŝır'ı görüp murād idindi⁵⁰³ ki Nıl'iñ (3) başına varup mebdede' ve maḥrecin⁵⁰⁴ seyr idüp (4) 'acāyib ve ğarā'ibini temāŝā ide. Pes bu niyyet (5) ile Ḥāḳ subḥānehü ve te'ālā dergāhına niyāz (6) idüp du'ā eyledi ve Nıl'iñ başına⁵⁰⁵ (7) vüsülünü ve kendüye 'ömr-i ṭavıl'ināyet olunmaḳ (8) ricā eyledi. Bārī te'ālā celle ve 'alā⁵⁰⁶ dergāhında (9) du'āsı ḳabül oldu. Rivāyet olunur ki⁵⁰⁷ (10) biñ⁵⁰⁸ ḳarīb 'ömr sürdi.⁵⁰⁹ Pes Ḥāyid bu niyyet (11) ile sāḥil-i Nıl'i tutup sefer itdi. Otuz (12) yıl ve bir rivāyetde on beş yıl senelik⁵¹⁰ (13)

[B19a] içinde yürüridi.⁵¹¹ Gice ve gündüz⁵¹² zıkr-i (1) tevḥīd iderdi ve Ḥāḳ subḥānehü ve te'ālā celle (2) ve 'alā⁵¹³ ḥezā'in-i⁵¹⁴ ğaybından rızḳın yetiŝdirir idi. (3) Aç ve şusuz ḳalmaz idi. Āḥir şenlik (4) içinden çıḳup arz-ı ḥarāba düşdi.⁵¹⁵ (5) Nice yıllar daḥı arzı

⁴⁹⁷ gibi: +ğayrılar Z.

⁴⁹⁸ te'ālā: - Z.

⁴⁹⁹ daḥı: - Z.

⁵⁰⁰ İmām Ebu'l-Leys ibni Sa'd'dan rivāyet olunur ki Ḥāzret-i İŝhāk peygāmbere 'aleyhi's-ŝalavātü: - Z.

⁵⁰¹ ŝalevātü: ŝalavātu'llāhi ālā nebiyyinā ve 'aleyh Z.

⁵⁰² olup: oldu Z.

⁵⁰³ idindi: eyledi Z.

⁵⁰⁴ mebdede' ve maḥrecin: mebdede' ve maḥrecini Z.

⁵⁰⁵ başına: başını Z.

⁵⁰⁶ 'alā: + du'āsını müstecāb ve ḳabül eyledi Z.

⁵⁰⁷ dergāhında du'āsı ḳabül oldu rivāyet olunur ki: - Z.

⁵⁰⁸ biñ: + yıla Z.

⁵⁰⁹ sürdi: + deyu rivāyet olundu Z.

⁵¹⁰ senelik: şenlik Z.

⁵¹¹ yürür idi: - Z.

⁵¹² gice ve gündüz: + yürüyüp Ḥāḳ te'ālā ḥāzretini Z.

⁵¹³ Ḥāḳ subḥānehü ve te'ālā celle ve 'alā: - Z.

⁵¹⁴ ḥezā'in: Ḥāḳ-ı ḥezā'in Z.

⁵¹⁵ düşdi: yetişdi Z.

ḥarābda⁵¹⁶ yürüdi. (6) Ol yerlerde insān ve ḥayvān cinsinden⁵¹⁷ (7) kimse yoġidi.⁵¹⁸ Birgün yolu deryā-yı aḥzara (8) çıkdı. Gördi kim bir ‘aẓīm deryādır⁵¹⁹ ve Nīl (9) ol deryāyı şaḫ idüp içinden çıkup (10) gelüp yeryüzine dökilür ve ol maḥalde (11) naḥḥas-ı aşferden bir şecere⁵²⁰ dikmişler. Üzerinde (12) bir kuş şeklin düzüp ḳomuşlar. Mefrūşü’l- (13)

[B19b] el-cenāḥeyn ve üzerinde Süryānī ḳalem ile naḳş (1) idüp yazmışlar ki İskenderi Zü’l-ḳarneyn (2) bu maḳāma gelüp bundan (3) öte meslek ve tarīḳ olmadığı için⁵²¹ bu ‘alāmeti bunda ḳoyup rücu’ itmişdir, dimiş. Ḥāyid yazuyı⁵²² (4) okuyup ḥayrān dururken⁵²³ ḳulāġına tesbīḥ (5) āvāzı gelüp⁵²⁴ ol tarafa varup gördi kim⁵²⁵ (6) bir elma ağacı bitmiş.⁵²⁶ Altında bir⁵²⁷ kimse⁵²⁸ durup (7) ‘ibādet idüp durur.⁵²⁹ Ḥāyid⁵³⁰ ilerü varup (8) selām virdi. Ol⁵³¹ daḥı ‘aleyke alup (8) yanına⁵³² oturdu ve ayıtdı: Kimsin (9) ve ḳandan gelürsin? Bu maḳāma ādem-i zāddan (10) kimesne geldiġi yoḳdur, didi. Ḥāyid⁵³³ ayıtdı: (12)

⁵¹⁶ arz-ı ḥarābda: arz-ı ḥarāba + yetişdi Z.

⁵¹⁷ cinsinden: nev’inden Z.

⁵¹⁸ yoġidi: yoġdı Z.

⁵¹⁹ deryādır: deryā Z.

⁵²⁰ şecere: şecer Z.

⁵²¹ olmadığı için: olmadığı Z.

⁵²² bu ‘alāmeti bunda ḳayup rücu’ itmişdir dimiş Ḥāyid yazuyı: bu ‘alāmeti bunda ḳayup rücu’ itmişdir deyu taḥrīr itmiş Z.

⁵²³ dururken: ṭururken Z.

⁵²⁴ gelüp: geldi Z.

⁵²⁵ kim: - Z.

⁵²⁶ bir elma ağacı bitmiş : + Ḥā’id gördi ki Z.

⁵²⁷ altında bir: + pīr-i nūrāni Z.

⁵²⁸ kimse: kimesne + ibādete meşġul Z.

⁵²⁹ durup ‘ibādet idüp durur: - Z.

⁵³⁰ Ḥāyid: Ḥā’id Z.

⁵³¹ ol: + pīr Z.

⁵³² yanına: + teklīf eyledi Z.

⁵³³ Ḥāyid: Ḥā’id Z.

[B20a] Ey ‘aziz ben Hazret-i İshak oğlu ‘Ays (1) evlādından Sālom oğlu Hā’id’im⁵³⁴ didi. (2) Ol şahş işidüp Merhabā⁵³⁵ yā Hāyid⁵³⁶ (3) hoş geldiñ, didi.⁵³⁷ Kalkup tekrar⁵³⁸ (4) görüşüp kucaşdı⁵³⁹ ve öpdü.⁵⁴⁰ Yā Hāyid⁵⁴¹ (5) ben daħı ‘Ays evlādındanım, adım ‘Umrān’dır. (6) Yā Hāyid⁵⁴² seniñ buraya gelmege sebep⁵⁴³ (7) bā’is nedir, didi. Hāyid⁵⁴⁴ daħı sebebin i’lām (8) eyledi. ‘Umrān işidüp ayıtdı: Yā Hāyid⁵⁴⁵ (9) ben daħı seniñ gibi bu hevesi idüp Nīl’iñ (10) başına varup ‘acāyib ve ġarāibiñ seyr (11) itmek için bu maķāma vāşıl olduķda (12) Bārī te‘ālā hazretlerinden melek gelüp vahy (13)

[B20b] oldu ve ayıtdı: Yā ‘Umrān Hāķ subhānehü ve te‘ālā⁵⁴⁶ (1) hazretleriniñ emriyle⁵⁴⁷ bu maķāmda тұrup (2) ‘ibādete meşġül olup öteye tecāvüz (3) eylemeyesin, didi. Ben daħı secde-i şükr (4) idüp ve Hazret-i Bārī’ye ħamd u şenā idüp (5) bu maħalde kaldım. Tā emr-i Hāķ irince⁵⁴⁸ muntazırım, (6) didi. Hāyid ayıtdı: Ey⁵⁴⁹ ‘Umrān ‘acabā hiç (7) şuhuf-i enbiyāda ve sefer-i ādemde gördüñ⁵⁵⁰ (8) ve işitdüñ mi ki ādem oğullarından Nīl’iñ (9) başına bir kimesne⁵⁵¹ varup⁵⁵² vāşıl ola (10) menba ‘ ve maħrecin göre? ‘Umrān ayıtdı: Yā Hā’id (11) belī⁵⁵³ şuhuf-ı enbiyāda ve sefer-i ādemde gördüm (12) ve işitdüm ki⁵⁵⁴ ‘Ays evlādından bir kimesne (13)

⁵³⁴ Sālom oğlu Hāyid’im: Şalom oğlu Hā’id’im Z.

⁵³⁵ merhabā: + eyledi Z.

⁵³⁶ yā Hāyid: yā Hā’id Z.

⁵³⁷ hoş geldiñ: + deyu Z.

⁵³⁸ didi: - Z.

⁵³⁹ kalkup tekrar: + Hā’id ile görüşüp Z.

⁵⁴⁰ kucaşdı: kocdı Z.

⁵⁴¹ öpdü: + ve ayıtdı Z.

⁵⁴² Yā Hāyid: Yā Hā’id Z.

⁵⁴³ sebep: - Z.

⁵⁴⁴ Hāyid : Hā’id Z.

⁵⁴⁵ Yā Hāyid : Yā Hā’id Z.

⁵⁴⁶ te‘ālā: te‘ālā’nıñ Z.

⁵⁴⁷ hazretleriniñ emriyle: emr-i şerifi oldur ki Z.

⁵⁴⁸ erince: erişince Z.

⁵⁴⁹ Hāyid ayıtdı ey: Hā’id ayıtdı yā Z.

⁵⁵⁰ gördüñ: + mü Z.

⁵⁵¹ kimesne: kimse Z.

⁵⁵² varup: - Z.

⁵⁵³ belī: - Z.

⁵⁵⁴ işitdüm ki: + Hazret-i İshak neslinden Z.

[B21a] Nīl'iñ⁵⁵⁵ başına vara⁵⁵⁶ 'acāyib ve ġarāyibini'⁵⁵⁷ (1) temāşā ide. Yā Hāyid ol⁵⁵⁸ baña müyesser (2) olmadı. Umarım ki ol kimesne sen olasın, (3) didi.⁵⁵⁹ Hāyid⁵⁶⁰ ayıtdı: Yā 'Umrān baña (4) yol göster. 'Umrān ayıtdı:⁵⁶¹ Şol şartla⁵⁶² ki (5) çün maħalli ma'hūde varup maqşūda⁵⁶³ (6) vāşıl olasın, dönüp geldikde benim (7) yanımda kalup enīs olasın,⁵⁶⁴ benimle (8) 'ibādetle meşğūl olasın, eger beni ölmüş (9) bulursañ defn idüp kabrim üzerinde (10) istiğfār ile⁵⁶⁵ meşğūl olasın.⁵⁶⁶ (11) Tā emr-i Hāğ ne vecihle şādır olur ise⁵⁶⁷ (12) bu vechiyle⁵⁶⁸ 'amel idesin,⁵⁶⁹ didi.⁵⁷⁰ Hāyid⁵⁷¹ (13)

[B21b] kabūl idüp 'ahd-i mīş āğ eylediler. Andan⁵⁷² (1) 'Umrān ayıtdı: Yā Hāyid bu deryāniñ sevāhīlin⁵⁷³ (2) tutup git ki⁵⁷⁴ bir ulu tağa iresin.⁵⁷⁵ (3) Ol tağniñ kullesine çıkup⁵⁷⁶ ġurūb-ı (4) şemse dek⁵⁷⁷ şabr it.⁵⁷⁸ Güneş toluncağ⁵⁷⁹ (5) olduġda⁵⁸⁰ deryā⁵⁸¹cūş u ġurūş idüp (6) mevcler tağniñ kullelerine ber-ā-ber ola.⁵⁸² (7) Nā-gāh

---

⁵⁵⁵ Nīl'iñ: bu Nīl'iñ Z.

⁵⁵⁶ vara: varup Z.

⁵⁵⁷ 'acāyib ve ġarāyibini: 'acā'ib ve ġarā'ibini + göre Z.

⁵⁵⁸ yā Hāyid ol: - Z.

⁵⁵⁹ didi: + pes Z.

⁵⁶⁰ Hāyid: Hā'id Z.

⁵⁶¹ ayıtdı: ayıtdı ki Z.

⁵⁶² şartla: şartile Z.

⁵⁶³ maqşūda: maqşūdıña Z.

⁵⁶⁴ enīs olasın: munīs olup Z.

⁵⁶⁵ istiğfār ile: istiğfāra Z.

⁵⁶⁶ meşğūl olasın: meşğūl olup Z.

⁵⁶⁷ olur ise: olursa Z.

⁵⁶⁸ bu vechiyle: mūcibiyle Z.

⁵⁶⁹ idesin: eylesin Z.

⁵⁷⁰ didi: deyüp Z.

⁵⁷¹ Hāyid: Hā'id + dağı Z.

⁵⁷² andan: + şoñra Z.

⁵⁷³ sevāhīlin: sāhīlini Z.

⁵⁷⁴ ki: - Z.

⁵⁷⁵ iresin: irişürsün Z.

⁵⁷⁶ çıkup: + tā Z.

⁵⁷⁷ dek: degīn Z.

⁵⁷⁸ şabr it: te'ħīr eyle Z.

⁵⁷⁹ güneş toluncağ: + vağıt Z.

⁵⁸⁰ olduġda: Z.

⁵⁸¹ deryā: + harekete gelüp Z.

⁵⁸² mevcler tağniñ kullelerine berāber ola: tağniñ kullesine degin deryaniñ mevci gelür Z.

deryādan bir dābbe-i ‘azīme (8) çıkup güneşe atılup⁵⁸³ ḥaml⁵⁸⁴ ide. Ya ‘nī (9) ister ki güneşi қаpa Yā Hāyid⁵⁸⁵ ol dābbeniñ (10) adına mu ‘āzzebət’üş-şems dirler. Dört (11) başı ve dört yüzü vardır. Anıñ (12) ‘azametini⁵⁸⁶ Hāḳ subhānehü ve te‘ālādan ḡayri (13)

Derkenar: mu ‘āzzebət’üş-şems

[B22a] kimse bilmez ve ol dābbeniñ ‘ādeti⁵⁸⁷ ve şānı⁵⁸⁸ (1) maşrıḳden maḡribe ve maḡribden maşrıḳe segirdüp (2) güneş toḡduḳca ve tolunduḳca atılup⁵⁸⁹ (3) ḥaml⁵⁹⁰ idüp güneşi қаpmak ister. Tā kıyāmete (4) deḡin⁵⁹¹ anıñ işi budur.⁵⁹² Hāḳ subhānehü (5) ve te‘ālā’nıñ emr ile melā’ike inüp (6) ol dābbeyi güneşe ḥaml⁵⁹³ itdikçe⁵⁹⁴ yüzine⁵⁹⁵ (7) vurup⁵⁹⁶ men‘ iderler. Dönüp giderler.⁵⁹⁷ (8) Yā Hāyid⁵⁹⁸ kaçan kim sen⁵⁹⁹ ol taḡın depesinde⁶⁰⁰ (9) durup ol dabbe’i temāşā idesin.⁶⁰¹ Ol (10) dabbe güneşe ḥamle itdikden soñra girü (11) döndükde kendüñi⁶⁰² arḳasına biragasın.⁶⁰³ (12) Ol seni qarşu yaḳa kenārına çıkarır.⁶⁰⁴ (13)

---

⁵⁸³ atılup: - Z.

⁵⁸⁴ ḥaml: ḥamle Z.

⁵⁸⁵ yā Hāyid: - Z.

⁵⁸⁶ ‘azametini: büyüklüğünü Z.

⁵⁸⁷ ‘ādeti: + her gün Z.

⁵⁸⁸ ve şānı: - Z.

⁵⁸⁹ atılup: - Z.

⁵⁹⁰ ḥaml: ḥamle Z.

⁵⁹¹ deḡin: dek Z.

⁵⁹² anıñ işi budur: bu hāl üzeredir. Z.

⁵⁹³ ḥaml: ḥamle Z.

⁵⁹⁴ itdikçe: eyledikçe Z.

⁵⁹⁵ yüzine: melā’ike + yüzine Z.

⁵⁹⁶ vurup: urup Z.

⁵⁹⁷ giderler: gider Z.

⁵⁹⁸ yā Hāyid: yā Hā’id Z.

⁵⁹⁹ kim sen : - Z.

⁶⁰⁰ depesinde : küllesine Z.

⁶⁰¹ durup ol dābbe’i temāşā idesin: çıkup тұrsun Z.

⁶⁰² kendüni: + ol dābbeniñ Z.

⁶⁰³ biragasın: atasın Z.

⁶⁰⁴ ol seni qarşu yaḳa kenārına çıkarır: ol seni qarşu yaḳaya biraḡır Z.

[B22b] pes tütup deryā kenārını⁶⁰⁵ gidesin. (1) Demürden⁶⁰⁶ yere vāşıl olasın. Cümle tağ (2) ve taş ve şahrā⁶⁰⁷ demürden ola. On beş (3) yıl gidesin.⁶⁰⁸ Andan geçüp bakırdan⁶⁰⁹ yere vāşıl (4) olasın.⁶¹⁰ Cümle tağ ve taş ve şahrā bakır⁶¹¹ ola. (5) Yigirmi beş yıl⁶¹² yoldur. Ānīde kaṭ‘ idesin. (6) Andan şoñra gümüşden⁶¹³ yere vāşıl olasın.⁶¹⁴ (7) Cümle tağ ve taş ve şahrā⁶¹⁵ gümüşden⁶¹⁶ ola.⁶¹⁷ Yigirmi (8) beş yıllık yoldur.⁶¹⁸ Anı dañı geçdikden şoñra⁶¹⁹ altundan (9) yere vāşıl olasın.⁶²⁰ Cümle tağ ve taş ve şahr (10) altun ola. Yigirmi beş yıllık yoldur. Ol arzıñ⁶²¹ (11) ortasına vāşıl olduğda yāķūtı aħmerden (12) bir kaşr-ı ‘azīme vāşıl olasın.⁶²² Zümrüd-i aħdardan (13)

Derkenar: kaşr-ı mu‘allā kubbe-i zümrüd aħdardan

[B23a] kubbesi⁶²³ ola,⁶²⁴ daķķ-ı bāb idesin. İçerüden (1) naķībū’l-evliyā Ebū’l-‘Abbās Hızır⁶²⁵ aleyhi’s-(2) selām çıka, saña yol gösterüp⁶²⁶ delīl ola, murādıña vāşıl olasın, (3) didi. Pes Hāyid⁶²⁷ ‘Umrān ile⁶²⁸ ved‘ idüp (4) yola⁶²⁹ revān oldı. Tā ki ol tağ⁶³⁰ maħalline (5) vāşıl oldı.⁶³¹ Kullesine çıkup (6) ğurūb-ı şemse dek tırup⁶³² ğün (7)

⁶⁰⁵ tütup deryā kenārını: deryā kenārını dutup Z.

⁶⁰⁶ demürden: + bir Z.

⁶⁰⁷ tağ ve taş ve şahrā demürden: tağları taşları şahrāları Z.

⁶⁰⁸ gidesin: ol yerde yürüyesin Z.

⁶⁰⁹ bakırdan: + bir Z.

⁶¹⁰ vāşıl olasın: dañı varasın Z.

⁶¹¹ şahrā bakır : şahrāsı bakırdan Z.

⁶¹² yıl: yıllık Z.

⁶¹³ gümüşden: + bir Z.

⁶¹⁴ vāşıl olasın: dañı varasın Z.

⁶¹⁵ cümle tağ ve taş ve şahrā: cümle tağ ve taş ve şahrāları Z.

⁶¹⁶ gümüşden: beyāz gümüşden Z.

⁶¹⁷ ola : + anda dañı Z.

⁶¹⁸ yigirmi beş yıllık yoldur: yigirmi beş yıl gidesin Z.

⁶¹⁹ anı dañı geçdikden sonra: andan bir yere dañı varasın Z.

⁶²⁰ altundan yere vāşıl olasın: - Z.

⁶²¹ arzıñ: yeriñ Z.

⁶²² vāşıl olasın: varasın Z.

⁶²³ kubbesi: kapısı Z.

⁶²⁴ ola: + ve yāķut-ı aşferden ħalkaları ola Z.

⁶²⁵ Hızır: Hāzret-i Hızır Z.

⁶²⁶ gösterüp: göstere Z.

⁶²⁷ Hāyid: Hā’id Z.

⁶²⁸ ‘Umrān ile: ‘Umrānla Z.

⁶²⁹ yola: yolına Z.

⁶³⁰ tağ: tāğa gelüp Z.

⁶³¹ maħalline vāşıl oldı: - Z.

⁶³² tırup: te’ħir eyledi Z.

toluncaḡ zamān⁶³³ olduḡda nā-gāh deryā (8) cuş⁶³⁴ u ħurūşa gelüp⁶³⁵ mevcler taḡlar (9) ḡollarına⁶³⁶ yetişdi. Ḥāyid⁶³⁷ nazār idüp (10) görđi kim⁶³⁸ bir dabbe-i ‘azīme deryāyı şaḡ (11) idüp ‘unfla ve şiddetle gelür. Evveli (12)

[B23b] görinüp⁶³⁹ ve⁶⁴⁰ āħiri görünmez. Gelüp güneş (1) yerine batıcaḡ vaḡt varup atılup⁶⁴¹ güneşi (2) ḡapmak isterdi.⁶⁴² Ḥaḡ subḡānehü ve⁶⁴³ te‘ālānıñn (3) emri ile⁶⁴⁴ melek⁶⁴⁵ nāzil olup ol dabbe-i ‘azīmi (4) urup güneşe hücumdan men‘ itdi. (5) Güneş ‘ayn-ı ħamiyeye baḡup ḡolunduḡda (6) ol dabbe rücū‘ idecek maḡalde⁶⁴⁶ Ḥāyid (7) kendüyi dabbeniñ arḡasına atup gözlerini (8) yumup zıkr ü⁶⁴⁷ tesbīḡe ve Ḥaḡ subḡānehü ve⁶⁴⁸ te‘ālānıñ (9) ḡamd u şenāsına⁶⁴⁹ meşḡül oldı.⁶⁵⁰ Bārī (10) te‘ālānıñ emriyle ol dabbe Hā’id’i deryānıñ (11) ol bir yüzine bıraḡdı.⁶⁵¹ Bir zamān yatup (12) şoñra kendüye gelüp⁶⁵² deryā kenārını (13)

[B24a] ḡutup çekilüp gitdi. Tā ki zıkr (1) olunan yerleri⁶⁵³ ve vādileri geḡüp ol (2) yāḡütđan⁶⁵⁴ kaşr-ı ‘azīme vāşıl oldı.⁶⁵⁵ Bir zamān⁶⁵⁶ (3) ḡurup temāşā eyledi.⁶⁵⁷ Andan

---

⁶³³ zamān: vaḡt Z.

⁶³⁴ cūş: Müstensih Berlin nüshasında sözcüḡü ġe harfi ile yazmış olup anlama göre düzeltilmiştir.

⁶³⁵ ħurūşa gelüp: ħarekete gelüp ħurūş idüp Z.

⁶³⁶ taḡlar ḡollarına: taḡıñ ḡullesine Z.

⁶³⁷ Ḥāyid: Ḥā’id Z.

⁶³⁸ kim: ki Z.

⁶³⁹ görinüp: görünür Z.

⁶⁴⁰ ve: ammā Z.

⁶⁴¹ güneş yerine biticek vaḡt varup atılup: güneş ḡoluncaḡ vaḡt ḡamle idüp Z.

⁶⁴² isterdi: ister Z.

⁶⁴³ subḡānehü ve:- Z.

⁶⁴⁴ emri ile: emriyle Z.

⁶⁴⁵ melek: melekler Z.

⁶⁴⁶ maḡalde: vaḡt Z.

⁶⁴⁷ zıkr ü tesbīḡe : zıkr-i tesbīḡe Z.

⁶⁴⁸ subḡānehü ve: - Z.

⁶⁴⁹ te‘ālānıñ ḡamd u şenāsına: te‘ālāya ḡamd u ş enāya Z.

⁶⁵⁰ meşḡül oldı: meşḡül oldum Z.

⁶⁵¹ deryānıñ ol yüzine bıraḡdı: deryānıñ öte yānına geḡürđi Z.

⁶⁵² bir zamān yatup sonra kendüye gelüp: bir zamān yatup ‘aḡlım başımdan gidüp bi’zamāndan şoñra kendüyi devşirüp Z.

⁶⁵³ olunan yerleri: + ve taḡları Z.

⁶⁵⁴ yāḡütđan: + olān Z.

⁶⁵⁵ oldı: oldıḡda Z.

⁶⁵⁶ zamān: Bu sözcük Zeytinoḡlu nüshasında zama şeklinde yazılarak yazım yanlışı yapılmıştır.

⁶⁵⁷ eyledi: idüp Z.

kapu⁶⁵⁸ (4) halkasına el urup dağ-ı bāb itdi.⁶⁵⁹ (5) İçerüden bir pîr-i nûrânî çıkdı. Yeşil hülleler (6) giymiş. Hâ'id ayıtdı: Es-selāmu 'aleyke yā Nebiy (7) yu'llāh, didi.⁶⁶⁰ Ol pîr ayıtdı: Ve 'aleyke esselām⁶⁶¹ (8) Yā Hāyid,⁶⁶² didi. Hāyid ayıtdı:⁶⁶³ Yā veliyyullāh benim (9) ismimi neden bildiñ ve nām [u] nişānımı neden ma'lūm (10) idindiñ?⁶⁶⁴ Ol pîr ayıtdı: Yā Hāyid⁶⁶⁵ seni bu (11) maqāma vāşıl iden⁶⁶⁶ bildirdi.⁶⁶⁷ (12) Bilmez misin ki inne ervāhe enbiyā'i⁶⁶⁸ cündün (13)

[B24b] mücennedetün fi'l-melekūti femā te'ārefe minhā'telefe (1) ve mā tenākera minhā ihtelege.⁶⁶⁹ Ya'nī (2) ervāh-ı enbiyā'⁶⁷⁰ 'aleyhimü's-selām⁶⁷¹ bundan (3) aqdem 'ālem-i melekūtda cem' olmuşlar⁶⁷² idi. (4) Anlar ki anda biribiriyle⁶⁷³ ülfet tutup (5) āşinā olmuşlardı. Bu 'ālem-i cismāniyye(ye)⁶⁷⁴ (6) geldikde⁶⁷⁵ girü biribiriyle⁶⁷⁶ buluşup ülfet (7) idüp āşinā olmuşlardı⁶⁷⁷ ve⁶⁷⁸ anlar ki ol (8) 'ālemde biribirini⁶⁷⁹ görmeyüp āşinā (9) olmamışlardır.⁶⁸⁰ Bu 'ālemde dağı görüşmeyüp (10)

⁶⁵⁸ kapu: kapunıñ Z.

⁶⁵⁹ itdi: eyledi Z.

⁶⁶⁰ didi: - Z.

⁶⁶¹ ol pîr ayıtdı ve 'aleyküm selām: ol pîr aleyk alup Z.

⁶⁶² yā Hāyid: yā Hā'id hōş geldiñ Z.

⁶⁶³ Hāyid ayıtdı: - Z.

⁶⁶⁴ idindiñ: + didi Z.

⁶⁶⁵ yā Hāyid: yā Hā'id Z.

⁶⁶⁶ vāşıl iden: + bağa seni Z.

⁶⁶⁷ bildirdi: + didi Z.

⁶⁶⁸ ervāhe enbiyā: ervāh'ul enbiyā Z.

⁶⁶⁹ Hadis-i Şerif bilinen eserlerde birebir lafzıyla bulunamamıştır. Ancak kaynaklarda benzer lafızlarla zikredilmiştir: Buhârî, Enbiyâ, 3. (Anlamı: "Ruhlar toplanmış cemaatlerdir. Bundan ötürü içlerinden birbirleriyle tanışanlar, sevişip anlaşmışlardır.")

⁶⁷⁰ ervāh-ı enbiyā: enbiyā-i ervāhı Z.

⁶⁷¹ 'aleyhimü's-selām: - Z.

⁶⁷² olmuşlar: olmuş Z.

⁶⁷³ biribiriyle: birbiriyle Z.

⁶⁷⁴ cismāniyye: cismānide + dağı Z.

⁶⁷⁵ geldikde: - Z.

⁶⁷⁶ biribiriyle: birbiriyle Z.

⁶⁷⁷ olmamışlardır: olmamışlardı Z.

⁶⁷⁸ ve: - Z.

⁶⁷⁹ biribirini: birbirleriyle Z.

⁶⁸⁰ olmamışlardır: olmuşlardır Z.

buluşmamışlardır.⁶⁸¹ Yā Hāyid⁶⁸² bunda gelmekden (11) murādīñ nedir? didi. Hāyid⁶⁸³ ayıtdı: Nil'iñ (12) başını görüp 'acāyib ve ġarāyibini⁶⁸⁴ seyr (13)

[B25a] itmekdir. Pīr ayıtdı: Yā Hāyid⁶⁸⁵ emr-i 'azīmden (1) su'āl itdiñ lākin saña beşāret (2) olsun ki Nil'iñ başına vāşıl olup (3) 'acāyib ve ġarāyibini temāşā idesin.⁶⁸⁶ Hāyid⁶⁸⁷ (4) bu beşāretten şād oldu. Andan ol (5) kaşrıñ içerüsine⁶⁸⁸ nazar idüp gördi ki (6) bir 'azīm cemā'at altundan ve gümüşden kürsiler (7) üzerinde oturmuşlar. Yüzleriniñ nūrı (8) berķ⁶⁸⁹ urur.⁶⁹⁰ Kılıçlarını⁶⁹¹ ve tır-keşlerini⁶⁹² kuşanmışlar.⁶⁹³ (9) Hancerleri bellerinde ve süngüleri⁶⁹⁴ önlerinde⁶⁹⁵ la'l (10) ve yāķut ve zebercedden⁶⁹⁶ sinīler kurulmuş,⁶⁹⁷ (11) içinde envā' ta'āmlar konmuş, altun⁶⁹⁸ ve gümüş (12) ve billūr maşrablarla⁶⁹⁹ şerbetler dizilmiş, yiyüp⁷⁰⁰ (13)

[B25b] içüp feraħ ve şād⁷⁰¹ ile gülüp oynayup⁷⁰² (1) zevķ⁷⁰³ iderler. Ellerinden ve⁷⁰⁴ boyunlarından ve tamarlarından (2) kan aķar. Ol kaniñ⁷⁰⁵ misk-i⁷⁰⁶ ezferāndan zekī⁷⁰⁷

⁶⁸¹ bu 'ālemdede dābı ġörüşmeyüp buluşmamışlardır: - Z.

⁶⁸² yā Hāyid: yā Hā'id Z.

⁶⁸³ Hāyid: Hā'id Z.

⁶⁸⁴ 'acāyib ve ġarā'ibini: 'acāyib ü ġarā'ibini + ġörmekdir didi Z.

⁶⁸⁵ yā Hāyid: yā Hā'id Z.

⁶⁸⁶ ġarā'ibini temāşā idesin: ġarā'ibini ġöresin Z.

⁶⁸⁷ Hāyid: Hā'id Z.

⁶⁸⁸ içerüsine: içinde + olanlara Z.

⁶⁸⁹ berķ: berrāķ Z.

⁶⁹⁰ urur: - Z.

⁶⁹¹ kılıçlarını: kılıçların omuzlarına alup Z.

⁶⁹² tırkeşlerini: tırkeşleri Z.

⁶⁹³ kuşanmışlar: - Z.

⁶⁹⁴ süngüleri: Müstensih süngüleri şeklinde yazmıştır. Yazım hatası olduğu için düzeltilerek yazılmıştır.

⁶⁹⁵ önlerinde: egerlerinde Z.

⁶⁹⁶ zebercedden: zeberced Z.

⁶⁹⁷ kurulmuş: konmuş Z.

⁶⁹⁸ altun: ve altun Z.

⁶⁹⁹ meşrebeleriyle: meşrebelerle Z.

⁷⁰⁰ yiyüp: + ve Z.

⁷⁰¹ şād: şādi Z.

⁷⁰² oynayup: - Z.

⁷⁰³ zevķ: zevķ ü şefālarda Z.

⁷⁰⁴ ve: ve bunlarıñ Z.

⁷⁰⁵ kaniñ: + ķokusu Z.

⁷⁰⁶ misk: + gibi Z.

⁷⁰⁷ ezferāndan zekī: - Z.

(3) rāyihāsı çıkup dimāği mu‘atṭar ider. (4) Ve⁷⁰⁸ üzerlerinde heybet ve vaḳār ġarr-i⁷⁰⁹ iftiḥār lāmi‘ (5) sāṭi‘ olup gören ḥayrān ḳalur. Ḥāyid⁷¹⁰ (6) anları görüp temāşa eyledi.⁷¹¹ Andan pīre ayıtdı: (7) Yā Nebīyyullāh bunlar kimlerdir ve ne ṭā’ ifedir ki Ḥaḳ (8) subḥānehü ve te‘ālā bunları⁷¹² bu kerāmetle taḥşış (9) eylemişdir⁷¹³ Pīr ayıtdı: Bu⁷¹⁴ şol kimselerdir ki (10) fī-sebili’llāh mücāhede idüp ġazāda (11) şehīd olmuşlardır. Ḳıyāmet gününe⁷¹⁵ dek (12) bu minvāl üzre⁷¹⁶ olup bunlara ḥavf ve bīm⁷¹⁷ (13)

[B26a] vehm ve ḥüzn ve elem ṭārī olmaz. Dāimā rāḥat⁷¹⁸ (1) ve ġufrān ile⁷¹⁹ müstevşirlerdir, didi. Ḳavlüḥü (2) te‘ālā “Ve lā taḥsebenne-lleżīne ḳutlū fī sebīlillāhi emvāten (3) bel aḥyāun ‘inde rabbihim yurzeḳüne”⁷²⁰ “Ferihīne bimā ātāhumu (4) allāhu min fażlihi”⁷²¹ ḳavlehü te‘ālā “İnnallāheşterā mine’l-mu’minīne (5) enfusehüm ve emvālehüm bi-enne lehümü’l-cennete yuḳātilüne fī sebīlillāhi feyaktulüne ve yuktelüne va‘den ‘aleyhi ḥaḳḳān fī’t-Tevrāti (6) ve’l-İncīli ve’l-Furḳāni ve men evfā bi’ahdihi minallāhi festeşşirü (7) bi-bey’ikumü-llezi bāya’tüm bihī vezālike huve’l-fevzu’l-‘azīmu”⁷²² (8) Ḥāyid⁷²³ secde⁷²⁴ idüp Ḥaḳ subḥānehü⁷²⁵ ve te‘ālā’ya (9) ḥamd

⁷⁰⁸ ve: - Z.

⁷⁰⁹ ġarr-i: + ve iftiḥār Z.

⁷¹⁰ Ḥāyid: Ḥā’id Z.

⁷¹¹ temāşa eyledi: temāşa itdi Z.

⁷¹² bunları: + böyle Z.

⁷¹³ eylemişdir: itdi Z.

⁷¹⁴ bu : bunlar Z.

⁷¹⁵ gününe: gününde Z.

⁷¹⁶ üzere: + yerler ve içerler feraḥ ve şādi üzere Z.

⁷¹⁷ bīm: - Z.

⁷¹⁸ rāḥat: raḥmet Z.

⁷¹⁹ ġufrān ile : ġufrānla Z.

⁷²⁰ Al-i ‘İmrān suresinin 169. ayetinde geçmektedir. Anlamı: “Allah yolunda öldürülenleri ölü sanma. Onlar diridir ve Rableri katında rızıklanırlar.”

⁷²¹ Al-i ‘İmrān, suresinin 170. ayetinde geçmektedir. Anlamı: “Allah’ın kendi fazlından onlara verdikleriyle sevinç içindedirler.”

⁷²² Tevbe suresinin 111. ayetinde geçmektedir. Meali şu şekildedir: “Allah, kendi yolunda çarpışırken öldüren ve öldürülen müminlerin canlarını ve mallarını, karşılığında cennet vermek üzere satın almıştır. Bu, Allah’ın Tevrat’ta, İncil’de ve Kur’an’da yer almış gerçek bir vaadidir. Kim Allah’tan daha fazla sözüne bağlı olabilir! O halde yaptığımız bu alışverişten ötürü sevinin. İşte büyük bahtiyarlık da budur.”

⁷²³ Ḥāyid: Ḥā’id Z.

⁷²⁴ secde: secde-i şükr Z.

⁷²⁵ subḥānehü: - Z.

[ü] ş enā eyledi.⁷²⁶ Andan ayıtdı: Yā veliyullāh baña (10) yol göster pīr dağı irşād idüp ved^c (11) eyledi ve⁷²⁷ yola revāna oldu. Arzı zehebi⁷²⁸ (12)

[B26b] kaç^c idüp bir arza⁷²⁹ vāşıl oldu ki⁷³⁰ (1) tağ ve şahrā o vādī cümle⁷³¹ za^cferāndan⁷³² (2) idi. Ol arzı⁷³³ yigirmi yılda kaç^c eyledi. (3) Andan arz-ı sāhire⁷³⁴ vāşıl oldu ki beyzā-i⁷³⁵ (4) kāfuriyyedir. Dağı⁷³⁶ arz-ı müşa^cşa^c a⁷³⁷ urur. (5) Kırk yıl ol arzda yürüyüp kaç^c (6) itdi. Andan şoñra nūrdan bir ^cazīm kubbeye rāst (7) geldi. Ol kubbenniñ ^cazāmeti⁷³⁸ kābil-i⁷³⁹ ta^cbir⁷⁴⁰ ve taqrīr (8) degildir.⁷⁴¹ Dört kapusu var çevresinde⁷⁴² (9) altundan şu⁷⁴³ çekilmiş ol kubbenniñ içinde (10) nūrdan bir ^camūd eflāka çekilüp gitmiş. (11) Ol ^camūdıñ çevresinde melā^cikeler var.⁷⁴⁴ (12) Bī-nihāye kimi iner ve kimi çıkar. haddin Hāzreti⁷⁴⁵ (13)

Derkenar: maṭlab-ı nūrdan kubbeye-i ^cazīm

[B27a] Hāq te^cālā^cdan⁷⁴⁶ ğayrı kimesne bilmez.⁷⁴⁷ Ve ol (1) ^camūduñ çevresinde⁷⁴⁸ dört bölük şu (2) aķar⁷⁴⁹ ve ol kubbeye yukarıdan dökülür. (3) Andan⁷⁵⁰ ol kubbenniñ⁷⁵¹

⁷²⁶ eyledi: idüp Z.

⁷²⁷ ve: - Z.

⁷²⁸ arzı zehebi: + dağı Z.

⁷²⁹ arza: yere Z.

⁷³⁰ ki: - Z.

⁷³¹ tağ ve şahrā o vādī cümle: za^cferāndan cümle tağ ve sahrası ve vādisi Z.

⁷³² za^cferāndan: Berlin nüshasında bu sözcükte yazım yanlış yapılarak fazladan –dan eki kullanılmıştır. Zeytinoğlu nüshasında za^cferāndan şeklindedir.

⁷³³ arzı: yeri + dağı geçüp Z.

⁷³⁴ sahire: sahireye Z.

⁷³⁵ beyzā-i: arz-ı beyzā-i Z.

⁷³⁶ dağı: ve + dağı Z.

⁷³⁷ müşa^cşa^c a: + dirler yani ol arz-ı beyzā-iñ nūrı müş^cşa^c a Z.

⁷³⁸ ^cazāmeti: ^cazametini Z.

⁷³⁹ kābil-i: - Z.

⁷⁴⁰ ta^cbir: + itmek mümkün degil Z.

⁷⁴¹ ve taqrīr degildir: - Z.

⁷⁴² çevresinde: çevresine Z.

⁷⁴³ şu: şūr Z.

⁷⁴⁴ var: vardır + ki Z.

⁷⁴⁵ bī-nihāye kimi iner ve kimi çıkar had Hāzreti: - Z.

⁷⁴⁶ Hāq te^cālādan: hesabın + Hāq te^cālādan Z.

⁷⁴⁷ bilmez: + anup çıkarlar Z.

⁷⁴⁸ çevresinde: çevresinden Z.

⁷⁴⁹ aķar: aķup Z.

⁷⁵⁰ ol kubbeye yukarıdan dökülür andan : - Z.

⁷⁵¹ ol kubbenniñ: + dört Z.

kapusundan çıkup şarf (4) olur.⁷⁵² Hāyid bir zamān tırup temāşā eyledi.⁷⁵³ (5) Andan şoñra ilerü gelüp diledi ki ol şunuñ⁷⁵⁴ (6) üzerine çıka,⁷⁵⁵ seyr ide. Nā-gāh bir melek (7) zāhir olup ayıtdı: Yā Hāyid tır yerinde ki⁷⁵⁶ (8) bundan öteye⁷⁵⁷ tecāvüz eylemeyesin,⁷⁵⁸ icāzet (9) yoğdur. Mağşudıñā vāşıl olduñ. Ma‘lüm⁷⁵⁹ (10) ola ki bu nūrdan ‘amūd ki görürsün (11) eflāka çekilmiştir. Yedi kat göklerden⁷⁶⁰ (12) geçüp sidretü’l-müntehāya vāşıl olmuşdur. (13)

[B27b] Cennetü’l-firdevsiñ eşigindedir.⁷⁶¹ Bu enhārdan⁷⁶² (1) aqup gelür. Yā Hāyid kudretü’llāha nihāyet⁷⁶³ (2) Hağ subhānehü ve te‘ālā’yā şükr ve⁷⁶⁴ ħamd⁷⁶⁵ [u] sipās (3) eyle ki nev‘-i benī insāndan⁷⁶⁶ bu mağāma iki (4) kimesne vāşıl olmuşdur: Biri sen ve biri (5) Ebū’l-‘Abbās Hızır ‘aleyhi’s-selām.⁷⁶⁷ Ve şol (6) dört şu⁷⁶⁸ görürsün çıkup cennetden⁷⁶⁹ (7) gelür. Biri Nīl’dir bal ırmağından aqup (8) gelür. İkincisi⁷⁷⁰ Fırād’dır.⁷⁷¹ Ve üçüncüsü⁷⁷² (9) Seyhūn’dur⁷⁷³ ki süd⁷⁷⁴ ırmağından aqup (10) gelür.

---

⁷⁵² olur: olunur Z.

⁷⁵³ eyledi: itdi Z.

⁷⁵⁴ şunuñ: şuruñ Z.

⁷⁵⁵ çıka: + māverāsını Z.

⁷⁵⁶ ki: - Z.

⁷⁵⁷ öteye: öte Z.

⁷⁵⁸ tecāvüz eylemeyesin: - Z.

⁷⁵⁹ ma‘lüm: ma‘lümüñ Z.

⁷⁶⁰ göklerden: gökleri Z.

⁷⁶¹ eşigindedir: eşiginden + gelür Z.

⁷⁶² enhārdan: enhār andan Z.

⁷⁶³ nihāyet: + yoğdur Z.

⁷⁶⁴ şükr ve: - Z.

⁷⁶⁵ ħamd: ħamd ü Z.

⁷⁶⁶ benī insāndan: benī ademden Z.

⁷⁶⁷ ‘aleyhi’s-selām: ‘aleyhi’s-selāmdır Z.

⁷⁶⁸ şu: + ki Z.

⁷⁶⁹ çıkup cennetden: cennetden çıkup Z.

⁷⁷⁰ ikincisi: ve biri Z.

⁷⁷¹ Fırād’dır: ve biri Fırād’dır + ħamr ırmağından gelür Z.

⁷⁷² ve üçüncüsü: ve biri Z.

⁷⁷³ Seyhūn’dur: Şeyhūn’dur. Z. (Zeytinoğlu nüshasında yazım hatası yapılmıştır.)

⁷⁷⁴ süd: süt Z.

Ve dördüncüsü⁷⁷⁵ Ceyhün'dur ki⁷⁷⁶ şu (11) ırmağından akıp gelir. Yâ Hâ'id bu şulardan (12) ic ve gısl eyle. Saña cennetten nasîbiñ (13)

[B28a] gelecekdir.⁷⁷⁷ Alasın ve lâkin olmaya ki (1) anıñ üzerine dünyâ ta'âmından⁷⁷⁸ tenâvül⁷⁷⁹ (2) idesin⁷⁸⁰ ve bundan şoñra bu maķāmdan (3) rücū' idüp gidesin turmağa izīn (4) yokdur helāk olursın, deyüp melek (5) gā'ib oldı. Hâ'id ol vaķt ol dört (6) bölük şuya girüp gısl eyledi ve⁷⁸¹ namāz (7) kılıp Hāķ subhānaehü ve te'ālā'ya⁷⁸² çok (8) şükürler idüp⁷⁸³ ħamd u ş enā eyledi.⁷⁸⁴ Nā-gāh (9) bir şalkım üzüm nāzil oldı. Ol üzüm (10) üç dürlü levn⁷⁸⁵ idi. Biri zebercetden (11) ve biri yāķūtdan ve biri beyāz incüden.⁷⁸⁶ (12) Hāyid ol şalkımı alup rücū' itdi. (13)

Derkenar: maţlab-ı zühür üzüm 'an i'lā-yı kubb-e-i 'azīm

[B28b] Girü geldiği yollardan kaç'-ı menāzil ve tayy-ı (1) merāhil iderek⁷⁸⁷ gelüp girü⁷⁸⁸ ol dabbe-i (2) 'azīmiñ arķasından geçüp⁷⁸⁹ 'Umrān'ıñ (3) maķāmına vāşıl oldı. Gördi kim⁷⁹⁰ henüz (4) vefāt itmiş. Te'essüf çeküp defn itdi (5) ve ķabri üzerine⁷⁹¹ oturup⁷⁹² du'ā⁷⁹³ ve istiğfāra (6) meşğül oldı. Ve her bār ki⁷⁹⁴ ol üzümnden (7) yer idi, eksilmeyüpgirü şalkım bütün (8) turur idi.⁷⁹⁵ Hā'id birķaç gün ol maħalde (9) 'ibādet

⁷⁷⁵ ve dördüncüsü: ve biri Z.

⁷⁷⁶ Ceyhün'dur ki: Ceyhün'dur ki Z.

⁷⁷⁷ gelecekdir: inecekdir Z.

⁷⁷⁸ anıñ üzerine dünyâ ta'âmından: dünyâ ta'âmından anıñ üzerine Z.

⁷⁷⁹ tenâvül: bir şey'i + tenâvül Z.

⁷⁸⁰ idesin: itmeyesin Z.

⁷⁸¹ dört bölük şuya girüp gısl eyledi ve: dört ırmaqlardan içüp gısl idüp Z.

⁷⁸² te'ālā'ya: te'ālā Z.

⁷⁸³ şükürler idüp: - Z.

⁷⁸⁴ eyledi: idüp Z.

⁷⁸⁵ levn: + üzere Z.

⁷⁸⁶ incüden: + idi Z.

⁷⁸⁷ iderek: idüp + tā ki ol dabbe-i 'azīm çıķduğı tağa Z.

⁷⁸⁸ girü: - Z.

⁷⁸⁹ geçüp: yetüp + geçüp Z.

⁷⁹⁰ gördi kim: + 'Umrān Z.

⁷⁹¹ üzerine: üzerinde Z.

⁷⁹² oturup: - Z.

⁷⁹³ du'ā: du'ā Z. (Berlin nüshasında sözcüğün sonunda hemze kullanılmıştır, çeviri metinde düzeltilerek yazılmıştır)

⁷⁹⁴ bār ki: + ol Z.

⁷⁹⁵ turur idi: tururdu Z.

idüp⁷⁹⁶ bir gün karşıdan bir şeyh⁷⁹⁷ (10) şüret⁷⁹⁸ zâhir oldu.⁷⁹⁹ Yakın gelüp Hâйд⁸⁰⁰ (11) selâm virdi ve ayıtdı: Merhabâ⁸⁰¹ hoş geldin (12) seferiñ mübârek ola,⁸⁰² Nil'iñ 'âleminden saña (13)

[B29a] ne vâşıl⁸⁰³ oldu i'lâm eyleseñ (1) işitsek,⁸⁰⁴ didi. Hâйд dağı gördigini⁸⁰⁵ (2) takrîr eyledi. Şeyh başın⁸⁰⁶ şalup (3) ayıtdı: Yâ Hâйд biz dağı kitâblarda böyle (4) gördük ve böyle okuduk deyüp Hâйд (5) ile üns tutup meşâhabete başladı.⁸⁰⁷ (6) 'Umrân'iñ 'ibâdetgâhında bütün⁸⁰⁸ elmalardan (7) tenâvül eylesene didi.⁸⁰⁹ Hâйд ayıtdı: (8) Yâ Şeyh baña cennetden rızık virilmiştir⁸¹⁰ (9) ve ısmarlanmıştır⁸¹¹ ki dünyâ ta'âmından⁸¹² üzerine (10) nesne yemeyem.⁸¹³ Şeyh⁸¹⁴ gerçek⁸¹⁵ dirsın, (11) didi.⁸¹⁹ Hem öyledir⁸¹⁶ lâkin⁸¹⁷ elma⁸¹⁸ ağacı⁸¹⁹ cennet yemişlerindedir. (12) Hâk te'âlâ'nıñ⁸²⁰ emriyle cennetden çıkup bunda (13)

⁷⁹⁶ 'ibâdet idüp: 'ibâdete meşgûl iken Z.

⁷⁹⁷ şeyh: pîr-i şeyh Z.

⁷⁹⁸ şüret: + kimesne Z.

⁷⁹⁹ oldu: olup Z.

⁸⁰⁰ Hâйд: - Z.

⁸⁰¹ merhabâ: + yâ Hâйд Z.

⁸⁰² ola: olsun Z.

⁸⁰³ vâşıl oldu: hâsıl oldu Z.

⁸⁰⁴ işitsek: bir dağı güş eylesek Z.

⁸⁰⁵ gördigini: gördüğü + 'acâ'ib ve ğarâ'ibini ol şeyhe Z.

⁸⁰⁶ başın: baş Z.

⁸⁰⁷ başladı: + andan Z.

⁸⁰⁸ bütün: elma ağacına nazar idüp ayıtdı Z.

⁸⁰⁹ elmalardan tenâvül eylesene didi: yâ Hâ'id şu nefis elmalardan tenâvül eyleseñ didi Z.

⁸¹⁰ virilmiştir: virildi Z.

⁸¹¹ ısmarlanmıştır: ısmarlandı Z.

⁸¹² ta'âmından: + anıñ Z.

⁸¹³ yemeyem: Metinde yemeyam şeklinde yazılmıştır. e/a değişim düzeltilerek yazılmıştır.

⁸¹⁴ şeyh: + ayıtdı belî Z.

⁸¹⁵ gerçek: gerçektir Z.

⁸¹⁶ öyledir: iledir Z.

⁸¹⁷ lâkin: ve lâkin Z.

⁸¹⁸ elma: bu elma Z.

⁸¹⁹ ağacı: + dağı Z.

⁸²⁰ Hâk te'âlâ'nıñ: Hâk subhanehü te'âlâ'nıñ Z.

[B29b] gelmiştir. ‘Umrān için tā ki ‘Umrān’a ğidā (1) olup ‘ibādete kavī ola.⁸²¹ ‘Umrān ahirete (2) intikāl idüp⁸²² bunu seniñ için koyup⁸²³ (3) gitdi.⁸²⁴ Ve şöyle ki sen gitdikden soñra (4) bu elma ağacı⁸²⁵ dahı ref‘ olup girü cennete (5) gider deyüp Hā’id’i inandırdı.⁸²⁶ Hāyid (6) elma ağacına yakın gelüp⁸²⁷ bir elma kıopardı.⁸²⁸ (7) Ve ışırdığı gibi kıoynundan üzüm şalkımı (8) çıkup⁸²⁹ gitdi.⁸³⁰ Şeyh⁸³¹ şüret-i⁸³² kahkaha ile (9) gülüp gözden⁸³³ ğā’ib oldu. Hāyid gördi ki⁸³⁴ (10) kendüye üzüm şalkımın⁸³⁵ viren (11) melek zāhir oldu,⁸³⁶ parmağıñ ışırup ayıtdı: (12) Yā Hāyid n’eyledin ve ol Şeyh-i Şüret piri⁸³⁷ bildiñ mi? (13)

Derkenar: hurūc-ı üzüm

[B30a] didi. Hāyid ayıtdı: Yok bilmedim.⁸³⁸ Melek (1) ayıtdı: Ol şahş babañ Ādem’i anañ Havvā’yı (2) cennetden çıkaran⁸³⁹ İblīs-i la’indir. Sañā⁸⁴⁰ hased (3) idüp⁸⁴¹ ol şalkımı senden aldırdı.⁸⁴² (4) Yā Hāyid eger ol şalkım dura⁸⁴³ idi, (5) ‘ālem halkı andan yeseler bir dāne eksik olmayaydı.⁸⁴⁴ (6) Yā Hāyid şimden gerü yolına⁸⁴⁵

⁸²¹ kavī ola: kavī olmak için çün Z.

⁸²² intikāl idüp: gitdi Z

⁸²³ koyup: kıodı Z.

⁸²⁴ gitdi: - Z.

⁸²⁵ bu elma ağacı: bu ağac Z.

⁸²⁶ inandırdı: - Z.

⁸²⁷ gelüp: getirüp Z.

⁸²⁸ bir elma kıopardı: elmayı kıoparup + ağzına kıoyup Z.

⁸²⁹ çıkup: + ğā’ib oldu Z.

⁸³⁰ gitdi: - Z.

⁸³¹ şeyh: ve ol şeyh Z.

⁸³² şüret-i : - Z.

⁸³³ gözden: gözünden Z.

⁸³⁴ ki: - Z.

⁸³⁵ şalkımın: şalkımını Z.

⁸³⁶ oldu: olup Z.

⁸³⁷ Nıl’den ve ol Şeyh-i Şüret piri: Nıl’den didi ol pır şeyh şüretinde olan şahşı Z.

⁸³⁸ ayıtdı yok bilmedim: yok bilmedim didi Z.

⁸³⁹ ol şahş babañ Ādemi anañ Havvā’yı cennetden çıkaran: atañ Ādem’i ve anañ Havvā’yı cennetden çıkarmağa sebeb olan Z.

⁸⁴⁰ sañā: ve sañā Z.

⁸⁴¹ idüp: + gelüp Z.

⁸⁴² aldırdı: + didi Z.

⁸⁴³ dura idi: türidi Z.

⁸⁴⁴ eksik olmayaydı: eksilmez idi Z.

⁸⁴⁵ şimden gerü yolına: şimden gerü var yolına Z.

müteveccih ol (7) deyüp melek ġā'ib oldu. Hāyid peşimān (8) ve⁸⁴⁶ nādim olup ağladı. Andan yola revāne (9) olup⁸⁴⁷ müddetle⁸⁴⁸ Mışır'a gelüp⁸⁴⁹ vāşıl oldu. (10) Ve aḥvāl ve evşāf-ı Nīl'i⁸⁵⁰ gördiği gibi ḥaber (11) virüp tāriḥ-i sebt⁸⁵¹ itdiler⁸⁵² ve Hāyid şoḡra⁸⁵³ çok zamān geçmeyüp Mışır'da vefāt eyledi.⁸⁵⁴

[B30b] vā'llāhu a'lem bi'ş-şevāb temmetü'l-ķitāb bi-'avnillāhi'l melikü'l-vehhāb.
Mim mim mim⁸⁵⁵

---

⁸⁴⁶ Hāyid peşimān ve nādim: Hā'id ol işlediği işe nādim Z.

⁸⁴⁷ revāna olup: + nice Z.

⁸⁴⁸ müddetle: müddetden şoḡra Z.

⁸⁴⁹ Mışır'a gelüp: gelüp Mışır'a Z.

⁸⁵⁰ ve aḥvāl ve evşāf Nīl'i: ve aḥvāl-i Nīl'i ve evşāfını Z.

⁸⁵¹ Yazım yanlış düzeltilerek metne eklenmiştir.

⁸⁵² tāriḥ-i sebt itdiler : tāriḥ yazub zābt itdiler Z.

⁸⁵³ ve Hāyid şoḡra: ve bundan şoḡra Hā'id daḡı Z.

⁸⁵⁴ zamān geçmeyüp Mışır'da vefāt eyledi: mu'ammer olmayup aḡirete gitdi Z.

⁸⁵⁵ "İstinsah kayıtlarında bazan "temme" yerine "mīm", "intehā" (sona erdi) yerine "hā" ve "āmin" yerine "elif-mīm" kısaltma harflerinin konulduğu görülür. Bu da o kısaltmalardan biridir. Buna temmet kaydı denmektedir (Bozkurt & Kaya, 2001: 23, 369-371).

SONUÇ

Halk hikâyeciliği Türk edebiyatında köklü bir geleneğe sahip sözlü ve yazılı anlatım ürünleridir. Anadolu halkının sık sık bir araya geldiği kıraathane gibi ortamlarda sözlü olarak yaşatılan ve daha sonra 16. yüzyılda Dede Korkut Hikâyeleri ile birlikte yazıya geçirilerek sözlü tür olmanın yanında yazılı bir tür olarak da her zaman rağbet görmüştür. Halk hikâyelerinin her ne kadar destanlarla bir benzerliği olsa da destanlardan daha az olağanüstülük barındırırlar. Kimi dönemlerde efsanelerle de karşılık bulmuşlardır. Fakat efsanelerdeki mistik ve olağanüstü olay örgüleri halk hikâyelerinden oldukça farklı düzenlenmiştir.

Halk hikâyelerin ortaya çıkışları genellikle derin bir etki alanında gerçekleşir ve onu ortaya çıkaran kültürden pek çok iz taşır. İçerisinde barındırdığı didaktik ve kültürel unsurlarla var olduğu cemiyetin nişanelerini taşır. Dolayısıyla bu eserler çalışmalarda dönemleri ve kültürleri, yaşayış ve inanış tarzları ile incelenmeli; aydınlatıcı bilgi vermelidir.

Yüzyıllar boyunca bilinmeyene duyulan merak ve heyecan pek çok halk hikâyesinin, destanın ve efsanenin konusu da olmuştur. İnsanlık tarihi boyunca Nil Nehri'nin kaynağı daima merak edilmiş ve araştırmalara konu olmuştur. Bu kadar uzun bir ırmağın nereden geldiği üzerine pek çok varsayım oluşturulmuş bazı varsayımlar dinî boyutta açıklanırken bazıları daha bilimsel temellere oturtulmaya çalışılmıştır. *Risâle-i Nil* de dinî ve kültürel olarak her milletin gözdesi konumundaki Nil Nehri'nin kaynağı üzerine kurgulanmış bir eserdir. Eser, anonim olmasına rağmen dönemin düşünce dünyası ve bahsi geçen coğrafyanın geleneklerini aktarması açısından kıymetli işaretler barındırmaktadır.

Çalışmada eserin mevcut iki nüshası olduğu tespit edilmiştir. Nüshalar arasında bazı dil özellikleri ve cümle yapısındaki farklılıklar haricinde bir ayrıklık tespit edilmemiştir. İki nüsha arası olay anlatımı ve verilen didaktik düzeydeki rivayetler birbiri ile örtüşmektedir. Anlatılanların genel kaynağının menkıbeler, Kuran kıssaları ve ayetleri, hadisler olduğu görülmüştür. İçerisinde geçen halk hikâyesinin zikredilen isimler sebebiyle Musevi kaynaklı olduğu söylenebilir.

Araştırmalarımızda eserin yalnızca üçüncü kısmındaki halk hikâyesini barındıran Süleymaniye Kütüphanesi'nde bulunan "*Es-Selsebîl fî Evşâfi'n-Nil-i Mübâreke*"

isimle yazma çalışmasına, *Risâle-i Nil*'in bir benzer niteliğinde Konya Koyunođlu Şehir Múzesi ve Kútüphanesi'ndeki "*Ahvâli Nehri Nil*" alışmasına ve son olarak Saraybosna Gazi Húsvre Beđ Kútüphanesi'nde "*Hikâyet-i Abdúlmecid*" ismiyle karşımıza çıkan çalışmalar bulunmuştur. Adı geçen bu çalışmalarda belirtilene göre hikâyelerin başka bir núshası bulunamamıştır. Çalışma sonucunda bunlara ek olarak Berlin Kútüphanesi'nde ve Zeytinoğlu Halk Kútüphanesi'nde de bu hikâyelerin birkaç kúk farklılıklarla iki ayrı núshası olduğu ispatlanmış ve bulunan núshalar arasındaki farklılıklar gösterilerek eviri metin çalışmalarına eklenmiştir. alışmalar esnasında çeviride temel alınmış olan Berlin núshasının müellif núshasına en yakın núsha olduğu düşünülmüştür. Yapılan düzeltmelerle núshaların karşılaştırmalarından, müellifin kaleminden çıkmış olmaya en yakın ortak bir metin oluşturulmaya çalışılmıştır.

Çalışmanın; edebiyatımızda tenkitli metin incelemelerine katkı sağlaması mit edilmektedir.

KAYNAKLAR

- AKSOYAK, “İsmail Hakkı, Nâbî'nin Tuhfetü'l-Haremeyn'inin Edirneli Nâlık'ın Tuhfetü'lHaremeyn'ine Etkisi: Hikâyeler, Gelenekler, İnanışlar..”, *Milli Folklor*, C. 95, 2012, ss. 9-22. BOLAY Süleyman Hayri, “Âdem”, DİA, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezi (İSAM), C. 1, 1988, ss. 258-261.
- BOZKURT Nahide, “Hârûnürreşîd”, DİA, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezi (İSAM), C. 16, 1997, ss. 358-369.
- BOZKURT Nahide, “Me'mun”, DİA, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezi (İSAM), C. 29, 2004, ss. 101-104.
- CİVELEK Nilay Kınay, "Sehâbî'nin Dîvân'ında Yer Almayan Şiirleri" *Korkut Ata Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, C.8, 2022, ss. 405-415.
- COŞKUN Vildan S., “Zâtî”, DİA, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezi (İSAM), C. 44, 2013, ss. 150-151.
- ÇELEBİ İlyas, “Şeytan”, DİA, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezi (İSAM), C. 39, 2010, ss. 101-103.
- ÇELENLİOĞLU Asiye, “Modern Türk ve Mısır Edebiyatının Doğuş Ve Gelişim Evrelerindeki Benzerlikler Ve Fransız Edebiyatının Bu İki Edebiyata Tesiri”, *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 87, 2019 ss. 294-314.
- ÇELİK Hüseyin, Kur'an'da “Dâbbetü'l-Arz”, *G.O.Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi*, C.1, 2013, ss. 41-47.
- ÇETİN Firdevs, "Evliya Çelebi ile Nil Boyunca Seyahat", *Akademik İncelemeler Dergisi*, C.10, 2015, ss.1-29.
- DİNÇ Büşra, “Taşlıcalı Yahya'nın Yusuf ile Züleyha Adlı Mesnevisinin Yusuf Suresiyle Mukayesesi”, *Doğu Esintileri*, C.1. ss. 211-239.
- ER Rahmi, “Risâle” DİA, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezi (İSAM), C.35, 2008, ss. 112-113.
- ERBİL Bilal, Gazanfer Ağa, Hayatı ve Yaptırdığı Eserler, (Yüksek Lisans Tezi), İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2019.
- ERDEMİR Hatice P., Hasan AKYOL & Onur GÜNDAY, Nil: Eskiçağ'dan Ortaçağ'a Mısır'a Hayat Veren Nehir, Coğrafya'da Yeni Yaklaşımlar (1.baskı) içinde (s. 227-257) İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi Yayınları
- ERDOĞAN Mustafa, “Bazı Osmanlı Şairlerinin Mısır İzlenimleri”, *Turkish Studies*, C.4, 2009, ss. 439-477.
- ERGİN Muharrem, Türk Dil Bilgisi, İstanbul: Boğaziçi Yayınları, 2009.
- Evliya Çelebi, Seyahatname, İstanbul: Devlet Basımevi, 1938.
- FAYDA Mustafa, “Ömer”, DİA, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezi (İSAM), C. 34, 2007, ss. 51-53. GÜNDÜZ Şinasi, “Şit”, DİA, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezi (İSAM), C. 39, 2010, ss. 214-215.

- HARMAN Ömer Faruk, “İbrâhim” DİA, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezi (İSAM), C.21, 2000a, ss. 272-273.
- HARMAN Ömer Faruk, “İdris” DİA, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezi (İSAM), C.21, 2000b, ss. 478-480. HARMAN Ömer Faruk, “İshak” DİA, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezi (İSAM), C.22, 2000c, ss. 519-521. HARMAN Ömer Faruk, “İdris” DİA, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezi (İSAM), C.21, 2000d, ss. 478-480.
- HARMAN Ömer Faruk, “İsmâil” DİA, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezi (İSAM), C.23, 2001, ss. 80-82. HARMAN Ömer Faruk, “Nüh” DİA, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezi (İSAM), C.33, 2007, ss. 224-227. HARMAN Ömer Faruk, “Ya’küb” DİA, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezi (İSAM), C.43, 2013, ss. 276-277.
- İŞİK Hüseyin Hilmi, “Menâkıb-ı Çihâr Yâr-i Güzîn” İstanbul: Hakikat Kitabevi Yayınları, 2021.
- KARAHAN Abdulkadir, “Nâbî” DİA, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezi (İSAM), C.32, 2006, ss. 258-260.
- KARAKUŞ Nadir, “Mısır Medeniyetinin Kilometre Taşı: Nilometre” *Şarkiyat*, C.14, 2022, ss. 656 - 669.
- KAVRUK Hasan, “Türk Edebiyatında Mensûr Hikâyeler” , Ankara: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, 1998.
- KAVRUK Hasan & PALA İskender, “Hikâye” DİA, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezi (İSAM), C.17, 1998, ss. 491-493.
- KAYA İbrahim, “Tuhfet’ül-Haremeyn’in Metin Neşri ile İlgili Bazı Düşünceler”, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, C.8, 2015, ss. 148-161.
- KAYA Mahmut, “Mikyâsü’n-Nil” DİA, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezi (İSAM), C.30, 2020, ss. 52-53.
- KOÇAK Muhsin, “Ömer” DİA, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezi (İSAM), C.34, 2007, ss. 51-53.
- KÖKSAL Asım “Peygamberler Tarihi” Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara.
- ÖNKAL Ahmet, “Amr b. As” DİA, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezi (İSAM), C.3, 1991, ss. 79-81.
- ÖREN Enver, “Peygamberler Tarihi”, İstanbul: Türkiye Gazetesi Yayınları, 1958.
- ÖZTÜRK Murat, “Abdüllatîf El-Bağdâdî’nin Kitâb El-İfâde Ve’l-İ’tibâr İsimli Eserinde Gemiler, Nil Nehri Ve Nilometre Hakkında Verdiği Bilgilere Dair”, *Selçuk Üniversitesi Selçuklu Araştırmaları Dergisi*, 2020, ss. 117-142.
- PALA İskender “Divan Şiiri Sözlüğü” İstanbul: Kapı Yayınları, 1990.
- SABUNİ Muhammed Ali “Ayetler Işığında Peygamberler Tarihi” Emin Yayınları: 2008.
- Şemsettin Sami, “Kamûs-i Türkî” İstanbul, 1900.

- SEYYİD Eymen Fuâd, “Nil” DİA, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezi (İSAM), C.33, 2007, ss. 122-123.
- Celâlettin Suyûti, “Halifeler Tarihi”, (Çev. Onur Özatağ) Ankara: *Ötüken Yayınları*, 2014. (Eserin ilk orijinal basımı 1856 yılına aittir.)
- ŞAHİN Esmâ, “Klâsik Türk Edebiyatı'nda Nil Nehri”, *Divan Edebiyatı Araştırmaları Dergisi*, C.19, 2017, ss. 275-312.
- ŞAHİN Hatice, “Eski Anadolu Türkçesi”, Ankara: Akçağ Yayınları, 2015.
- ŞENER Abdulkadir, “Abdest” DİA, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezi (İSAM), C.1, 1988, ss. 68-70.
- ŞENER Abdulkadir, “Gusül” DİA, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezi (İSAM), C.14, 1996, ss. 213-214.
- TAŞTAN Yahya Kemal, “Robert Dankoff: Seyyah-ı Âlem Evliyâ Çelebi'nin Dünyaya Bakışı”, *Karadeniz Araştırmaları*, C.28, ss. 165 – 175.
- TEZCAN Nuran, “Evliya Çelebi'nin Gün Işığına Çıkan Eseri: Nil Haritası”, *Kültür Tarihi* 2011, ss. 58-63.
- TİMURTAŞ Faruk Kadri “Küçük Eski Anadolu Türkçesi Grameri” *Türkiyat Mecmuası*, 1976.
- TİMURTAŞ Faruk Kadri “Eski Türkiye Türkçesi XV. Yüzyıl Gramer - Metin - Sözlük” İstanbul: Kapı Yayınları, 2012.
- TOKATLI Suzan, “Eski Anadolu Türkçesi Metinlerinde “Ki”, “Kim” Bağlama Edatı Ve İlgi Zamirlerinin Zaman Ve Kip Eklerine Yüklediği Görevler” *Ahi Evran Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi*, C.6, 2005, ss.133-148.
- TÜRKMEN Fikret, “Hikâye” DİA, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezi (İSAM), C.17, 1998, ss. 488-491.
- UZUN Mustafa İsmet, “Nesir” DİA, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezi (İSAM), C.33, 2007, ss. 9-11.
- UZUN Mustafa İsmet, “Risâle” DİA, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezi (İSAM), C.35, 2008, ss. 114-116.
- ÜNVER İsmail, “Çeviriyazıda Yazım Birliği Üzerine Öneriler” *Turkish Studies*, C.3, 2008, ss.1-46.
- YAPICI Ali İhsan, “Eski Anadolu Türkçesi Ve Osmanlı Türkçesi Metinlerinde İmla Kaynaklı Bir Sorun: Ünsüz Uyumu”, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, C.13, 2020, ss.218253.
- YAVUZ Yusuf Şevki, “peygamber” DİA, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezi (İSAM), C.34, 2007, ss. 257-262.
- YAZICI Hüseyin, “hikâye” DİA, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezi (İSAM), C.17, 1998, ss. 479-485.

İNTERNET SİTELERİ

“Bir Rumi’nin Gözünden 16. Yüzyılda Kahire” (2015, 13 Nisan). Erişim Adresi:

<https://www.Sharfliler.com/bir-rumi/>

<https://tr.wikipedia.org/wiki/Anasayfa> (erişim tarihi: 14.06.2023)

<https://kuran.diyamet.gov.tr> (erişim tarihi: 14.06.2023)

<https://www.tebdiz.com> (erişim tarihi: 14.06.2023) <http://lugatim.com>

(erişim tarihi: 14.06.2023) <https://www.buyuklugat.com> (erişim tarihi:

14.06.2023) <https://sozluk.gov.tr> (erişim tarihi: 14.06.2023)

<https://www.luggat.com> (erişim tarihi 14.06.2023)

<https://www.hadiskitaplari.com> (erişim tarihi 14.06.2023)

<https://www.sahihhadisler.com> (erişim tarihi 14.06.2023) <https://dorar.net>

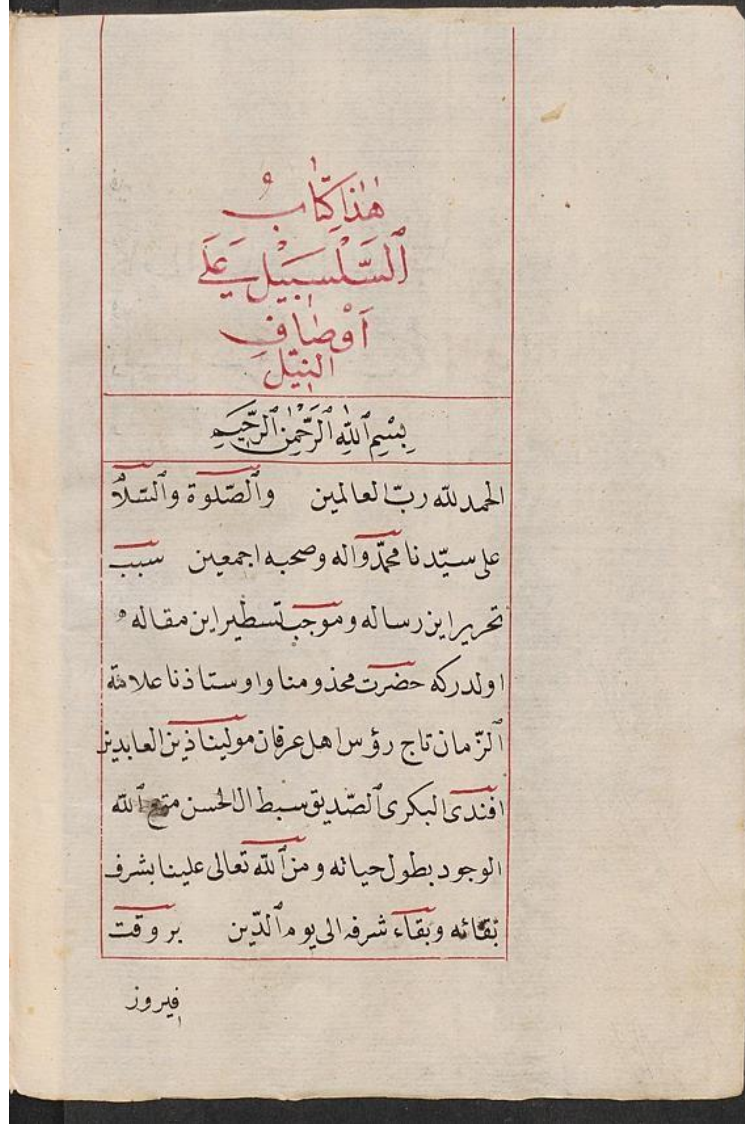
(erişim tarihi 14.06.2023)

“Dabbet-ül-arz” (2023 18 Haziran). Erişim Adresi:

<https://dinimizislam.com/detay.asp?Aid=6139>

EKLER

1. Berlin Nüshası

حضرت باری بطریق الاجمال تعریف و توصیف
 ایدر بعد بوقتی که امر ایندی که نیلک کتب
 عربی مسطور و مذکور اولان احوال و اوصاف
 چیقور کی لسانه ترجمه ایدم پس امر باری
 موجبیه نیل مصرک کتب متداوله ذکر اولان
 احوال و اوصاف استخراج ایدوب ترکیه ترجمه
 اولندی وچ بابا و زرنیه ترتیب قلندی
 والله اعلم بالصواب **الباب الاول نیلک**
 مبدا و منتهای و بعضی عجایب و غرائب بیان
 ایدر مولانا شیخ جلال الدین سیوطی مرضی
 الله عنه کواکب القوسه نام کتابنده ذکر
 ایدر که نیل مصرک بحراسی جبل قافه قارطاج
 چقوب قارکلور در باری و بحر حضری

شق

فیر و ز و بروز ۲۰ هجرتا فروزده حافظ محیته
 مصر صانها الله عن الاصر صفت رای
 وزیر و شن ضمیر مشیر مشتری تدبیر
 دولتلو و سعادتلو و عدالتلو و فقرا
 مرحمتلو حسن پاشا بستر الله تعالیه من
 الخیرات ما برید و ما یثاب فیہ حضرت باریک
 مجلس شریف و محفل منیفلر نه شرف
 صحبتلر یله مشرفا بکن اثنائی کلامده نیل
 مصرک احوال مذاکره اولوب مبدا و منتهای
 و سبب زیاد و نقصان سوال اولوب نوع
 بنی انسان نیلک باشنه وار مش و منبع حقیقه
 و اصل و منش کسسته واری وله دیواستعلام
 بیورلد قده سابق الذکر مولانا موسی لیه

شق ایدوب بیرونه چیقار و التون و کش
 و یا قوت و زمره معدنلر بنه اوغور تا کلوب
 زنج و لایتنک بحیر سنه د و کلور و بعضلر
 درمشلر که نیل کلوب انسان اباغی و اصل اولدی
 جبل قمر دن چیقوب ظاهرا و لور و جبل قمر حط
 استوائینک اردن در کجه و کوندزانه بر اورد
 زیاده و نقصان اولمز و جبل مزبور مسطدر
 مشرق دن مغربه چکلمشدر و جبل قمر تسمیه سنه
 باعث بودر که غایتده بیاض اولوب نظر
 اولد قده ای ضیاسی کوزی قمشدور
 و بعضیلر ضم قاف ایله و سکون ایم ایله قمر
 اطلاع قاید لر سبب بودر که قمری دید کلر
 طبر معروف اندن کلور اول محله منسوب

اوغین جبل قمری دینلدی و کابعدرات
 آلر مانده ذکر ایدر که نیل اصل جبل قمر دن
 چیقوب جمع اولوب اندن و نایرها قارطاج
 هر بری بر طرفه اقرانلردن بری نیل صردر
 جنوب دن چیقوب شماله سکر در سائر ایرما قار
 خاد فیدر و شماله اقر صولطیف و لور و نیل
 مصرک زیاده لکنده اختلافا اولندی بر
 جماعت لایعلم ذلك الا الله سبحانه و تعالی دیو
 سکوت ایتدی لر و بعضیلر نیلک زیاده اولس
 عیون و انهار دندر دیدیلر و بر جماعت کا ذاهب
 اولدی لر زیاده اولسی بودر که حبش ایلمنده
 و بلا د مغربه یغور لچوق یغین سیلدر
 و فرت اولوب نیله قارینشوب طشره اقر

ومصر

مؤلفی احمد بن یوسف لیتقا شی ذکر ایدر که
شدت بنی علیه السلام مصره کلوب
ادریس بنی علیه السلام می استخلاف ایلیک
ادریس علیه السلام طاغده ساکن اولوب
 نیلک احوالی کورب مصرک امرینه و تدبیرنه
 شروع ایتدی کوردیکه نیل دفعه واحده
 کلوبا قلی بصرا حاطه ایدر یوکسک برلره
 و طاغیک باشنه چقوب ساکن اولور لر
 نیل چکدکم خلق یتوب صودن خالی
 بولد قلی ریده زراعت ایدر لر دی و نیل
 کاه وقت معینه سی یوق ایدی چون **دریس**
بنی علیه السلام بونی کوردی و افخلق
 جمع ایدی و نیل زیاده اولوب قهغه

باشلدیغی

و مصر دیارند و اصل ولد یغنه سبب
 مسافه بعیده در ایچون بولانق کلور و
 کلدیکنه باعث بودر که اولعیون جبل قمرک
 الئنده در سیل زیاده اولدیغی زمان عیونند
 بولانق چقیر **بس** معلوما اولدی که زیاده لک
 سیل و نیموردن در **رح** **سبحانه** و تعالی فعلیه
 و آثار العلویه نام کتابه اراسطاط الیسکیم
 ذکر ایدر که قدیم الزمانه نیل طاشد قده
 کلور ارض مصری طواف قیلور دی خلق
 یوکسک برلره چیقوب و جبل مقطعه و مغاره
 ساکن اولور لر دی و انده متسع مغاره لر
 و ارایدی **بر** اوجی قلزومه چقار ایدی بو شهر
 خلق صغارا ایدی و شیوع الهدایه نام کابنده

حدیث نبوی
 رسول اکرم
 صلی الله
 علیه
 و آله

و فریدنا لغریب نام کابک صاحبی ابن لورک
 ایدر نیندان و زونایر هاق یوقدر **و حضرت**
رسول الله صلی الله تعالی علیه و سلم
 بیور مشدران **النیل یخرج** من اجته و لو
 التمس فیه **حین یخرج** لوجدتم من ورقها یعنی
 تحقیق نیل جنتدن چقیر و اگر چقد یغی
 و قنده استیوب ارا سکر ایچنه جنت
 پیرا قلدن بولور دیکر ذکر اولنور که نیل
وسیمون و جیون و فراد ارض زهنده یشیل
 زهرجت قبه دن چقیر هر یوکسک طاغ
 قله سندن اقر و نیل بالدن طانلو و مسک
 از فردن اوز که رایحه لیدر لکن صورله
 فارشوب لونی و طبعی و رایحه سی تغییر اولور

و ترتیب

باشلدیغی محللرده و اروب علم هندسه
 ایله ارادی و صویحی وزن ایدوب ترلزویه
 الدی و یوکسک برلری ایچون ایدوب
 و ایچون برلری یوکسک ایتدی اندن نوبه
 ولایتنه و اروب و حبش قلیمنه کوب اول
 اقلیمک خلفنی جمع ایدوب جریان نبلک مصافه
 بعض محللری زیاده و بعضی محللری اکسک
 ایدوب نیلک بوللرده نیز و کج کلکشته کوره
 حسابنا لوب نیلک مصره و اصل اولسنی
 نه وقت لازما لوب زراعتا یامنه راست
 کلمسنی **تحریر** ایدوب بوللری اصلاح ایلدی
 الان نیلک جریان اول صلاح اوزرینه در
 و ابتدا نیل مرتبه تدبیر ایدن اولدر

زیرا اندن اول نیل طاشوب فیضان اولوردی
 وکاهی بعض مواضعه منقطع اولوردی
 هر مس حکمت ایله بقار صورنده سکساز
 بش صورت پیدا ایدوب وضع ایلدی
وَجِبَلُ قُمْرُكَ اللندن تیل چقوب اول صورتلک
 اغزندن قیاس معلومه ایله اقوب انهاره
 دوکلور ایدی و اول بقاردن دو زلمش
 اشکال دن مقادیر ایدوب ارض مصرک بیج
 ارشون صودن ری و بجنی حسابا الوب
 اون سکیز زراع قسمت ایلدی و هر زراع
 اون ایکی بر مق و زره عقدا بتدی بومقد
 صوکلد که ارض مصر ری ولوب اهل مصر
 منافع او بچو مقدا ری صوی بری جانیه

ایقیدوب

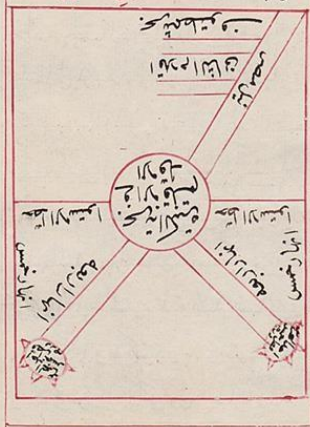
و ترتیب ایله ادر سببی بودر که **ح سبجان**
 و تعالی شمال یلنی کونده در اسوب کلور آجی
 ذکر ی قالدیرب یاروب سدا ایدر نیل و ته
 کید میوب ایر کلور طشا را قیلمی با صوب
 ری اولور بجن حدی تمام اوله **ح سبجان** و
 تعالی تک اریله ری جنوب اسوب نیلی
 آجی ذکره ایدر اندن بر اچلوب خلق زراع
 ایدر لر و استاد ابرهیم ابن وصف شاه
 کتاب اخبار مصرده ذکر ایدر که اولز مانکه
 یزد شیر باد شاه اولدی سحر کمانه علی اول
 تصنیف اتمش ایدی هر مس نام کاهنی جیل قره
 کوندردی واروب انده هیکل و تمایل یاید
 و نبلک بطحه سنی تعدیل و اصلاح ایتدی

مطلب
روایت

روایت اولور که سلاطین ماضیه دن
 بعضیسی نبلک احوالنه و قوف اولمق
 ایچون دم ارسال ایدوب بیجه زمانه ندرکه
 بر اولوطاعه واصل ولدیلر یوقر و سنه
 برادم چیقار دیلر اولدخ کیدوب نام
 و نشانی بلور مدی اخرجوع ایتدی لر و
 دخی روایت اولور که اولطاعه اسمنه
 مقنا طیس انسان دیر لر بر جنس طاشوری
 و اراید که غایت بیاض کمش کی پلدر اید
 اولطاشلرک خاصیتی بو ایدیکم قز انسان
 کوزی اولطاشلره طقونسه انسان
 چکوب کندوبه کتور ایدی مقنا طیس
 د میری جنبا بتدی کی اولطاشلره اده

ناسوب

ایقیدوب زیاده سنی حظ الاستوی
 اردنده اولان بوادی و مال و ارض خرابه
 ایدوب صرف ایدردی و لاینلری باصوب
 غرق ایدردی **جبل قُمْرُ بُدُرُ**

ایرما قلره سلطانیدر مشرق و مغرب
اراسنده اولانا ایرما قلمی **حق سبحانه** و تعانی
اکامسخر فلشد رنجنکر **حق سبحانه** و تعانی
ایرما یله نیل زیاده اولوب جریان یلسه ساتر
ایرما قلره امر اولور نیله یاردم ایدوب
امداد ایدر لر **حق سبحانه** و تعالی
ارادتی وزره جریان تمام اوله ساتر
ایرما قلره وحی اولور صور کلوب برلینه
رجوع ایدر **وَقَالَ اللَّهُ تَعَالَى عَمْرٌ وَجَلَّ فَانْجَبْنَا**
مِنْ جَنَاتٍ وَعُيُونٍ وَرُوعٍ وَمَقَامٍ كَرِيمٍ
روایت اولور که قدیم الایامده نیلک
ایکجا نینده اسوان شهرندن اشاغرشیده
کلجه باغ و بوستان و باغچه لرایدی کیلر

مطلب
روایت

ظل

یابشوب قالور هدک اولور ایدی ایدی
خدا ص اولور و الله اعلم بالصواب و الیه
المرجع المآب **باب ثانی** نیل مصرک بعض
عجائب و غرائبی بیان ایدر ابن بیسه
روایت ایدر عبداللہ المقاوریدن اول
دخ عبداللہ ابن عمر دن رضی اللہ تعالی
عنه روایت ایدر که نیل مصر سید
الانهار در **سخر الله تعالی کل نهرین المشرق**
والمغرب فاذا اراد الله تعالی اجزاء نیل
مصر کل نهران یمده فامدتها الانهار
بمائها و فرج الله تعالی الی کل ماء حیوناً
فاذا انتهت اجریه الی ما اراد وحی الله تعالی
الی کل ماء ان یرجع الی منصره یعنی نیل مصر

مطلب
ثانی

صونک و فرینده و کثرت مواجده انکله
غلایدر لرایدی و حلوان نام قریه
بر مقیاس و ارایدی که عبد العزیز بن
مروان یابمشدر بولردن اولوج
مقیاس دخی و ارایدی بری منوفه ده
حَضْرَبْتُ يَوْسُفَ صِدْقًا يَوْسُفَ كَاتِلِيهِ وَسَكَاةً
عليه یابمش ایدی و بری دخی اتصانام
قریه ده در و بری دخی هیمده در که
دلوکه الحوز نام خاتون یابمشدر که
فرعون غرق اولد قد نصکره مصر ده
او توز پیل سلطان اولمشدر و اصتحده
برطافه وارد ریلده بر کره کونش اول
طاقیه کبر چیز لر قازمشدر کونش

طوقونکو

ظل شجاردده بور ایدی کونش سرطان
بورجنه داخل اولد قدده ساتر انهار کونش
اکسلور نیل زیاده اولور و زیاده لکی
شهور قبطیدن بونه و مصریدن و ابیب
و توت بود و رتاید واقع اولور و مقیاسه
صواون التي ارشون ارتفاع بولد قدده
اراضع مصر ری اولور و انصاف نیلدر
صکره قاع مقیاسه صواوج ارشون
مقداری قالسه اولسنه نیل از ککلو
دیدیدلر و روضده مقیاسی ساو
ابن زید القنوجی سلیمان بن عبدالملک ایچو
یابمشدر و اول محله قریب بر مقیاسی
دخی وارد در احمد ابن طولون یابمشدر

ایتدی حضرت نوحک یانته کلدی حضرت
نوح علیه السلام صاغ النی سامک
 اوزرینه ووصول النی رخصدک اوزرینه
 قیوب خیردعالیدی وایتدی یارب سامه
 برکت ویر مبارک ایله وارخصدک اولادنه
 ملک و سلطنت روزی قیلیدی ائدی
نوح علیه السلام اوغلی حامی چاغردی
 اجابت ایتدی نه کندی ونه اولادی
نوح علیه السلام اکا بدعا ایتدی یارب
 حامی دخی اولادنی خور حقیر ایله دیدی
 اینکون جمله سوادن و حبش لک اصلی حام
 نسلنددر اولمخلده حاملک اوغلرئدی
 مصر بن نصیر حقیقه کلوب حضرت نوحک

مطلب
 بالثالث

طوقوندوغی چیز لردن نیک اولسنه قاج
 ارشون وقاج بر مق کلکین معلوم ایدینور
 والله اعلم بالثواب **باب الثالث** اوج فصل
 اوزرینه در فصل اول مصره مصر تسمیه
 اولندوغنک سببین بیان ایدر باعث
 اولدرکه حضرت نوح علیه السلام
 دورتا و غلی واریدی برینک ادی سام
 و برینک ادی حام و برینک ادی یافسر
 و برینک ادی ببطون ایدی برکون نوح
 علیه السلام اوغلی سامه خطا بایدو
 چاغردی سام جلیب ویر و بنا جابت
 ایتدی سام دخی اولادنه چاغردی
 اولادندن رخصدر جواب ویر و بنا جابت

یانته

ایتدی حضرت نوحک یانته کلدی حضرت
نوح علیه السلام صاغ النی سامک
 اوزرینه ووصول النی رخصدک اوزرینه
 قیوب خیردعالیدی وایتدی یارب سامه
 برکت ویر مبارک ایله وارخصدک اولادنه
 ملک و سلطنت روزی قیلیدی ائدی
نوح علیه السلام اوغلی حامی چاغردی
 اجابت ایتدی نه کندی ونه اولادی
نوح علیه السلام اکا بدعا ایتدی یارب
 حامی دخی اولادنی خور حقیر ایله دیدی
 اینکون جمله سوادن و حبش لک اصلی حام
 نسلنددر اولمخلده حاملک اوغلرئدی
 مصر بن نصیر حقیقه کلوب حضرت نوحک

اندن نوح علیه السلام اوغلی یافته ندا ایدو
 چاغردی اجابت ایتدی نه کندی ونه اولاد
نوح علیه السلام بدعا ایدو بحت سبحانه
 و تعالی سنی و اولاد لریکی شر لخلق یلسون
 دیدی واندن اوغلی بطلونه ندا ایتدی اجابت
 ایدو ب یانته کلدی کاخیردعا ایددی
 سام نوح علیه السلام دعا پی برکاتیله
 دولته چوقوزور کار عمر سوردی
 اوغلی رخصدر دخی معتر اولوب
 چوقیل سلطنت و نبوت اولادنه دگ
 حامل دورتا و غلی واریدی برینک ادی
 کنعان ایدیکه سوادن حبش لک اصلید
 و برینک ادی قوظدرکه بزید بیلک اصلید

ودو نوحینک

خود واحسن جويدرو بواج اشيا ايله
 مصر شام اوزرينه تفصيل و نتمشدر و بالي
 سائر بالگردن اطري واحده در ملك مقوش
حضرت رسول الله صلى الله تعالى عليه وسلم
 حضرت زرينه بال هديه كو ندر مشدر **حضرت**
 رسول حضرت بيورديكه نزه دندرايتديلر
يار رسول الله مصرده برقره وارد
 بنها ديمكله معروف اولقره نك بالندندر
حضرت رسول الله صلى الله تعالى عليه وسلم
 بيورديكه **الله بارك في بنها** و عسلنه بركان
 وير حالا اولقره حضرت رسولك دعاسي
 بركانند معمورا ولوب بالي سائر قرانك بالند
 اطيب و مبركدر مصرك محاسندن بري

دخي بودرك ارض مصر همسنة دورت
 فصل ايله زيب زينت بولورا اول واج آي
 بياض كمشه بكر كه نيل طاشوب ارترو واج
 آي مشكه مشابه اولور كه نيل چكوب
 زراعت ولوب بريك لوني و رايحه سي مسك
 رايحه سنه مشابه اولور واج اي زمربه
 بكر كه نباتات يتشوب چيچكلر اچلوب
 بساط زمردى ووشنور واج آي
 دخي زراعت يتشوب حصاد زمانى ولوب
 اكن صاراروب منظرده التون شكله مائل
 اولور **وابن عمردن** رضى الله تعالى عنه دن
 مرويدر كه منارادان ينظر الى شبه الفردوس
 فليتنظرا لارض حين يظهن زرعها ويزهر

مرويدن
 رضى
 الله
 عنه

برسيها

خود واحسن جويدرو بواج اشيا ايله
 مصر شام اوزرينه تفصيل و نتمشدر و بالي
 سائر بالگردن اطري واحده در ملك مقوش
حضرت رسول الله صلى الله تعالى عليه وسلم
 حضرت زرينه بال هديه كو ندر مشدر **حضرت**
 رسول حضرت بيورديكه نزه دندرايتديلر
يار رسول الله مصرده برقره وارد
 بنها ديمكله معروف اولقره نك بالندندر
حضرت رسول الله صلى الله تعالى عليه وسلم
 بيورديكه **الله بارك في بنها** و عسلنه بركان
 وير حالا اولقره حضرت رسولك دعاسي
 بركانند معمورا ولوب بالي سائر قرانك بالند
 اطيب و مبركدر مصرك محاسندن بري

دخي بودرك ارض مصر همسنة دورت
 فصل ايله زيب زينت بولورا اول واج آي
 بياض كمشه بكر كه نيل طاشوب ارترو واج
 آي مشكه مشابه اولور كه نيل چكوب
 زراعت ولوب بريك لوني و رايحه سي مسك
 رايحه سنه مشابه اولور واج اي زمربه
 بكر كه نباتات يتشوب چيچكلر اچلوب
 بساط زمردى ووشنور واج آي
 دخي زراعت يتشوب حصاد زمانى ولوب
 اكن صاراروب منظرده التون شكله مائل
 اولور **وابن عمردن** رضى الله تعالى عنه دن
 مرويدر كه منارادان ينظر الى شبه الفردوس
 فليتنظرا لارض حين يظهن زرعها ويزهر

مرويدن
 رضى
 الله
 عنه

برسيها

وانواع اشیا زراعات و ثنور جانب
شرقیسی نیدر جانب غربیسنده
طیلسان شکلنده بر بیاض صاغ
واقع اولمشدر جبل بی دیمکله معروفدر
قوشلر صداسندن اولطاغه کونا کون
اواز لراشیدیلر روایت و ثنور که
خلیفه هارون الرشید دنیای
تصویر ایدوب و بر دکلرک ارض
مصرده کره اسبوطی بکنوب پسنداشد
و محاسن مصر دن بری دخی بودر که ارض
خترده واقع احرام طاغریدر که بر یوزنه
اندن بوکسک بنایوقدر ملوک اسلامدن
بعضیسی هدمنه نیتا یتدیلر حسنا ایدوب

کور

15
بر سبعا و تکسی بالثور و اشجارها یعنی هر یک
دیلر سکه جنت الفردوسک مثلنی کوره
ارض مصرک زراعاتی بیشترکن و نباتاتی
چیچک کند که و اشجار ازهار دن لباس
کیدکن و مصرک محاسندن بری بودر که
هر زمانده و هر فصلده سبزه و مشوم
و میوه بولنور منقطع اولمن و مصرک محاسندن
بری بودر که ارض اسوانن الثون معدنی
واردر که دیناده اندن غیری برده معدنی
یوقدر و محاسن مصر دن بری بودر که
سبوطدر که مساحه سی و توزریک
فداندر برد و زحرا در که بر قطره صوطامسه
جوانبارعه سنه برابر ییلورگان و فرط

عرض مهندس ارشونله دور تیزوارشون
واساسی دخی و لقدردر و علوی دخی
کذلک بناسی مردمندر اسکندریه اوزر
ذات حام نام محله قطع اولنوب نقل و نمتند
قرق فریح بر در و فریح اوج میلدر و میل بیک
باغدر و باغ دورت ارشون و ارشون کور
دورت هر مودر و بنا سنده اختلاف و نمتند
بر روایت بودر که ملوک قباطدن سهلوا بن
در سید بر کجه یا تورکن هولناک دوش کور
ایرتسی کوهنا بر جمع ایدوب کوردوکی دوشی
تقریر ایدوب تعبیر فی استدی کهنای جمع اولوب
علم نجوم فاکله بوقلیوب بیلوب طوفان
او کجغندن خبر و بر دیلر و وقت طوفان

تعیین

16
10
کور دیلر که تمام خراج مصر هدمنه کهابت
اتر فراغت ایتدیلر مأمون خلیفه هدمنه
مباشرت ایدوب الخای مقداری جد جهده
ایدوب بر طاقه اجدیلر ابحر و سنده بر نسنه
بولندی و مطمئن اولدوغی جلدن ظاهر
اولمدی رجوع ایتدکلرک بر مر مرشاد الزوان
ایچنده بر زالثون بولدیلر لوب وزن ایتدیلر
حساب ایتدیلر اولمدتدن صرف اولنان
ایجه ایله برابر کلدی و حبیطة العباب نام کتابک
مؤلفی بن لوردی نقل ایدر که جواهر نفیسه
و معادن متنوعه ملو و مشحون دهن حکمت
ایله مدهوندروالات صلاحه ملو و مطمئن
بأس صد قبول اتم و هرم مزبور اندن هر بیک

قومشدر مطبق ایچنده برملک یا تور یا شی
اوجنده برحیفه قومشدر اول ملک اسمی
ورسمی وحکتی یازلمشدر مطلم اولدیغی
اجلدن کمسنه واصل و نماز اولهرملره
صوبولتری تمشدر تا که نیل اولمشا به کلوب
طولر و اولهرملردن برالشدن بول تمشدر
فیومده چتار ایکی کونلک مسافدر وهرملره
یازیلدی رکه بن بولتری لقی بلده بنا ایتدک
بزد نصکره کلندر مراد ایدر لر ایسه الیونور
ییلده هدم ایلسونلر و بز بولتری جری و دریا
ایله سرا با اولرندک بزد نصکره کلندر حصیر
اورتسونلر وهرم نائینک مؤسکلی
صاروشین برامرد اوغلا ندر وهرم ثالثکه

کوجوک

تعیین ایتدی بلر بس قبل لظوفان احرامک
بناسنه مباشرت ایتدی بلر وهر برهرمد
یدی بیت یا بدیلر کواکب سبعة سبتار
عددی اوزره وهر برینک قپوسنده الونور
برصنم وضع ایلدی صوف برالی اغزنه قومش
الننده کاتبه کهنایله یاز و یازلش چن اول
یاز و او قونسه اولصنم اغزنی چار اول
قبونک مفتاحی چقبوب ظاهرا ولور اول
قریانلری ونجور لری وایام و اوقات و ساعا
واردر اولدق این وخرناتیک وصولی اول
اول اوقات حصوننه موقوفدر و اولصنم
و بیوت سبعة به ارواح مسخر اتمشدر
حفظ ایچون و سنک روحا مدن برطاوس

اعلام ایلدی حضرت عمر رضی الله تعالی
عنه برورقه یاز و بار سال ایلدی
وامر ایلدی که نیله براغه لرا اول ورقه نیک
مضمونی بویایدی که یا نیل مبارک اکر سنز
حق سبحانه و تعالی نیک امر شریفیله اقوب
کلور سک کبر و امر حق ایله اقوب کله سنز
واکر سنز کد و کدن رتوب کلور سک
لازمه کد ر کله سکا احتیاجن یوقدر
چون ورقه نیله براقدیلر اول کجه اون
سکر ارشون صوکلوب ارض مصری
تمام ری اولدی فصل ثالث مصرک فضیله
بیان ایدر حق سبحانه و تعالی قران عظیمه
وسا ترکب منزله سنده مصری ذکر

مطلب
فصل
ثالث

اتمشدر

کوجوک هرمد مؤکلی ره بان مورث هر
پیر درالنده مجره طو تار طلوع شمسه
غروب ایله مجره ایله حر طولا شور یقین
کله لرغا تباراق کتسلرک و ظاهرا ولور
والله تعالی اعلم و احوال و محاسن مصر دن
بری دخی بودر که قدیم الایامک اهل مصر
هرسته بر باکره قیزا لوبیا ناسته یا باسنه
مال و بقعه و مر و ب رضا ایدر لر
قوی کلین ایدوب کیدر و بیا
زیب و زینت ایله کتور بیا
نیل زیاده اولوب و قده رای و اتمد کلر
زمانه نیل کلر دی عمر بن العاص بوخصو
یاز و ب حضرت عمر رضی الله عنه حضرت لرینه

آتشدر فرعون حکایت ایدوب دیشدر
أَلَيْسَ لِي مَلِكٌ مِّمَّنْ وَهِيَ الْآلِهَةُ الْكُفْرِيَّةُ
تَجِي وفضا تلندن بری دخی بودر که انبیاد
 یجه کسسه لر مصره کیر مشدر بری
حضرت ابرهیم و بری حضرت اسمعیل و بری
حضرت یعقوب و بری حضرت یوسف
 صلوات الله و سلامه علیهما اجمعین
 و حضرت یعقوب اولادندن اول یکی نفر
 داخل ولد یلرایدی و فضا تلندن بری
 دخی بودر که حضرت موسی و هرون و یوشع
و دانیال و ذی القنون و ارمیا و لقمان و عیسی
 صلوات الله و سلامه مصرده طوغشیلر
 و فضا تلندن بری دخی بودر که اول شجر

خرما که حق سبحانه و تعالی قران عظیمه
 ذکر آتشدر و **هُمَنِي إِلَهُكَ يُجْزِعُ النَّحْلَةَ**
 مصرده دروبری دخی بودر که بلسم
 قبوسیدر که حضرت عیسی علیه السلام
 معجزاتیلله مطربه ده ظاهرا و لشدرو
 صحابه کرامدن چوق کسسه داخل و لشد
 جبل مقصده بعضی لر نیک قبری موجود در
عمر بن العاص کو و غیر بلر کی رضوان الله
 تعالی علیهم اجمعین و فضا تلندن بری
 دخی بودر که طور سینا و بیت المقدس
 اعمال مصرندرامام ابواللیثا بن سعد
 روایت و لنور که **حضرت اسمعیل** بر علیه
 الصلوة و السلام او غلرندن عیص

مطلب
 سوره
 مینا و یحیی
 نیل
 منص

اولادندن

اولادندن خالبن مشالوم دیار رومدن
 ارتحال ایدوب مصره کلوب ساکن اولوب
 نیل مصری کوروب مراد ایدندیکه نیلک
 باشنه واروب مبداء و مخرجین سیر ایدون
 بحجاب و غرابینی تما شاید پس بونیت
 ایلله **حق سبحانه** و تعالی در کاهنه نیاز
 ایدوب دعا ایلدی و نیلک باشنه
 وصولت و کند و به عمر طویل عنایت و نتم
 رجا ایلدی باری تعالی جل و علا در کاهنه
 دعاسی قبول اولدی **روایت اولنور** که
 بیلک و قریب عمر سوردی پس حاید بونیت
 ایلله ساحل نیل طوتوب سفرا ایتدی و تول
 بیل و برر و ایتده اون بش بیل سنک

ایچنده یوریدی کجه و کوندوز ذکر
 توحید ایدردی **و حق سبحانه** و تعالی جل
 و عز اثن غیبندن رزق بشتدر اید
 احو و صوسر فالمن ایدی آخر شتک
 ایچندن چقوبارض خرابه دوشدی
 یجه بلگر دخی رض خرابه یورودی
 اول بر لرده انسان و حیوان جنسندن
 کسه یوغیدی بر کون بولی در یای احض
 چقدی کوردی که بر عظیم در یادرونیل
 اولدر یای شقا ایدوب ایچندن چقوب
 کلوب یوزینه دو کور و اول محله
 نحاس صفر دن بر شجره دکشلا ووزنه
 بر قوش شکلن دوزوب قومش لر مفروش

الجنحین

ای عزیز بن حضرت اسحاق و غلی عیصر
اولادندن سالوم او غلی چایدیم دیدی
اول شخص بشید و بمرجبا یا حاید
خوش کلدک دیدی قلقوب تکرار
کور شوب قوجشدی و او بدی یا حاید
بن دخی عیصر اولادندم ادم عمر اندر
یا حاید سنک بو ارایه کلکه سبب
باعث ندر دیدی حاید دخی سبب اعلای
ایلدی عمر آن بشید و بایتدی یا حاید
بن دخی سنک کی بو هوسو یید و بنیلک
باشنه واروب عجایب و غرایبک سیر
اتمک ایچون بمقامه واصل ولدقن
باری تعالی حضرت لردن ملک کلوب وحی

اولدی

الجنایین و اوزرنه سرایانی فلم ایله نقشر
ایدوب یاز مشلرکه اسکندر ذوالقرنین
بومقامه کلوب بوندن و ته مسلک
و طریق و لمدیغی ایچون بو علاه متی بوندن
قیوب رجوع اتمشدر دیمش چاید بازوید
او قیوب حیران دوررکن قولاغنه تسبیح
او ازی کلوبا و لطفه واروب کوردیم
برالما اغاجی بمش لشدن برکسه دورب
عبادنا ییدوب دورر حاید ایلر و واروب
سلام ویردی ولدخی علیک الوب
یاننه او توردی وایتدی کسین
وفندن ککورسن بومقامه ادمی زادن
کسنه کلدیکی بو قدر دیدی حاید ایتدی

نیلک باشنه واره عجایب و غرایبی
تماشا ایدیه یا حاید اول بکا میستر
اولدی و مرکه اول کسنه سن اوله سن
دیدی حاید ایتدی یا عمران بکا
یول کوستر عمران ایتدی شول شرطلکه
چرن محلی معموده واروب مقصوده
واصل اوله سین دونوب کلدکن بنم
یانمک فالوب نیس اوله سین بنمله
عبادته مشغول اوله سین اگر بنی اولمش
بولور سک دفن ایدوب قبرم اوزرنه
استغفار ایله مشغول اوله سین
نا امرجه نه وجهله صادر اولور ایسه
بو وجهله علاید سین دیدی حاید

قبول

اولدی وایتدی یا عمران **ح** سبحانه و تعالی
حضرت نیک امریله بومقامه طورب
عبادته مشغول اولوب و تیه تجاوز
ایلیه سین دیدی بندخی عجم شکر
ایدوب و حضرت باربه حمد و ثنا ایدوب
بومحله قلم نا امرجه برنجه منظره
دیدی حاید ایتدی یا عمران عجایب
صحفا نبیاده و سفرد مده کوردک
وایشند ککه ادم اوغلتردن نیلک
باشنه برکسنه واروب واصل اوله
منبع و مخربین کوره عمران ایتدی یا حاید
یل صحفا نبیاده و سفرد مده کوردم
واشتد مکه عیصر اولادندن برکسنه

کسمه بلز و اولدابه نك عادتي وشان
 مشرفدن مغربه و مغربدن مشرقه سكره و
 كوش طوغد و قجه و طولوند قجه اطلوب
 حمل ايدوب كوش فایمق استر تا قیامت
 دكن انك ایشی بودر **حق سبحانه**
 و تعالینك امرایله ملائکه اینوب
 اولدابه كوشه حمل ایتدجه یوزینه
 وروب منع ایدر لرد و نوب کیدر لر
یا حایده چنکه سن اول طاغك دبه سنه
 دوربا ولدابه تماشا اید سین اول
 دابه كوشه حمله ایتدك نضکره کیر
 دوند و کده کد و کئی رقه سنه برقه سن
 اول سنی فارشویقا ککارتینه چیقار

پس

قبول ایدوب عهد میثاق ایلدیلر اندن
 عمر انابتدی یا حایده بودر انك سواحلن
 طوب کیتکه برا و لوطا غه ایره سین
 اول طاغك قله سنه چقوب غروب
 شمسه دك صبر ایت کوش طولونجوق
 اولد قده دریا جوش و خروش ایدوب
 موج لر طاغك قله لرینه برابر اوله
 ناکاه دریا دن بردابه عظیمه
 چقوب کوشه اطلوب حمل اید یعنی
 استر که کوشی قیه یا حایده اولداتنك
 ادینه معاذبه الشمس در لرد دورت
 باشی و دورت یوزی وارد رانك
 عظمتی **حق سبحانه** و تعالیدن غیر

معاذبه
 الشمس

قبه سی اوله دق باب اید سن یچرودن
 نقیب الالویاء ابوالعباس **حضر علیه**
 التسلام چیقده سکا یول کوستروب
 دلیل اوله مرادیکه واصل اوله سن
 دیدی **پس** حایده عمران یله و دغ ایدوب
 یوله روان ولدی تاکه اول طاغ محلتنه
 واصل ولدی قله سنه چیقوب
 غروب شمسه دك طوروب کوز
 طولونجوق زمان اولد قده ناکاه دریا
 چوشه و خروشه کلوب و موج لر طاغ لر
 قولرینه یتشدی حایده نظر ایدوب
 کوردیکه بردابه عظیمه دریایی شق
 ایدوب عنقله و شدتله کلور اولی

کورنوب

پس طوب دریا ک نارینی کیده سن
 د موردن بیره واصل اوله سین جمله طاغ
 و طاش و صحرا د موردن اوله اول بش
 ییل کیده سن اندن کچوب بقردن بیره واصل
 اوله سن جمله طاغ و طاش و صحرا با قبرا اوله
 یکریم بش ییل بولد رانید قطع اید سین
 اندن صکره کیشدن بیره واصل اوله سن
 جمله طاغ و طاش و صحرا کیشدن اوله یکریم
 بش یلق بولد رانیدی کج کد نضکره التوند
 بیره واصل اوله سن جمله طاغ و طاش و صحرا
 التون اوله یکریم بش یلق بولد ران اولارضک
 اورته سنه واصل اولد قده یا قوت احمد دن
 بر قصر عظیمه واصل اوله سن زمره احضرن

قصر معاد
 قبه زمره
 احضرت

طو توب چکلوب کشدی تاکه ذکر
اولنان بربری و واد بیری چکوبا ول
یا قوندن قصر عظمه واصل ولدی بر زمان
طو روب تماشا ایلدی اندن قپو
حلقه سنه ال وروب دق بابا یتدی
اچرودن بر پرنورانی چقدی پیشیل حله لر
یکمشر حاید ایتدی **السَّلَامُ عَلَیْکَ يَا نَبِیَّ**
اللَّهِ دیدی اول پیر ایتدی **وَعَلَیْکَ السَّلَامُ**
یا حاید دیدی حاید ایتدی یا ولی الله نهم
اسمیی ندن بلدک و نام نشانی ندن معلوم
ایدن دک اول پیر ایتدی یا حاید سنی بو
مقامه واصل یدن بلد یردی
بلن مسنگه **ان ارواح انبیاء جند**

مجنه

کوروب و اخی کور نمز کلوب کونش
یرینه تجو وقت واروبا طیلوب کونشی
قابمق استردی **حَسْبُكَ اللَّهُ** و تعالینک
امرایله ملک نازل اولوبا ولد ابه عظمی
اوروب کونشه هجو مدن منع ایتدی
کونش عین جمیه به باطوب طولند قدّه
اولد ابه رجوع ایدن جک محله **حاید**
کند و بی دابه نک ارقه سنه اتوب کوز لوفی
یموب ذکر و تسبیحه **وَحَسْبُكَ اللَّهُ** و تعالینک
حمد و ثنا سنه مشغول ولدی باری
تعالینک امیرله اولد ابه حاندی دربانک
اول بر یوزینه بر اقدی بر زمان یا توب
صکره کند و به کلوب دریا کنارنی

انمکدر پیر ایتدی یا حاید امر عظیمدن
سؤال یتدک لکن سکا بشارت
اولسونکه نیلک باشنه واصل اولوب
عجایب و غرایبی تماشا ایدن سین حاید
بو بشارتدن شادا ولدی اندن اول
قصرک اچر و سنه نظر ایدوب کوردیکه
بر عظیم جماعت لئوندن و کشدن کور سیلر
اوزرنه او تور مشلر یوز لر نیک نوری
برقا ورر قیلرنی و تبر کشلرنی قوشن مشلر
تختر لری بللرند و سکولری او کلرند لعل
ویا قوت وز برجندن سنیلر قورمش
ایچنده انواع طعا ملر قورمش لتون و کشر
و بللور مشر به لر به شر بتلر در بزمش سیوب

ایچوب

مجنده بیف الملکوت فماتعارف منها
اء تلف و ملتنا کر منها اختلف یعنی
ارواح انبیا علیهم السلام بوندن
اقدم عالم ملکوت جمع اولمشلر ایتدی
انلرکه اندن بری بریله الفت طو توب
اشنا اولمشلردی بو عالم جسمانیته
کلد کده کیر و بری بریله بولشوب لفت
ایدوب اشنا اولمشلردر وانلرکه اول
عالمده بری بری کور میوب اشنا
اولما مشلردر بو عالمده دخی کور شمیوب
بلشمه مشلردر **یا حاید** بوندن کلکدن
مرادک ندر دیدی حاید ایتدی نیلک
باشنی کوروب عجایب و غرایبی سیوب

و هم و حزن و الم طاری و نماز دانا راحت
 و غفران ابله مستبشر لرزدیدی **قوله**
تَعَالَى وَلَا تَحْسَبَنَّ الَّذِينَ قُتِلُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ أَمْواتًا
بَلْ أَحْيَاءٌ عِنْدَ رَبِّهِمْ يُرَوِّقُونَ فِي جَنَّاتِ بَدْرٍ
أَلَمْ يَكُنْ لَهُمْ لِقَاءُ اللَّهِ أَشْرَفًا أَلَمْ يَكُنْ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ
أَنْفُسُهُمْ وَأَمْواتًا لَمْ يَكُنْ لَهُمْ لِقَاءُ اللَّهِ أَكْبَرًا أَلَمْ يَكُنْ
فِي قُلُوبِهِمْ وَبِقَوْلِهِمْ أَشْرَفًا أَلَمْ يَكُنْ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ
وَالْأَنْبِيَاءُ وَالْقُرْآنُ وَمَنْ أَوْفَى بِعَهْدِهِ مِنَ اللَّهِ فَاسْتَبْرِحُوا
بِعَهْدِ اللَّهِ الَّذِي بَايَعْتُمْ بِهِ وَذَلِكَ هُوَ الْفَعْوَنُ أَتَعْظُمُونَ
 حاید سجد اید و بحق سبحانه و تعالی به
 حمد ثنا ایلدی اندنا بتدی باولی الله بکا
 یون کوستر پیردخار شاد ایدوب و دع
 ایلدی و بوله روانه اولدی ارض ذهنی

قطع

ایچوب فرج و شاد ابله کولوب وینا یوب
 زوق ایدر لر لرزدن و بیونلرزدن و صغر لرزدن
 فان قراول فانک مسلک از فراندن زکی
 رایحه سی جیقوب دماغی معطر ایدر
 و او زر لرند هیبت و وفار و غرافخار لامع
 و ساطع اولوب کورن حیران فالور حاید
 انلری کوروب تماشا ایلدی اندن پیره ایتدی
 یا بنج الله بونلر کلمردرونه طاقه درکه **ح**
سبحانه و تعالی بونلری بوکرامتله تخصیص
 ایلشددر پیر ایلدی بوشول کمسلددر که
 یف سبیل الله مجاهده ایدوب غزاده
 شهیدا و لمشدردر قیامت کوننه دک
 بومسوال وزره اولوب بونلره خوف و بیم

مطلب
 نوردن
 قبه
 عظیم

حَقَّ قَوْلُكَ لَئِنَّكَ لَإِذَا دَعَا غَيْرِي كَسَنَهُ بَلَنَ وَأَوْلَ
 عمودك چوره سنده دورت بلوک صو
 اقر **اول** قبه به یوقوردن و دکور
 اندنا اول قبه نک قبوسندن چقوب صرف
 اولور حاید بر زمان طورب تماشا ایلدی
 اندنصکر ایلر و کلوب دبلدیکه اولصونک
 او زربنه حقیقه سیر ایدن ناکاه برملات
 ظاهرا اولوب ایتدی یا حاید طور برکه که
 بوندنا و تیه بنجا وز ایلیه سینا جازت
 یوقدر مقصودیکه اصل اولدک معلوم
 اوله که بو نوردن عمود که کورر سین
 افلاک که چکلش دریدی فات کوکلردن
 کجوب سدرة المنتهیه واصل و لمشدر

ح

قطع ایدوب برارضه واصل اولدیکه
 طاغ و صحر اوادی جمله زعفران دندن
 ایدی اولارض یکر می یلده قطع ایلدی
 اندنا رض ساهره واصل اولدیکه بیضاء
 کافوریه در دخارض مشعشعه اورر
 قرقیبیل اولارضده بور سیوب قطع ایتدی
 اندنصکر نوردن بر عظیم قبه به راست
 کلدی اول قبه نک عظمتی قابل تعبیر و نظیر
 دکلدرد دورت قبوسنی و اچوره سنده
 النوندن صوچکباش اول قبه نک ایچند
 نوردن بر عمود افلاک که چکلوب کمتش
 اول عمودك چوره سنده مانه که لر وار
 بینهایه کمی اینتر و کمی جیقار حد و حضرت

جنتا لفر و سلك اشكنده در بوهاردن
 اقوب كلور يا حايده قدره الله نهايت
 حتر سبحانه و تعالى به شكر و حمد سپاس
 ايلكه نوع بنى انساندن بو مقامه ايكي
 كسسته واصل اولشدر برى سن و بر
 ابو العباس خضير عليه السلام و شول
 دورت صو كور رسين چقوب جنتدن
 كلور برى نيلدر بال اير ما غندن اقوب
 كلور ايكنجيسى فراددر و او چچيسى
 سيخوندر كه سود اير ما غندن اقوب
 كلور و دورنجيسى چچوندر كه صو
 اير ما غندن اقوب كلور يا حايده بو صولرد
 ايج و غسل ايله سكا جنتدن نصيبك

كجى كدرالاسين و لكن اوليه كه
 انك اوزرينه دنيا طعا مندن تناول
 ايله سين و بوندن صكرم بو مقامدن
 رجوع ايدوب كيه سين طور ما غند اذن
 بو قدر هلاك اولور سين ديوب ملك
 غائب اولدى حايده اول وقت اول دورت
 بلوك صويه كروب غسل ايلدى و نماز
 قلوب حق سبحانه و تعالى به چوق
 شكر لرايدوب حمد و ثنا ايلدى ناكاه
 بر صليقم اوزم نازل اولدى اول اوزم
 اوج دور لو لون ايدى برى زبر جنتدن
 و برى يا قوتدن و برى بياض انجودن
 حايده اول صليقمى الوب رجوع ايتدى

مظهر
 ظهور اوزم
 عن اعلى
 وقت
 عظيم

كرو

تلمه نان لته و ملحقه و تلمه يويديله
 تلمه نان ايم بيب ملائله و ملائله
 سكه لخب چچن منسقه اولديغجه
 نغمه چچن و ملائله لسه هغه لقه
 و ملائله ب و چچفته لئ شتوت لقه
 لغفته و ملائله ب و ملائله و ملائله
 نغمه و ملائله ايم بيب و ملائله
 سكه و چچله و بيب و ملائله و ملائله
 ملائله و ملائله و ملائله و ملائله
 چچن و ملائله و ملائله و ملائله
 ملائله و ملائله و ملائله و ملائله
 ملائله و ملائله و ملائله و ملائله
 ملائله و ملائله و ملائله و ملائله

ملائله

کلمشدر عمران ایچون تا که عمرانه غذا
 اولوب عبادته قوی وله عمران آخرته
 انتقال ایدوب بونی سزک ایچون قویوب
 کتدی وشویله که سز کند بکد نصکره
 بولما اغاجی دخی رفغ اولوب کبر و جسته
 کیدر دیوب حائسی اینا ندردی حاید
 انما اغاجنه بقین کلوب برالما قوبردی
 واصردیغی بکجه قویندن اوزده صلیقمی
خروج اوزم چقوب کندی شیخ صورت قهقهه ایله
 کولوب کوزدن غائب ولدی حاید کوردیکه
 کند و به اوزوم صالحین و برن
ملک ظاهرا ولدی بر ما غلک اصروب ایتد
 یا حاید نیلد اول شیخ صورت پیری بلدتی

دیدی حاید ایتدی یوق بلدم ملک
 ایتدی اول شخص بابا ادی نالک حوای
 جتشدن چقارن مستهم لعیندر سکا حسد
 ایدوب اول صالحی سندن ایدردی
 یا حاید اکرا اول صلقیم دور ایدی
 عالم خلفی اندن بسلر برانه اکسک اول لیلیک
 یا حاید شمدن کروبولوکه متوجه اول
 دیوب ملک غائب ولدی حاید پشیمان
 ونادم اولوب غلامی اندن بوله روانه
 اولوب مدنله مصره کلوب اصل ولدی
 واحوال و وصاف نیل کوردیکی کچی خبر
 و یروپ تاریخ هنیج ایتدی لر حاید صکره
 چوق زمان چمبوی مصرده وفات ایلدی

وآله

وآله اعلم بالصواب تمت الكتاب
 بعون الله الملك الوهاب

م م

2. Zeytinoğlu Nüshası

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ
 الحمد لله رب العالمين • والصلوة والسلام على محمد
 وآله وصحبه أجمعين أما بعد • بومسألة • بومسألة • بومسألة
 تسطيعه سبب اولدغيم اوستا دوزن علامه زمانه • باج
 رؤيا اهل عرفان اولان مولانا محمد اقصا ديبين مرحوم
 شيخ ذوق العالمدين الكبريا السيد سيدي حسن
 شيخ اديب • بطول حيا • ومن الله تعالى علينا
 بترتيب بقائه شرفه الى يوم الدين • برهوت فيروز
 وزودت تحت افرودة • حافظ عجميه • مريض صابنا
 الله عن الاصر صفت ناي وزير رؤيت صهي • مشير
 منتهى تدبير • دولفق سعاده تالوق قرايه مرحوم
 الحمد يا الله مراده ما يريد وما يشاء • حضرت
 تجليل شريف رحمتك منيف اولده شرف وصحابي اليه

منه

مترقي كنه انا كلامك بيل مصرك اعرفي مذكره
 اولون بندا • مستعاب • وتب اوه يا • وفصاف
 سوال اولون • وقوع بشره نيك باشنه وارده
 وسبع حجه واسل اولون • نبيحه سينه ايرتس كنه
 واردي اولده • بواستيعام • بوزلده • سالف اذكر
 غولاي موي اولده • حضرت نيك • بطريق الاحمال
 تعظيمه وصف ايد • تعال نوحيه • امر ايد كله
 نيك كنه • عرابه • مسطور • مذكرا • اولان • احوالي • وار
 صابني • فوري • لسانه • ترجمه ايد • بيل • امر • في • حيا
 بيل مصرك • كنه • اولده • ذكر • اولان • احوال • و
 اوصاف • استخراج • ايدوب • لسان • ترجمه • ايدوب
 اوج • با • اولده • ترتيب • ايدوب • والله اعلم بالصواب
 باب اول • نيك • بندا • مستعاب • ويعين • محاسب
 غرابي • بيان • ذرامده • ايام • اول • اللب • ابن • سعده
 رضي • الله • عنه • دن • روايت • اولون • كنه • حضرت • صادق

بغير صلوات الله على نبينا وعليه وعلوانه • عيلا
 اولون • حيا • ابي • شالم • ديار • روم • دن • احوال • ايدوب
 مصر • كلوب • ساكن • اولدي • تيل • صري • كور • مراد • الاله
 كه نيك باشنه • واروب • مبداء • و • محض • سبب • ايدوب
 حجاب • وغرا • نبي • تا • ايه • قس • بويت • ايله • حق • سبحانه • و
 اتقاد • وكاهنه • نياز • ايدوب • دعا • ايلدي • و • نيك • باشنه
 وصولي • وكذويه • عطل • بل • صاب • اولين • رحبا • ايلدي •
 بار • نبي • تا • اجل • و • عا • سني • سحاب • و • قبول • ايلدي • كه
 حتى • بيل • بلا • ضرب • عمر • موردي • د • بوس • روايت • اولندي •
 پس • جان • بويت • ساحل • نيل • طوب • سفر • ايدوب
 اوغز • بلي • و • برو • ايد • اول • بش • بل • شتلك • ايجان
 كجه • وكوندون • بوروب • حق • تعالي • حصر • حق • كور • و
 ايدوب • و • حق • خاش • غنيدن • رذقي • نيشه • ربي
 ابح • و • صوب • قاي • دي • آخر • شتلك • ايجان • چيقوب
 ارض • خراب • نيشه • بكي • بجه • بل • اور • حق • ارض • خراب • دور •

اول

اول روزه انسان وحيوان نوحندن بر كسه فرغدي
 بربوب دريا با حصن چقدي كوره بكم بر عظيم دن
 و سيل اوله و باي شق ايدوب ايجان چيقوب كلوق
 بربوزينه و كلوق • اول جمله نخل اصغره دن بر شجر
 دكشما اوزده بر قوش نكس • دوزوب قوش
 سفروش ايجان • دا و زنده سر بافت قلم ايلانش
 ايدوب بار شتلك • اسكندره و الفزي • بومقا • كور •
 بوندن اونه مسلك طريق اولدي • و بو عاومتي •
 قوب • جمع • اتمش • د • و • محراب • اتمش • حاب • و
 تار • نبي • قوب • حيران • طور • رك • قولا • غنه • ربيع
 اواردي • كلدي • اول • طريفه • واروب • كور • ي • هر • الما
 اغاي • بنش • جان • كور • بكم • لنته • بر • برون • كنه
 عبادنه • مشغول • حاب • اور • واروب • سلام • و • ي •
 اول • دي • و • نبي • ع • ا • ل • و • ب • با • ننه • تكليف • ايلدي • او • ن •
 و • ا • ي • دن • سن • كس • و • ق • دن • كلور • سن • بومقام • ادم

زاد د کسنه کادوکی بو قدر دیدی **حایب** ایندی ای
عزیز بن حضرت اسحاق او علی عیصر اولادندن شانلو
او علی حایبم دیدی اول شخص اشیدوب مرجا ایله
یا حایب خوش کلرک دیو قلوب تکرار حایب یا لاره
کور شوب قوییدی واپیدی **آیتدی** یا حایب بن د
عیصر اولادندم ادم عمر ایله **یا حایب** سنک بو
ادایر کلکه باعث ندر دیدی حایب دخی سببی عاوم
ایله ای **عمر** اشیدوب ایندی یا حایب بن دخی سنک
بکی بو همی ایروب نیلک باشنه واروب و عجایب
وغرابنی سبب تلم ایچن بو مقامه واصل اولد قده
باری نغا حضرت نردن سناک کلوب و جی اولدی و
ایندی یا عمران حق سبحانه و تعالیٰ نیشا مرثی بی
اولد که بو مقامه طوروب عبادته مشغول اولوب
آوندی بخوان ایله سن دیدی **بن** دخی سببی اشکر
ایدوب و حضرت بار بر خد و ثنا ایدوب بو محله

قدم

قدم تا امر حق ایشینه منتظم دیدی **حایب** ایندی
یا عمران عجا سبب صحف انبیا و سنبله دمل کوردی
و آشدی کجی کرام او غل نردن نیلک باشنه کسه
و اصل اوله و شمع سخجی کوره عمران ایندی **یا حایب**
صحف انبیا ده و سنبله ادم کوردیم و آشدیم که
حضرت اسحاق دنسلندن عیصر اولاد نردن **بن** کسینه
بو نیلک باشنه واروب و عجایب و غرابنی کوره
ایله بکا منیر اولدی اوهار مکه یا حایب اول کسینه
سن اولاد سن دیدی **پس** جانای ایندی یا عمران بکا
بول کور سن عمران ایندی که شول شرطیله که چون محفل
معهوده واروب مقصود بکه واصل اولد سن دوق
کالدکن **بیم** یا نده قلوب بکا مویش اولوب بقاله
عبادته مشغول اولد سن **اکرم** بی اولش بولور مک
دغن ایدوب قیرم اوزنده استغفار مشغول
اولوب تا امر حق نه وجهله صادر اولور هر منجهله

ایله سن دویوب حاکم دخی قول ایدوب عهد و میثاق ندر
آن دده صکره عمران ایندی یا حایب بو دریا نیک ساحلی
طوب کیت بر اولوطاغ ارضور سن اولوطاغ قلده
چقوب نازوب نهمه دکن تا خیر ایله کوشن طوب ایچن
وقت دریا کله کلوب جوش و خروش ایدوب طماغ
قلده سنه دکن میانک موچ کلور **ناکاه** دریا دن بر دانه
عظیمه چقوب کوشنه جمله ایله یعنی اسر که کوشنی
قاپر اول دانه نیشا دینه معادیه التمر دیرل و دی
باشی و ریت یوزی وارور **آنک** بو بکا کنی حق
و تعادله غیری کسه بلر **اول** دانه ناک عادی هر
کوت مشرق دن مغربه و مغرب دن مشرقه سکر ووب
کوشن طوغد فخر و طولند فخر جمله ایدوب قایم
استی تا قیامت دنک بو حال اوزده **بن** حق سبحانه
و تعالیٰ نیشا مرثی اول دانه کوشنه جمله
ایله کجه **ماونک** یوزنده ایدوب بیچ ایدلو و دویوب

کسینه

کیدر **یا حایب** قیام اولوطاغ قلده سنه چقوب طوب
اولد دانه کوشنه جمله ایله کدکن صکره کورد و ندر کده
کدوکی اول دانه ناک ارقه سنه انه سن اول سینی
قار شوقیا بر اعز پس دریا کانی ندر قوب کیدر بن
دمور دن برین واصل اولد سینی جمله طماغ و طاش
و صحرای دموور دن اوله **اون** بش بل اول برده
بودر سن آندک کجوب باقر دن برره دخی وار سن
طماغ و طاشی و صحرای باقر دن اوله **یکر** کجوبش بالیق
بولدنه انده قطع ایله سن آندک کوشند برره دخی
وار سن جمله طماغ و طاشی و صحرای برین
کوشند اوله ایله دخی کجوبش بل کیدر سن آندک
برره دخی وار سن جمله طماغ و طاشی و صحرای
دن اوله **یکر** کجوبش بالیق **بولد** اوله کله اوزده
سنه واصل اولد قده یا قوت امر دن بر نفس عظیمه
واره سن **فرغ** حاضر دن قوی اوله **یا قوت** صفر

خلقه لرې اوله دق باب به من اچېرودنه تقیب لاولیا
ابوالعباس حضرت حضرت علیه السلام جیقه سکا بول
کوسته دلایل اوله مراد بکه وصل اوله سین دیدی •
پس حایه عرنا له وواع ایدوب یولنه رولنه اولدی
تاکه اولطاعه کلوب قله سنه جموع غروب ششم
دک تا خبر بالدی کونت طولونجوت اولدقه تا
در باحرکه کلوب خروش ایدوب موچلو طاعت
قوله سنه مشدی حایه نظر ایدوب کور ویکر بده
عظمه در باقی من ایدوب عنقاله شدتله کلور •
اوله کور بورد اما اخری کور غزه کلوب کوشش طولونجوت
وقت حمل ایدوب کوشش قایم استر حق تعالی نیک
امر به سکنه نازل او یوب اوله دایه عطی اوروپ
کوشته جموع مدن منبع ابتدی کوشش عین حینه
با یوب طولند قله اوله دایه رجوع ایدو حاکم
حایه کندوی اوله دایه نک ارقه سنه اوب کوزوی

نوموب

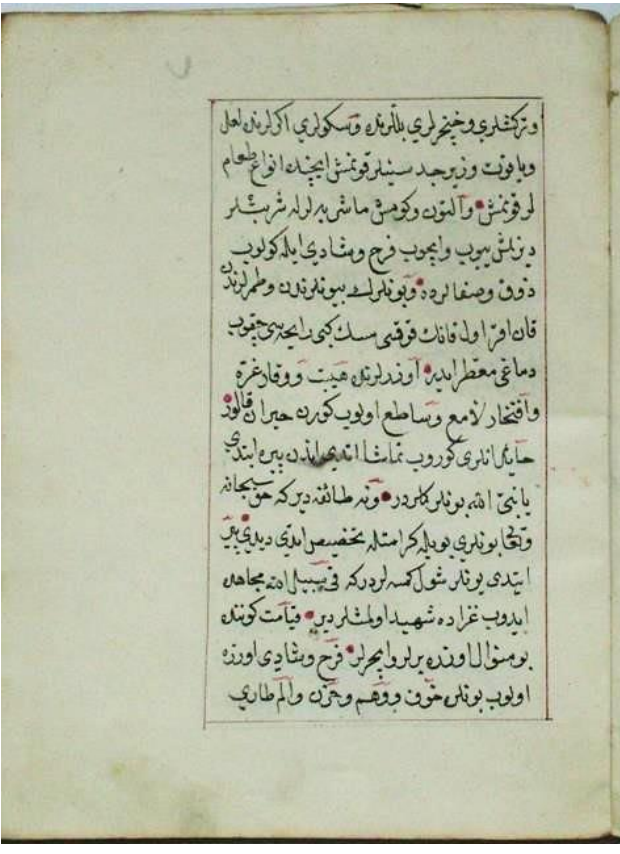
نوموب ذکر تبیی وحق تعالی حمد و ثنایه مغلوب
اولدم یاری تعالی نیک امر باله اوله دایه حایه دایه
اوتر بانته کچور دی • برضا یا یوب عقل باشدن
یکدوب زمانه ده صکره کدوی دوشروب
در باکارغ دوقوب چکلوب کدی تاکه ذکر اولت
بر لرې وصال اولدی ووا دباری کچوب اوله یاوتدند
اولون قصر عظمه وصل اولد قله برضا مطور
تماما ایدوب آندن بوندت خلقه مسته ال اور
دق بابا بالدی اچېرودن بر بر نورانی حقدی کل
حله لر کیمس حایه ابتدی السلام علیک یا بنی آله
اوله بر علیک اوب یا حایه کوشش کماله دیدی
یا ورت آله بنم اسمی نه دن بالده و نام دشمنی
ندن معلوم ایدندک دیدی اوله بر ایدوب
یا حید سنی بو مقامه وصل ایدن بکاسی بلردی
دیدی بلر من که ات ارواح الانبیاء چند حینه

فی الکویت شاعرانها ایتلف و ما شاکر هفتا مختلف
یعنی انبیا اوعای بوندن اوقم عالم مالکونه جمع اوش
ایدی انفرکه انه بر بره الفت طوقب امشا اولت
دی بو عالم جهانبنده دخی کور بر بره بولوشور الفت
ایدوب امشا اولت مشره در انفرکه اوله عالمه بر بره
الفت طوقب امشا اولت مشره دی نه بو عالم جهانبنده
الفت دوقب امشا اولت مشره • نا حایه بوندن کلکده
مرادک ندر دیدی حایه ایدوب نیلک باشی کور
عجای غرابی کور مک در دیدی • پیر ایدوب یا حایه
امر عظیمدن سؤال اولدک کن سکا بشارت اولت
نیلک باشنه وصل اولوب عجایب غرابی کور سن
حایه بشارتدن شادا اولدی • آندن اوله حضرت
اچنده اولت نظر ایدوب کور بیکه بر عظیم جماعت
التوند کور مشره کور سبوا اولدنه اولت مشر
بولر نیک خوزی براق قیلچری او موذ زبیر الوب

وکرک

وکرک خوزی و خیز لرې بللر نه و سکا باری اکر نه لعل
و باقوت وزیر جد سنیر قومش ایچنه افر طعام
لو قومش و التوند و کومش ماش بر لرله شرب لیر
دیش بوب و اچوب فرح و مشادی ایله کلوب
دوق و صفالره • و بونلر لک بونلر نون و طمر لند
قانه اوله فانک فرقی مسک کوی را حیه بو جموع
دماغی معطر اید • اوندلر نه عبت و وقار غره
واقفخار لامع و ساطع اولوب کورن حیران اولد
حایه انوری کوروب تماما انبیا بوندن پیر ایدوب
یا بنی آله بونلر کلور • و نه طائفه در که حق سبحانه
وتجا اولدی بولکر امثالہ تخصیص ایدی دیدی
ایدوب بونلر شول کسه لور که فی سبیل الله مجاهد
ایدوب غرا ده شهید اولت لیر • قیامت کونده
بو سول اولدنه بر لر و اچور فرح و شادی اولد
اولوب بوندن خوف و وحش و حزن و الم طاریب

اولن د نمارحت و غفرانله سبش لر د بر ویدی
 نه کم خون عشاء کالوم قدیمند شهدا رجعتند برور
 وَلَا تَحْسَبَنَّ الَّذِينَ قَاتَلُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ أَنَّهُمْ مُتْرَكُونَ
 إِنَّا لَهُمْ جَنَّةٌ يُعْرَضُونَ عَلَيْهَا غَزَاؤُهُمْ وَأَمْوَالُهُمْ
 وَأَزْوَاجُهُمْ يُجْرَىٰ لَهُمْ فِيهَا نِسَارٌ وَالِذِينَ قَاتَلُوا
 فِي سَبِيلِ اللَّهِ فَمَاتُوا قَبْلَ أَنْ يَأْتِيَهُمُ الْمَوْتُ
 لَئِن لَّمْ يَمُوتُوا لَآتَيْنَهُم مِّنْ قَبْلِهَا أَجْرًا
 وَذَٰلِكَ لِيُعَذِّبَهُمُ اللَّهُ وَيَعْلَمَ أَنَّ لَهُمْ عِلْمًا
 عَظِيمًا
 و اولی ارض د جی دخی قطع ایدوب بره دخی
 واصل اولدی زعفرانند عمل طاع و صحرایی
 و وادیسی زعفرانند هم اولدی اول بری دخی خوب

بحری

بکری بلده قطع بلدی اندن ارض سا هر به واصل
 اولدی که ارض بیضا کافوریه در و دخی ارض مشغله
 در لر یعنی اول ارض بیاضات نوزی مشغله اورد
 فرق بل اول ارض در بر یوب قطع ایدی اندن صحرایی
 نورد بر عظیم قبه به راست کلدی اول قبه ناک
 غلظتی بقیه اتمک ممکن و کل اول قبه ناک در دت
 قیومی وار چوره سنه الموندن صور چکانش
 اول قبه ناک اچندن نورد بر ععود افان که
 چکیا یوب کیمش اول عمود کچوره سندن ماوریکه
 لر وار دکه حسابن حق نقاشان غیر ی کسین بلبر
 انوب چقار لر اول عمود کچوره سندن اول
 دورت بولورک صواقب اول قبه ناک دورت
 قابوسندک چقوب صرف اولوز حاندر زمان
 طوروب تماشا اندی لذن صکره ایلر و کلوبه بلای
 اول صورک اوز زیند چقیق ماوراسی میرا یون ناکا

بر ملک ظاهرا لوب ایدی یا حابا بطور برکنه بوندن
 اوته سکا اجازت بوقدر مقصود بکه واصل اولدی
 معلومک اولدی که بوقورن عمود کچورن افان که
 چکلندر بیدی فان کوکلوری خوب سدرع المنعین
 واصل اولدی که جنت الفردوس و مسک اشکندن کلور
 بو انظار اندن اقوی کلور یا حاندر قدرت الله
 نهایت بوقدر حق سبحانه و تعالی محدود سار ایلدی
 نوع خیا مدد بو مقامه اکی کسسته واصل اولدی
 بری سن و بری ابوالعباس جعفر علیه السلام و اولدی
 دورت صکره کورن جتندن چقوب کلور بری
 نیلدر بال ارماعندن اقوی کلور و بری فرات
 در خراب ماغندن کلور و بری شیخوندر که
 سوت ارماعندن اقوی کلور و بری جیمیندر
 صواب ماغندن اقوی کلور یا حاندر بوصول
 ایچ و غسل ایلله و سکا جتندن نصیبک اینه چکلدر

السن

السن و لکن اولدی که دنیا طعماننده انک اوزن
 برشی تن اول نهدن و بوقدرن سکون بو مقامده
 رجوع ایدوب کیده کن طور ماغند ان بوقدر
 هابولک اولور سن دوب ملک غایب اولدی
 حاندر اول وقت اول دورت ابر ماغندن اچنی
 و غسل ایدوب نماز قلوب من سبحانه و تعالی چون
 حمدونما ایدوب ناکا بر صلیم اوزم نمازل اولدی
 اول اوزم اوج دلولون اوزن ایدی بری فرجند
 دن و بر یا فوندن و بری بیامن انجودن اولدی
 حاندر اول صالحی الوی رجوع اندی کیر و کالدی
 بولورده قطع منازل و صحرایی ایدوب ناکه کلور
 اول دایه عظیم جتند و غی طاع کلور اولدی
 عظیمات ارقسنه بنوب خوب عمر انک مقامته
 واصل اولدی کورده بکه عمران هوز وفات اتمش
 تانست چکوب دفن اندی و قبری اوزندن دعایه

والتغافل مشغول اولدی وهر بار که اول او زمین
بر ایلی اکلوب کبر و صلح متون طور بر دی حاید
بر تاج کوه اول محله عبادت مشغول ایکن بر کون
فرشودن بر پی شیخ صورت کهنه ظاهر اولوب
بقای کلوب سلام و بر دی و ایندی مرجع بانگ
خوش گلارک سترک مبارک اولسون نیک عملند
سکانه حاصل اولدی اعوام ایلسک بر دی کوش
ایلسک دیدی حاید دخی کوردی عجایب و غرایب
اول شیخه نفرها بالدی نفع باش صالوب ایندی
یا حاید بر دخی کتاباره بویه کرده و بویه او قوه
د یوب حاند ایله انش طور یب صیاحته باندیدی
اندن عمر ناک عبادتگاهنده بنی اعاجیبه نظر ابد
ایندی یا حاید شوقفس الماره ن تنا اول ایلسک
دیدی حاید ایندی باشیج کاجتندن رزق و برایی
و اصرم نندیکه دنیا طاعمانده انک اولدونه نسنه

بیرم

بهم شیخ ایندی بلک کچکده روهم ایله در و کون
بوالم اغایجی دخی جنت بشارتند حق سجانه و
نک امر باه جنتدن چیقوب بویه کلشدر عمران
ایچون تاکه عمرانه خدا اولوب عبادت قوی اولون
ایچون چوه عمران لغزیه کندی بوی سنک ایندی
قودی شویله که سن کتد کده صکره و اناج
دخی نفع اولوب کبر و جنته کیدر یوب جانیدی
الم اغایجه یقین کتور یوب المافی قور یوب اغزیه
قور یوب اصره بچی قورینده اولدم صالغی چیقوب
غایب اولدی و اول شیخ دخی فقهها ایله کلوب
کوزندن غایب اولدی حاند کوردی کتدیه اولدم
صالغی ورن ملک ظاهر اولوب بر ماغن اصره
ایند یا حاید نیله دیدی اولدی بر شیخ صند
اولان شخصی بالدی دیدی حاید یوق بلوم دیل
ملک ایندی انک اوجی وانک حقای جنتدک حقای

سبب اولان ایلسر لعیندر و سکا حد ایوب کلوب
اول صلیق سندن الدر دی دیدی یا حاید اکر اول
صلح طور یب عالم خلق اندن لیه لر بره انک کلون
ایدی یا حاید شوق کور واری کور متوجه اول
د یوب ملک غایب اولدی حاید اول اشد و یکی
اینه فادیم اولوب اغاودی اندک قوله روانه اولون
نیچه مدتدن صکره کلوب مصره و اصل اولدی
و احوال تبلی و اوصافی کوره بکی کوی خیر و بر یوب
تاریخ یازوب صیقل ایندی بلر و بوندن صکره
حاند دخی چوق معمر اولمایوب اغزیه کندی
رحمت الله علیه رحمة واسعة کتاب التسلیل فی
اوصاف النبیل لمولانا شیخ جاول الدین الشیرازی
نصفه کتوبکنا لروضه نام کتابند نقل ایبره
نیل مصرک بحر اسنیه جبل قافون قارطاعند
چیقوب افار و التون و کوش و یاقوت و زمزم

معدن

معدن لر تیه او غرار تا کلوب زنج و لاشنک بحیره
د و کجاورد و بعضی لر د بشارت ک نیل کلوب انسان
ایمانی و اصل اولدنی بر لوره جبل قمر دن چیقوب
ظاهر اولور و جبل قمر خط استوانک اوردن
در انک کجه و کوندن بر اورد و زیاده و یوق
اولان و جبل قمر یور مستطیلد مشرق قوت
چکلشدر و جبل قمر نسیمه سنه باعث بورد ک
غایبده بص باصق اولوب نظر اولند قله ای ضیا
کوی کورینور و کوزی قمشدر و بعضی لر ضم
قاف ایله و سکون میم ایله قمر اطواق ایبره
سببی بورد که قمری دید کلیمش معروف ایذن
کلوب اول محار منسوب اولغاله جبل قمری نیل
و کتاب منرا لکلمان ضاحی کراهیه نیک
اصلی جبل قمر دن چیقوب جمع اولور انه ارم
اولوب هر یب بطرفه قافان اوردن بری نیل

جنوبدك چيقوب شماله سكر در • سايران بقره
 خاويفيد • شماله افق صولطيف اولور • ونبيل
 مصرلك زياده ليكي خصوصتله اختاوت امتشور
 وجماعت لايعلم ذلك الا اتمه سبحانه وتعالى تو
 سكوت ايندي بيل • وبعضت بيل زياده اولماجي
 عيون وانهاره زدره يدي بيل • وبعجماعت اكا
 ذاهبا ولد بيلكه • زياده اولسي بودر كه جنش
 افليمتله ويا بود فوبرده بعين لرچوق يقرب سلتن
 وفرت او فنده اولوب نيله من يمشوب طشان اقان
 ومصره يازكوننده واصل اولدوغنه سبب بعد
 مسافره • وانك ايچون بولاقن كلور • وبعصت
 ديمشور دك بولاقن كلد كنه سبب بودر كه عيون
 جبل قمرلك التندن كلور بيل زياده اولدوغن زمان
 عيونده بولاقن چيقار • پس معلوم اولدو كه
 زياده ليكي بعين وسيلدن دكلد زمان خوشحانه
 وفتحا

حضرتيك فعيلدر • وانارا العاويده اوستطاليسن
 ذكر ايدر كه قديم از زمانه نيل طاشده قله كلوب اين
 مصري طواق ايدر قيار دي • خاق بوكسك برده
 چيقوب • وجيل مقلطه ومغان لرده ساكن اولور
 لر دي • وانه بولك مغان لر وار ايدري براوي
 قازيمه چيقار ايدري • شهر خالق صغار ايدري
 وشييعه لمر نيل نام كتابدن مؤلف سولنا ارن يوسف
 المتعالي ذكرا ايدر كه • شيت نبي عليه السلاوم مصر
 كلوب ادرين عليه السلاوم • استخاوت ايلدي
 ادرين عليه السلاوم مصرلك امرتبه وپه بيمه شريخ
 ايدري كوره بيله دفعه واحده ده نيل كلوب ايلدي
 احاطه ايدر • و خاق جمله بي بوكسك برده وطله
 باشلرته چيقوب ساكن اولور • نيل چكالديكه
 خاق اينوب صورده خالي بولد قاري بردي زراعت
 ايدر لر دي • ونبيل كاهي زراعتاه وكاهي غنوي

وقته ارتاد دي • وقت معينه بي بوعدني چون
 ادرين بيغير عليه السلاوم نون كور دي • وافر خاق
 جمع ايلدي • ونبيل زياده اولوب افقه باشلده قله
 اول مقلطه واروي • علم خند سدايله ارضي وصوفي
 وذك ايدوب ترازوه ادي بوكسك برلر ايچون
 ايدوب • وچاق برلر بي بوكسك ايدوب • اذنه
 فوبه ولايته واروي وحبش افليمتله كچوب اول
 افليمتلك خلق جمع ايدوب جريان نيلك مسافه
 سته بعض مصطاري زياده • وبعصت بردي اكسك
 ايدوب نيلك بولدري نيز وچ كلشنه كون حاسن
 الوي نيلك مصره واصل اولسي نه وقت لازم اولوب
 زراعت يا مته راست كلشنه بخرن ايدوب بولدري
 اصلا ح ايدري • الاون نيلك جريان مصره كلبي
 اول اصلا حك او زنده دير • وابتدا نيل امرته
 تدبير ايدون اولور • وچي يوقه الغرايب نام كتابده

اين الورد دي ايدر نيلدن اودونه ايرماق بو قد • وخرن
 رسول صلي الله عليه وسلم بو شد • انه النبيل يخرج
 من الجنة ولو التتم فيه حين يخرج لوجدتم من وده
 اينته دي بو جوري • تحقيقا نيل جنتدن چقا • اكر
 چقا غني وقتله استوب ايه سكر • اينجه جنت
 پراغي بولور ديكو • ذكر اولور نيل وشييعه و
 جيصونه • وقرات ارنه زهدنه بشل زرعده فتر
 دن چقا • بز بوكسك طالع قله سندن افر • و
 نيل بال اير ماغتنده كلور بال دن طتنو • و مسك
 از فزون كونه لر ايجر لور • لكن صوره قارشق
 لوقت وطلعي ورا بخر دي تعبير اولور • ورتيب ايله
 ارتاد • سببي بودر كه • حق سبحانه وتعالى شمال ايلدي
 كونه سراسوب كلوب ايجي دكزي قالدروب سد
 ايدر • اونه كيدر من اير كور طشره افلي ياصوب ري
 اولور • چين جاري تمام اولور چن تعاليتك امر بيله

سرخ جنوب اسوب نیلی اچی کو کو قدر آزدن مسکن
بر اچایوب خاق ذولعت لیدر بر و استاد ابراهیم
ابن وصیف شاه کایا اخبار مصره ذکر ایدر که اول
زما نکره بد مشیر باد شاه اولدی و مترو و کجنا علی
اول تقسیت ایشدر هر من نام کا هنی جبل قره کوندر کی
و اریو بیانه نیلک منبطنه هیکل و تمانیل پیدا ایدر
و نیلک بطریقی تعبدیل و اسرارح ایلدی و زیاندک
اول نیلک طایف فیضان اولور دی و کجای بعض
من اضعده منقطع اولور دی و مورس حکمت ایل
بفرزه سکس یس سوبت پیدا ایدوب وضع ایلدی
و جبل قره کتلف نیلک سوب اول سور تارک
اغز لر نون قیاس معلومه ایلد اوتوب انهان دوی کولور
ایدی و کول بقره د ووزلش اشکالده مقدار
لیدوب ارض مصره قاج ارشون صودن ری اولدی
حسابه الوب اول سکزد زراعده شمت ایلدی و هر فرقه

اون

اون ایکی پر من اوردن عتد ایدوب بومقدار سوکلان
ارض مصری ری و لوبیا اهل مصره منافع اولد حتی بر
مقدار صوفی ری جایزه ایدوب زیاده سنی خط استوا
المودله اولان وادی ورمال وارین خرابه ایدوب
مصرف لیدر دی و لوبیا ری باصوب خرف ایدر دی
قره روایت اولور که سالو طین ما صبه دن بعضی
اهو المده و افتا لوب بلک ایچونه دم ابر سال ایدوب
نیجه زماندن مسکن بر اولوطا غنر واصل اولوب
اول صغانک قله سنه دم چقار دیلر اول طرفه ایدوب
کلدی برین دخی کوندره بیا اولدی کلدی نایدیل
اولوب نشاقت بلور مدی آخر چوچ ایدوب کندی
و دخی روایت ایدر که اول طایفک اردنه مفتاطین
انسان دیر لر بر طاش و ارایش غایتده بیان کوش
کوی اول طایفک خامه ری بود که قیاس انسان کون
اول طاشن دوش اولده ایدی چکوب کندی کوندر

مفتاطین مصری جذب ایدوب کی اول طاشن ادم ایشدر
قالور خلاص اولن هالوک اولور و آهته اهل مصر
باب نواف مصرک بعضی عیب و غریبیتی بیان ایدر ابن
لیعه روایت ایدر عبد الله المغاویرون اولدی
عبد الله بن عمرو رضی الله عنه روایت ایدر که نیل
مصر سید لاهنا شخرهه تعاله کل بقی المشرق و المغرب
فاذا اراده تعالی بصری نیل مصری امر کل ضران
یمانه قامد دیر الا انهار بجاها و غیر الله تعالی
الکل ماء اذا اوجی الله تعالی الکل ماء ان یرجع
المعصره یعنی نیل مصر ابر مقارک سلطایندر
مشرق ایلد معرب راسته اولان ارمقارک جملری
حق تعالی کا مشر فلندر قیاس حق تعالی کا مرهله نیل
زیاده اولوب هر اینه تمام اولده سایر ارمقار و
اولور صولیکاندر بر لورینه رجوع ایدر و قال
الله تعالی فاخرجناهم من جنات و دیوان و ذریع و مقام

کری

کریم روایت اولور که قدیم الایامده نیلک ایکی
اسوان شهر دن اشافه رسیده کلینر باغ و بیستان و
باغچه لر ایدوب حتی کولر اعاجولر کولر کوندر
ایدی و کوشش سلطان بوجینه دخل اولدنه سایر
انهارک صولری اکلور و نیل زیاده اولور و زیاده
لکی شهر قبطیدن بوندر و سری و ابیب و غوغ
بود و مرت ایده واقع اولور دی و مقیاسه صواون
اللی ارشون ارتفاع بولدقه ارض مصری ری اوفد
و انضراف نیل دن صکره قاع مقیاسه صواون ارشون
مقداری قائمه اول سنه نیل انکلور دیر و روضه
مقیاس اسانه بن زید الشومی سلیمان بن عبد الملک ایچ
یا پیشدر و اول محاله قریب بر مقیاس وار بر احمرب
طولون یا پیشدر و صولک و فردن زیاده و کثرت لوبیا
انکله عمل ایدر بر و صولون نام قریب بر مقیاس بر اورد
عبد العزیز بن سروان یا پیشدر بولور دن اول اوج

وارايدى برقي من فله حضرت يوسف صلوات الله وسلامه
يا بشدي بر دخی انصاف نام فرید در و بری انچه الله در
دو که العیون نام خانقاه با پیشد که فرعون عرف
اولد قدن مسکه مصره او نو زین السلطان اولمشد
و اطیغنه بر طافه واره و بلده بر کفر کوشش اولطافه
کیرون انه جزید قلم بود که کوشش ملوقدنی چرنیل
شیک قاج بر من کله حکم معاوم امتد فزدر و آهه
اعلم باب ثالث اوج فضل او زنیه در **فصل اول**
مصره مصر شیه اولند غنک سبی بیات ایلر
باعث اولد که حضرت فوج علیه السلام د ورن
او علی وارايدى بر نیک ادی سام و بر نیک حام
و بر نیک ادی یافت و بر نیک بچون ایدی بر کون
فوج علیه السلام او علی سامه خطایا بدوب چاغزوی
سام جواب و روبرو اجابت ایدی سام دخی اولد نه
چاغزوی اولد نه دند او نختد جواب و روبرو اجابت ایدی

مترن

حضرت نوحك ياننه كلابدر حضرت نوح صاغ النبي من
اور زنيه وصول النبي ارغشداك اور زنيه قوب خير
ايالدي و ايندي يارب سامه برکت و بر و ميارلك ايله
وار نختدك اولد نه ملك و سلطنت روزي قزدي
اذن فوج عليه السلام او علی چاي چاغزوی اجابت
اندي نه كندی نه اولد دي قوج عليه السلام اكا
بد دعا ايدوی ايندي يارب حامك اولد دینی حود
و حقير ايله و انبري سامك اولد نه بنده و حقير
ايله و بدي انك اچون جمله سودان و حبشانا اولد يار
آنلرك نسللي حام نسلند ندر اولمحه الله حامك بر
او علی دخی واردي انك اذنه مصران بنصر دیرلردي
حضرت نوحك ياننه كلاب ايندي باجاري بر سنك
اور زنيه د بوي لور او چوب يا بام اجابت اندي بر
اجابت لدم بتم اچونك دعا ايله ددي حضرت فوج عليه
السلام انقاله رقيب دعا ايلدي اللهم بارك فيه

وارايدى برقي من فله حضرت يوسف صلوات الله وسلامه
يا بشدي بر دخی انصاف نام فرید در و بری انچه الله در
دو که العیون نام خانقاه با پیشد که فرعون عرف
اولد قدن مسکه مصره او نو زین السلطان اولمشد
و اطیغنه بر طافه واره و بلده بر کفر کوشش اولطافه
کیرون انه جزید قلم بود که کوشش ملوقدنی چرنیل
شیک قاج بر من کله حکم معاوم امتد فزدر و آهه
اعلم باب ثالث اوج فضل او زنیه در **فصل اول**
مصره مصر شیه اولند غنک سبی بیات ایلر
باعث اولد که حضرت فوج علیه السلام د ورن
او علی وارايدى بر نیک ادی سام و بر نیک حام
و بر نیک ادی یافت و بر نیک بچون ایدی بر کون
فوج علیه السلام او علی سامه خطایا بدوب چاغزوی
سام جواب و روبرو اجابت ایدی سام دخی اولد نه
چاغزوی اولد نه دند او نختد جواب و روبرو اجابت ایدی

مترن

حضرت نوحك ياننه كلابدر حضرت نوح صاغ النبي من
اور زنيه وصول النبي ارغشداك اور زنيه قوب خير
ايالدي و ايندي يارب سامه برکت و بر و ميارلك ايله
وار نختدك اولد نه ملك و سلطنت روزي قزدي
اذن فوج عليه السلام او علی چاي چاغزوی اجابت
اندي نه كندی نه اولد دي قوج عليه السلام اكا
بد دعا ايدوی ايندي يارب حامك اولد دینی حود
و حقير ايله و انبري سامك اولد نه بنده و حقير
ايله و بدي انك اچونك جمله سودان و حبشانا اولد يار
آنلرك نسللي حام نسلند ندر اولمحه الله حامك بر
او علی دخی واردي انك اذنه مصران بنصر دیرلردي
حضرت نوحك ياننه كلاب ايندي باجاري بر سنك
اور زنيه د بوي لور او چوب يا بام اجابت اندي بر
اجابت لدم بتم اچونك دعا ايله ددي حضرت فوج عليه
السلام انقاله رقيب دعا ايلدي اللهم بارك فيه

توزیه واسکة افضل الارض المبارکة التي هي ايام الباءة و
عزوت العباد التي منها افضل الاثمار وارجل فيها افضل
البركان يعني يارب من مصر فلكه رکت ویر وخی اولاد
لرینه و ذقنه برکت ووزی قل وانه افضل ارضی
مکن ابله شول ارضه ام البلاد و عزوت العباد و اولاد
جملا و مقارنك افضل و صیر فوسیدر و اول ارضه افضل
برکات وین اذن فوج علیک انوم او علی بافته چاغری
اوله حی اجابت اندی نه کندی و نه اولاد و حی حضرت
فوج علیک انوم اکا دخی بدو عال دیوب ویدی حق تعالی
اولاد و حی بنی یسحق ایلون ویدی اذن او علی بجلونه ندا
اندی اجابت یندی بانه کلادی اکا خبره عالندی نام و شک
خبر دعای برکاتیه دوله لاجوب دوز کلان عمر سور دخی
و او علی رخشد دخی عمر اولدی سلطنت و توفیق اولاد و
دکدی هاتک دورت او علی وارا دیوب بری کغان اوبکم
سودان و جنتی لک اسلیدر و برینک اوی قوت اوبکم

مهری

بربریلک اسلیدر و دور و جسی اوی بنیره اذک دخی و
او علی وار و برینک اوی معرود و برینک اوی خارق
و برینک اوی باج و برینک اوی باج دور و معرک
دخی دورت او علی وارا دیوب برینک اوی قسط اوی
و برینک اوی ترب و برینک اوی مناه و برینک اوی
اشم ایدی طرفان دن مسکر ارض مصره اولت نزل
ابدن نصر ایدی کلوب سونق منزل طوطی پر و
اولمشدیکه او علی مصره کوبد مشدی کدوی
بور و اقطاع و بری اول سیدن مصره و
اولندی و مصره اولدینه مابین البحرین اسوانه
وارینج طول و ارضنا و برتون ابله وارینج اقطاع
و بری قسطیه موضع قسطی و بری اسوانه وارینج
و استغاسنی اشونه کلینج اول سیدن قسطی
و استغاسنی اشون اقطاع و بری اشاغه سونق کلینج اول
سیدن اشون الما و اولدی و از به سونق مابین

ضاه و ارجنه مناه دخی مناه و بحره و ارجنه اقطاع
تعیین ابلدی ضاه ساکن هر لایزیک صاجو اسمیله
نسیه فلذی و بوجه اولد ارض مصری دورت حیره
اولد و جنت یندی فصل باقی معرک بحر سو مابین
معرک محاسن دخی بود که صوفی سوارک اوی
و حی و جیبی اطلب لحم لحن و جیبی لحم نجوب
و جابج اشیا ابله مصر شام اولدینه تقطیل اولمشد
و بالی سائر باله ره اطری و الحی و در ملک مصر مقوس
حضرت رسول صلی الله علیه و سلمه بال اهدیه کوندرش
ایدی حضرت صلی الله علیه و سلمه بو باله دن دور
سوال بود که یا رسول الله مصره بر قریه وار در
بنها در اول قریه نک بالی بر د بدی حضرت
رسول صلی الله علیه و سلمه سوریدی اللهم بارک فی نیا
وعالمها یعنی بادب من بنها به و عدله برکان و بر
دو دعا یندی حال اول قریه حضرتک دعای برکات

معهور

معهور اولوب بالی سائر قریه نک باله دن اطلب
و مبارکدر و معرک محاسن دخی بود که
ارض مصره سنه دورت فصل ابله زینت بولور
اول اوج ای بیاض کشته بکوز که نیل ماسو سوار
و اوج ای مسکه مشابره اولور که نیل جکوب زراعت
اولی اولوب برک لوبی و راجحی مسک راجحی
مشابره اولور و اوج ای زهره و بکوز نباتات بنشو
چیچک کولچا لوب بساط زهره دن د و شمنوز و اوج
ای دخی زراعت یشوب حصاه زینت اولوب
اکین صرا و بر منفرده اشونه ممانل اولور و بر عمر
رضی الله عنه دن مرویله که دیشدر من اراد ان یقل
الی شیده الموده و یس فلدتظر الی ارض مصر حین یحصرون
و یزفر ربیعها و ینکی بالنور انجارها یعنی هر کم
جنت العز و سک مشای کوره نظر قالمون ارض
مصره زراعتی بشره قل و نباتات چیچک کند که

و استعمار از چهار بی دن لباسی کید که **ومهرک** محاسنند
 بری و دخی بود که **مهر و ماند** و فصله سینه و شوم
 و مبره بولوب و آنجا منقطع اولمان **ومهرک** محاسنند
 بری و دخی بود که از من اسواذن التوق معدنی و از
 در که جمیع التوق معاد بنارک اوز دینه فایقدر و
 از من قوصله زمره معدنی وارد که دنیا ده اذن
 غیر بی بره و نقره معدنی بقدر **ومهرک** محاسنند
 بری و دخی بود که **سینوپل** در که مسافری او تو ذبک
 فدلند و در صحرا بود که اگر بر قطره صوطا مسله
 جوی آب رعبه برابر بیاورد **کمان** و قرط و انواع
 اشیا ذراعت اولوز جانب شرقی نیاند و
 جانب غربیست طلبسان شکلند بر این صوطا و افغ
 اولند **اکاجیل** ای فایله و عیله معر و قدر و شتر
 صداستند اول طاعله و در لوز هر بار تو مشارک
 اوازق استیدرز **مادون** الرشیده دنیا بی تصویب
 ایدوب

ایدوب و در کلانده از من مسره کوز و اسب و کلب
 بستند **مهرک** محاسنند بری بود که از من جین
 واقع اولان اهرام طاعلری که بر جود نه اذن تو کدک
 نیار بود مملوک اسلامدن بعضی هدمنه مباشرت
 ایدوب کور مشارک **انجی** مصر و فلو قدر الحه المریه
 کروب کرو فارغ اولمشدر **حقی** مامون خلیفه
 هدمنه مباشرت ایدوب ای مقدار ای **جد حصه**
 بر طاقه لجد یار اچو رسند بر سنه اولنادی و **طلسم**
 اولغله بر سنه ظاهر اولنادی و جوع است کلانده حرم
 دن بر شاد روان بولوب **انجی** بر مقدار المؤمن بود
 لوز اوب وزن است یار حساب است یار اول وقتله
 نخرج اولان لجد یار یار کالیدی **و غیره** العجایب
 نام کتابه مؤلفی ابن اوردی نقل ایله که **جواهر** بنیسه
 و معادن لطیفه انواعه مملوون شیخو و در هر یک
 ایله مده نه **ولادت** سیاح ایله مملو و طلسمدن

پاس و صد اقبل **نمر** و **مهرم** مزبور انک هر برینک عربی
 روز ارسوند **راسا** ای دخی اول قدر و **قوا** کید
 نیامی هر بره **مدر** استکله تره اوز دینه ذات الحام نام
 محله قطع اولوب نقل اولمشدر که **قرق** فرسخ بود و
 و فرسخ اوج میلند **و بر سیال** بیلک با عدد **و بر یاع**
 دورت ارسوند **و بر ارسوند** یکی دورت بر مقدار
 و بناسنه لختاق اولمشدر **ترو امینه** مملوک
 اقباطدن سهلوق ابن در سید با نوزکی بر کجه هرل
 ناک واقع کور و بر **ایدوب** تعبیر بنی استدی
 کتا و معبران جمع اولوب علم نجوم و افلاک و فایله
 بلوب طوقان اولجاغند **خبر** و در یار و وقت
 طوقانی تعیین استدی **پس** قبل الطوقان اهرام
 نیاسنه مباشرت ایله یار **و هر بر** مده بدی بیت
 یار ای کوکب **سبعه** سنه عادی اوز **و هر بر**
 قیوسته **المؤمن** بر صتم وضع استدی **جوف** بر ایلی

اخرتة قوس الشنه کابره کتا ایله باز نشین اول یازو
 او قفله اولضمن اغزی لچار قیونک **مفتاح** جوقوب
 ظاهر اولد **اول** صفرو کد قر با فزری و **بجور** لری
 و **آبام** اوقا فزری و ساعتی وارد **اول** دقارن
 و خزانیک و صوف اوقافی حصوله موقوفی **اول**
 صفیره **و بیوت** سابعه ارواح **مستخر** امشاده **حفظ**
 دقارن **ایحون** و **مستک** رضامدن بر طاقون **قوشند**
 ملبان **ایحند** بر مملک یا نوز **باشی** اوجنه **صیغه**
قوشند اول ملک اسم رسمی و حکمی یاز نشند **طلسم**
 اولدی یعنی لجالدن کسند و اصل اولمان **و اول** هر مده
 صوبولری **ایتمند** ماکه نیل اولد مشارک کلوب طوقان **اول**
هر مندن بر لشدن **بول** امشاده **قیومه** چقار ایکی
 کونک مسافرد **و هر** ماره **یاز** نشند **بن** بولری
 التي یلک تمام **نقم** زدن **مسکر** کانا سر ادر **و**
 ایسه التي **قوز** یلک **هدم** ایلسون **و معلوم** که **هم**

پاس و صد ابرو لایز و هر دم ز مبرورانک هر بزرگ عزیز
روز از شوقند بر آسای دخی اول و قدر و معلوم کند
نبا می سر بره در آسکند به او ز دینه ذات الحام نام
محلله قطع او از ب نعل و بینه که قرق فرسخ بر دو
و فرسخ اوج سینه و بر میل سیک با عدد و بر باغ
دورن شوقند بر او شوق بگری دورین بر مقدار
و بنا سسته اغتاف و لفته شد بر و امینه منوک
ایضا طردن سه لوق این در سید با نورین بر کجه هول
نالک واقعه کور و بر یاد و بر تعبیر بی استدی
کنا و غیران جمع او ب علم بجم و افان کله فو لیب
با بوب طوفان اولاجا غندن خیر و بر یار و وقت
طوفان تعبیر ایند یار پس قبل الطوفان اهرمان
نبا سسته با شرت ایال یار و هر بر همه باری بیت
یا باری کوکب سبعة و ستیان عادی او ز و هر بزرگ
چو سسته المونیک بر صم وضع ایندی جوف بر ابی

اغز

اغزیه قوش الشنه کبابه کنا ایله بازلش چین اول بارو
او قننه اول صم اغزیه لجا رقیونک مفتاحی جفتوب
ظاهرا اولود و اول صندروک قران لری و بجز لری
و ایام اوقان لری و ساعت لری وارده اولد فان
و غزایک و صولتی اوقاتی حصوله موقوفه و اول
صندره و بوبت صابعه ارجاع مستخر اینشاره و حفظ
دقائق بچون و وسنت رضامدن بر طواسن قومند
مطابق ایضا بر ملک یا نور باغی او چنده بر صغفه
قومند اول ملک اسم حسی و حکمی با ز شندر طلسم
اولد یعنی لجالدن کسند و اصل او مان و اول هر میان
صوبه لری اینتیز ماکد بیل اول مشاوه بکروب طوفان و اول
هر مکن برالنده بر اول اینتیز در قومه جفا را یکی
کونک سافه در و هر مایه با رفته در بن بون لری
القیالک تمام ارقم بزده صکره کانتار مراد ایدر لری
ایسه الی یوز دایله هدم ایلسونو و معلومه کرده ام

بایدت اسانده و بر بولای هر بن و یا ایله اولدند برون
صکره کلنه جسر ایله اولدنی لری و هر مایه انیشک مرگی
بر مرادین بر امر و او غدا ندر و هر مایه انیشک مرگی و کچک
هر روز بر بر هیاهن و سورق بر پیله برالنده بجمه طوفان
طوفان شیده و غیره بجمه ایله طوفان و یقین کلسر
غایت اولود آری کشته لری کو ظاهرا اولود و اناه اعلم
و لحوال بحاسن مصره ن بری دخی بود که قدیم ایامه اصل
مصره بر با کجه فن الوب اناسنه بابا سسته مال انچه بود
وضا ایدر لری دی و اول قوی کلن ایوب و نادر و ب و ذبی
ذینت یله کوز و ب بنله انان لرا ایدی بنیل زیاده او بوب فا
ایدری ایستل بنیل کلزیدی عمر بن العاص بر خصمی با ذق
حضرت عمر اعلم ایله حضرت عمر بنی الله عن بر و رفته
باروب ابرمال ایله دی و بدیکه امر ایوب بنله بر اعز لری
اول و رفته نک معنی فی بر ایله که با بیل اکوس حنوقه
امر بنی قبیل اوقب کلوا ایسک نیز امر حنوقه اوقب کل و اکوس

و اکوس کذکره اوقب کلورسک لایم دکالدر کله رسکا
الخبان بوقدر چره و رفته بنله برافد بر اول کجه لری
سکره اوشون صوکاروب ارقم مصری تماما و ای ولدی
فصل ثالث فضیلتی بلاد حن سجاده و تعالی قران
عظیمه و سایر کتب منزله مصری ذکر اینتیز در فوین
دنه حکایت ایوب بن برونده که ایس فی ملک مصره
الانهار بجزیرین یعنی افان بتصرف و بویوردی و دی
فضایل مصره بری دخی بود که انیشاد بنجه کسه لرمقره
بری حضرت ابراهیم صلوات الله و سلاوه علی بنی ارحمه
و بری حضرت اسمعیل علیه السلام و بری حضرت یعقوب
علیه السلام و بری حضرت یوسف علیه السلام و حضرت
یعقوب اولادنده اوک ایکی نفره لعل اولد ببار ایوب
و فضائل مصره بری دخی بود که حضرت موسی علیه
السلام و حضرت هارون و یوشع و دانیال و یونس و ایشا
و لوقان و عبی صلوات الله و سلاوه علیهم اجمعین مصره

طوطی خندان و فصل اول مهره ن بری دخی بود و کسه
 اول شجر خورشید که حبه سبزه و قشاق قران کره بنده ذکر
 اینست • وَهَذَا إِنَّمَا يَجْعَلُ الْفَضْلُ دُونَ يَوْمِ مَسْأَلَةِ رُوحِي
 دخی بلسه فرسیدر که حضرت عیسی علیه السلام میفرستد
 مطهره ده ظاهر را باشد • و دخی صحابه که کرده
 چون کشته داشتند و اشک در جبینش قطع
 بعضی نیک قهرای موجود در عرف
 این عامی که قهرای برهنه
 امة علیهم اجمعین **فصل اول**
 برقی بود که طوطی
 دینا المقدس که
 اعالی مرده
 در کس
 تمام